

॥ विषयानुक्रम ॥

अंक	नाम	कर्ता	पृष्ठ
१	नवतत्त्वप्रकरणम्. (मानुवादम्.) उमाभ्यातिवाचकविरचितम् (उद्धृतम्.)		१
१	" " " " नयशेखरसूरिनिर्मितम्.		८
३-४	सभाष्य नवतत्त्वप्रकरणम्. (,) मू० देवगुप्तसूरिप्रणीतम्, भा० अभयदेवसूरिसन्देशम्.		८
५	नवतत्त्वप्रकरणम् (,) देवेन्द्रसूरिविनिर्मितम् ३६ (उद्धृतम्)		

श्री जै एडवोकेट मीन्टींग प्रेसमां शा. चीमनलाल
गोकलदासे छाप्पु धीकांटावाडी-अमदावाद

॥ अभ्य पुनर्मुद्रणादिका सर्वसत्ता प्रकाशकेन १८२७ वर्षीयः
२० नियमा (एवम्) नुसारं स्वायत्तीकृता ॥

દ્વિ-ત્રિચતુષ્પચ્ચેન્દ્રિયાસ્તુ નિર્દિષ્ટા । સિત્યમ્બુદ્ધિપવન-તરવસ્ત્રસાથેતિ
 પદ્મમેદા ॥ ૪ ॥ એવમનેરુવિધાના મેકૈકો વિધિરનન્તપર્યાય* ।
 પ્રોક્ત સ્થિત્યવગાહ-જ્ઞાનદર્શનાદિપર્યાયૈ* ॥ ૫ ॥ સામાન્ય સ્વરૂપ
 લક્ષણ મુપયોગો ભવતિ સર્વજીવાનામ્ । સાકારોઽનાકાર-થ સો ડ્ટ-
 મેદશ્વતુર્યા તુ ॥ ૬ ॥ જ્ઞાનાજ્ઞાતે-પચ્ચ ત્રિવિકલ્પ સો ડ્ટયા તુ-
 સાકાર* । ચક્ષુરચક્ષુરવધિ-કેવલદ્વિગ્નિપમસ્ત્વનાકાર* ॥ ૭ ॥ ભા-
 વા ભવન્તિ જીવ-સ્પીદયિક પારિણામિકથૈવ । ઔપશમિકઃ ક્ષયો
 ત્ય*, ક્ષયોપશમજથ પચ્ચૈતે ॥ ૮ ॥ તે ચૈરુર્વિશતિત્રિ દ્વિનવાષ્ટાદશ-
 વિધાશ્ચ વિત્તેયા* । પૃથક્-સાન્નિપાતિક*, ઇત્યન્યઃ પચ્ચદશમેદ* ॥ ૯ ॥
 અભિર્ભાવૈ સ્થાન, ગતિમિન્દ્રિયસપદઃ સુખ દુઃખ* । સપ્રાપ્નોતીત્યા-

દ્વિય, એમ પાચ પ્રકારના અને પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેજકાય,
 વાયુકાય, વનસ્પતિકાય તથા ત્રસકાય એમ છ પ્રકારના જીવ
 કક્ષા છે (૪) એવી રીતે સ્થિતિ, અવગાહના, જ્ઞાન, દર્શન
 આદિ પર્યાયોવડે કરીને અનેક પ્રકારના જીવોના એકેક ભેદ
 અનન્ત ભેદવાળો છે (૫) સર્વ જીવોનું સામાન્ય લક્ષણ નિ-
 શ્ચયે કરીને ઉપયોગ છે એ ઉપયોગ સાકાર અને અનાકાર (જ્ઞાન
 દર્શન) રૂપ છે તેમા સાકારોપયોગ આઠ પ્રકારે અને અનાકાર
 રોપયોગ ચાર પ્રકારે છે (૬) પાચ જ્ઞાન (ભતિ, શ્રુત,
 અવધિ, મન પર્યાય તથા કેવળ) અને ત્રણ અજ્ઞાન (ભતિ
 અજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને વિભગજ્ઞાન) એ ૮ પ્રકારે સાકારોપયોગ
 છે અને અમુર્દર્શન, અચમુર્દર્શન, અવધિદર્શન અને કેવલદર્શન
 એ ૪ પ્રકારે અનાકાર ઉપયોગ છે (૭) ઔદયિક, પા-
 રિણુમિકે ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક એ પાચ
 પ્રકારના ભાવો જીવોના હોય છે (૮) તે ભાવોના અનુક્રમે
 એકવીશ, ત્રણ, એ, નવ અને અઠાર ભેદો જાણવા અને છઠ્ઠો
 સાન્નિપાતિક ભાવ પંચર પ્રકારનો છે (૯) એ ભાવો વડે કરીને
 ૧૭ મ્યાન (સ સારસ્થિતિ), ગતિ, ૪ દ્વિય સ પદા, સુખ અને દુઃખ

ત્રમા, સો ઽષ્ટવિકલ્પઃ સમાસેન ॥ ૧૦ ॥ દ્રવ્યં કપાયયોગા વુપયોગો જ્ઞાનદર્શને ચેતિ । ચારિત્ર વીર્યં ચેત્યષ્ટવિધા પાર્ગણા તસ્ય ॥ ૧૧ ॥ 'જીવાજીવાનાં દ્ર-વ્યાત્મા સકપાયિણાં કપાયાત્મા । યોગઃ સયોગિ-ના પુન-રુપયોગઃ સર્વજીવાનાં ॥ ૧૨ ॥ જ્ઞાનં સમ્યગ્દૃષ્ટે-ર્દર્શનમથ ભ-વતિ સર્વજીવાનામ્ । ચારિત્ર ચિરતાનાં, તુ સર્વસંસારિણાં વીર્યમ્ ॥ ૧૩ ॥ દ્રવ્યાત્મેત્યુપચારઃ, સર્વદ્રવ્યેષુ નયવિશેષેણ । આત્માદેશાદાત્મા, બ-વત્યનાત્મા પરાદેશાત્ ॥ ૧૪ ॥ એવ સંયોગાલ્પ-બહુત્વાચ્ચેનૈકશઃ સ

પામે છે તે (આત્મા) સદ્વેપથી આઠ પ્રકારનો છે (૧૦) દ્રવ્ય, કપાય, યોગ, ઉપયોગ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય એવી રીતે આત્માની આઠ પ્રકારે વિચારણા છે (૧૧) એવ અને અણુબનો 'દ્રવ્યાત્મા,' કપાયવ તનો 'કપાયાત્મા,' યોગવાણનો 'યો-ગાત્મા,' અને સર્વ એવોનો 'ઉપયોગાત્મા' (૧૨) સમ્યગ્ દૃષ્ટિનો 'જ્ઞાનાત્મા,' સર્વ એવોનો 'દર્શનાત્મા,' ચારિત્રવ તનો 'ચા-રિત્રાત્મા,' અને સર્વ સસારી એવોનો 'વીર્યાત્મા' (૧૩) સર્વ દ્રવ્યોને વિષે નમ વિશેષે કરી 'દ્રવ્યાત્મા' એવો ઉપચાર લટે છે સ્વસ્વરૂપ (સ્વદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ જ્ઞાન) થી આત્મા, અને પરસ્વરૂપ (પરદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ જ્ઞાન) થી અના ત્મા થાય છે (૧૪) એવી રીતે વિવિધ સંયોગ તથા અલ્પ બહુત્વાદિવડે એવ અનેક પ્રકારે ચિ તવવો, એવનુ આ સર્વ

૧ મત્ર 'શ્રીમગ્નત્વદ્વાદશશતવદશમોદેશકવૃત્તો' " જી-વાના દ્રવ્યાત્મા જ્ઞેય " इति पाठस्य, 'श्रीमग्नतत्त्वद्वादश-त्मन' कपायात्मादिना सद्वृत्तितानियमविरहेऽपि उपयोगात् तन्मा नैयम्यप्रदशंकसंवेधस्य, 'द्रव्य त्रिकालानुगाम्युपसर्जनीकृत-कपायादिपर्याय तद्रूप आत्मा द्रव्यात्मा सर्वेषां जीवानाम्' इति द्रव्यात्मव्याख्यानस्य जीवप्रकरणस्य च सदभावेऽपि 'श्रीप्रशम-रतिसूत्रतद्गुणादिषु' सव्याख्यानं 'जीवाजीवानाम्' इत्युपलम्भाद् उत्तरम् 'सर्वद्रव्येषु नयविशेषेण' इतिदर्शनाच्चास्माभि स एव पाठ सद्वृत्तौ ॥

પરિમૂલ્ય* । જીવસ્યૈવત્સર્વ, સ્વતત્ત્વમિદ્ લક્ષણૈર્દિષ્ટમ ॥ ૧૫ ॥ ઉત્પા-
દવિગમનિત્ય ત્વલક્ષણ યત્તદસ્તિ સર્વમપિ । સદસદ્વા મવતીત્ય ન્પયા-
ર્પિતાનર્પિતચિશેષાત્ ॥ ૧૬ ॥ યોઽર્થો યસ્મિન્નામૃત્, સામ્પતકાલે
ચ દૃશ્યતે તત્ ॥ તેનોત્પાદસ્તસ્ય, વિગમસ્તુ તત્માદિપર્યાસ* ॥ ૧૭ ॥
સામ્પતકાલે ચાનાન્ગતે ચ યો યસ્ય મવતિ સમ્પત્તી । તેનાવિગમસ્ત-
સ્યૈતિ સ નિત્યસ્તેન ભાવેન ॥ ૧૮ ॥ (ઇતિ જીવતત્ત્વમ્ ?)
ધર્માધર્માકાશા નિ પુદ્ગલા. કાલ એવ ચાજીવા* । પુદ્ગલવર્તનમરૂપ, તુ
રુપિણ પુદ્ગલાઃ પ્રોક્તા. ॥ ૧૯ ॥ દ્વ્યાદિમદેશવન્તો, યાવદનન્ત-
પ્રદેશિકા સ્કન્ધાઃ । પરમાણુરપ્રદેશો, વર્ણાદિગુણેષુ મજનીયાઃ ॥ ૨૦ ॥

સ્વરૂપ અર્હી લક્ષણોવટે અનેકવિધ પ્રતીત થાય છે (૧૫)
ઉત્પાદ, વિનાશ અને પ્રાગ્વ્ય લક્ષણવાળા જે જે પદાર્થો છે, તે
સર્વે સત્ અને તે ઉત્પાદ આદિ લક્ષણરહિત સર્વ અસત્ તે
મત્ત અન્યથા અર્પિત, અનર્પિતના વિરોધ થતો તે 'સદસદાદિ
(સમ) બીજીરૂપે થાય છે (૧૬) જે વસ્તુ (પર્યાય)જેમા પથમ
નહોતી અને વર્તમાનકાળે તેમા દેખાય તે 'ઉત્પાદ,' તેથી જે
વિપરીત તે તેનો 'વિનાશ' (૧૭) વર્તમાનકાળે અને બવિધ્ય
કાળમા જે જેના સળધી છે તેની સાથે તેનો વિયોગ ન થાય
તે તેવા નિત્યમળધથી નિત્ય 'ધ્રુવ' છે (૧૮) ધર્માસ્તિકાય,
અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાલ એ
પાંચ 'અણુ' છે, પુદ્ગલ શીવાયના ચાર અણુઓ અને પુદ્
ગલ અણુ કહ્યા છે (૧૯) જે પ્રદેશથી માલીને અનંત પ્રદેશ
વાળા પુદ્ગલ સ્કંધો હોય છે પરમાણુ દ્રવ્યથી પ્રદેશરહિત છે
તેવા દરેક પરમાણુમા એક વર્ણ, ૧ ગદ્ય, ૧ રસ અને જે સ્પર્શ હોય
છે માટે તેમા (અપ્રદેશત્વ)અગ્રીય છે (૨૦) ધર્માસ્તિકાય, અધર્મા
સ્તિકાય, અને કાલ એ પારિણામિક ભાવને વિવેચ્યણુવા, રૂપ (પુદ્ગલ)
ઉદય પરીણામી છે અને અણુ સર્વ ભાવને અનુસરનારા છે

૧ આ અર્થે સત્તમગીતી વિચારણા ધણીજ ગહન સ્વરૂપ છે

भावे धर्माधर्मा-स्वरूपाः पारिणामिके ज्ञेयाः । उदयपरिणामि रूपं,
तु सर्वभावानुगा जीवाः ॥ २१ ॥ जीवाजीवा द्रव्य-मिति पद्विध भ-
वति लोकैः पुरुषोऽयम् । वैशाखस्थानस्यः, पुरुष इव कटिस्थकरयुग्मः
॥ २२ ॥ तनाद्योमुखमद्रु-सस्यान वर्णयन्त्यधोलोकम् । स्थालमिव
विर्यग्लो-मूर्ध्वमथ मल्लकसमुद्गम् ॥ २३ ॥ सप्तविधोऽधोलोक-
स्तिर्यग्लोको भवत्यनेकविधः । पञ्चदशविधानः पुन रूर्ध्वलोकः स-
मासेन ॥ २४ ॥ लोकालोकव्यापक-माकाशं मर्त्यलोकिकं कालं ।
लोकव्यापि चतुष्टय-भवशेषं त्वैरजीवो वा ॥ २५ ॥ धर्माधर्माकाशा-
न्यैकैरुपतः पर त्रिकमनन्तम् । कालं विनास्तिकाया, जीवमृते चाप्य-
कर्तृणि ॥ २६ ॥ धर्मो गतिस्थितिमता, द्रव्याणा गत्युपग्रहविधाता ।
स्यत्युपकृच्छाधर्मो, स्वकाशदानोपकृद्गनम् ॥ २७ ॥ स्पर्शरसगन्धव-

(૨૧) એવી રીતે જીવ અને અજીવરૂપ બહુવિધ દ્રવ્ય થાય છે, આ લોકપુરુષ કેક ઉપર કરચુગ્મવાળા અને બન્ને પક્ષ પ્રસારીને ઉભેલા ધનુષધારી પુરુષ જેવો છે (૨૨) તેમા અધોલોક અધોમુખ રાખેલા મ'લક (શરાવલા) ના જેવા સંસ્થાનવાળો, તીર્થલોક થાલ જેવા આઠારવાળો અને ઊર્ધ્વલોક શરાવસપુટના આઠાર જેવો વર્ણુઓ છે (૨૩) અધોલોક માત્ર પ્રકારનો, તીર્થલોક અનેક પ્રકારનો અને ઊર્ધ્વલોક પન્નર પ્રકારનો સંક્ષેપથી કહ્યો છે (૨૪) આકાશ લોકાલોકવ્યાપક છે કાળ મર્ત્ય (મનુષ્ય) લોક સળધી છે બાકીના ચારલોકવ્યાપી છે, તેમજ એકજીવ પણ (કેવળીસમુદ્ધાત સમયે) લોકવ્યાપી છે (૨૫) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશ, એ ત્રણ એકેક છે બાકીના ત્રણ અનંતા છે કાલ વિના પાત્ર અસ્તિકાય છે, અને જીવ વિના પાત્ર અકર્તા છે (૨૬) ગતિ પરિણામી જીવ અને પુણ્ગલ દ્રવ્યોને ગતિમા સહાય દેનાર ધર્માસ્તિકાય છે સ્થિતિમા સહાય દેનાર અધર્માસ્તિકાય છે અને

ર્ણાઃ, શબ્દો વધત્ સૂક્ષ્મતા સ્વીલ્યમ્ । સંસ્થાનં પ્રેક્ષ્યમ્ સ્થાયોદ્યોતા-
તપથેતિ ॥ ૨૮ ॥ કર્મશરીરમનોવાગ્ વિવેકિનોચ્છવાસદુ લ્લસુસ્વદાઃ
સ્યુઃ । જીવિતમરણોપગ્રહ-કરાશ્ચ સસારિણઃ સ્કન્ધાઃ ॥ ૨૯ ॥ પ-
રિણામવર્તનાવિધિ પરાપરત્વગુણલક્ષણ કાલઃ । સમ્યક્ત્વજ્ઞાનચારિ-
ત્રીયૈશિક્ષાગુણા જીવા ॥ ૩૦ ॥ (ઇત્યજીવતત્ત્વમ્ ૨) પુ-
દ્ગલર્મ્મ શુભં ય-ત્તત્પુણ્યમિતિ જિનશાસ્ત્રે દૃષ્ટમ્ । (ઇતિ પુણ્યતત્ત્વમ્
૩) યદશુભમય તત્પાપ-મિતિ ભવતિ સર્વજ્ઞનિર્દિષ્ટમ્ ॥ ૩૧ ॥
(ઇતિ પાપતત્ત્વમ્ ૪) યોગઃ શુદ્ધઃ પુણ્યાન્નવસ્તુ પાપસ્ય તદ્વિ-
પર્યાસઃ । (ઇત્યાન્નવતત્ત્વમ્, ૫) વ્રાહ્મણમનોગુપ્તિ નિરાશ્રયઃ સ
વરસ્તુક્તઃ ॥ ૩૨ ॥ (ઇતિ સવરતત્ત્વમ્ ૬) સદૃશતત્ત્વપદ્ધાનાન્તુ

આવકારા આપવારૂપ સહાય કરનાર આકારા દ્રવ્ય છે (૨૭)
સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ, શબ્દ, મધ, સૂક્ષ્મતા, સ્પૃહતા, સ-
ત્માન, શ્લેષ, અપકાર, હાયા, હૃદયોત અને આતપ, તથા
ન સારી છવોને કર્મ, શરીર, મન, વચન, જ્ઞેષ્ટા, ઉચ્છવાસ, તથા
કુળ, શુભ દેનારા (વિષ, ક્ષીરાદિ) પુણ્યલો અને જન્મમરણમા
સહાય કરનારા સર્વ પુણ્યલપરિણામો રક્ષણે હોય છે
(૨૮-૨૯) પરિણામ વર્તના રૂપ અને પરાપરત્વ શુદ્ધ
વાળું કાલદ્રવ્ય છે સમ્યક્ત્વ જ્ઞાન, ચારિત્ર અને વીર્ય શિક્ષા
શુદ્ધવાળા છવો છે (૩૦) જે શુભ એવા કર્મના પુણ્ય
ગત તે 'પુણ્ય' અને અશુભ એવા કર્મના પુણ્યલ તે 'પાપ'
એમ સર્વજ્ઞ ભગવાને કહ્યું છે (૩૧) શુદ્ધ એવા મન વચન
કામાના યોગ (આપાર) તે 'પુણ્યાશ્રય,' તેથી નિપરીત તે 'પાપા-
શ્રય' અને મન વચન કાયાની શુષ્કિ તે નિરાશ્રય એવો 'સ-
વર' કહ્યો છે (૩૨) સવરશુદ્ધ છવોને તપ ઉપધાન ' નિ

૧ કાલિ પદ્ધિરૂપ આપવા નવપુરાણાદિ ભાવ, ૨ શુદ્ધ શુદ્ધપણ્ય (વય
નિગેરમા એક ખીલથી ન્હાના મોટાપણ્ય)

નિર્જેરા કર્મસન્તતિર્ન્યઃ । (ઈતિનિર્જરાઅન્ધતત્ત્વે ૭-૮) વન્ધવિ-
યોગો મોક્ષ સ્તિતિ સંલેપાન્નવ પદાર્થાઃ ॥ ૩૩ ॥ (ઈતિ મોક્ષતત્ત્વમ્
૯) एतेष्वध्यवसायो, योऽर्थेषु विनिश्चयेन तत्त्वमिति । सम्यग्दर्-
शनमेत-त्तु तन्निर्गमादिभिर्गमाद्वा ॥ ૩૪ ॥ (इत्युपदेशः)

॥ શ્રીપ્રશમરતિદ્વાદશાધિકારરૂપ નવતત્ત્વપ્રકરણં સમાપ્તમ્. ॥

જ્ઞેશ' કહેવાયછે, કર્મની સતતિ તે 'બાધ' અને બાધનો વિયોગ
(સર્વથા અભાવ) તે 'મોક્ષ' એ રીતે સંલેપથી નવ પદાર્થો
કહેવા ॥ (૩૩) આ નવ પદાર્થોને વિષે વિશેષે કરીને નિશ્ચયપૂ-
ર્વક આ જ તત્ત્વ એવો જે અધ્યવસાય તે સમ્યગ્દર્શન, એ
સમ્યગ્દર્શન સ્વભાવથી અથવાગુરુઉપદેશથી થઈ શકેછે (૩૪)

॥ શ્રીનવતત્ત્વ પ્રકરણ શબ્દાર્થ સંપૂર્ણઃ ॥

॥ कचिचक्रचक्रवर्तिश्रीजयशेखरसूरिचिनिर्मित ॥

॥ श्रीनवतत्त्वप्रकरणम्. ॥

(भाषान्तर समेन) परिशिष्ट न आ (२)

जीवाऽजीवा पुण्ण, पावासवसररो य निज्जरणा । वयो स
बलो य तहा, नवतत्ता हुति नायन्वा ॥ १ ॥ चउदस चउद
पाया-जीमा वामीय हुति वायाला । सत्तामन्न बारस, चउ न
मेया कणेणेमि ॥ २ ॥ मुहुमा वायर वेइ-न्या य तेइदिया य च
रिंदी । असली सत्री सउ, चौदस पज्जत्तपज्जत्ता ॥ ३ ॥ (१
निजीवतत्त्वम्) धम्माधम्मागासा, दवा देसप्पएस तितिमेया । ग
विइभवगाइगुणा, कालो परिवत्तणाहरो ॥ ४ ॥ पूरणगलणसहाव
खंया देसप्पएसपरमाणू । पुगलराओ चउहा, चउदस मेओ ।

शब्दार्थ—एष, अएष पुण्य, पाप, आश्रय, सव
निर्गन्ध, गन्ध અને मोक्ष એ નવતત્ત્વો (જેવી રીતે વીર્યક
દેવે દર્શાવ્યા છે) તે સ્વરૂપે બાહ્યતા લાયક છે (૧) ૨
૬ તત્ત્વોના અનુક્રમે ૧૪, ૧૪, ૪૨, ૮૨, ૪૨, ૫૭, ૧૨,
અને ૬ લેહો હોય છે (૨) સૂક્ષ્મ અને બાહર (એકેન્દ્રિયે
દીન્દ્રિયો, ત્રીન્દ્રિયો, ચતુરિન્દ્રિયો, અસંસિ અને સંસિ એ
ને પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તલેહો ગુણવાળી નિશ્ચયે ૧૪ (૯
લેહો) થાય (૩) અનુક્રમે ગતિ, સ્થિતિ, અને અવગાહ ગુ
૧. ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય અને આકાશસ્તિક
-પ્રદેશ લેહથી ૩-૩ લેહવાળા છે, અને પરિવર્ત
એક પ્રકારનો છે (૪) બરાબુ અને વિખરાબુ
૧. પુદ્ગલાસ્તિકાય સ્કન્ધ-દેશ-પ્રદેશ-પરમાણુલેહ

॥ जयशेखरीयं नवतत्त्वप्रकरणम्. ॥ (८) अ.

अजीवो ॥ ५ ॥ (इत्यजीवतत्त्वम्) साय सुरनरतिरियाऊ, सुर-
नराणं गई य अणुपुत्री । ओरालाउडाहार-तैअकम्मइग पण देहा
॥ ६ ॥ आइतितगृगुवगा, पणिदि सुइवण्णगरमफासा । सय-
णवज्जरिसद, समचउरस च सठाण ॥ ७ ॥ तस वायर थिर पत्तेय,
पज्जआइज्जमुभगमुभमुस । जम तित्थकर निम्माण, अगुलहु-
आयजुज्जोय ॥ ८ ॥ परमा ऊसास मुभखगइ, उच्च इय पुण्ण-
तत पायाला । (इति पुण्यतत्त्वम्) पावणि मइसुओही-मणवज्जव

૪ પ્રકારે છે આ રીતે ' અણુવ(તત્ત્વ)' ૧૪ પ્રકારે થયું
(૪-૫) શાતાવેદનીય, દેવ-નર-તિર્યગાયુ, દેવ-નરગતિ,
દેવ-નરાણુપૂર્વી, આદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈસગ અને કા
ર્મણુ એ ૫ શરીર, પ્રથમ ૩ શરીરના ૩ અંગોપાગ, ૫ ચેન્દ્રિય-
ભતિ, શુભવર્ણુ-ગન્ધ-રસ-સ્પર્શ, વજ્રર્ષભનારાય સઘયણુ, સમ-
ચતુરત્ર સસ્થાન, વ્રસ, બાહર, સ્થિર, પ્રત્યેક, પર્યાપ્તિ, આદેય,
સુભગ, શુભ, સુસ્વર, યશ, વીર્યકર, નિર્માણુ અશુરલધુ, આત-
પ, ઉગ્રોત, પરાધાત, ઉચ્છવાસ, શુભવિહાયોગતિ, અને ઉચ્ચગોત્ર
આ પ્રમાણે ' પુણ્યતત્ત્વ ' ૪૨ લેદે છે (૬-૭-૮) મતિ-
શુન-અવધિ-મન પર્યવ-ડેવલ એ ૫ જ્ઞાનના ૫ આવરણો, ચક્ષુ-
અચક્ષુ-અવધિ-ડેવલ એ ૪ દર્શનના ૪ આવરણો, નિદ્રા, પ્ર-
ચના, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલાપ્રચલા, સ્થાનર્ધિ, અશાતાવેદનીય,
મિથ્યાત્વ, ક્રોધ-માન-માયા અને લોભ એ ૪ ના પ્રત્યેકના
અનન્તાનુગન્ધિ-અપ્રત્યાગ્યાન-પ્રત્યાગ્યાનાવરણુ-સંવલન એમ
૪-૪ લેદે હોવાથી ૧૬, પુરુષ-ત્રી-નપુ સમવેદ, હાસ્ય, રતિ,
અરતિ, શોક, લાવ, લુપ્તુસા, નરકાયુ, નરક-તિર્યગતિ, એકે
ન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિયભાનિ, અવળુ વ્રસદશક (સ્થા-
વરદશક) અશુભવિહાયોગતિ, અશુભવર્ણુદિ ૪, ઋષભનારાય,
નારાય, અર્ષનારાય, કીલિકા, ડેવડું સઘયણુ, ન્યયોધ સાદિ,
વામન કુખ્જ, હુડક (સસ્થાનો), નીચ ગોત્ર વીર્ય-દાન-લા-

(૮) વ. ॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ્. ન. આ. (૨) ॥

કેવલાવરણ ॥ ૯ ॥ ચક્ષુ અચક્ષુ ઓહી-કેવલ આવરણ નિદ-
પયલાઓ । નિદાનિદા પયલા-પયલા યીનદ્વી અસ્તાય ॥ ૧૦ ॥
મિચ્છ કોહો માળો, માયા લોભો ચડવિદ્યા ચડરો । અણ અપચ-
ચત્તાણા, પચચ્ચાણા ચ સજલણા ॥ ૧૧ ॥ પુટ્ટયીઠીચેચેયા, હા
સરડઅરડસોગમયગરિદા । નરચાડ નરયતિરિયગદ-ણુપુઠી ઇગતિ-
ચડમાડે ॥ ૧૨ ॥ તસદસગ વિવરી, કુવગદવચાય અમુદ્ધવળચડુ ।
રિસદનરાય નરાય, દ્વ કીલિ છેવડ સચયણા ॥ ૧૩ ॥ નગોદ સાદ વામ-
ણ, છુલ્લ હુદ ચ નીચગુત્ત ચ । વલ્લડાણભામભોગો-વભોગ તિગ્યા-
દ વાસીદ ॥ ૧૪ ॥ (હતિ પાપતત્ત્વમ્) સુદનયણચાણજીહા-દેહા
પર્ચિદિયા કસાયચડુ । વહઅલિયચોરિયાવમ-પરિગ્ગદા અવ-
યા પચ ॥ ૧૫ ॥ મળચયણકાયજોગા, તિભિ કિરિયા ઇમાડ પ-
ણવીસ । કાદ્ય અહિગરણીયા, પાઓસિય પારિતાવણિયા ॥ ૧૬ ॥
પાણાદવાયારમિય, અપચચ્ચાણમાયપરિગ્ગદિયા । મિચ્છત્તદિ-
દ્વિપુઠિય, પદ્ધચ્ચસામતવણિયા ચ ॥ ૧૭ ॥ આણવણિયિયારણિયા,

ભ-ભોગ-ઉપભોગના ૫ અન્તરાયો, એ ૮૨ પાપતત્ત્વમા' છે (૬ થી
૧૪) ઓત્ર, ચમુ નાક છબ રૂપચન એ ૫ 'ઇન્દ્રિયો,' ૪
કનાય, હિમા મૃપા, ચોરી, મેથુન પરિચ્છ એ ૫ 'અવતો'
મન, વચન કાય એ ૩ 'યોગો,' કાયિકી અધિકરણિકી, પ્રા-
દેષિકી પારિતાપનિકી પ્રાણાતિપાતિકી આરભિકી, અપ્રત્યાજ્ઞા
નિકી માયાપ્રત્યયિકી પારિચ્છિકી મિથ્યાત્વિકી દષ્ટિકી પૃથ્વિ
(રૂપૃથ્વિ)ની પ્રાતિત્તિકી, સામ તોપનિકી આનામન (આજ્ઞાપન)
કી, વિનાયકી નેમ્મણીકી, આહસ્તિકી મમુદાધિકી પ્રાયોગિકી
અનાભોગિકી, અનવગ્રહા પ્રત્યક્ષિકી પ્રેમિકી ડેરિકી ઇર્થાપય
કી આ ૨૫ 'ક્રિયાઓ,' એ રીતે ૪૨ 'આશ્રય ભેદો' છે
(૧૫ થી ૧૮) મામારિકાદિ ૫ આરિત્રો ગીત ઉચ્ચ તૃપા
મુવા દશ, અવેક, અતિ, મી અર્થ શય્યા નિર્યા, યાચના
મત્ર પ્રથ આકોગ, ડોગ, મ ૧૭ તૃણરૂપર્જ અવાભ પ્રજા

नेसत्तिसहत्तिसमुदयपओगा । अणभोगअणवकंखा, पिज्जदोसेरि-
यावहिया ॥ १८ ॥ इय आसव वायाला, (इत्याश्रवतत्त्वम्) सामा
इयमाइ पच चारित्ता । सीउण्हतण्हलुहदस-वेलरइइत्थीचरियाओ
॥ १९ ॥ सेज्जनिसीहियजायण-मलवहअकोसरोगसकारा । तण-
फासा य अलाभा, पन्नाअन्नाणसम्मत्त ॥ २० ॥ इय वावीस परी-
सह, जइयम्पो दसह सजम्पो सब । खमविगयज्जमुत्ति, तव सोय
अर्किचग वंभे ॥ २१ ॥ अयुवासरणेगत्ता-वरत्त भव असुइ आस-
वा ओगो । सवरनिज्जरयम्मा, वोही इइ भावणा वार ॥ २२ ॥ पण
समिई इरियभासा, एसगआयाणपारिठावणिया । मणमाई तिण्णि
गुत्ती, इय सयरमेय सगवन्ना ॥ २३ ॥ (इति सवरतत्त्वम्) अणम-
णमूणोयरिया, तणुफिलेसरसचायवित्तिसत्वेवा । सलीणया इय-
उहा, वज्ज तवो अंतरो उ इमो ॥ २४ ॥ पायच्छित्त विणओ, पे-
यावच तहेव सज्झाओ । द्वाण उस्सगो विय, निज्जर एव दुवालसहा
॥ २५ ॥ (इति निर्जरातत्त्वम्) कम्माण पगइठिई, अणुभागपएस

अज्ञान અને સમ્યક્ત્વ એ ૨૨ 'પરીપહો,' સયમ, સત્ય, ક્ષમા,
વિનય, આર્ત, અક્રિત, તપ, શૌચ, આક્રિયન્ય, અને પ્રહાર્ય એ
૧૦ 'યતિ (સાધુ) ધર્મ,' અનિત્ય, અશરણ, એકત્વ, અન્ય
ત્વ, સસાર-વલાય, અશુચિત્વ, આશ્રય, લોકસ્થિતિ, સવગ,
નિર્જરા, ધર્મ, અને બોધિ એ રીતે ૧૨ 'ભાવનાઓ,' ઇર્ષ્યા-ભાષા
-એપણુ-આહ્વાન (નિદ્રાપ) -પચ્છાપન એ ૫ 'સમિતિ; મ
નોશુભિ વિગેરે ૩ 'શુભિઓ,' આ રીતે 'અવગ્લેષે' ૫૭ છે
(૧૯ થી ૨૩) અનશન, બેનોદરિડા ડાયકલેશ, રસત્યાગ,
વૃત્તિ સંયેષ, અને સલીનતા આ ૬ પદારે 'બાહ્યતપ' છે પ્રાય-
શ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવચ્ચ, આધ્યાય, ધ્યાન, અને કાર્યોત્સર્ગ આ
૬ 'અભ્યન્તર તપ' છે આ પ્રમાણે ૧૨ લેહે 'નિર્જરા'
બલુવી (૨૪-૨૫) કર્મેના પ્રકૃતિ-સ્થિતિ-અનુભાગ-પ્રદેશ
આ રીતે ૪ પ્રકારે 'બન્ધ' હોય છે એનો અર્થ અનુક્રમે

ચત્ત્વિહો વયો । અત્યો એસિ સહાયો, કાલ્પમાણ રસો દલિય
 ॥ ૨૬ ॥ (ઈતિ ચન્ધનત્ત્વમ્) મૌસ્લમિ ચ સત્પય, દઘપમાણ ચ
 લિત ફુમગા ય । કાલો અતર માગો, માત્ર અપ્પરહુય ચ નવમેયા
 ॥ ૨૭ ॥ સિદ્ધા પચમગર્યે, સ્વર્યે નાળમિ દસને સમ્મે । દુરિહુષ-
 ઓગે ગર્યા-રુદ્ધ સેમારુદ્ધ તે નતિય ॥ ૨૮ ॥ સિદ્ધા દઘ અગતા,
 લોગાસલિલમાગિ તેસિ ઠિડ્ । ફુસગા અહિયા કાલો, સાડઅગનો
 પહુલેગ ॥ ૨૯ ॥ નો અતર જિવાળ, અગતમાગમિ સ્વર્ય પરિણામે ।
 માયેગતરા ધોવા, પરપગસિદ્ધજલગુગા ॥ ૩૦ ॥ (ઈતિ મોક્ષતત્ત્વમ્)

॥ જયશેલ્વરીય નવતત્ત્વપ્રકરણ સમાપ્તમ્ ॥

સ્વભાવ-કાલમાન-રસ-દળસમૂહ છે (૨૬) સત્પદ્મપદ્મ
 (વિરમાન મોક્ષપદ્મની ગત્યાદિમાર્ગભૂતિયે વિચારણા) દ્રવ્યપ્ર-
 માણુ છે (અવગાદ આકાશ પ્રદર્શો) સ્પર્શના (અવગાદ
 તથા બાહ્ય), કાલ (સિદ્ધત્વસ્થિતિ) અન્તર (પુન સિદ્ધત્વ
 પ્રાપ્તિ) ભાગ (સર્વ, જીવોને ડેલવામે ભાગે) ભાવ (કયા
 ભાવમા), અપમરુદ્ધત્વ એ 'મોક્ષતત્ત્વમા' ૯ લેલો છે સિદ્ધ
 ભાગવન્તો પાચમી (સિદ્ધિ) ગતિમા ક્ષાનિકજ્ઞાન-દર્શન-સ
 મ્મત્ત્વમા બન્ને (સાકારાનાકાર) ઉપયોગમા વર્તે છે શેષ
 ગત્યાદિ પદોમા તે નથી ૧ સિદ્ધ (જીવ) દ્રવ્યો અનન્તા છે
 ૨ લોડના અસજ્જાતમા ભાગમા તેઓનુ વર્તણુ (જોડે) છે.
 ૩ સ્પર્શના (જોડે) અધિષ છે ૪ એક સિદ્ધને આશયી
 કાલ સાદિ અનન્ત છે ૫ સિદ્ધોને (સિદ્ધપણુમાથી પક્ષાનો
 અભાવ હોવાથી) અતર નથી ૬ સર્વ જીવોને અનન્તમે
 ભાગે વર્તે છે ૭ ક્ષાયિક તથા પિણ્ણમિડભાવમા વર્તે છે ૮
 અનન્તર (સિદ્ધત્વ પ્રથમ સમય વર્તમાન) સિદ્ધો અ-૫ છે તેથી
 પરમ્પરા (સિદ્ધત્વદ્વિતીયાદિ સમય વર્તમાન) સિદ્ધો અનન્ત
 શુભા છે ૯ (૨૭ થી ૩૦)

॥ શ્રી જયશેલ્વરીય નવતત્ત્વ પ્રકરણ શબ્દાર્થ સમાપ્ત ॥

॥ श्रीदेवगुप्तसूरिमणीत “नवतत्त्वप्रकरणं” श्रीनराद्रीवृ-
 चित्तारथीमदभयदेवसूरिरचित “भाष्य” विभूषितम् ॥
 (भाषान्तर समेत.) परिशिष्ट न ६ (३)

(સૂ૦) સમ્મ ચ મોક્ષચીયં, તં પુણ મૂયત્યસદ્દહણદ્વં ॥
 પસમાહલિગગમ્મં, સુહાયપરિણામસ્ત્વં તુ ॥ ૧ ॥

(ખા૦) મૂયત્યાં હહ અવિતહ-માવા જીવાદઓ જિણામિહિયા ।
 સદ્દહણં તુ તદ્દહણં, પસમાઈં પચ લિંગાઈં ॥ ૧ ॥ પસમો સંવે-
 ગોઽવિ ય, નિવ્વેયદયાં ઉત્તહ ય અત્થિક્ક । હહ પસમો પદમિલ્હુય-
 કસાયવિસઓ મુણેયવ્વો ॥ ૨ ॥ તત્ત્વાઈંસુ દોસાઈં-વિસયં
 પસમં મળન્તિ કિલ્લ ઇમે । અન્ને ઉ ઉવસમ તં, વિસયનિસાકોહકં-

સૂત્રાર્થ—સમ્યક્ત્વ એ મોક્ષતુ ખીજ છે, વળી તે સમ્ય-
 ક્ત્વ સત્પદાર્થોની શ્રદ્ધારૂપ અને ઉપશમાદિ (પાચ) લક્ષણો-
 વડે બાધી, શકાય એવું તથા શુભ આત્મપરિણામ રૂપ છે (૧)

ભાષ્યાર્થ—અહિ મૂતાર્થ એટલે જિનેન્દ્રે કહેલા છવાદિક
 સત્યસ્વરૂપવાળા પદાર્થો, શ્રદ્ધા એટલે તથાગ્રહારની રૂચિ અને
 ઉપશમ વિગેરે પાચ વિગો (લક્ષણો) છે, (૧) તેમા ઉપશમ, સ વેગર,
 નિર્વેદર, દયાહ, અને આસ્તિક્યપ, (એ ૫ લક્ષણ છે) એમા ‘ઉ-
 પશમ’ તે ખેલા (અન તાનુબધિ) કપાય સળધિ નાલુવે (૨)
 વળી કેટલાએક આચાર્યો નિશ્ચયથી ઉપશમને તત્ત્વાદિકમા દ્રેષા
 દિ સળધિ (તત્ત્વમા દ્રેષ અને અતત્ત્વમા રાગ ન કરવે તે
 ઉપશમ) કહે છે અને ખીજા કેટલાએક આચાર્યો વિષયની
 તૃષ્ણા અને કોષની ખર્જના (ચળ) ના ઉપશમને ઉપશમ કહે

॥ ૩ ॥ ગમ્માગમ્મવિગ્ગ, ચિચ્ચા સન્વત્થ વટ્ટપ્પ જીવો ।
 વેસપ્પસુ અતિત્તપ્પા, જીણ વસા વિસયતિણ્ઠા સા ॥ ૪ ॥ સચેપ-
 દોસાણ, સવણા અતો વહિં ચ જ ફુરણ । અવિપારિક્કણ કજ્જ,
 લિંગ કોહમંદ્દપ્પ ॥ ૫ ॥ સવેગો મોમ્મલ્લે, નિન્નેઓ ભવવિરત્ત
 ન હોઈ । દુત્થિયવિસયા ઉદયા, અત્થિક તત્તરિસયંતિ ॥ ૬ ॥
 ભૂત્થસદ્દહાણા, અત્થિક નો વિમિસ્સપ્પ જેણ । તો કહમેયાણ મ-
 મ્મો, નણુ લિંગીલિંગભાસોત્તિ? ॥ ૭ ॥ આયપરિણામમેઓ, સમ્મત્ત
 ઇસ્સ હોઈ કજ્જ જ । ભૂત્થસદ્દહાણ, તો ઉવચારેણ ન વુત્ત ॥ ૮ ॥
 એવં ચ સમ્મલિંગ, અત્થિક નત્થિ તા વિરોહોઽસ્થ । ભૂત્થસદ્દહા-
 ગપિ, ધજ્જણ જેણ આયયુણો ॥ ૯ ॥ સ્વયંતવસમાશ્પદિં, દસણમોહસ્સ

છે ૧. (૩) જેના વશથી વિષયમાં આત્મ સ્વભાવવાળો છુવ
 ગમ્માગમ્મ વિવેકનો ત્યાગ કરી સર્વમાં (સ્વપરમિઆદિમાં) પ્રવર્તે તે
 'વિષયતૃષ્ણા કહેવાય (૪) સત્ય અને અસત્ય દોષોને સાબગવાથી
 વિચાર કર્યા વિના અદરથી (મનમાં) અને બહારથી (વ
 ચ્ચન કાયામાં) જે સ્ફુરણા 'રૂપ કાર્ય' થાય તે ' ક્રોધખ
 જ્ઞનાનુ' લક્ષણ છે (૫) 'સ વેગ' એટલે મોક્ષની ઇચ્છા 'નિર્વેદ' એ
 ટલે સ સારથી વૈરાગ્ય ભાવ ૩ 'હયા' તે હુ ખી સખધિ (અનુક
 મ્પા) ૪ અને આસ્તિક્ય તે ' સત્પદાર્થ' સખધિ (શ્રદ્ધા રૂપ)
 છે ૫ (૬) (પ્રશ્ન) જે કારણથી સત્પદાર્થની શ્રદ્ધાથી આસ્તિક્ય બિન્ન
 નથી તો શકા થાય છે કે એ જેમાં લિંગી (સાધ્ય) લિંગ (હેતુ) ભાવ
 કેમ માનેલો છે? (૭) (ઉત્તર) જેમાં સમ્યક્ત્વ તે આત્મપરિણામનો
 લેહ છે, અને સત્પદાર્થ શ્રદ્ધા તેનું કાર્ય છે, માટે (કારણમાં કાર્યના)
 ઉપચારથી તેને (સત્પદાર્થ શ્રદ્ધાને) સમ્યક્ત્વ કહેલું છે (૮)
 એ પ્રમાણે આસ્તિક્ય એ સમ્યક્ત્વનું લિંગ છે માટે એમાં
 (લિંગીલિંગભાવમાં) વિરોધ નથી જે કારણથી સત્પદા
 ર્થની શ્રદ્ધાને પણ આ મણુ કહી શકાય છે (૯) દર્શનમોહની

जीवपरिणामो । जो होइ सुहस्रबो, सो सम्मत्त विणिद्धिदो ॥१०॥

(सू०) एगविहदुविहतिविह, चउहा पंचविहदसविहं सम्मं ।

मोक्खतखीयभूयं, सपहराया व धारेज्जा ॥ २ ॥

(भा०) एगविहं सम्मर्ह, निस्तगमिगमेहिं त भवे दुविह ।
तिविहं त खइयाई, अहवावि हु 'फारगार्यं ॥ ११ ॥ सम्म-
त्तपीसमिच्छत्त-कम्मत्तकयओ भणंति तं, खइय १ । मिच्छत्त-
त्तओवसमा, खाओवसम २ ववइसति ॥ १२ ॥ मिच्छत्तस्स
उवसमा, ओवसम ३ तं भणति समयणू । त उवसमसेवीए,
अइमसम्मत्तलोमे वा ॥ १३ ॥ विहियाणुद्धाणं पुण, फारगमिह
रोयं तु सद्वहणं । मिच्छदिट्ठी दीवइ, ज तत्ते दीवगं तं तु ॥ १४ ॥

यना क्षयोपशमादि वडे शुभ स्वप्नवाजो लवने ने परि
लाम थाय छे तेने 'सम्यक्त' कहु छे, (१०)

सूत्रार्थ—मोक्षपक्षना जीवभूत ओक प्रका-रुं जे प्रकारनु, त-
लुप्रकारनु, चार प्रकारनु, पाच प्रकारनु, अने दस प्रकारनु स-
म्यक्त स प्रति शानती पेठे धारण करवुं (२)

साध्यार्थ—सम्यग्दृष्टि ते १ प्रकारनु, अने 'नैसर्गिक' तथा
'अभिगम' जे २ प्रकारनु सम्यक्त छे तेमज 'सायिकादि' अथवा
'हारक आदि' ३ प्रकारनु सम्यक्त छे (११) सम्यक्तमोहनीय मि-
श्रमोहनीय अने मिथ्यात्वमोहनीयना क्षयथी "क्षायिकसम्यक्त" क-
हेवाय छे अने मिथ्यात्वना क्षयोपशमथी "क्षयोपशम सम्यक्त" कहेवाय छे (१२) मिथ्यात्वना उपशमथी सर्वज्ञा 'औपशमिकसम्यक्त' कहे छे, ने ते उपशम श्रेष्ठिमा अथवा प्रथम सम्यक्तवना लाभ वणते होय छे (१३) आगमोक्त अनुष्ठान करवुं ते आदि 'हारक सम्यक्त' अहं (मात्र) ते "क्षायिक सम्यक्त," अने मिथ्या-
दृष्टिछे, ने यथार्थ तत्त्वाने प्रकाशे (प्रज्ञे) छे तेने "क्षायिक-
सम्यक्त" कहेवाभा आवे छे (१४) सात्त्वादन सहित सायिकादि ३

સ્વાયાઈ સાસાયણ-સદિય ત ચઝવિહ તુ વિધેય । તે સમ્મતન્મસે,
મિચ્છત્તઅપત્તિસ્વ તુ ॥ ૧૫ ॥ પેયયસજુત પુણ, એયં ચિય પંચહા
વિણિદ્ધિદ્ધ । સમ્મત્તચરમપોગલ-વેયણકાલે ડ તે હોઈ ॥ ૧૬ ॥
એયં ચિય પચવિહ, નિસ્સગ્ગહિગમમેયઓ દસહા । અહવા નિસ્સ-
ગ્ગરૂઈ, ઇચ્છાઈ જમાગમે મણિય ॥ ૧૭ ॥ -

(સૂ૦) જીવાહનવપયત્યે, જો જાણહ તત્ત્વ હોઈ સમ્મત્ત ।
ભાવેણ સદ્દત્તે, અયાણમાણેડવિ સમ્મત્ત ॥ ૩ ॥

(ખા૦) અવિયાણઓ પયત્યે, સદ્દર્શનં તેસુકેરિસ હોઈ । તમ્હા
વિત્તરનાળે, સમ્મત્તમણુત્તર હોઈ ॥ ૧૮ ॥ વિત્તરનાળાવેવત્ત, અજ્ઞાણ

સમ્યક્ત્વ તે ૪ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ બાણુવું તે 'સાસ્વાદન સ
મ્યક્ત્વ' સમ્યક્ત્વથી બ્રહ્મ યદ્ધ મિથ્યાત્વને ન પામ્યે। હોય એવા
(અન્તર) સ્વરૂપવાળું છે (૧૫) એચારનેજ વેદક સ્થિત કરતા
૫ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ કહ્યું છે, તે " વેદક સમ્યક્ત્વ " સમ્ય-
ક્ત્વમોહનીયના છે લા (ચરમસંમયવર્તી) પુણ્યલોના ઉદયકા-
ળમા હોય છે (૧૬) એજ પાચે પ્રકારના સમ્યક્ત્વને નિસ-
ર્ગ અને અધિગમ એમ બે ભેદે ગુણતા ૧૦ પ્રકાર થાય છે
અથવા જે રીતે આગમમા કહેલ છે તે રીતે પણ નિસર્ગ ૩ગી
ધત્યાદિ (નિસર્ગ-ઉપદેશ-આજ્ઞા-સૂત્ર-બીજ-અભિગમ-વિસ્તા-
ર-ક્રિયા-મ ક્ષેપ-ધર્મરૂચિ એ) ૧૦ ભેદ થાય છે (૧૭)

સૂતાર્થ—જે જીવ જીવાદિક ૬ પદાર્થો બાણે તેને સમ્યક્ત્વ
હોય છે, અને ભાવથી શ્રદ્ધા હોતે છતે (૬ પદાર્થો) ન બ-
ળ્યા હોય નોપણ સમ્યક્ત્વ હોય છે (૩)

ભાષ્યાર્થ—(પ્રશ્ન) પદાર્થ નહિ બાણુનાર જીવને તે પદાર્થોમા શ-
રદ્યા કેરી રીતે હોય ? માટે વિવૃત્ત જ્ઞાનમા સમ્યક્ત્વ શ્રેષ્ઠ હો-
ય છે (૧૮) (ઉત્તર) અહિ વિસ્તાર જ્ઞાનની અપેક્ષાએ અજ્ઞાન (બોધ-
હિતપણ) હોય છે એમ બાણુવું, તે કારણથી શ્રદ્ધા કરતા

एत्य होइ दृष्टवं । तेणेहं सहहते, अप.णमाणेऽत्रि सम्मत्त ॥ १९ ॥
एत्तोच्चिय निदिद्धा, मासतुसणभिओ सुदिद्वित्ति । एत्तोच्चिय चा-
रिन्ती, एत्तोच्चिय सिद्धगामित्ति ॥ २० ॥

(सू०) जीवाजीवा पुत्र, पावासवसवरो य निज्जरणं ।
धन्वो मुखो य तदा, नवतत्ता होंति नायदा ॥ ४ ॥
सुहृमा वायरवेहंदिया य तेहदिया य चउरिंदी ।
अस्सनी सनी खलु, चोहस पज्जत्तपज्जत्ता ॥ ५ ॥

(भा०) इह सुहृयनायकम्पोदण एगिदिया उ सुहुमत्ति । वायरना-
मुदणं, ते चेव य वायरा होंति ॥ २१ ॥ ते पुण पचरियप्पा, पुढ-
वाईमेयओ मुणेयव्वा । पंचिदिया उ दुविहा, अस्सनी सनीणो तह
य ॥ २२ ॥ सण्णा मणविष्णाण, जेसिं सा अत्थि ते उ सण्णित्ति

એવા અબ્જલુ જીવોને પણ સમ્યક્ત્વ હોય (૧૯) એ કાર-
ણથીજ ‘માસતુષ’ વિગેરે મુનિઓ સમ્યક્દષ્ટિ, એ હેતુથીજ
ચારિત્રી, અને એ હેતુથીજ મોક્ષગામી કદા ॥ (૨૦)

સૂત્રાર્થ—જીવ-અજીવ-પુણ્ય-પાપ-આત્મવ-સ વર-નિજજરણ
બધ-અને મોક્ષ એ ૬ તત્ત્વો ભણવા યોગ્ય છે (૪) સૂક્ષ્મ એ
કેન્દ્રિય, બાહર એકેન્દ્રિય, દીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અસ જિ-
પચેન્દ્રિય અને સજિપચેન્દ્રિય, એ ૭ ને પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત
લોકે શુભતા નિશ્ચય ૧૪ લોક થાય (૫) ચોથી ગાથાતુ બાધ્ય નથી)

ભાષ્યાર્થ—આદિ સૂક્ષ્મ નામ ડર્મોદયવડે એકેન્દ્રિયજીવો
‘સૂક્ષ્મ’ એમ કહેવાય છે, અને તેજ (એકેન્દ્રિયો) બાહર
નામ ‘કર્મ’ના ઉદય વડે ‘બાહર’ હોય છે (૨૧) વળી તે
એકેન્દ્રિયો પૃથ્વી આદિ લોકે ૫ પ્રકારના છે, અને ૫ચેન્દ્રિય
જીવો સજિ અને અસજિ એમ ૨ પ્રકારના છે, (૨૨) સ-
ના એટલે મનોવિરાગ તે જોએતો છે તે જીવો સજિ કહેવાય

૧ તે ચ ઉવવાયગમ્ય-મેદસ્યા ગદ્યચક્રમિ ॥ ૩૩ ॥ અસ્સન્નિણો ચ
 ઇયરે, તે પુણ સમુચ્છિદમધિયં હવતિ ॥ માણુસતિરિયગદ્ધુ, તે કુતી
 ન વળા અવત્ય ॥ ૨૬ ॥ પજ્જત્તનામકમ્મો-દર્પણ પજ્જત્તયા મુણે-
 યન્વા ॥ ઇયરા ઇયરુદ્ધણ, પજ્જત્તિઓ ચ છંદેવ ॥ ૨૫ ॥ આહાર-
 સરીરિન્દ્રિય, પજ્જત્તી, આળપાળભાસમણે ॥ તથોદસ્યા ચરો, હવંતિ
 પુર્ણિદિયાણ, મુ ॥ ૨૬ ॥ વિગલિંદિયાણ અસ્સન્નિણં ચ તોઓ હવ-
 તિ, પજ્જત્ત, પર્વિદિયસમીણ, પજ્જત્તિઓ, છ સ હવંતિ ॥ ૨૭ ॥ આ-
 હારાદ્યાદિયે, જા સત્તી-ત મૃણતિ પજ્જત્તિ ॥ વિવરીયમપજ્જત્તિ આ-
 ર્થિય નત્યપજ્જત્તી ॥ ૨૮ ॥ મુદ્ધમાર્ણ પયાણ, સત્તહુ દુગુણેણ
 ચ હવંતિ ॥ પજ્જત્તાપજ્જત્તય-મેદુદ્ધિ ચ્ચદ્ધસદ્ધાણા ॥ ૨૯ ॥

-વર્ણા તે સ સ્તિ-હવે ઔપયાતિકા અને ગર્ભજ એ ૨ લેઈવાળા
 છે, અને આ બે ગતિમા છે (૨૩) તેથી બીજા તે અસ સ્તિ છે અને
 તે સ મૂર્છિમજ હોય છે મનુષ્ય અને તિર્યચગતિમાજ તે (અ-
 મ સ્તિ) હોય છે બીજી ગતિમા હોતા નથી, (૨૪) પર્યાપ્તિ નામ
 કર્મના ઉદય વડે 'પર્યાપ્તિ' અને અપર્યાપ્તિ નામ કર્મના ઉદયવડે
 અપર્યાપ્તિ કહેવાય પર્યાપ્તિઓ ૬ છે (૨૫) આહાર પર્યાપ્તિ,
 શરીર પર્યાપ્તિ, ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ, ઉચ્છવાસપર્યાપ્તિ, આપાપર્યા-
 પ્તિ, મન પર્યાપ્તિ, ત્યા એકિન્દ્રિય હવેને પ્રથમની આર પર્યા-
 પ્તિઓ હોય છે (૨૬) વિકલેન્દ્રિયોને અને અસ સ્તિ ૫ એન્દ્રિયોને ૫
 પર્યાપ્તિઓ છે, અને સ સ્તિ ૫ એન્દ્રિયને ૬ પર્યાપ્તિઓ હોય છે
 (૨૭) આહાર, વિગેરે, અદ્ધણ કરવામા (જીવની) જે શ-
 ક્તિ તે પર્યાપ્તિ કહેવાય છે, એથી વિપરીતને, 'અપર્યા-
 પ્તિ' કહે છે, (પરન્તુ) પ્રથમની ૩ પર્યાપ્તિઓમા અપર્યાપ્તિ
 પણ નથી (૨૮) સૂક્ષ્મ એકિન્દ્રિયાદિ ૭ પદોને (જીવોને)
 પર્યાપ્તિ અને અપર્યાપ્તિબેઠવડે બમણા કરવાથી (જીવના) ૧૪
 લેદ થાય છે, (૨૯)

(સૂ૦) ધમ્માધમ્માગાસા, તિયતિય મેયા તહેવ અઢા ય ।
 સ્વંધા દેસપણસા, પરમાણુ અજીવ ચ્ચડસહા ॥ ૬ ॥

(ખા૦) જીવાણ પુમાલાણ ય, ગદ્ધપરિણિસંપ્પહાણ ગદ્ધેઠ્ઠ । જ-
 લમિવ મચ્છાણ તહા, અસંસંતપ્પસપ્પમિમાણ ॥ ૩૦ ॥ લોગદુર્લભ
 જ ત, નેયં ધમ્મત્થિકાયસન્નાપ । દેસો પુણ તસ્મેવ ય વિવરસવયા
 હોઈ અઢાઈ ॥ ૩૧ ॥ તસ્મેવ નિન્વિભાગો, ભાગો રૂઢ ભન્નપ્પણ-
 સોત્તિ । એવપરમ્માગાસ-ત્થિકાયદન્વેસુ તિયતિયર્થ ॥ ૩૨ ॥ નવરં
 અરમ્મદન્વં, ઠિર્ઠિવદ્વંભરારણ મણિયં । આગાસ પુણ ઓગા-રૂદાણ-
 લિંગ મુણેયવ્વ ॥ ૩૩ ॥ અઢાસમઓ પગો, જમતીતાણાગયા અ-

સૂત્રાર્થ—ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય
 (એ ત્રણેના) ત્રણ ત્રણ લેહ, તેમજ કાલ (નો ૧ લેહ)
 તથા (પુદ્ગલના) રૂઢ-દેશ-પ્રદેશ-ને પરમાણુ (એ ચાર લેહ
 સહિત) અણુવના ૧૪ લેહ છે (૬)

ભાષ્યાર્થ—મત્સ્યેને જેમ જળ તેમ ગતિપરિણામને સન્નુબ-
 થએલા અણુ અને પુદ્ગલોને અતિમા કારણભૂત, અસંખ્ય પ્રદેશ
 પ્રમાણવાળુ અને લોકમા વ્યાપીને રહેલુ જે દ્રવ્ય તે ‘ધર્માસ્તિ-
 કાય’ નામનુ દ્રવ્ય જાણુ, અને તે દ્રવ્યનોજ વિવરણ વડે જે
 અધાર્દિક (ભાગ) તે “દેશ” કહેવાય (૩૦—૩૧) તથા તે
 દ્રવ્યનોજ નિર્વિભાગ ભાગ તે અહિ “પ્રદેશ” એમ કહેવાય છે, એ
 પ્રમાણે અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યમા પણ ત્રણ ત્રણ
 લેહ જાણવા (૩૨) પરન્તુ વિશેષ એ છે કે અધર્માસ્તિકાય
 દ્રવ્યને ત્રિતિગ્રિપલના કારણવાળુ કહ્યુ છે, અને આકાશને અ-
 વગાહનાદાન લક્ષણવાળુ કહ્યુ છે (૩૩) કાળનો ૧ સમય
 (તે જ કાળનો ૧ લેહ) છે, કારણકે અનંત અતીત સમયોનો
 નાશ થયો છે, અને ભવિષ્યના અનંત સમયોની ઉત્પત્તિ થઈ
 નથી માટે તે (એ કાળના અનંત સમય) વિદ્યમાન નથી,

ળતાંવિ । નાસાંશુલ્પત્તીઓ, ન સવિ સત્વોઽસ્ય પદુપત્નો ॥ ૩૪ ॥
 દુપદેસાડઅગત-પ્પેસિયતા હ પોગલા સંવા । તત્તિ નિય સવિ
 ભાગા, માગા દેસતિ નાયલ્લા ॥ ૩૫ ॥ તે ચેવ નિલ્લિમાગા, હો-
 તિ પ્પસતિ પુગલા જે હ । સ્વપરિણામરહિયા, તે પરમાર્થાષ
 નિદિદ્ધા ॥ ૩૬ ॥

(સુ૦) સાયઃઽઘ્રાગોષ, સત્તત્તીસ તુ નામપગર્હઓ ।

તિન્નિ ચ ઝાઝ્ઞિ તદ્ધા, યાયાલં પુષ્પગર્હઓ ॥ ૭ ॥

(ભા૦) સત્તત્તીસં નામસ્સ, પર્ગર્હઓ પુષ્પમાહ (હ) તા ય હમા ।
 મણુપર્ગર્હ સ્પણુપુલ્લી, દેવર્ગર્હ સ્પણુપુલ્લી ચ ॥ ૩૭ ॥ પચિંદિયજા-
 ર્હ તદ્, દેહાણ પચય ચ તે ય હમે । ઓરાનિયવેતલ્લિય-આહારયતે-

અને અહિ તે વિષમાનકાગ અગીયાર ક્યેઈ છે (૩૪) દ્વિ
 પ્રદેગાદિથી અનંતપ્રદેશી 'સુધીના પુણ્નકો "સ્કધ" છે, અને તે
 ઓના સવિભાગ ભાગો તે દેશ' ભણુવા (૩૫) અને નિર્વિ
 ભાગ ભાગરૂપ જે પુણ્નવો તેજ 'પ્રદેશ' બહેવાય, તથા સ્કધપ
 રિણુમધી રહિત પુણ્નકો તે "પરમાણુ" એમ કહેલ છે (૩૬)

સૂત્રાર્થ—શાતાવેદનીય, ઉચ્ચગોત્ર, નામની ટાં, પ્રકૃતિઓ,
 અને ૩ આયુષ્ય, એ ૪૨ પુણ્ય પ્રકૃતિઓ છે (૭)

ભાષ્યાર્થ—નામની ૩૭ પ્રકૃતિઓ પુણ્યરૂપ કહી છે તે
 પ્રકૃતિઓ આ પ્રમાણે છે ૧ મનુષ્યગતિ, ૨ મનુષ્યાનુપૂર્વી, ૩
 દેવગતિ, ૪ દેવાનુપૂર્વી, ૫ પચેન્દ્રિયભાતિ, ૧૦માય શરીર, તે
 આ પ્રમાણે ઔદારિક, વૈકિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણુ ૧૩
 પાંહેલા ત્રણ શરીરના ત્રણ અગોપાન, ૧૪ મહેલુ અધ્યયુ, ૧૫
 સમયનુરમ સંસ્થાન, ૧૬ શુભવર્ણ, ૧૭ શુભરસ, ૧૮ શુભગંધ,
 ૧૯ શુભસ્પર્શ, ૨૦ અનુરૂલધુ, ૨૧ પરાધાત, ૨૨ ઉચ્ચવાસ ૨૩
 આતપ, ૨૪ ઠોત, ૨૫ પ્રશસ્તવિદ્યાયોગ્યતિ, ૩૫ નસાદિ હથ
 અને ૩૬ નિર્માણુ (૩૭ થી ૪૦) ત્રસ, બાહર, પચાત્ત, પ્ર

यस्मिन्मा ॥ ३८ ॥ अंगोवगा तिन्नेव, आइमा-आटम च संघयणं । समचउरंस अणहा, वन्नरातो गंफासा य ॥ ३९ ॥ अमुल्लहु परात्रायं, उस्सासं आयव च उज्जोर्यं । सुपसत्था विहगगई, तसाइ-दसगं च निम्माणं ॥ ४० ॥ तसत्रायरपज्जच, पत्तेयथिरं सुभं च सु-भगं च । मूसर आएज्जसं, तसाइदसग इम होइ ॥ ४१ ॥ ति-त्थयरेग सहिया, सत्तत्तीसं तु नामपयईओ । तिण्णि य आऊणि-त्तिय, मुरनरतिरियाउमेण ॥ ४२ ॥

(सू०) नाणतरायदसगं, दंसणनव मोहपयइछवीस ।

नामस्स चउत्तीसं, तिहु णक्केक पावाओ ॥ ८ ॥

(भा०) मइसुयओहीमणप-जवाण तह केवलस्स आवरणा । नाणावरण कम्म, पञ्चमिह होइ एव तु ॥ ४३ ॥ जं दाणलाभभो-गो-वभोगविरियाण विग्यसंजण । तेणतरायकम्मं, पचविहं वल्लियं

त्ये, स्थिर, शुभ, सोढाज्य, सुस्वर, आदेय, यथ, ये त्रसाहि दश प्रकृतिओ छे (४१) (पूर्वोक्ता ३६) तिर्यंकर सङ्घिते ३७ नाम प्रकृतिओ छे नल आयुध्य ते देवायु, 'नरायु, अने तिर्यंगायुना लेहे छे (शातावे० छेअैर्गो०साधे ४२) (४२)

सूत्रार्थ—ज्ञानावरण अने अन्तराय भक्षीने १० दर्शना-वण ६, मोहनीयप्रकृति २६, नामकर्मणी ३४, अने शेष ३ कर्मणी अेकेक प्रकृति ते ८२ पाप प्रकृतिओ छे (८)

भाष्यार्थ—भत्यावण, धृतावण, अवध्यावरण, भन प र्थावण तेमअ देवतावरण अे 'अभाळे ज्ञानावरणकर्म ५ प्रकारु छे (४३) जे काणुथी (अन्तरायकर्म) दान-दाता-लोभ-उपलोभ अने वीर्यने विद्वा (अन्तगय) करनार छे' ते णरुथी सिद्धान्तभा अन्तगयकर्म ५ प्रकारु कहु छे (४४) अशु-अशु-अवधि अने देवगदर्शनावण अे ४ आवण्णे अने ५ निद्रा ते दर्शनापयोगने अन्तगय (आवण) उवाभा

સમણ ॥૪૪॥ ચરણુઅચવગૂઓહી-ચરકેચલદસણાણ આવરણા । ચ-
ચરો પવ ॥ નિદા, દસણઝવઓગવિગ્યત્યા ॥ ૪૫ ॥ નિદા નિદા-
નિદા, પયલા અન્ના ઉ પયલપયલત્તિ । થીણઢી ય તદેવ, દસણવર-
ણ ભવે નવહા ॥ ૪૬ ॥ મિચ્છત્તમોહનીય, સોલસમેય કસાપમોહ
નીય । કોહાર્ણ ચરહ્-ડણતાઈચરહિત્તેણ ॥૪૭॥ હત્થીપુરિસન-
પુસગ-વેપા હાસો રઈ ય અરઈ ય । સોગો મયદુમુચ્છત્તિ, નવવિહ
ઇપરમોહનીય ॥ ૪૮ ॥ મોહ છવીસાણસા ।ણસા પુણ હોઈ ના ।

ગરણુરૂપ છે (૪૫) નિદ્રા-નિદ્રાનિદ્રા-પ્રવત્તા-પ્રચલ્તાપ્રચલ્તા
અને સ્ત્યાનર્હિ એ પ્રમાણે તે દર્શનાવગ્ણુકર્મ (પ્રથમ જોલા
આગ આવરણુસહિત) ૬ પ્રકારે છે (૪૬) મિથ્યાત્વમોહનીય
૧, ક્રોધાદિ ચારના અનતાનુષ્ઠ્યાદિ (અનન્તાનુષ્ઠની ૧, અ
પ્રત્યાખ્યાનાવરણુ ૨, નત્યાખ્યાનાવરણુ ૩, સજવલન ૪,) ચાર
આગ લેઈ કરવાથી ૧૬ નમનુ કપાય મોહનીય, ત્રીવેદ, પુ
ત્રપેદ, નપુ મકપેદ, હાસ્ય, રતિ અરતિ, શોક, ભય અને કુ
ભા એ રીતે ૬ પ્રકારનુ નોત્યાયમોહનીય, (૪૭-૪૮) એ
૨૬ મોહપ્રકૃતિઓ ॥ વગી નામની ૩૪ પ્રકૃતિઓ આ પ્રમાણે
છે ૧ નર-ગતિ, ૨ તિર્થચગતિ, વગી એનીજ ૪ જે આનુપૂર્વી
(નર આનુપૂર્વી, તિર્થગાનુપૂર્વી,) ૮ એકેન્દ્રિયાદિ જ્ઞાતિ આગ
(એકેન્દ્રિયજ્ઞાતિ દ્વીન્દ્રિયજ્ઞાતિ, ત્રીન્દ્રિયજ્ઞાતિ, ચતુરિન્દ્રિયજ્ઞાતિ)
૧૩ દ્વિતીયાદિ (વજર્પણનારાચ શીવાયના મુખસનાનચ ના
ચ, અર્ધનાનચ, કીલિ-૧, છેવટ,) પાચ મધ્યલ એ પ્રમાણે
૧૮ (નમચનુ અવિનાન ન્યગ્રોધ સદિ, વામન, કુમ્ભ, હુડક)
નચાન પણ પાચ, ૨૨ અશુભવર્ણુદિચાગ ૨૩ ઉપધાત, ૨૪
અશુભ વિહાયોગતિ, ૨૫ સ્થાવ ૨૬ સૂક્ષ્મ, તથા ૨૭ અપ
ચાસ, ૨૮ તથા જુ, ૨૯ અસ્થિ, ૩૦ અશુભ, ૩૧ દૌર્ભાગ્ય,
૩૨ દુઃખ, ૩૩ અનાદેય, તેમજ ૩૪ અવશ રીતિ તથા ત્રણ
મના એકે- એમ કહ્યુ તેનો અર્થ એ છે કે જોડ-આયુ અને

मचउतीसा । नरयगई तिरियगई, एसिं चिय आणुपुविदुग ॥ ४९ ॥
 एगिंदियाइजाई, चउरो धीयाइपंचसंघयणा । एय सठाणाविय, व-
 ण्णाइचउधमपसत्थ ॥ ५० ॥ उवधायकुविदयगई, यावरसुहुमं तहा
 अपजत्त । साहारणायिरामुभ-मसुभगदूसरअणाएज्जं ॥ ५१ ॥ अज्ज-
 सक्तिो य तहा, तिह्ण एककियत्ति अयमत्थो । गोयाउवेयणिज्जाण,
 पावमेककिया पयही ॥ ५२ ॥ नीय गोत्तं नरया-उय च अस्सायवे-
 यणिज्जति । एया सव्वा मिलिया, वासीई पावपगईओ ॥ ५३ ॥

(सू०) इंदियरुसायअवय-किरिया पणचउरपंचपणवीसा ।
 जोगा तिण्णेव भवे, धायाल आसचो होइ ॥ ९ ॥

(भा०) फासणरसणाघाण, चवखू सोयत्ति इदिया पच । कोहो
 माणो माया, लोभो चउरो कसायत्ति ॥ ५४ ॥ पाणवहुमुसावाया,
 चोरत्त मेहुण परिगहो य । एयाई अवययाइ, पच उ किरिया उ
 पणवीस ॥ ५५ ॥ फाहयकिरिया अहिगर-णिया य पाओसियाऽ
 वरा किरिया ॥ पारित्ताणियाऽरिय, पाणाईवायकिरिया य ॥ ५६ ॥
 आरभिया य पारि-ग्गहिया तह मायवत्तिया किरिया । मिच्छादस-

वेदनीयनी ओकेऽ भट्टति पापइप छे (४६ धी ५२) (तेना
 नाम) नीय जोग, नरदायुध, अने अशातावेदनीय ओ प्र
 भाणु ओ सर्ज मलीने ८२ भापभट्टतिओ छे (५३)

भूतार्थ—५ धर्निय, ४ उपाय, ५ अन्नत, २५ क्रिया,
 अने ३ योग ओ रीते ४२ भट्टनेओ आश्रव छे (६)

साध्यार्थ—स्पर्शन, असना, धाणु, यमु अने श्रोत्र ओ ५
 धर्नियेओ छे अने बोध-मान-माया-लोभ ओ ४ उपाय छे
 (५४) उवहि सा, भूपापाह, येरी, मैथुन अने परिग्रह ओ ५
 अन्नत छे, पणी २५ क्रियाओ छे ते आप्रभाणु (५५) १ दायिणी
 क्रिया, २ अधिउश्लिष्टी, अने ३ आदेभिष्टीक्रिया तथा ४ पारि
 तापनिनी अने ५ आणुतिपातिनी क्रिया (५६) ६ आर वि

જવત્તિય, અપ્પચ્ચક્ષણકિરિયા ય ॥ ૫૭ ॥ અન્ના ય દિઢિયા પુ-
 દ્ધિયા ય પાડુચિયા ય કિરિયત્તિ । સામતોવનિવાયા, નેસત્તિય ય
 તહ ય સાહત્તી ॥ ૫૮ ॥ આણવળવિયારણિયા, અણભોગા અણ-
 વક્ષપચ્છડયા । અન્નાપયોગકિરિયા, અવરા સમુદાણકિરિયા ય
 ॥ ૫૯ ॥ તહ પંજ્જવત્તિયા ટો-સવત્તિયા ઈરિયાવહી કિરિયા । ઇયા
 હ પચરીસડ-કિરિયા અત્ત્યો ય સિં ઇસો ॥ ૬૦ ॥ અણુવરયકાઈયા
 અણુ-વડસક્રાયત્તિ કાઈયા દુવિહા । ઇક્કા ય અવિરયસ્સા, ઘીયાણુવ-
 ડસસાહુસ્સ ॥ ૬૧ ॥ સજોયણનિવ્વત્તણ-મેયા અહિગરણિયા હવડ
 કિરિયા । નિવ્વત્તણમસિમાઈસુ, જોમણમસિમુઢિમાઈણ ॥ ૬૨ ॥

ક્રી, ૭ પારિવ્રઢિની તથા ૮ માયાપ્રત્યયિકી ક્રિયા, તથા ૯
 મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી અને ૧૦ અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા (૫૭)
 વગી બીજી ૧૧ દષ્ટિકી, ૧૨ સ્પૃષ્ટિકી અને ૧૩ પ્રાતિત્યકી ક્રિયા
 તથા ૧૪ મામતોપનિષાતિકી, ૧૫ નેસષ્ટિકી અને ૧૬ સ્વહ
 સ્તિકી ક્રિયા (૫૮) ૧૭ આત્માપનિકી ૧૮ વિહારણિકી ૧૯
 અનાલોગિકી, ૨૦ અનવનક્ષા પ્રત્યયિકી તથા બીજી ૨૧ પ્રાયો
 ગિપ્રક્રિયા, તથા બીજી ૨૨ મામુદાનિકી ક્રિયા (૫૯) તથા
 ૨૩ પ્રેમપ્રત્યયિકી, ૨૪ દ્રેષપ્રત્યયિકી, અને ૨૫ ઈર્ષ્યાપયિકી
 ક્રિયા એ ૨૫ ક્રિયાઓ છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે (૬૦)
 ‘ અનુપરતપ્રાયિની ’ અને અનુપયુક્તકાયિકી ’ એ પ્રમાણે
 “ કાયિકી ” ક્રિયા ૨ પ્રકારની છે તેમાં એક (પહેલી) ક્રિયા
 અવિરતને અને બીજી ઉપયોગરહિત (પ્રમત્ત) સાધુને હોય
 છે (પહેલી) ૧ (૬૧) ‘ સયોજન ’ અને ‘ નિર્વર્તન ’
 શોડશકે “ અધિરણિકી ” ક્રિયા (બે પ્રકારની) છે ત્યા
 ‘ નિર્વર્તન ’ તે ખડ્ગવિગેરેનું જનાવણુ, અને ‘ સયોજન ’ તે
 ખડ્ગની મૂઠ વિગેરેનું જોડવું ૨ (૬૨) જીવ અને અજીવ
 ઉપર પ્રયુક્તો તે (બે પ્રકારની) ‘ પ્રાદેષિકી ” ક્રિયા

जीवे व अजीवे वा, पञ्चोसकरण तु होइ पाउसिया । परहृत्यनिय-
यहृत्येहि, तादण पारितावणिया ॥ ६३ ॥ परहृत्यनिययहृत्येहि,
मारण पाणवाइया किरिया । जीवेयरविसया पुण, किरिया आर-
धिया होइ ॥ ६४ ॥ एव पारिग्रहिया, मायाहेऊ य मायवत्तीया ।
मिच्छादसणकिरिया, मिच्छत्तनिमित्तओ जोगो ॥ ६५ ॥ जीवे-
यरविसयाए, अनिविच्छेद जओ उ बावारो । 'अस्सजयस्स सा
उण, अप्पच्चक्रवाणकिरियत्ति ॥ ६६ ॥ दिट्ठियकिरिया नेया, अ-
स्सरहाईण जीवजीवाण । ज दसणत्यगमण, पुच्छा पुण पुट्ठिया
होइ ॥ ६७ ॥ अहवावि फरिसण पु-ट्ठियत्ति रागेण जीवजीवाण ।

૪, અને પરહુસ્તે તથા સ્વહુસ્તે તાડના કરવી તે (જે પ્રકારની) " પારિતાપનિકી " ક્રિયા ૪ (૬૩) પરહાથે તથા પોતાને હાથે મારણુ તે (જે પ્રકારની) " પ્રાણ્ણાતિપાતિકી " ક્રિયા, ૫ અને જીવ તથા અજીવ સબધિ (જે પ્રકારની) " આરભિકી " ક્રિયા છે ૬ (૬૪) " પારિશ્રદ્ધિકી " ક્રિયા પણ જે પ્રમાણે (જીવ અજીવ સિદ્ધે જે પ્રકારની) છે ૭ માયા જેમા કારણરૂપ છે તે " માયાપ્રત્યયિકી " ક્રિયા, ૮ અને મિથ્યાત્વ હેતુવાળો વ્યાપાર તે " મિથ્યાદર્શન " ક્રિયા છે ૯ (૬૫) વળી જીવ અને અજીવ સબધિ વિરતિ સહિતપણે અવિરતજીવનો જે વ્યાપાર તે (જે પ્રકારની) " અપ્રત્યાખ્યાનિકી " ક્રિયા છે ૧૦ (૬૬) અમાદિ જીવને અને રથ વિગેરે અજીવને દેખવા માટે જે જગુ તે " દૃષ્ટિકી " ક્રિયા (જે પ્રકારની) ૧૧ અને પ્રથમ કરવારૂપ " પૃષ્ટિકી " ક્રિયા (૧ પ્રકારની) છે ૧૨ (૬૭) અથવા (પૃષ્ટિકીને બદલે) સ્પૃષ્ટિકી એટલે રાગવડે જીવ અને અજીવને સ્પર્શ કરવો (એમ બીન્ને અર્થ છે) ૧૨ તથા એજ જીવ અને અજીવ આશય જે કર્મબંધ થાય તે (જે પ્રકારે)

एष चेत् पटुच्चा, जो रघो सा उ - पाटुचिया ॥ ६८ ॥ नियगे
 जीवेऽजीवे, समयतो एच्च पुब्बयजणेहि । शुक्लते जा हुदी, सा
 पुण सामनुयनिराया ॥ ६९ ॥ जीराण अजीराण य, जतेहि नि-
 सिरण तु नेसत्थी । साहन्यया उ तालइ, ज जीवाड सहत्थेहि
 ॥ ७० ॥ जीवस्स अजीवस्स व, परेण-आणावण तु आणयणी ।
 जीवाजीवाण विया-रण तु वेयारणी किरिया ॥ ७१ ॥ आयाण
 निकसेव व, कुणइ उवहीए ज अणाभोगा । अणभोगवत्तिया सा,
 किरिया समयमि निदिट्ठा ॥ ७२ ॥ इह कोए परलोए, जाई रि-
 द्दाई ताई सेवे । जो तस्स अणवकत्ता-पच्चयकिरिया विणिहिट्ठा
 ॥ ७३ ॥ मणवइफायपओगा, सावज्जा जे पओगकिरिया सा । अट्ठ-

“પ્રાતિત્યહી” ક્રિયા છે ૧૩ (૬૮) વળી પોતાના જીવ પ
 દાય અને અજીવ પદાર્થની આરે બાબુથી આવીને સ્તુતિ
 કરનાર હો-વડે સ્તુતિ થના જે પ્રભોદ યાય તે (જે પ્રકારની)
 “ સામતોપનિષાતિકી ” ક્રિયા છે ૧૪ (૬૯) યત્રોવડે
 જીવ અને અજીવનું નિસર્જન કરવું (કાઢવું-દેઠવું) તે
 (જે પ્રકારની) “ નેત્રદિકી ” ક્રિયા, ૧૫ અને જે જીવાદિ
 કને પોતાને હાથે તાઠના કરવી તે (જે પ્રકારની) “ સ્વદ
 મ્તિકી ” ક્રિયા ૧૬ (૭૦) બીજાની પાને જીવ અને અ
 જીવ પનાથ મ આવવા તે, (જે પ્રકારની) “ આનયનિકી ”
 ક્રિયા, ૧૭ અને જીવ તથા અજીવને વિદારવારૂપ (જે પ્રકાર
 ની) “ વેનારણિકી ” ક્રિયા ૧૮ (૭૧) ઉપયોગ સહિત
 પછે ઉપધિનું અહણ-નિશેષ કરવું તેને સિદ્ધાન્તમા “ અના
 લોગ પ્રત્યયિકી ” ક્રિયા કહી છે ૧૯ (૭૨) આ લોગ અને
 પરલોગમા જે વિરુદ્ધ તેને જે જીવ આચરે તે જીવને “ અ
 નવકાશ પ્રત્યયિકી ” ક્રિયા કહી છે ૨૦ (૭૩) મન પથન
 કાયાના જે સાવચ ચાપારે તે “ પ્રયોગ ” ક્રિયા, ૨૧ અને

નિઠક્રમ્મપોગ્ગલ-ગઢણ સમુદાણકિરિયા ૩ ॥ ૭૪ ॥ માયાલોભ-
કસાપ, ૩ નિસ્સિયા પેપવત્તિયા નામ । અહવાવિ રાગજળય, વ-
યણ સા વાદરતસ્સ ॥ ૭૫ ॥ અપ્પસ્સ વા પરસ્મ વ, કોહ માણ
વ જં ડદીરેઈ । સા દોસવત્તિયા નામ, એત્થ કિરિયા વિણિદ્ધિઠા
॥ ૭૬ ॥ ઇરિયાવહિયા કિરિયા, જો કેવલજોગપચ્ચઓ વધો ।
સો ય સજોગિજિણાણં, છડમત્થજિણાણ વા હોજ્જા ॥ ૭૭ ॥ મ-
ળયાયાકાયાણ, મેણ હુતિ તિચ્છિ જોગા ૩ । જોગો પુણ વાવારો,
વાયાલીસાસવો એવ ॥ ૭૮ ॥ એસિ અતઘ્ભાવો, પરોપ્પર જહવિ
હોઈ ૩ કઠિંચિ । તદ્દિયિ વિસેસણમેયા, મેઓ સિં ભાવિયઘ્વોસિ
૭૯ ॥ કમ્મસ્સ વયહેઠ્ઠ, ઇહાસવો સંવરો ય વિવરીઓ । સો
પુણ સમિદ્ધપ્પમિદ્ધઓ, નિદ્ધિદ્ધો સમયકેઠ્ઠિ ॥ ૮૦ ॥

આઠ કર્મના પુરૂષોત્તમ ગ્રંથે તે “ સમુદાન ” ક્રિયા છે ૨૨
(૭૪) માયા અને લોભ કષાયને આશ્રિત એવી “ પ્રેમ પ્ર-
ત્યયિકી ” ક્રિયા છે, અથવા રાગ ઉપજાવનાર વચન બોલતા
તે પ્રેમપ્રત્યયિકી ક્રિયા હોય છે ૨૩ (૭૫) પોતાને અને પ
રને જે ક્રોધ તથા માનની ઉદ્દીરણા કરે તે અર્થે “ દ્રેષપ્રત્ય-
યિકી ” ક્રિયા કહેલી છે ૨૪ (૭૬) જે કર્મબંધ કેવળયોગ
પ્રત્યયિક છે તે “ ઇર્યાપયિકી ” ક્રિયા છે ૨૫ એ કર્મબંધ
સયોગીકેવળીને અથવા છદ્મસ્થ વીતરાગને (૧૧-૧૨ માં શુશ્રુ
સ્થાનીને) હોય છે (૭૭) મન વચન અને કાયાના ભેદ
૩ યોગ છે અને “ યોગ ” તે વ્યાપાર કહેવાય એ ગીતે આ
શ્રવ ૪૨ પ્રકારનો છે (૭૮) એ (ઇન્દ્રિયાદિ) આશ્રયભેદોનો તથ-
ચિત્ત પરસ્પર ભેદ અન્તર્ભાવ થાય છે તોપણ વિશેષણભેદ
એ ભેદોમાં ભિન્નતા વિચારવી (૭૯) અર્થે કર્મના બંધ-
હેતુ તે આશ્રવ અને તેથી વિપરીત સપરતત્ત્વ છે તેને વળી
મિદ્ધાતગરોએ અભિતિ વિગેરે (ભેદવાળો) કહ્યો છે (૮૦)

(સૂ૦) સમિદ્ ગુત્તી ધમ્મો-ઽણુપ્વેહ પરીસહા ધરિત્ત વ ।

સત્તાઘણ્ણ મેયા, પણતિયમેયાઙ્ગ સચરણે ॥ ૧૦ ॥

(ભા૦) ફરિયાભાસાણસણ-આયાણાર્હસુ તહ પરિક્કયણે । સમ્મ જા ઉ પવિત્તી, સા સમિદ્ પચ્છહા ણવ ॥ ૮૧ ॥ ઘણગુત્તિમાર્યાઓ, ગુત્તીઓ તિણ્ણિ દુતિ નાયન્વા । અકુસલનિવિત્તિરુવા, કુસલપ-વિત્તિસરુવા ય ॥ ૮૨ ॥ સ્વતી ય મદવજ્જવ-ગુત્તી તવસજ્જમે ય વો-યલ્લે । સચ્ચ સોચે, ધમ, આરિક્કણમિદ્ દસહ ધમ્મો ॥ ૮૩ ॥ પદ્મમણિચ્છમસરણય, સસારો ણગયા ય અણ્ણત્ત । અસુદ્ધા આસવ સન્વરો ય તહ નિજ્જરા નવમા ॥ ૮૪ ॥ લોગસહાવો ઘોહી, ય દુ-લ્લહા ધમ્મસાહઓ અરહા । ણયા ઉ દુતિ ધારસ, અણુપહાઓ જિ-ણુધિદ્ધા ॥ ૮૫ ॥ રુહા પિવાસા સીઝહ, દસાઽવેલાર્હરૂપિઓ ।

સૂત્રાર્થ—સમિતિ ૫ ગુણિ ૩, ધર્મ ૧૦, અનુપ્રેક્ષા ૧૦, પરિપક્ક ૨૨, અને આરિત્ર ૫, તે પાંચ ત્રણ ઇત્યાદિ લેહવડે સત્તાવન લેહ સવરતત્ત્વમા છે (૧૦)

ભાષ્યાર્થ—પ્રધર્મા-સાપા-એધણા-અને આદાનમા તેમજ ૫ ન્ધિપનાર્થા જે સમ્યક્પ્રવૃત્તિ તે “ સમિતિ ” એ પ્રમાણે (ઇર્માંદિ લેહે) ૫ પ્રત્યક્ષી છે (૮૧) મનોગુણિ વિગેરે (વચ્ચનગુણિ, વાયગુણિ,) ૩ “ ગુણિ ” એ લાલુવી, તે અકુશલ નિવૃત્તિરૂપ અને કુશલ પ્રવૃત્તિરૂપ (એમ જે પ્રકારે) છે (૮૨) ૧ દામા, ૨ માર્જવ, ૩ આર્જવ, ૪ સુદિત, ૫ તપ, ૬ સચમ, ૭ મત્ય, ૮ શૌચ, ૯ બ્રહ્મચર્ય, અને ૧૦ આદિચર્ય એ રીતે ૧૦ પ્રકારનો ચતિધર્મ લાલુવો (૮૩) પ્રથમ ૧ અનિત્ય ભાવના, ૨ અણુ, ૩ અસાર, ૪ એકત્વ, ૫ અન્યત્વ, ૬ અશુચિત્વ, ૭ આશ્રવ, ૮ અવર, તથા ૯ નવમી નિર્લક્ષ્યભાવના (૮૪) ૧૦ લોકસ્વભાવ, ૧૧ સમ્યક્ત્વદુર્લભતા, અને ૧૨ ધર્મમાધક દુર્લભ (સુદ્ધ દુર્લભતા) ભાવના એ ૧૦ ભાવનાઓ શ્રી જીનેશ્વરે કહી છે (૮૫) ૧ કુષા, ૨ પિવાસા, ૩ શીત

चरिया० निसीहिया सेज्जा, अक्कोसપહजायणा ॥ ८६ ॥ ; अलाभ-
 રોગવળકા ॥ મલસકારપરીસહા । પળ્લા અળ્લાણસમ્મત્તં, હૈં વાવીસ
 પરીસહા ॥ ૮૭ ॥ સામય્ય છેઓ-વટ્ટવળં પરિહારસુદ્ધિય ચેવ । તહ સુ-
 હુમસંપરાયં, અહક્કવાયં પચમ ચરણં ॥ ૮૮ ॥ સમિદંસુત્તાઈયા,
 પંચતિપાઈહિં હોંતિ મેઈહિં । હ્યં સત્તવળ્લમેઓ, ઉ સવરો હોઈ
 નાયવ્વો ॥ ૮૯ ॥

(સૂ૦) અણસગમેયાહ તવો, ધારસહા તેણ નિજ્જરા હોઈ ।
 કળગાવલ્લિમેયા ઘા, અહ્વ તવોડળેગહા મળિઓ ॥ ૧૧ ॥

(ભા૦) જમ્હા નિકાઈયાણંડવિ, કમ્માણ તયેણ હોઈ નિજ્જરણ ।

૪ ઉપ્પ, ૫ દશ, ૬ અચેલ, ૭ અરતિ, ૮ સ્ત્રી, ૯ અર્થા, ૧૦
 નૈવેધિદી, ૧૧ શય્યા, ૧૨ આકોશ ૧૩ વધ, ૧૪ યાચના, ૧૫
 અલાભ, ૧૬ રોગ ૧૭ તૃણસ્પર્શ, ૧૮ મલ, ૧૯ સત્કાર પરિ-
 પહ, ૨૦ પ્રજ્ઞાન, ૨૧ અજ્ઞાન, ૨૨ સમ્યક્ત્વ, એ બાવીસ પ
 રિપહ છે (૮૬-૮૭) આભાસિક, છેદાપસ્થાપનિક, પરિહારવિશુ-
 દ્ધિ, તેમજ નિક્કયે ઠરી સૂક્ષ્મ મુપ ત્ય અને પાંચમુ મથાખ્યાત
 ચારિત્ર છે (૮) (એ પ્રમાણે) સમિતિ અને ગુપ્તિ વિગેરે
 (ધર્મ, પરીપહ, ભાવના, ચારિત્ર) પાચ અને ત્રણ ઇત્યાદિ
 (દશ, બાવીસ, ગાર, યાચ,) લેટે છે એ પ્રમાણે સવશત્ત્વ
 પહ લેટે છે તે બાણવા ચોખ્ખ છે (૮૯)

સૂત્રાર્થ—અનશન ઇત્યાદિ લેદવટે ૧૦ પ્રકારનો તપ છે,
 તે તપવટે નિજ્જરણ (૧૨ તપ, લેદ નિજ્જરણ) થાય છે. અ
 થના કનકાવલિ વિગેરે લેદથી તપ અનેક પ્રકારનો કહ્યોછે (૧૧)

ભાષ્યાર્થ—૨ કારણથી- તપવટે નિકાચિતકર્મોની પણ
 નિજ્જરણ થાય છે, તે કારણે ઉપચારથી અહિ તપને “ નિ

(૨૬) ॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ. ન. ક. સ્વ. (૩-૪) ॥

તમ્હા ઉવયારાઓ, તવો રૂઢ નિઝરા મળિયા ॥ ૯૦ ॥ અણસળ-
મૂળોપરિયા, વિત્તીસંતેવળ રસઘાઓ । કાયકિલેસો સલીળ-યા ય
યજ્ઞો તવો હોઈ ॥ ૯૧ ॥ 'પાયચ્છિત્તં વિળઓ, વેપાવચ્છં । તહેવ
સજ્ઞાઓ । જ્ઞાણ સસમગોડવિ ય, અન્નિનરઓ તવો હોઈ ॥ ૯૨ ॥
રૂઢ ઘારસમેપતા, તવસ્સ રૂઢ નિઝરાડવિ ઘારસહા । અહવાળેગવિ-
હતા, તવસ્સ સાળેગહા હોઈ ॥ ૯૩ ॥ કળગાવલિ રમળાવલિ
સિંહવિળિકીલિય મહ સુહ । મહા ય મહામહા, મહુત્તરસવ્વઓ-
મહા ॥ ૯૪ ॥ રૂઢાઈવહુવિળપ્પો, નિદસિઓ જો તવો પવયળમિ ।
સો નિઝરાતિ મળ્ણઈ, સા ધુળ વેસેળ કમ્મલઓ ॥ ૯૫ ॥

(સૂ૦) પયરૂઢિઅણુમાગ-વ્પણસમેયા ચડવિહો મધો ।

મિચ્છતાઈ દેહ, સત્તાવલ્લ ચડરમેયા ॥ ૧૨ ॥

નિર્જ્ઞા" ઠહી છે (૬૦) અનશન, બિનોદરિકા, વૃત્તિસ શેપ, રસ-
ત્યાગ, કાપકલેશ, અને સહીનતા એ (૬ પ્રકારે) " બાહ્ય-
તપ " છે (૬૧) પ્રાપ્તિશિત્ત, વિનય, વૈષાંવશ્ય, તથા સ્વા-
ધ્યાય, ધ્યાન, અને કાયોત્સર્ગ એ (૬ પ્રકારે) " અભ્યન્તર-
તપ " છે (૬૨) તપના એ ૧૨ લેહ હોવાથી અહિ, નિ-
ર્જ્ઞા પણ ૧૨ પ્રકારની છે, અથવા તપના અનેક પ્રકાર હો-
વાથી નિર્જ્ઞા પણ અનેક પ્રકારની છે (૬૩) કનકાપલિ,
રત્નાપલિ, મહાસિંહવિનિ કીડિત, કુલકસિંહવિનિ કીડિત, ભદ્ર,
મહાભદ્ર, ભદ્રોત્તર, સર્વતોભદ્ર, ઇત્યાદિ ઘણા પ્રકારનો ને તપ
સિદ્ધાન્તમા દર્શાવ્યો છે, તે નિર્જ્ઞા એમ કહેવાય છે, અને
તે નિર્જ્ઞા એ દેશથી કર્મશય થવારૂપ છે (૬૪-૬૫)

સૂતાર્થ—પ્રકૃતિ-સ્થિતિ-રસ અને પ્રદેશના લેહથી બધ
૪ પ્રકારનો છે, (તે બધના) હેતુ મિથ્યાત્વાદિ (મૂળ)
આ લેહે અને (ઉત્તરદેનુ) પછ લેહે છે (૧૦)

(મા) નાણસ્સ દંસણસ્સ ય, આવરણં ધેયણિજ્ઞમોહનીય ।
 આઠયનામ ગોયં, તદ્દતરાત્તિ પયઢીઓ ॥ ૯૬ ॥ ઇયાસિં જો
 વધો, સો મળ્ણઈ પત્થ પયઢિવધોત્તિ । આસિં ચેત્ત ઠિઈપ, નિવ્વચ-
 નય ઠિઈવધો ॥ ૯૭ ॥ આસિં ચિય તિવ્વાઈ—સસસ્સ વંધોઽણુમાગ
 વધોત્તિ । કમ્મપપસેહિં પુણ—ઽણંતાણતેહિં જો જોગો ॥ ૯૮ ॥ પદ-
 પગઢિનિયયમાણેહિ, પડપપ્પમં જિયસ્સ સો મળિઓ । પત્થ પપ્પસ-
 નધો, વગ્ગવિદ્ધાણંમિ કુસલેહિં ॥ ૯૯ ॥ મિચ્છત્તમવિરઈ તદ્દ, કસા-
 વજોગા ય વ્વયહેઽત્તિ । એવ ચરો મૂલે, મેણ વ સત્તવણ્ણત્તિ ॥ ૧૦૦ ॥

(સૂ.૦) આભિગ્ગહિયં અણભિ-ગ્ગહિયં તદ્દ અભિનિવેસિયં ચેવ

સસહયમણામોગ, મિચ્છન્તં પંચદ્દા દોઢ ॥ ૧૩ ॥

ભાષ્યાર્થ—જ્ઞાનાવશ્ય, ઈર્શનાવશ્ય, વેદનીય, મોહનીય,
 આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર, અને અન્તરામ એ પ્રકૃતિઓ આઠ છે
 (૯૬) એ પ્રકૃતિઓનો જે બંધ તે અહિં “ પ્રકૃતિબંધ ”
 એમ કહેવાય છે, અને એ પ્રકૃતિઓની નિશ્ચયે સ્થિતિનું જે
 રચવું તે “ સ્થિતિબંધ ” કહેવાય છે (૯૭) એ પ્રકૃતિ-
 ઓના નિશ્ચયે તીત્રાદિવસનો જે બંધ તે “ અનુભાવબંધ ” છે
 અને દરેક પ્રકૃતિના અમુક પ્રમાણવાળા અનતાનત કર્મપદ્ધ-
 શોવટે જીવના દરેક પ્રદેશે જે સબંધ થવો તે અહિં બંધ-
 વિધિ (બાલુવા) મા ક્રુશગ એવા સર્વજ્ઞાને “ પ્રદેશબંધ ” ક-
 હો છે (૯૮-૯૯) મિથ્યાત્વ ય, અવિરતિ ૧૦, ક્ષય ૨૫,
 અને યોગ ૧૫ એ પ્રમાણે ચાર મૂળબંધ હેતુ, અને ઉત્તરસેદ્ધે
 મત્તાવન બંધહેતુ છે (૧૦૦)

સૂત્રાર્થ—અભિગ્રહિક, અનભિગ્રહિક, તથા નિશ્ચયે અભિ-
 નિવેશિક, સાશયિક, અને અનાલોગિક એ પ્રમાણે મિથ્યાત્વ
 ૫ પ્રકારે છે (૧૩)

(ભા૦) આભિગદિય કિલ દિ-વિસ્તયાણ અણમિગ્ગહ તુ રૂપ-
 રાણ । મોઢાપાહિલમાઈણ જ અભિનિવેસિય તુ તય ॥ ૧૦૧ ॥
 સસરૂપ મિચ્છત્ત, જા સફા જિણવરુત્તત્ત્વેસુ । વિગલિંદિયાણ જં
 પુણ, તમણાભોગતિ નિદિદ્ધ ॥ ૧૦૨ ॥ જા રૂપેસુ પવસુ, મણે
 તહા છસુ ય જીવફાણસુ । અનિવિત્તી સા નેયા, વારસહા અવિરૂં
 પત્થ ॥ ૧૦૩ ॥ સોલસકસાયનવનો-કસાયજોગે કસાયપણુવીસા ।
 મળવયણફાયજોગા, ચડ ચડરો સત્ત ય રૂપતિ ॥ ૧૦૪ ॥ સઘ
 મોસ મીસ, અસઘમોસ મળ ચડદ્ધા ર । એવ વરૂંવિ ચડદ્ધા, ઓ-
 રારૂંઈ ય કાઓગો ॥ ૧૦૫ ॥ ઓરાલિયતમ્મીસા, વિરૂવ્વતમ્મી-
 સિયા ય આહારે । તમ્મીસો કમ્મરૂગો, કાઓગો સત્તહા એવ

ભાષ્યાર્થ—દીક્ષિતને (અન્યલિંગીમુનિને) “ આભિગદિક ”
 મિથ્યાત્વ, ૧ જીજ્ઞાસોને (ગોવાળ વિગેરેને) અનભિગદિક
 મિથ્યા ૨, ૨ અને ‘ ગોષ્ઠાભાહિલ ’ વિગેરેનું જે મિથ્યાત્વ તે
 “ અભિનિવેશિક ” મિથ્યાત્વ છે, ૩ (૧૦૧) છુનેધનના ૪
 હેલા તત્ત્વોમા જે શકા તે “ સાધ્યિક ” મિથ્યાત્વ, ૪ અને
 વિશ્વેન્દ્રિયોને (અસજિને) જે મિથ્યાત્વ તે “ અનાલોગ ”
 મિથ્યાત્વ કહેતું છે, ૫ (૧૦૨) પાપ ઇન્દ્રિયોની મનની તથા
 ૬ શુભનિશ્ચયની જે અવિરતિ તે અહિ ૧૦ પ્રકારની “ અવિ-
 રતિ ” ભણુવી (૧૦૩) ૧૬ કપાય અને ૬ નોડપાય એ બે
 મનીને ૨૫ “ કપાય ” છે ૪ મનયોગ, ૪ વચનયોગ, અને
 ૭ નયયોગ છે (૧૦૪) સત્ય મૃષા, મિથ્ય, અને અસત્યમૃષા
 એમ “ મનયોગ ” ૪ પ્રકારે છે, એ રીતે “ વચનયોગ ” ૫ળ
 ૪ પ્રકારે છે, અને ધારયોગ તે મૌદારિક વગેરે છે (૧૦૫)
 “ મૌદારિક, આદાગ્નિમિથ્ય, વૈકલ્પિક, વૈકલ્પિકમિથ્ય, આહારક, આહા-
 રકમિથ્ય અને નર્મણ એ રીતે ૭ પ્રકાર “ કાયયોગ ” છે

॥૧૦૬॥ પચદુવાલસપણુવીસ-પન્નરસમેયજોગજો હોંતિ । સત્તાવ-
ળ મેયા, મિચ્છાઈવધદેહનું ॥ ૧૦૭ ॥

(સૂ૦) મોક્ષો કમ્માઽભાવો, સંતપયાઈહિં નર્વાહિં દારેહિ ।
સ્વેત્તાઈમેયઓ યા, સિદ્ધાણ પરુષણં કુઝ્ઝા ॥ ૧૪ ॥

(ખા૦) મોક્ષાનણા સિદ્ધા, જ તો મોક્ષે પરુષિયન્વમિ ।
સિદ્ધા પરુષિયન્વા, તન્મળણે સો હુ મણિઓત્તિ ॥ ૧૦૮ ॥ સત-
પયપરુષણયા, દન્વપમાણં ચ સ્વેત્ત કુસણા ય । કાલો ય અતર
મા-ગમાવઅપ્પાવહુ ચેવ ॥ ૧૦૯ ॥ સત્તાભિહાયમપય, સતપય ત
ચ હોઈ અત્તિયત્તિ । ગઈયાઈમ્મુ પપમ્મુ, સિદ્ધાણ તય મળેયન્વ ॥૧૧૦॥

(૧૦૬) એ પ્રમાણે ૫-૧૨-૨૫ અને ૧૫ લેહને મેળવતા
મિથ્યાત્વાદિ બધેહેતુના ૫૭ ઉત્તરલેહ થાય છે (૧૦૭)

સૂત્રાર્થ—કર્મનો અભાવ તે મોક્ષ, સિદ્ધોની પ્રરૂપણા સ-
ત્પદાદિ ૬ દ્વારવડે અથવા ક્ષેત્રાદિ લેહવડે કરવી (૧૪)

ભાષ્યાર્થ—જે દારણે સિદ્ધ એ મોક્ષથી અભિત છે તેથી
મોક્ષની પ્રરૂપણા કરવામા સિદ્ધનીજ પ્રરૂપણા કરવી, (કારણકે)
નિદ્ધની પ્રરૂપણા કરવાથી નિશ્ચયે મોક્ષની પ્રરૂપણા થયેલીજ
જાણવી (૧૦૮) ૧ સત્પદપ્રરૂપણા, ૨ ક્લેષપ્રમાણ, ૩ ક્ષેત્ર,
૪ સ્પર્શના, ૫ કાળ, ૬ અન્તાશ, ૭ ભાગ, ૮ ભાવ, અને નિ-
શ્ચયે ૯ અપ બહુત્વ (એ ૬ દાર છે) (૧૦૯) મતાભિ-
ધાયક (મતાવાચક) પદ તે “ મત્પદ, ” અને મત્પદ એ
ટલે અસ્તિપણ (એવો અર્થ) છે તે અસ્તિપણ ગત્યાદિ
પદોમા સિદ્ધ સંબધિ કહેવું જોઈયે (૧૧૦) (ગત્યા-
દિ ૧૪ પદ આ પ્રમાણે) ૧ ગતિ, ૨ ઇન્દ્રિય, ૩ કાય, ૪
યોગ, ૫ વેદ, ૬ કથાય, ૭ જ્ઞાન, ૮ સયમ, ૯ દર્શન, ૧૦
લેશ્યા, ૧૧ બળ્ય, ૧૨ સમ્યક્ત્વ, ૧૩ સંજ્ઞિ, અને ૧૪ આહાર

(ખા૦) આભિગાહિય કિલ દિ-વિસ્વયાણ અણમિગ્ગહ તુ રૂપ-
રાણ । ગોદ્દામાહિલમાર્ણ જ અભિનિવેસિય તુ તય ॥ ૧૦૧ ॥
સસરૂપં મિચ્છત્ત, જા સકા ઝિણરુત્તત્તેસુ । વિગલિદિયાણ જ
પુણ, તયણાભોગતિ નિહિદ્ધ ॥ ૧૦૨ ॥ જા રૂદિપ્પસુ પચ્ચસુ, મણે
સહા હસુ ય જીવકાપ્પસુ । અનિવિત્તો સા નેયા, ચારસદ્દા અધિરરૂ
પ્પત્ત ॥ ૧૦૩ ॥ સોલમ્મકસાપનવનો-કસાપજોગે કસાપપણુવીસા ।
મણરૂપણકાપજોગા, ચરૂં ચરૂરો સત્ત ય રૂપતિ ॥ ૧૦૪ ॥ સઘ
મોસ મીસ, અસઘમોસ મણ ચરૂદ્ધા ઉ । એવ રૂરૂવિ ચરૂંહા, ઓ-
રાણાઈ ય કાઓગો ॥ ૧૦૫ ॥ ઓરાલિયતમ્મીસા, વિઝવ્વતમ્મી-
સિપા ય આહારે । તમ્મીસો કમ્મરૂગો, કાઓગો સત્તહા એવ

સાપ્થાર્થ—દીક્ષિતને (અન્યલિંગીયુનિને) “ આભિગ્રહિક ”
મિથ્યાત્વ, ૧ બીજાઓને (ગોવાળ વિગેરેને) અનભિગ્રહિક
મિથ્યાત્વ, ૨ અને ‘ ગોદ્દામાહિલ ’ વિગેરેનું જે મિથ્યાત્વ તે
“ અભિનિવેસિક ” મિથ્યાત્વ છે, ૩ (૧૦૧) હૃદયેષ્ણના ૪
હેલા તત્ત્વોમા જે શકા તે “ સામયિક ” મિથ્યાત્વ, ૪ અને
વિશ્વેન્દ્રિયોને (અસજિને) જે મિથ્યાત્વ તે “ અનાલોગ ”
મિથ્યાત્વ કહેવું છે, ૫ (૧૦૨) પાચ ઇન્દ્રિયોની મનની તથા
૬ છવનિમાયની જે અવિરતિ તે અહિં ૧૦ પ્રકારની “ અવિ-
રતિ ” બીજી (૧૦૩) ૧૬ કપાય અને ૯ નોટપાય એ બે
મગીને ૨૫ “ કપાય ” છે ૪ મનયોગ, ૪ વચનયોગ, અને
૭ કાયયોગ છે (૧૦૪) સત્ય, મૃપા, મિથ્ય, અને અસત્યમૃપા
એમ “ મનયોગ ” ૪ પ્રકાર છે, એ રીતે “ વચનયોગ ” પણ
૪ પ્રકાર છે, અને કાયયોગ તે બૌદ્ધારિક વગેરે છે (૧૦૫)
બૌદ્ધારિક, આહારિક મિથ્ય, ચૈકિય, ચૈકિયમિથ્ય, આહારિક, આહાર-
િકમિથ્ય અને નર્મણ એ રીતે ૭ પ્રકાર “ કાયયોગ ” છે

॥૧૦૬॥ પચદુવાલસપ્તશીસ-પન્નરસમેયજોગઓ હોંતિ । સત્તાવ-
ળ્ય મેયા, મિચ્છાઈવધહેજળં ॥ ૧૦૭ ॥

(સૂ૦) મોક્ષો કમ્માઽભાવો, સંતપયાઈહિં નર્વાઈં દારેહિ ।
- સેત્તાઈમેયઓ ચા, સિદ્ધાણ પરુવળં કુજ્ઞા ॥ ૧૪ ॥

(ભા૦) મોક્ષાનળા સિદ્ધા, જ તો મોક્ષે પરુવિવળમિ ।
સિદ્ધા પરુવિવળ્લા, તન્મળણે સો હુ મળિઓત્તિ ॥ ૧૦૮ ॥ સત-
પયપરુવળયા, દ્વવપમાળં ચ રેત્ત કુમળા ય । કાલો ય અતર
મા-ગમાવઅપ્પાવહુ ચેવ ॥ ૧૦૯ ॥ સત્તામિદાયગપય, સતપય ત
ચ હોઈ અત્તિપ્તિ । ગઈયાઈસુ પપ્પસુ, સિદ્ધાણ તચ મળેયવ્વ ॥૧૧૦॥

(૧૦૬) એ પ્રમાણે ૫-૧૨-૨૫ અને ૧૫ લેહને મેળવતા
મિત્યાત્વાદિ બધેહુતુના ૫૭ ઉત્તરલેહ થાય છે (૧૦૭)

સૂત્રાર્થ—કર્મનો અભાવ તે મોક્ષ, સિદ્ધોની પ્રરૂપણા સ-
ત્પદાદિ ૯ દ્વારવડે અથવા ક્ષેત્રાદિ લેહવડે કરવી (૧૪)

ભાષ્યાર્થ—જે કારણે સિદ્ધ એ મોક્ષથી અગિય છે તેથી
મોક્ષની પ્રરૂપણા કરવામા સિદ્ધનીજ પ્રરૂપણા કરવી, (કારણકે)
સિદ્ધની પ્રરૂપણા કરવાથી નિશ્ચયે મોક્ષની પ્રરૂપણા મળેલીજ
જાણવી (૧૦૮) ૧ સત્પદપ્રરૂપણા, ૨ દ્રવ્યપ્રમાણ, ૩ ક્ષેત્ર,
૪ સ્પર્શના, ૫ કાળ, ૬ અન્તર, ૭ ભાગ, ૮ કાવ, અને નિ-
શ્ચયે ૯ અપ બહુત્વ (એ ૯ દ્વાર છે) (૧૦૯) સત્તામિ-
દાયક (સત્તાવાચક) પદ તે “ સત્પદ, ” અને સત્પદ એ-
ટલે અસ્તિપણ (એવો અર્થ) છે તે અગ્નિપણ ગત્યાદિ
પદોમા સિદ્ધ સળધિ કહેવુ જોઈયે (૧૧૦) (ગત્યા
દિ ૧૪ પદ આ પ્રમાણે) ૧ ગતિ, ૨ ઇન્દ્રિય, ૩ કાય, ૪
યોગ, ૫ વેદ, ૬ કથાય, ૭ જ્ઞાન, ૮ સયમ, ૯ દર્શન, ૧૦
દેખ્યા ૧૧ જાણ્ય, ૧૨ સમ્યક્ત્વ, ૧૩ સંતિ, અને ૧૪ આહાર

(૩૦) ॥ શ્રીનયત્તપરિશિષ્ટ ન. ક. સ્વ. (૩-૪) ॥

ગઈદિપ્ત ય કાપ, જોપ પેપ કસાય નાળે ય । સયમદસળેસા,
 ભવસમ્મે સનિ આહારે ॥ ૧૧૧ ॥ તત્ત્વ ય સિદ્ધા પચમ-ગઈપ નાળે
 ય વસળે સમ્મે । સંતિત્તિ સેસણ્ણુ, પપ્પણ્ણુ સિદ્ધે નિસેહિજ્ઞા ॥ ૧૧૨ ॥
 દ્વવ્વપમાણેઽણન્તા, સિદ્ધા સ્વેચ્છમિ તે સમોગાદા । સ્લોગસ્સ અસરે
 જ્ઞાઈ-ભાગે મલ્લેઽવિ ઈકો ના ॥ ૧૧૩ ॥ ત્ત્વં ચિત્ત સવિસેસયર, કુ-
 સતિ જ કાસઓ તિ કુસળાત્તિ । ઈક પડુચ કાલો, માઈ ય અપ-
 જ્ઞાસિઓ ય ॥ ૧૧૪ ॥ નત્તિ ડ અત્તરહસિ, યાગે જીયાણઽણ-
 તિમે તે ડ । સમ્પપરિણામિપ્પણ્ણુ, ભાણ્ણુ દુતિ સિદ્ધા ડ ॥ ૧૧૫ ॥
 યોવાઽણતરસિદ્ધા-ઽણતણ્ણા સિ પરપરાસિદ્ધા । તેષાઈણ્ણુ ય સિદ્ધા,
 પુવ્વાયસ્યાપ નેયઘ્ઠા ॥ ૧૧૬ ॥ રોતે કાલે ગઈલિંગ-તિત્ત્વચારિ-

(૧૧૧) તેમા સિદ્ધ છવેા પાથમી ગતિમા, જ્ઞાનમા (કેવળ
 જ્ઞાનમા), દર્શનમા (કેવળ દર્શનમા), અને સમ્યક્ત્વમા
 (ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વમા) છે, એવ પદોમા સિદ્ધનો નિવેષ કરવેા
 ૧ (૧૧૨) “ દ્વવ્વ પ્રમાણ ” દ્વારમા સિદ્ધ અનત છે,
 ૨ અને ક્ષેત્રદારે એક અથવા અનેક સિદ્ધ લોકના અસખ્યાત
 મા ભાગે અવગાહિલા છે ૩ (૧૧૩) ને કારણે પડખે પડખે
 પણ ક્ષેત્રસ્પર્શના હોય છે માટે નિશ્ચયે સાધિત તેજ (લોકા
 સખ્યેય ભાગ) ક્ષેત્ર (સ્પર્શના દ્વારમા) ૪ (કાળદારે)
 એક સિદ્ધ આગ્રધિ સાદિ અનતકાળ છે ૫ (૧૧૪) એ
 નિદાને (ગિધ્ધવત્તુ) અન્તર નથી (ઇતિ અન્તર) ૬,
 ૭ની સિધ્ધો સર્વ છવેાથી અનતમા ભાગે ૮ (ઇતિ ભાગ
 દાર) ૭, અને સિધ્ધો ક્ષાિત તથા પા રણામિક ભાવમા ૯
 (ઇતિ ભાવત) ૮, (૧૧૫) (હવે અપ અદુત્ત્વ કહે
 છે) અનતર સિદ્ધ વેાડા, તેથી પર પર સિદ્ધ અનતશુભ છે,
 ૭ની ક્ષેત્રાદિ લેહોમા સિધ્ધો પૂર્વાવસ્થાએ (પૂર્વભવની અપેક્ષાએ)
 બાણુવા (તે દર્શાવે છે) (૧૧૮) ૧ ક્ષેત્ર, ૨ કાળ, ૩ ગતિ,

ત્યુદ્ધનાણાઈ । અવગાહતરસંતા, અપ્પાંબિહુયં ચ સિદ્ધેસુ ॥ ૧૧૭ ॥
 સ્વેત્તમિ મણુયસ્વેત્તે-ડણતરમાવેણ લહઈ સિદ્ધત્ત । ઉસ્સપ્પિણિઓસપ્પિણિ
 -અણુમયરૂપે ચ કાલમિ ॥ ૧૧૮ ॥ ઉસ્સપ્પિણિઓસપ્પિણિ-કાલો
 ખરહાઈદસસુ સ્વેત્તેસુ । અણુમયરૂપો કાલો, સેસમિ ઇમણુયસ્વેત્તમિ ॥
 ૧૧૯ ॥ મણુયગર્હણ સિજ્ઞાઈ, ઇત્તીલિંગાઈપ્પસુ ચ તિસુપિ । નિપ-
 લિંગઅન્નલિંગે, ગિહિલિંગે ચેવ દબ્બમિ ॥ ૧૨૦ ॥ માયે ઉ સલિંગે
 ચિય, તિત્થે સિજ્ઞાતિ તિત્થવિરહે ચ । અહત્વાઈ ચિય ચરણે, બુદ્ધા
 ઉ સય ચ પરઓ વા ॥ ૧૨૧ ॥ નાણમિ કેવલમી, ઉક્કોસજ્ઞહમ્-
 ઓ સરીરે ચ । પચ્છણુસ્સયમાણ-મિ સત્તહત્થપ્પમાણે ચ ॥ ૧૨૨ ॥

૪ લિંગ, ૫ તીર્થ, ૬ ચારિત્ર, ૭ બુદ્ધ, ૮ જ્ઞાન, ૯ અવગાહ,
 ૧૦ અંતર, ૧૧ સંખ્યા, અને ૧૨ અદ્ય બહુત્વ (એ ૧૨ દ્વાર)
 સિદ્ધિમા વિચારવા (૧૧૭) ૧ અનંતરમાવે મનુષ્યક્ષેત્રમા (ઇતિ
 ક્ષેત્રમ્) ૨ ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી અને અનુભય (ઉત્સં
 અવસં ના વ્યપદેશરહિત) એવા કાળમા સિદ્ધિત્વ પામે (૧૧૮)
 ભરતાઈ ૧૦ ક્ષેત્રમા ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળ છે, અને
 શેષ મનુષ્ય ક્ષેત્રમા અનુભયરૂપ કાળ છે (ઇતિ કાલમ્) (૧૧૯)
 ૩ મનુષ્યમતિમાં, ૪, સ્ત્રી લિંગદિત્રણે લિંગમા, દ્રવ્યથી સ્વલિંગ,
 અન્નલિંગ અને ગૃહીલિંગમા અને ભાવથી તેા નિશ્ચયે સ્વલિંગમાજ
 સિદ્ધિ થાય, ૫ તીર્થમા તેમજ તીર્થ વિરહમા, ૬ નિશ્ચયે ચ
 યાજ્ઞાત ચારિત્રમાં, ૭ સ્વત બોધ પામેલા અને પરથી, બોધ
 પામેલા પણ બોક્ષે બધ (ઇતિ ગતિ-લિંગ-તીર્થ-ચારિત્ર-બુદ્ધ-
 -દ્વારાણિ) (૧૨૦-૧૨૧) જ્ઞાને કેવળજ્ઞાનમા તથા ઉત્કૃષ્ટથી ૫૦૦
 મનુષ્યપ્રમાણુ અને જઘન્યથી ૭ હાય પ્રમાણુના ચરીરમા (એ
 ક છે (ઇતિજ્ઞાનાવગાહદ્વારે) (૧૨૨) ૧૦ જઘન્ય અન્તર
 ૧ સમય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર ૬ માસ છે એ પ્રમાણે જઘન્યથી
 ૭ સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી ૮ સમય નિરન્તરબોક્ષ છે (ઇતિ અન્ત

અન્તરમેગ સમુદ્ર, જહ્નઓ દ્યરઓ, ડ છમ્માસા, એવ સમયાણ દુગ,
અન્તરેન્દ્રદ્યુતિદા ય ॥ ૧૨૩ ॥ સમયેનેગો નસિન્દ્રદ્યુતિ, જહ્નઓ-
દ્યરઓ-ડ, અદ્વિસયે । અપ્પવહુ પુણ, સિદ્ધાણ, સેત્તમાઈસુ, નેયવ્વ-
॥ ૧૨૪ ॥ સહરણેણ સિદ્ધા, યોવા કિલ્લ જમ્માઓ અસત્તગુણા
ઉદ્ધ યોવા હેદ્ધા-ડસત્તગુણા તિરિયમેમેર ॥ ૧૨૫ ॥ યોવા સમુદ્ધસિ-
દ્ધા, અસત્તગુણિયા ડ દીપ્પસિદ્ધિત્તિ । ડસસર્પિણીય યોવા, ઓસ-
પિણિય, વિસેસદ્ધિયા ॥ ૧૨૬ ॥ અણુભયકાલે, સિદ્ધા, અસત્તગુ-
ણિયા ડ હોંતિ દ્યરોણ । એવ અપ્પવહુત્ત, કાઠદારમિ સિદ્ધાણ
॥ ૧૨૭ ॥ તિરિયનરનરયમુરગઈ-ડવ્વદ્ધાણત્તર, તું જે સિદ્ધા । તે
કમસો કિર યોવા, સરેજ્જગુણા ય તિન્નિત્તિ ॥ ૧૨૮ ॥ યોવા-

૨મું) (૧૨૩) ૧૧ એક સંભવ્યમાં જન્મ્યાથી ૧ અને ઉત્કૃષ્ટથી
૧૦૮ મોક્ષે ભય (ધર્મિ સખ્યા) વળી સિધ્ધાંતુ ૧૨ 'અપખહુત્ત્વ'
મેત્રાદિ (ઉપર કહેલા ૧૧) દ્વારે બાલુ (તે કહેવાય છે) (૧૨૪)
સહરણથી સિદ્ધ થયેલા થોડા, જન્મથી નિશ્ચયે અસખ્ય
શુભા, ભિન્નમાં થોડા, અધોમા અસખ્યશુભા, અને તિર્યગ્મા
પણ અસખ્યશુભા (૧૨૫) સમુદ્ધસિદ્ધ થોડા અને દીપસિ
દ્ધ અસખ્યશુભા (ધર્મિ, હો દ્વારે અપખહુત્ત્વ) ૧, ઉત્સર્પિ
ણીમા થોડા અને અવસર્પિણીમા વિશેષતઃધિક (૧૨૬) અને
અનુભયકાળમા સિદ્ધ થયેલા ઇતરની (ઉત્સર્પિ અવસર્પિણી)
અપેક્ષાએ અમખ્યશુભા છે એ પ્રમાણે કાળદ્વારમાં સિધ્ધાંતુ
અપખહુત્ત્વ કષ્ટુ ૨ (૧૨૭) તિર્યચ મનુષ્ય, નરક અને દેવ
ગતિથી નીકળીને તુર્ત (મનુષ્યમા) આવી જેઓ સિધ્ધ
થયેલા છે તે અનુક્રમે (તિર્યચથી નીકળેલા) નિશ્ચયે થોડા
અને ૧ પણ (નરતત્ત્વાદિથી નીકળેલા) સખ્યાર્તશુભા છે, (ધર્મિ
ગતિદ્વારે અપખહુત્ત્વમા), ૩ (૧૨૮) નપુસક, દિગ-
રિધ્વ થોડા, સીલિગ સિધ્ધ સખ્યશુભા, અને પુરુષલિગ
સિધ્ધ સખ્યશુભા છે (ધર્મિ સિગદ્વારે અપખહુત્ત્વમા) ૪ અતીર્થ

संखा सखा, नपुंसकीपुरिसलिंगसिद्धा उ । योवा अतित्यसिद्धा,
तित्थमि असखगुणिया उ ॥ १२९ ॥ फासियपचचरित्ता, अपढ-
मचरणा अतइयचारित्ता । सामाइय परिहारिय-वज्जियचरणा य जे
सिद्धा ॥ १३० ॥ वियतियवज्जियसेसय-चरणा तह ते कमेण वि-
जेया । योवा संखेज्जगुणा, चरणे सिद्धाण अप्पबहु ॥ १३१ ॥
पत्तेयपुद्दसिद्धा, योवा पुद्दपोहिया असंखगुणा । सिद्धाणऽप्पबहुत्त,
नाणदारे अओ वोच्छ ॥ १३२ ॥ आइदुनाणा चउत्ता-णिणी य
आइमतिया य होऊण । जे सिद्धा ते योवा, संखेज्जगुणाऽवि य कमेण
॥ १३३ ॥ हीणुकोसा मज्झा, युगाहणा योवया असंखाओ । अट्ठ-

सिद्धि योडा अने तीर्थसिद्धि असंख्यशुद्धि छे (धृति तीर्थद्वारे
अट्ठपणहुत्त्व) ५ (१२६) पांथ आरित्र स्थानी (सिद्धि
वर्षेडा), (योडा) १ प्रथम (सामायिक) आरित्र रक्षित,
(स भ्यात शुद्ध) २ त्रील (परिहारा) आरित्ररक्षित, (स-
भ्यातशुद्ध) ३ अने सामायिक तथा परिहार (ओ मन्ने आ-
रित्र) रक्षित ने सिद्धि यथा, (ते स भ्यातशुद्ध) ४ (१३०)
तथा त्रील त्रील सिवायना शेष आरित्रवाणा (छेहो० परि०
रक्षित, स भ्यात शुद्ध), ५ ते अनुक्रमे योडा अने स-
भ्यातशुद्ध लक्षणा (ओ प्रभाषे) आरित्रद्वारे सिद्धिओनु अ-
ट्ठपणहुत्त्व कहु ६ (१३१) प्रत्येकपुद्गलसिद्धि योडा, तेथी पु-
द्गलप्राप्तिसिद्धि असंख्यशुद्धि छे (धृति पुद्गलद्वारे अट्ठपणहु-
त्त्व) ७ हवे ज्ञानद्वारे सिद्धिओनु अट्ठपणहुत्त्व कहीश (१३२)
प्रथमना ज्ञानवाणा (योडा) १ आर ज्ञानवाणा, (स भ्यात
शुद्ध) २ अने प्रथमना त्रय ज्ञानवाणा (स भ्यातशुद्ध), ३ य-
हने ने सिद्धि यथा ते अनुक्रमे योडा अने स भ्यातशुद्ध पल्लु
लक्षणा (धृति ज्ञानद्वारे अट्ठपणहुत्त्व) (१३३) नवतत्त्व-
प्रकाशनावाणा योडा (ते करता) उत्कृष्ट अवगाहनावाणा अ-

(૩૪) ॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ. નં. ૬ રેખ (૩-૮) ॥

સમયા ય યોગા, સરેઙ્ગગુણા વર્તેણ તથો ॥ ૧૨૫ ॥ -કોસેયર-
મહિશ્વ-૩તરસિદ્ધા ક્રમેણ નિષ્ઠિટા । યોગા સરેઙ્ગગુણા, અસરગુ-
ણિયા ય સમયમિ ॥ ૧૨૬ ॥ યદ્યોત્તરસગ્ગસિદ્ધા યોગા 'તત્ત્વો ક-
મેણડણતગુણા । જા પમાસ ગુણિયા, તત્ત્વો ડ અરસગુણિયા ડ
॥ ૧૨૬ ॥ જાવ પગુવીસસિદ્ધા, તત્ત્વો રસેઙ્ગગુણિયા । કૃતિ ।
જા પક્ષેકા સિદ્ધા, યય સિદ્ધાણ અપ્પય ॥ ૧૨૭ ॥

(સૂ૦) હ્ય ત્વ નવતત્ત્વા, સમયમિદ્ધા ડ સગ્ગનિમિત્ત ॥

ગણિણા, ણિણચ્છેણ, સરણ્થ અપ્પણો રટયા ॥ ૧૨૮ ॥

॥ શ્રીદેવગુપ્તસૂરીય નવતત્ત્વપ્રવરણ સમાપ્તમ્ ॥ ॥

જી ૫૫ગુણા અને મધ્યમઅવગાહનાવાળા (તે કરતા) અસ ૫૫ગુણા
(ધૃતિ અવગાહનાદ્વારે અ પળદુત્વ) ૬ આઠ સુધી સિદ્ધ
થયેલા થોડા અને ત્યારપછી (મહાત્મિ ૨૨૨સિદ્ધ) અનુક્રમે
સ ૫૫ગુણા છે (૧૩૪) સિદ્ધા તમા ૬૮૬૬૭૫ અને મ
ધ્યમ અન્તરે સિદ્ધ થયેલા અનુક્રમે થોડા મ ૫૫ગુણા અને
અસ ૫૫ગુણા કદા છે (ધૃતિ અન્તરદ્વારે અ પળદુત્વ ૧૦)
(૧૩૫) (એક સમયમા) ૧૦૮ સિદ્ધ થયેલા થોડા ત્યાર
બાદ અનુક્રમે (૧૦૭ થી) ૫૦ સુધીના અનંતગુણા અને ત્યા
રબાદ ૨૫ સુધી અસ ૫૫ગુણા, અને ત્યારબાદ એકેઠ સુધીના
સિદ્ધ જી ૫૫ગુણા છે (ધૃતિ મ ૫૫ગુણાદ્વારે અ પળદુત્વ ૧૧)
એ પ્રમાણે (અગીઆરઠાએ) મિધ્યોત્તે આ ૫૫ગુણા ૬૬
(૧૩૬-૧૩૭)

સૂનાર્થ—એ પ્રમાણે આ નવતત્ત્વો (દરેકેદરે) જૂદા
જૂદા લેદો સહિત સભેયે જી અહીં કરવાના કરતે પોતાના સ્મ
રણાર્થે શ્રી 'જીનચન્દ્રગણિએ રચ્યા છે (૧૫)

॥ શ્રી દેવગુપ્તસૂરીયનવતત્ત્વ શબ્દાર્થ સમાપ્ત. ॥

૧ ' આચાર્યપદ પ્રાપ્ત થયા અમાડ જ માસની મહાવાળા
શ્રી મગવનીજ પચમાર્ગના યોગ (ઉપસાન) રત્ન કરવાથી જેમણે

(भा०) इयं पुन्यमूरिविरडय-सम्पत्तपख्वणत्यगाहाण । विवर-
णमेय भणिय, मन्दमर्ण विवोहत्य ॥ १३८ ॥

॥ श्रीअभयदेवसूरीय नवतत्त्व भाष्यं समाप्तम् ॥

ભાષ્યાર્થ—એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ પ્રરૂપણા માટે પૂર્વસૂરી-
એ એલી ગાથાઓનું આ વિવેચન અપ્રમતિવાળો જીવોના બોધ
માટે જે હતું (૧૩૮)

॥ श्री अभयदेवसूरीय भाष्यं शब्दार्थं समाप्तम् ॥

" ગણિપદ " પ્રાપ્ત કર્યું હતું અને તે અનુયાયી શ્રીજિનચન્દ્ર જેમનું
નામ હતું । ધાળમામિકભગવત્યદ્ગોપધાનોઘ્નદનાગાત્રગણિના
મ્તા જિનચન્દ્રણ પૂજાવસ્થાત્તમૈતન, તસ્યોત્તરાયસ્થાયા -તુ શ્રી
દેવગુપ્તાચાર્યેત્યર્થ, 'હતિ વૃત્તિકાગ ચશોદ્યોપાધ્યાયા ' પા-
છગથી વિદ્યાપીઠાદિ પ્રસ્થાનો તથા શ્રીમદિમન્ત્રની આરાધનાથી આચાર્યપદ
પ્રાપ્ત કર્યું ત્યાગથી ' શ્રીદેવગુપ્તસમિ ' નામ પ્રખ્યાત યજુ હતું તેશ્રી
જિનચન્દ્રગણિ આ પ્રશ્નના પ્રજ્ઞેના છે.

૨ નવાડુ જી દત્તાદિ ઓર અન્ધસંતાદ નવધિના ત્રીમાન અમય
વમ્મિ મહાગણ વિવરણ પ ભાષ્ય પનાવના છે જે સંક્ષેપ ભાષ્ય
ગાથામા કર્તા તરફે કોઈ નામ જણાવું નથી પશુ દીક્ષાકરના " મા
ધ્યકર્તુ 'શ્રીમદભયદેવસૂરે સ્થાનાદ્ગાદિવૃત્તિટ્ઠો વચનમ્" એ વચ
નથી સ્પષ્ટ મિદ્ધ થય છે

॥ सर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीदेवेन्द्रसूरिसन्ध

॥ श्रीनवतत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषान्तरोपेत) परिशिष्ट न ग (५)

जियअजियपुष्पपावा-सवસવરનિજ્જરા उ वयमि । मुक्ख
ति तत्तवगं-सया रुई होइ कायव्या ॥१॥ तत्त जिया एगविहा,
हुहा तिहा चउह पचहा छद्धा । चेयण तस इयरेहि, वेयगईकरण
काएहि ॥ २ ॥ भूमीजलजलणानिल-वणस्सई यावरा इमे पच ।
वियतियचउपर्विदिय-तस चउहा नवविहासव्ये ॥३॥ एगिंदिय मु-
हुमियरा-सभियर पर्णिदिया सवितिचऊ । अपज्जत्ता पज्जत्ता,
चउदसहा अहव हुति जिया ॥ ४ ॥ मुहुमियरभूजळोनछ-पवणा-

एव, अएव, पुण, पाप, आश्रय, सवર, निर्जरा, બધ
અને મોક્ષ એ નવતત્ત્વમા હમેશા રચી કરવી (૧) ત્યાં એવ
ચેતનરૂપે એકવિધ છે, ત્રણ સ્થાવરરૂપે દ્વિવિધ છે, સ્ત્રી, પુરુષ
અને નપુ સકલેકરૂપે ત્રિવિધ છે, દેવ, નારક, મનુષ્ય, તિર્થચ્ચગતિરૂપે
ચતુર્વિધ છે, પ્રાચીન દ્વિયોથી પચ્ચવિધ અને છઠ્ઠાથી પદ્ધવિધ છે (૨)

પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, અને વનસ્પતિ એ પ્રાચીનસ્થાવર ॥
દીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુર્તિન્દ્રિય અને પચ્ચેન્દ્રિય એ ચાર તસ
છે એમ બધા મેળવતા નવવિધ એવ છે (૩) અથવા એકેન્દ્રિય
એ જાતના સૂક્ષ્મ અને બાહર, પચ્ચેન્દ્રિય એ જાતના સ સિ અને
અસ સિ—તથા દીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુર્તિન્દ્રિય મળી સાત પર્યાયા
અને સાત અપર્યાયા એમ (ચોદ પ્રકારે એવો છે) (૪) સૂક્ષ્મ
અને બાહર પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ તથા અનંત વનસ્પતિ,

जतवण इयरवण विगला । सजि असजि पणिंदी-अपजत्तपजत्तव-
त्तीस ॥ ५ ॥ ते मवक्किण्ह-विखय-भेएहिं अहव-भव्वमव्वेहिं । म-
उसद्विविहो कम्म-प्पगइभेएहिं बहुहा वा ॥ ६ ॥ (इति जीवतश्चम)
पंच भोजीवा; धम्मा-धम्मागासद्धपुग्गला तत्त्य । पढमा चउरो अ-
किरिय-अरुविणो रुविणो चरिमा ॥ ७ ॥ तेसिं भैया १ मवखण २-स-
वाणं ३ पमाण ४ अप्पवहुमावा ५ । नेया भैया तिय तिय-तिय इगवउ
इय अजीवउदसग ॥ ८ ॥ (गीतिः) धम्मत्तिकायदव्व, तस्स
य भागो विवक्खिओ देसो । अविभागो उ पएसो, एवमधम्मो
नमे वि तिय ॥ ९ ॥ कालो एगविहो चिय, भावपरावचिहेउ नि-
च्छइओ । ववहारिओ उ रविगइ-गम्भो समयइ जोगविहो ॥ १० ॥

अत्येक वनरूपति, त्रयु विकलेन्द्रिय, स जि, अस जि, प'येन्द्रिय
ओ सोण प'र्यासा अने सोण अ'प'र्यासा भणी जत्रीश प्रकारे
एव थाय छे (५) ओ जत्रीश शुक्लपाक्षिक अने जत्रीश
दृष्टुपाक्षिक अथवा ज'व्य अने अ'ज'व्य ओम ज'ल्लुओ, तो को-
सक प्रकारे एव थाय, अथवा 'धर्म' प्रकृतिओमा कोडे करीने
अनेक प्रकारे एव ज'ल्लुओ छे (६) (भूति एवतत्त्व १)

अएव थाय छे—धर्म, अधर्म, आकाश, काण, अने पुद्गल,
त्या पडेसा चार अ'द्विय अने अ'रूपि छे, अने छेसा पुद्गलो इ'प्री
छे. (७) तेभना ले १ लक्ष २ स स्थान ३ प्रमाण ४ अ'द्वयजुत्त
प' अने भाव 'इ'ज'ल्लुवा, तेमा कोडा अनुकमे ज'ल्लु ज'ल्लुओक अने चार
ओम अ'एव थाय छे. (८) धर्मास्तिकायइप'आणु द्रव्य, तेना अ'भुक्त
विवक्षित भाग तेदेथ, अने भानाभानानो अ'विधान्य भाग ते प्रदेथ,
ओम अधर्म तथा आकाशना प'ल्लु त्रयु त्रयु लेद-ज'ल्लुवा (९)
काण निश्चयथी ज'ल्लुओ तो, भाव परावृत्तिनो केतु (जेटेले प'दा-
थीना भवा 'ल्लुनाप'ल्लुनो केतु) ओक'छे अने व्यवहारथी ज'ल्लुओ
तो, सूर्यनी गतिथी ज'ल्लुओ तो समय, विगेरे अनेक प्रकारनो छे
(१०) (व्यवहारिके काणना लेद आ प्रमाण छे.)—समय, आ

સમયાવલિય મુદ્દુત્તા, દિવસ અહોરત્ત પન્નમાસા ય । સવચ્છરજુ-
ગપલિયા, સાગરઓસપ્પિપરિયદ્ધા ॥ ૧૧ ॥ પુમ્મલનિચઓ, સ્વપો,
દેસપણ્ણા તદ્દેવ પરમાણૂ । કેવલબ્બણઓ સુદ્ધમો, દુપ્પાસદ્ધગવન્ન-
મધરસો ॥ ૧૨ ॥ (દાર ૧) ગદ્ધલક્ખણો ય ધમ્મો, પુમ્મલજીવાણ
ગદ્ધપરિયાણ । ગમણોવગ્ગદ્ધેજ્જ, જલયરજીવાણ સલિલ વ ॥ ૧૩ ॥
ઠિદ્ધલક્ખણો અદ્ધમ્મો, પુમ્મલજીવાણ ઠિદ્ધપરિયાણ । ઠાણોવગ્ગ-
દ્ધેજ્જ, પહિયાણ વ ઘહલતરુચ્છાયા ॥ ૧૪ ॥ સપ્પદ્ધ સવ્વગય, અ-
વગાસપય ચ હોદ્ધ આગાસ । માત્તપરારિત્તિલક્ખણ-મદ્ધાદવ્વતુ નેય-
વ્વ ॥ ૧૫ ॥ ઉવચયઅવચયઆયાણ-મોરુલ્લરસગધવન્નમાર્ઠિય ।
છાયાયવત્તમમાર્ઠિય, લક્ખરણ, પુમ્મલાણ તુ ॥ ૧૬ ॥ (દાર ૨) ધમ્મા-
વમ્મા લોગા-ગિર્ઠિ વ કાલો ઉ વત્તનારુત્તો । નિયસઠાણવિમુક્કો, ઉ-

વલિદ્ધા, મુદ્ધર્ત્ત, દિવસ, અહોરાત્ર, પદ્ધ, માસ, સવત્સર, યુગ,
પ યોગમ, સામરોપમ, ઉત્તરપિણ્ણી, અવતરપિણ્ણી અને પુદ્ધવપરાવર્ત
(૧૧) પુદ્ધળનો સમૂહ તે સ્વધ, દેશ, પ્રદેશ, તેમજ પરમાણુ એમ
પુદ્ધળના આર ભેદ છે છટો પરમાણુ તે સૂક્ષ્મ હોય છે, અને
તેને એ સ્પર્શ તથા એક વર્ણુ-એક રસ-એક ગંધ હોય છે
(૧૨) (આ પ્રથમ ભેદદ્વાર થયું, હવે લક્ષણદ્વાર કહે છે) ગતિ
પરિણુત પુદ્ધળ અને જીવોને ધર્માન્તિકાય, વલચર જીવોને
જેમ પાણી મદદગાર છે, તેમ જમન દરવામા મદદગાર છે, માટે
ગતિલક્ષણુ તે જાણવો (૧૩) નિશ્ચિતિ પરિણુત પુદ્ધળ અને જીવોને અ
ધર્માન્તિકાય, પચિત્તોને ઘાટી તરકાયાની માફક સ્થિર રહેવામા
મદદગાર છે માટે નિશ્ચિતિલક્ષણુ તે જાણવો (૧૪) યોતામા રહેલું
અર્વાચ્યાપડ અને અવકાશ દેનાર, તે આકાશ છે, અને જાણ
પરાવૃત્તિ એ અદ્ધાદ્રવ્ય (ગાઝ)નું લક્ષણુ જાણવું (૧૫) છાયા આ
તપ અધકાર વિગેરે પુદ્ધળોનું લક્ષણુ એ છે કે, તે ઉપચય અપચય
પામનાર, લેવાઈ મુકાઈ થકાય તેજ, રસ ગંધ વર્ણુવાળા
ઈત્યાદિ લક્ષણુ છે (૧૬) (જીનું લક્ષણુદ્વાર કહ્યું, હવે સ્થાન

‘वयारा दम्बपक्षाओ ॥ १७ ॥ ‘सज्जसिरयद्गोलग-सरिंसागारो
‘अलोगआगासो । लोनी देसाद्विद्य-कदित्यवरजुगनरसरिच्छो
॥ १८ ॥ अचिस्महाखघो, लोगरमाणो य अट्टसाम्दओ । पोगल
‘पोगागारो, सखाग्नेद्वि देसा ॥ १९ ॥ (‘दार ३) एगजियपएस-
‘समी, ‘धर्माधर्मो य लोगआगासो । फालद्वएग, अणतया पो-
‘गालंभलोगा ॥ २० ॥ (‘दार ४) योपो कालो लोमो, धर्मोऽध-
‘र्मो असंख तिप्पि समा । दग्धि अणता एगल-अलोगखपएस
‘कमसो ॥ २१ ॥ (‘दार ५) धर्माधर्मागासा, कालो परिणामि
इह भावे । उदयपरिणामि ए-सला उ, रुद्वेसुपुण जीवा ॥ २२ ॥

‘‘દાર કહે છે) ધર્માર્મિતાય અને અધર્માર્મિતાય લોકના આ-
કારે ॥ કાળ વર્તનારૂપ દેવાથી ગગ્ગાન ગદિત છે—તે દ્ર-
વ્યનો પર્થાય છે છતાં ઉપચારે (દ્રવ્ય) ગણાય છે (૧૭) અલો-
કાકાશ શુધિર વર્તુલગોળાના જેવા આકારવાળો છે, અને લોકા-
કાશ વૈશાખનિયત (ખેડાળા પગ કરી લેવા જેવા) અને રૂઝે હાથ
રાખનાર માણસના સરખો છે (૧૮) આઠ સમઠની થિ-
તિવાળો અચિત્ત મહારુદ્ધ લોકપ્રમાણ છે બાકીના પુદ્ગલ
અનેક આકારે છે, અને તેની સખ્યાતી અસખ્યાતી નિયતી
હોય છે (૧૯) (આ ગીતે ત્રીજી મરથાનદ્વાર કહ્યું, હવે પ્રમાણ
‘‘દાર કહે છે) ધર્મ-અધર્મ અને લોકાકાશના પ્રદેશ એક
જીવના પ્રદેશ સગ્ગા છે કાળદ્રવ્ય એક છે, પુદ્ગલ અને
અલોકના પ્રદેશ અનંતા છે (૨૦) (ચોથું પ્રમાણદ્વાર કહ્યું
હવે અપખલ્લવદ્વાર કહે છે) કાળ (એક દેવાથી) બેથી બોધી
મખ્યાનો થયો, લોક-ધર્મ-અધર્મ એ ત્રણે સગ્ગા અમખ્યશુણા
છે પુદ્ગલ અને અલોકાકાશપ્રદેશો એ બે અનંતશુણા છે (૨૧)
(પાંચમું અપખલ્લવ કહ્યું, હવે ભાવદ્વાર કહે છે) ધર્મ-અધર્મ-
આકાશ અને કાળ પારિણામિક ભાવમા છે, પુદ્ગલો ઉદ્ય અને
‘‘પરિણામ એ બન્ને ભાવમા છે, અને જીવો સર્વ ભાવમા છે (૨૨)

ભાવા ॥ ધ્વોવસમિય-સદ્યસ્તઓવસમ-ઉદય પરિણામા । દુન-
 વદારિગવીસા-તિગમેયા સનિવાઓ ય ॥ ૨૩ ॥ સરમચરણાણિ
 પઢમે-ધીષ વરનાણદસણચરિત્તા । તદ દાણલાભમોગો-વમોગ-
 ચિરિયાણિ સમ્મ ચ ॥ ૨૪ ॥ ચત્તનાણનાણતિગ, દસણતિગ ૬૫
 દાણલક્ષીઓ । સમપ્ત ચારિત્ત ચ, સજમાસજમો તદ્દ ॥ ૨૬ ॥ ચ-
 ઉગઈ ચત્તસાયા, લિંગતિગ રેસછલ્લમનાણ । વિચ્છત્તમસિદ્ધ-
 ત્ત, અસજઓ તુરિયમાવમિ ॥ ૨૬ ॥ પવમતમિ ય માધે-જીવાડ-
 મદ્વત્તમજ્જવાઈણિ । પચ્છદ્વિ માવાણ, મેયા પ્રમેલ્લ સેવના ॥ ૨૭ ॥
 (દ્વિતીયજીવતપ્પમ) સુદહેઝ કમ્મપર્ગઈ, પુલ્લ, દુદહેઝ મુલ્લઈ પાવ ।

ભાવ છ છે.—એ પ્રકારનો ઔપચારિક ૧, નવ પ્રકારનો ક્ષા-
 યિક ૨, અદાર પ્રકારનો ક્ષાયોપચારિક ૩, એકવીશ પ્રકારનો
 આદ્યિક ૪, અને ત્રણ પ્રકારનો શાવિચારિક ૫ છે તથા છઠો
 સાનિપાતિકભાવ છે (૨૩) પહેલામાં 'અમ્યહત્વ અને આરિત્ર
 (૨) છે, બીજામાં 'એમજ્ઞાન, કર્મ, આરિત્ર, તથા જ્ઞાન,
 ક્ષાભ, ક્ષોગ-ઉપક્ષોગ, વીર્ય, અને સમ્યક્ત્વ એ નવ છે (૨૪)
 ચાર જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, ત્રણ કર્મ, આચ-દાનાદિલ્લખિત્તો, ૧ સ-
 મ્યક્ત્વ, આરિત્ર, અને સમમાસ સમ-એ અદાર ત્રીજા-ભાવમાં ૧
 હેતુ છે (૨૫) ચાર મતિ, ચાર કપાય, ત્રણ લિંગ, ૭
 દેશયા, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ, અસિદ્ધમલ્લ અને અસદમ એ એ
 કવીશ કોયા ભાવમાં છે (૨૬) ચાચમાં ભાવમાં ૯૫, અજ-
 વ્યપલ્લ તથા અવ્યપલ્લ વિગેરે છે, એમ ચાચ ભાવના ત્રેપન
 લેક છે (૨૭) (છઠું ભાવદાર કલ્પ) (ઇતિ અજીવતત્ત્વ ૨)
 સુખહેતુ કર્મપ્રકૃતિ એ પુનઃ કહેવાય છે, અને દુઃખહેતુ કર્મ
 પ્રકૃતિ તે પાપ કહેવાય છે, તથા પુણ્યના ૪૨ લેક છે, અને પા-

૧ ઔપચારિકસમ્યક્ત્વ ઔપચારિકઆરિત્ર ૨ કેવલજ્ઞાન કેવલકર્મ, શાવિચારિત્ર વિગેરે એવા ૩ ક્ષાયોપચારિક સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયોપચારિક આરિત્ર,

वायालीसं वासीई, तेसि भेया इमे कमसो ॥ २८ ॥ तिरियांड
 सायमुच्चं, तित्ययर पर्णिदिजाइ तसदसग । मुखगड सुन्नचउग,
 आइमसंघयणसठाण ॥ २९ ॥ निमिणायवनरसुरतिग-पर-
 घा उस्सासगुरुलहुज्जोय । पणतणु उगतिमिय, वायाल
 पुष्पमिडो ॥ ३० ॥ (इति पुण्यतत्त्वम्.) थावरदंस निरय-
 त्रिगं, सेसा संघयणजाइसठाणा । तिरिदुगुवघायकुखगइ, वन्न-
 चउक च अपसत्थं ॥ ३१ ॥ नाणंतरायदसग नव रीण नीगोय
 मस्साय । मिच्छे रुसायपणवीस, पायपमिड वासीई ॥ ३२ ॥
 (इति पापतत्त्वम्) भवमणहेउ कम्म, जीवो अणुसमयमा-
 सवइ जत्तो । सो भासवो चि तस्स उ, वायालीसं भवे भेया ॥ ३३ ॥

पना ८२ लेखे छे, ते आ कमे छे (२८) तिरियायु, साता
 वेदनीय, उच्चगोत्र, तीर्थकर नाम, पञ्चेन्द्रिय ज्ञाति, त्रय इ
 शक, शुभ विहायोगति, शुभवर्णद्विचतुः, प्रथम मध्यक्ष, प्रथम
 स स्थान (२६) निर्माणि नाम, आतप नाम, 'नगत्रि', सु-
 रत्रि, पराधात नाम, उच्चास नाम, अशुभलक्षु नाम, उद्योत नाम,
 पाय शरीर, त्रक्षु अगोपाग, जेम जे ताणीश पुण्यप्रकृति छे
 (३०) (जे पुण्यतत्त्व कहु उ) आवा इशक, 'नरत्रि', शेष
 स धयक्षुप, शेषज्ञाति ४, शेष स स्थान ५, तिर्यङ्द्वि, उपधातनाम,
 अशुभविहायोगति, अप्रशस्त वर्णव्यतुष्ट, जानाव-क्षु पाय, अतराय
 पाय, इशनावरक्षु नव, नीय गोत्र, असातावेदनीय, मिथ्यात्व
 मोहनीय अने पथीश कथाय, जे व्याशी पापप्रकृति छे (३१-३३)
 (जे पापतत्त्व कहु ४) एवमा जेनाथी समय समय अवज्रमक्षु हेतु
 कर्मआधवे जेटले लगय ते आग्रव, तेना जे ताणीश लेखे छे
 (३३) पाय ध्वि, पाय अग्रत, त्रक्षु योग, यार कथाय

१ नरभति, नरानुपूर्वी, नगत्रि, देवभति देवानुपूर्वी देवा, २ नरक्ष-
 भति, नरानुपूर्वी नरक्ष

પુણ જેગવિદોવિ દુ, હ્રિ મણિઓ સત્તવન્નવિદો ॥ ૪૧ ॥ તત્ય પ-
રીસહ સમિદ્, ગુત્તી માવણ ચરિત્તવમ્મેદિં । વાવીનપણતિવારસ-પણ
દસમેદિહિ જહસત્ત ॥ ૪૨ ॥ સુહા, પિવાસા સીડન્હ, દસાવેલાર-
ત્તિઓ । ચરિયા નિસીદિયા સિજ્જા, અવકોસવહજાયણા ॥ ૪૩ ॥
અલાભરોગતળફાસા, મલ્લસકારપરીસહા । પન્ના અન્નાણ સમત્ત,
હ્રિ વાવીસ પરીસહા ॥ ૪૪ ॥ હરિયામાસાણસણ-આયાણુસ્સગ પવ
સમિદ્ઓ । મણગુત્તી વયગુત્તી, તણગુત્તી ગુત્તિતિયમેય ॥ ૪૫ ॥ માવિજ
માવણાઆ, વારસ વાઓ અણિચ અસરણયા । ચરગદ્ધમ્મસ્સરૂપ,
પગત્તન્નત્ત અમુદ્ધત્ત ॥ ૪૬ ॥ આસવસવરનિજ્જર-લોગસરૂવાણિ
મુદ્ધુદેસિત્ત । ધમ્મે જિણાણ અદ્ધુ-લ્લહ ચ સમત્તવરરણ ॥ ૪૭ ॥
સામાદય ચ હેઓ-વદ્ધાવણિય ચ મુદ્ધુ પરિહાર । તહ મુદ્ધુમસપરાય,
અદ્ધાયા પવમ ચરિત્ત ॥ ૪૮ ॥ સાવજ્જજોગવિરહિત્તિ, તત્ય, સા-

છતા ધજા તે સત્તાવન લેદનો ગણાય છે (૪૧) ત્યાં બાવીસ
પરીપહ, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુણિ, બાર જાણના, પાંચ આરિત્ર,
અને દશ યજ્ઞિ ધર્મ એમ પાંચ લેદે છે (૪૨) બુધ, તરસ,
ટાલ, તલકો, દશ, અપ વસ, અરતિ, સીઓ, સુસાદરી, ૪
ટામણ, (આશન), દર્શનશ્યા, આકોશ, વધ, શિક્ષાવૃત્તિ,
અલાભ, ક્રોધ, તૃણસ્પર્શ, ગત, તલકો, પ્રજ્ઞા, અજ્ઞાન, અને
સમ્યક્ત્વ એ બાવીસ પરીપહ છે (૪૩-૪૪) ધર્મા, જાણ,
એવણા, આદાન, અને ઉત્સર્ગ, એ પાંચ સમિતિ છે મનગુણિ,
વચનગુણિ, અને તણગુણિ એ ત્રણ ગુણિ છે (૪૫) બાર
જાણનાઓ જાણવી તે આ છે — અનિત્ય, અશરણ, ચતુર્મતિ
લા નવપ, એ ત્વ, અન્યત્વ, અશુચિત્વ (૪૬) આગ્રવ,
મવર, નિર્ગત લો સ્વપ્ન જિન ધર્મ મુદ્ધુજાપિતપણ, અને
જિન ધર્મમા અતિ દુર્લભ સમ્યક્ત્વ રત્ન (૪૭) (પાંચ
આરિત્ર આ છે) સામાયિક, હેદોપસ્થાપનીય, પરિહાર વિશુ-
દ્ધિ, શૂદ્ધ સપરાધ, અને પાંચમુ યથાખ્યાત (૪૮) ત્યાં

માફ્ય દુહા ત ચ । ઇત્તરમાવકહતિ ય, પદમ પદમતિમજિનાણ
 ॥ ૪૯ ॥ તિત્યેસુ અણારોવિય-વયસ્સ સેહસ્સ યોવકાલીય । સે-
 સાણમાવકુદ્ધિયં, તિત્યેસુ વિદેહયાણં ચ ॥ ૫૦ ॥ પરિયાયસ્સ ચ
 છેઓ, જત્યોવદ્ધાવણ વણ્ણુ ચ । છેઓવદ્ધાવેણમિહ, તમણ્ણયારેયર
 દુવિદ ॥ ૫૧ ॥ સેહસ્સ નિરિયારં, તિત્યતરસંકમે વ તં હોજ્જ ।
 મૂલગુણધાણો સા-રિયારમ્મમય ચ ઠિયકપ્પે ॥ ૫૨ ॥ (સ્થિ-
 ત્તાસ્થિતરૂપઃ પુનરેવં) આચેલુક્કુદેસિય, સિજ્જાયર રાયપિંદ
 કિંકમ્મે । વય જિદ્ધ પદિક્કમણે, માસ પંજોસવણરૂપ્પો ॥ ૫૩ ॥
 આચેલુક્કુદેસિય, પદિક્કમણે રાયપિંદ માસેસુ । પંજુસણાકંપ્પમિ
 ય, અદ્વિપરૂપ્પો મુણેયવ્વો ॥ ૫૪ ॥ આચેલુક્કો ધમ્મો, પુરિમ-
 સ્સ પચ્છિમસ્સ ય જિણસ્સ । મજ્ઞિમયાણ જિનાણ, ઠોઈ અંવેલો

સામાયિક તે સાવધ યોગની વિરતિ બાણવી, તે બે પ્રકારનુ છે—
 ઇત્વર, અને ચાવતકથિક ત્યા પહેલા અને છેલા તીર્થડરના તી
 થંમા જે સાધુને હજી મત આરોપાયા ન હોય, તેવા શિષ્યોને
 હોય છે તે યોગી વખતનુ પહેલુ ઇત્વર સામાયિક છે બાહી-
 ના તીર્થડરો તથા મહા વિદેહમાચાવતકથિક હોય (૪૯—૫૦) જ્યાં
 પર્વાય કાપવામા આવે, અને મતમા ઉપસ્થાન થાય, તે છેદો
 પસ્થાપનીય છે, તે બે પ્રકારનુ છે—નિરતિચાર અને સાતિ-
 ચાર (૫૧) શિષ્યને અથવા તીર્થાતરમ સક્રમ ડરતા નિરતિ-
 ચાર હોય છે, અને મૂળગુણ ભાગનારને તે સાતિચાર હોય છે
 તે બે પ્રકારનુ છેદોપસ્થાનીય સ્થિતકંપમા ગણાય છે (૫૨)
 (ચિત્તાસ્થિતકંપ આ પ્રમાણે છે —) અચેલકંપ, ઔદેશિક કંપ
 શય્યાતરકંપ, રાજપિડકંપ, કૃતિર્મકંપ, મતકંપ, જ્યેષ્ઠકંપ
 પ્રતિક્રમણકંપ, માસકંપ અને પર્યુષણકંપ, (જે દશકંપ ગણાય
 છે) (૫૩) તેમા અચેલકંપ, ઔદેશિક, પ્રતિક્રમણ, રાજપિડ, માસકંપ,
 અને પર્યુષણકંપ, જે છ અસ્થિતકંપ બાણવા (૫૪) પહેલા
 અને છેલા તીર્થડરના તીર્થમા અચેલ ધર્મ છે વચલા તીર્થ

સવેલો વા ॥ ૫૫ ॥ ડહ પુરિમપન્ઝિમાણ, જિણાણ એગ મુણિ
 જમુદિસ્સ । આહારમાઈ વિહિય, ત સન્ઝેસિં ન કપ્પઈ ॥ ૫૬ ॥
 મજ્ઞિમયાણ તુ ઇમ, જ કયમુદિસ્સ તસ્સ વેવત્તિ । નો, કપ્પઈ
 સેસાણ ઉ, ત કપ્પઈ एस मेरत्ति ॥ ૫૭ ॥ સપટિક્કમ્મણો ધમ્મો,
 પુરિમસ્સ ય પન્ઝિમસ્સ ય જિણસ્સ । મજ્ઞિમયાણ જિણાણ કા-
 રણજાણ પટિક્કમ્મણ ॥ ૫૮ ॥ અસણાઈચ્ચઉક્ક વ-ત્થપત્તકવલ્લપા-
 યપુટ્ઠણય । નિરપિંદમિ ન કપ્પઈ, પુરિમતિમજિણર્જણ તુ ॥ ૫૯ ॥
 પુરિમેયરાણ ઠિયઓ, માસકપ્પો ય મજ્ઞિમાણ તુ । અટ્ટિયઓ એ-
 મેવ ય, નેઓ પજ્જોસવણકપ્પો ॥ ૬૦ ॥ ચારમ્માસુકોસો, જહ-
 નઓ સયરિ દિવસ ધેરાણ । પજ્જોસવણાકપ્પો, જિણાણ ઉકો-
 સઓ વેવ ॥ ૬૧ ॥ સિજ્જાયરપિંદમિ ય, ચારજ્જામે ય પુરિસ-

કરોના તીર્થમા આવેલા તથા નાવેલા એમ જન્મે દોષ છે (૫૫)
 ઈહા પહેલા અને છે ના જિનના વારે એક અમુક મુનિને ઉ-
 દેશીને જે આહાર વગેરે તૈનાર કર્યું હોય, તે બીજા બધાઓને
 પણ કંપતુ નથી (૫૬) વચલા તીર્થકરોના વારે જન્મે ઉ-
 દેશીને ડરેલું હોય, ત તેનેજ ક્ષત નહિ દ-પે, બીજાઓને
 ક-પે એવી મર્યાદા છે (૫૭) પહેલા અને છે લા તીર્થકરનો
 ધમ પ્રતિક્રમણ સહિત છે વચલા તીર્થકરના નાર જ્યારે કા-
 ગ્ણુ પડે, ત્યારે પ્રતિક્રમણ કરાય છે (૫૮) પહેલા તથા
 છે-લા તીર્થકરના સાધુઓને રાજાએ દીધેલા અશનપાનખાદિમ
 સ્વાદિમ કે વસ્ત્ર ખાન કબળ પાદપુછન નથી ક-પતા (૫૯)
 પહેલા અને છે લા તીર્થકરોના વારે માસક પ નિયત (નિયત)
 છે, અને વચલા તીર્થકરોના વારે અનિયત (અનિયત) માસ
 ક-પ છે, અને એજ રીતે પર્યુષણ ક-પ પણ બંધાયેલો (૬૦)
 તેમા પર્યુષણક-પ અધિદેને ઉત્કૃષ્ટો ચાર મામનો અને જઘ-
 ન્યથી સિત્તેર દિવસનો છે, તેમા જિનક પીને ઉત્કૃષ્ટોજ હોય
 (૬૧) શય્યાતરપિક, ચતુર્થામ મત, પુરુષ જ્યેષ્ઠ ક-પ, અને

જિદ્દે ય । કિઝકમ્મસ્સ ય રરણે, ઠિયકપ્પો મજ્ઞિમાણપિ ॥
 ૬૨ ॥ સિજ્જાયરો પહ વા, તયસદિદ્દો ય હોઽ કાયન્વો । એગ્ગે
 જેગેવિ પહ, પહુસદિદ્દેવિ એમેવ ॥ ૬૩ ॥ સાગારિયસદિદ્દે, એગ્ગે
 જેગે ચત્તક મયણાઓ । એગ્ગમેગા વજ્જા, જેગેસુ ય ઠાવણ એ
 ॥ ૬૪ ॥ અન્નત્ય વસેઝ્ઞ, આવસ્સગચરિમમસહિ કુણ્ણ । હુત્તિ
 તયા દોવિ તગ, સત્યાહસુ અન્નહા મયણા ॥ ૬૫ ॥ જેદ્દ જમ્મતિ
 સુવિહિયા, રરતિ આવસ્સય ત્ત અન્નત્ય । સિજ્જાયરો ન હોઽ
 સુત્તે વ કણ વ સો હોઽ ॥ ૬૬ ॥ દાઝ્ઞ ગેહ ત્ત સપુત્તવારો, વ
 ણિજ્જમાઈદિ ડ કારણેહિ । ત વેવ અન્ન વ વજ્જદેસ, સિજ્જા
 યરો નત્ય સ એ હોઽ ॥ ૬૭ ॥ ભિગત્યસ્સપિ વજ્જો, ન પરિહ
 રઓ ન મુજઓ ધા વિ । જુત્તસ્સ અજુત્તસ્સ વ, રસામણો તત્ય દિ

કૃતિઃ (વદન વ્યવહાર) કરવાનો ઢપ એ વચલા તીર્થક
 રાના વાગમા પણ નિયત કદપ છે (૬૨) શય્યાતર તે મઠા
 નનો માલેડ અથવા તેનો હુકમદાર ગણવો અનેક માલેક હોય,
 તો તેમાના એકને શય્યાતર ગણવો, એમ તેના હુકમદાર મટે
 પણ મમલ લેવુ (૬૩) માલેડ ગૃહસ્થને હુકમદાર એમા
 એક અનેકની ચોલ ગી છે ત્યા માલેક અને હુકમદાર અનેક
 હોય તે વર્જવા, અને બધા અનેક હોય, તો એકને વર્જવુ (૬૪)
 એક ઠેકાણે વમી (રાત્રે મૂઠ)ઠેલુ આવશ્યક બીજા સ્થળે જર તો,
 ત્યારે તે જે સ્થળના માલેક શય્યાતર ગણાય બાદી 'સાર્થે' ચા-
 લતા લજના છે (૬૫) જે સુવિહિત સાધુઓ રાતે જાગતા
 રહી, સવારે બીજા સ્થળે આવશ્યક ઠરે, તો તે શય્યાતર ન
 ગણાય, પણ જે સુષને બીજા સ્થળે આવશ્યક ઠરે, તો બન્ને
 શય્યાતર થાય (૬૬) જે માલેક ઘર આપીને પાકી મહુકુટુ-
 બ વેપાર વગેરેના કાગળે તે અથવા બીજા દેશમા ચાલ્યો નય
 તો તે જ્યા હોય ત્યા શય્યાતર ગણાય છે (૬૭) બિગત્ય

દુતો ॥ ૬૮ ॥ તિત્યયરણ્ણદિકુદ્ધો, અન્નાય ઝગ્ગમો વિ ય ન સુજ્ઞે
 અવિમુત્તિય લાપવયા, દુલ્લહસિજ્ઞાઈ વુચ્છેઓ ॥ ૬૯ ॥ પુરપ-
 ચ્છિમવજ્જેહિં, આહાકમ્મ ઝિણવરેહિ લેસેણ । મુત્ત વિદેહપ્પિ ય,
 નય સાગરિયસ્સ પિદ્ધો ચ ॥ ૭૦ ॥ વાહુલ્લા ગચ્છસ્સ ડ, પદમા-
 લિયપાણગાઈકવ્જેમ્મ । સજ્ઞાયકરણઆર-દ્વિયાકયે ઝગ્ગમેગયર
 ॥ ૭૧ ॥ દુવિદે ગેલક્કમી, નિમત્તણે દક્કદુલ્લહે અસિવે । ઓમોયરિય
 પઓસે, મપ્પ ય ગહ્ણ અણુદ્ધાય ॥ ૭૨ ॥ અસગાઈયા ચડરો, પા
 ડછણ વત્થ પત્ત પ્પવલ્લય । સૂહ સુર કલ્લસોહણ, નહરણિયા સાગ-
 રિયપિદ્ધો ॥ ૭૨ ॥ તણ્ણગલ્લહારમલ્લગ-સિજ્ઞાસયારપીદલેવાઈ ।

પણ તે શય્યાતર વર્જનીય છે, તેને ત્યાગ કરનાર અથવા ભો-
 ગવનાર યુક્ત (ઉપયોગવત) અથવા અયુક્ત'એ સઘળાને
 માટે રસાયણનો દ્રાવ છે (૬૮) (શય્યાતર ભોગવતા આ
 દોષો છે —) તીર્થકરનો નિષેધ છે, અન્યાય ગણાય છે, ઉદ્દગમ
 (આધાકર્મ દોષ)ની શુદ્ધિ નહિ રહે, નિરુપદતા ન રહે, ■
 ધુતા થાય, એને દુર્લભ જે વસતિ તે ફરી નહિ, મળતા તેનો
 બુદ્ધિ થાય (૬૯) પહેલા તીર્થકર શિવાય બાકીના તીર્થ
 કરોએ તથા મહા વિદેહના તીર્થકરો એ પણ લેશે કરી, કાંઈ કારણે
 અધાકર્મિક હજી ભોગબુ છે, પણ સામારિકપિંડ એટલે શય્યા
 તરપિંડ ભોગબુ નથી (૭૦) અમ્મ મોટો હોય, તો પહેલી
 પક્ષિત ન્યારે પાણી વગેરે લેવા ભય ત્યારે, તથા સ્વાધ્યાય
 કરવાની, ઉતાવળ હોય, ત્યારે ઉદ્દગમાદિક અન્યતર દોષ લેવી શ-
 કાય છે (૭૧) જે પ્રકારની માદગીમા, નિમત્રણમા, દુર્લભ
 દ્રવ્યમા અગ્નીવ (ઉપદ્રવવાળા' કાળ) મા, અવમોદરિકામા (દુ-
 ર્જિંક્ષમા) પ્રદેશમા અને ભયમા શય્યાતરના આહારનું અહણ
 અનુસાત છે (૭૨) (શય્યાતરપિંડ કઈ કઈ વસ્તુ છે તે
 ગણાયે છે), અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ એ ચાર તથા પાદ
 પ્રહન, વસ્ત્ર, પાત્ર, કનલ, સૂચિ, શુર, કર્ણુશોધનિકા અને

સિજ્ઞાપરપિંડો સો, ન હોઈ સેહો ય સોવહિઓ ॥ ૭૪ ॥ (સોપ
સ્થિતકલ્પાઃ પ્રતીતાઃ) વિહસંઘયણજુયાણ, વિસિદ્ધતવસુતસત્તા
તાણં, હોઈ નવણ્હ મુળીણ, પરિહારવિસુદ્ધિઓ કમ્પો ॥ ૭૫ ॥
લોભાણુ વેયતો, જો સ્વલ્લુ ડવસામઓ વ સ્વલ્લુ વા । સો મુહુ
સપરાઓ, અહ્યસાયા ઝળઓ કિંચિ ॥ ૭૬ ॥ અકસાયમહક્લા
ચરણ છડમત્યકેવલીણ તુ । ડવસતલ્લીણમોહે, સજોગજોગિમિ
કમસો ॥ ૭૭ ॥ સંતી ય મહવજ્જવ, મુત્તી તવસંજમે ય યોધનં
થ મોમ આર્કિ-ચળં ચ વર્મં ચ જહ્યમ્મો ॥ ૭૮ ॥ (ઈતિ
રતત્ત્વમ્. ૬) પુન્વનિમદં કમ્પ, મહાતલ્પેણં સરમિ સલિલ

નખ રહનિકા (નેણુ) એ શમ્પ્યાતરપિંડ છે (૭૩) પર
તૃણ, ડગળ, છાર (રામ), મલક (શરાવળા) —શમ્પ્યા—સ
ન્ધારક—પીઠ—લેપ વગેરે શમ્પ્યાતરપિંડ નથી ગણાતા તેમજ
પદિ (ઉપકરણ) સહિત શિષ્ય પણ શમ્પ્યાતર નથી (૭૪)
(બાકીના સ્થિતકલ્પ પ્રકટ છે) પરિહાર વિશુદ્ધિ કલ્પ આ
રિત્ર ધૃતિ, મહનન, તપ, શ્રુત અને સત્ત્વવાન્ નવ મુનિઓ
હોય (૭૫) ઉપશમ શ્રેણિવાળો અથવા સપકશ્રેણીવાળો ન્યા
લોભના અણુઓને વેદતો હોય, ત્યાં તેને સૂક્ષ્મ સપરાય આ
ગિન કહેવાય છે તે યથાખ્યાતથી નામક ઉલ્ છે (૭૬)
મસ્ય અથવા દેવગિનું અપ્પાયવાળુ ચારિત્ર તે યથાખ્યાત બાણ
પુ, તે ઉપશાતમોહ—ક્ષીણમોહ—સયોગી તથા અયોગ
શુભ્રમ્થાને અનુક્રમે હોય છે (૭૭) ક્ષાતિ, માર્દવ, આર્જવ
સુદ્ધિ, તપ, સયમ, સત્ય, ચોચ, આક્રિયન્ય અને પ્રહ્લાયય
એ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ છે (૭૮) (સપરતત્ત્વ કહ્યું, ૬
હવે નિર્જરાતત્ત્વ કહે છે) સખત તડકાથી તળાવનું પાણી
શોષાય તેમ પૂર્વે બાધેલા ઝર્મ લેનાથી નિર્જરે તે નિર્જરા

નિજ્જિજ્ઞાસે જિણે, વારસદા નિજ્જરા સાં ॥ ૭૧ ॥ અણ-
સણમૂળોયરિયા, વિત્તીસચ્ચેયં રસચ્ચાઓ । કાયકિલેસો સલો-
નયા હ'વજ્ઞો તવો હોઈ ॥ ૮૦ ॥ પાયચ્ચિંત્ત વિણઓ, ઘેયાવચ્ચ
તહેવ મજ્ઞાઓ । જ્ઞાણ વસ્સમ્મો વિ ય, અર્ધિતરઓ તવો હોઈ
॥ ૮૧ ॥ (ઇતિ નિર્જરાતત્ત્વમ્. ૭) જહ તુપ્પિયસ્સ વયો, રણ-
ણ પહસડિયસ્સ હોઈ દદ । તહ રાગદોસજુત્તસ્સ, કમ્મુણા હોઈ
ત વહા ॥ ૮૨ ॥ પુદ્ધ વક્ક નિવત્ત, નિકાઈય વત્તિ વહવિહો વ-
ધો । પયઈદ્ધિઅણુભાગ—પ્પણ્ણસમેઈહિ વા વહા ॥ ૮૩ ॥ (ઇતિ
વન્ધતત્ત્વમ્. ૮) જહ કચ્ચનોવલાણ, અણાઈસજોગસજુયાણ પિ ।
પવલપહલપ્પભોગા, અચ્ચત હોઈ હુ વિજોગો ॥ ૮૪ ॥ તહ જિય-
કમ્માણ પિ હુ, વરસુકજ્ઞાણહુયવહવસેણ । જો, અચ્ચતવિઓગો,
સો મુવલો નવવિહો સો ॥ ૮૫ ॥ સતપપ્પરૂપણયા, દન્વપમા-
ણ વ લિત્ત ફુસણા ય । કાલો ય અતર ભાગ, ભાવ અપ્પાવહુ વે-

તે આર પ્રકારની છે (૭૬) અનશન, ઉનોદરી, વૃત્તિસંકેપ,
રસભાગ, કાયકવેશ અને સહીનતા એ ૬ બાહ્યતત્ત્વ છે (૮૦)
પ્રાધક્ષિત્ત, વિનય, વૈયાવૃત્ત્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, અને ઉત્તમર્ગ એ ૬
અંત્ય તર તત્ત્વ છે (૮૧) (નિર્જરાતત્ત્વ કહ્યું, ૭ હવે બધ
તત્ત્વ કહે છે) જેમ રસ્તે ગમેલા તૃપ્તિ (ધીના કુડલા)
ઉપર રજ વળગી મજબુત બધાય છે, તેમ ગાગ દેવમુક્ત જીવને
ધર્મનો બધ થાય છે, તે આર પ્રકારે છે (૮૨) સ્પૃહ, બદ્ધ,
નિવત્ત અને નિકાચિત્ત એમ આર પ્રકારનો બધ છે, અથવા
પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાવ અને પ્રદેશના ભેદે કરી આર પ્રકાર
નો બધ છે (૮૩) (બધતત્ત્વ કહ્યું, ૮ હવે મોક્ષતત્ત્વ
કહે છે) જેમ અનાદિ મયોગથી સંયુક્ત રહેલા કથન અને
ઉપલબ્ધો અખલ ધણા પ્રયોગોથી અત્યંત વિયોગ થાય છે તેમ
જી અને કર્મોનો મુખ્યધ્યાનરૂપ અશિના યાગે કરીને અત્યંત
નિયોગ થાય તે મોક્ષ, તે નવ પ્રકારે છે (૮૪-૮૫) સતપદપ્ર

વ ॥ ૮૬ ॥ સત મુદ્ધપયત્તા, વિજ્જત સ્વકુસુમ વ ન અસત । મુ-
ક્ષુત્તિ પય તસ્સ ડ, પઠ્ઠવણા મગ્ગણાઈર્હિ ॥ ૮૭ ॥ નરગઈર્પિ-
દિતસમન્વ—સન્નિઅદ્વત્તાયસ્વદ્યસમત્તે । મુક્ત્વોળહારકેવલ—દ-
સણનાળે ન સેતેમ્મ ॥ ૮૮ ॥ દન્વપમાળે સિદ્ધાળ, જીવદન્વાળિ
હુતળતાળિ । લોગસ્સ, અસલ્લસે, ય્ગો સન્વે વિ સ્વિત્તમી ॥ ૮૯ ॥
ફુસણા અહિયા ફાલો, ઇગસિદ્ધમવિલ્લ સ્સાઈઓળતો । પઢિવા-
યાભાવાઓ, સિદ્ધાળ અતર નત્તિ ॥ ૯૦ ॥ સન્વજિયાળમળંતે,
ભાળે તે તેસિ દસણે માળ । સ્વઈય ભાવે પરિણા—મિયે વ પુળ હોઈ
જીવત્ત ॥ ૯૧ ॥ યોવા નપુંસસિદ્ધા, યીનરસિદ્ધા કમેળ સંલ્લગ્-
ળા । ઇય મુક્તલત્તમેય—સલ્લેવેળ સમલ્લવાય ॥ ૯૨ ॥ આહારે આ-

પણા, દ્રવ્યપ્રમાણ, ક્ષેત્ર, સ્પર્શના, કાળ, અતર, ભાગ અને
અદ્વપબદ્ધત્વ એ નવ પ્રકાર છે (૮૬) મોક્ષ એ શુદ્ધ પદ
છે, માટે તે વિદ્યમાન છે આકાશ કુસુમની માફક અવિદ્યમાન
નથી, તેની માર્ગશુદ્ધિક દ્વારે પ્રપણા કરી શકાય ॥ (૮૭)
નરગતિ, ૫ એ દ્વિય, ત્રસ, ભવ્ય, શ્રુજિ, યથાખ્યાત, ક્ષાયિકસ-
મ્યક્ત્વ, અનાહાર, કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનમા મોક્ષ છે,
બીજી માર્ગશુદ્ધિમા મોક્ષ નથી ૧ (૮૮) દ્રવ્ય પ્રમાણમા અ-
નત છવ દ્રવ્ય છે, ૨ ક્ષેત્ર પ્રમાણમા એક તથા મર્વે સિદ્ધ
પણુ લોકના અસખ્યાતમા ભાગમ્મ રહેલા છે ૩ (૮૯) સ્પ-
ર્શના ક્ષેત્ર કરતા કષ્ટક અધિક છે, ૪ કાળ એક સિદ્ધની અપે-
ક્ષાએ સાદી અનત છે, ૫ પ્રતિપાતનો અભાવ હોવાથી સિદ્ધો-
મા અતરદાર નથી ૬ (૯૦) ભાગદ્વારમા સર્વે છવના અ-
નતમે ભાગે સિદ્ધ છે, ૭ ભાવદારમા તેમનુ જ્ઞાનદર્શન ક્ષાયિક
ભાવમા છે, અને છવપણુ પરિણામિક ભાવમા છે ૮ (૯૧)
અદ્વપબદ્ધત્વદારમા મોથી ચોડા નપુસક સિદ્ધ છે, તેથી સખ્યા
તણુથી સિદ્ધ, અને તેથી અખ્યાતણુથી પુત્રસિદ્ધ છે, ૯
એ રીતે સક્ષેપે મોક્ષત્ત્વ કહી બતાવ્યું (૯૨) આધારમા

યેઓ-વયારઓ इत्य मुक्त्वसहेण । वच्चति फुट सिद्धा, ते पुण
 यन्नरसविहा एव ॥ ९३ ॥ जिणसिद्ध अजिणसिद्धा, तित्यसिद्धा
 अतित्यसिद्धा य । तित्यमी वट्टमाणे, जे सिद्धा तित्यसिद्धा ते
 ॥ ९४ ॥ तित्ये अणवट्टाणे, जाइसरणाइणा मुणियतत्ता । जे सि-
 द्दपय पत्ता, अतित्यसिद्धा उ ते नेया ॥ ९५ ॥ सयमेव पुद्धसि-
 द्धा, तहेव पत्तेयपुद्धसिद्धा य । पढमा दुविहा एगे, तित्यपरा
 तदियरा अवरे ॥ ९६ ॥ तित्ययरज्जियाण, बोही उवही सुय च
 लिंग च । नेयाइ तेसि बोही, जाइसरणाइणा होइ ॥ ९७ ॥ सु-
 हपसी रयहरण, कप्पतिग सत्तपायनिज्जोगो । इय पारसहा उव-
 ही, होइ सयपुद्धसाहण ॥ ९८ ॥ हवइ इमेसि मुणीण, पुब्बाहोय
 सुय अहव नेय । जइ होइ देवया से, लिंग अप्पइ अह न गुरणो
 ॥ ९९ ॥ जइ एगागो वि हु विहरण-वत्त्वमो तारिसी य ते इ-

આધેયના ઉપચારથી ઇહા ભોક્ષ શબ્દે કરી સિદ્ધ એવો જાણ
 વા તે ૫૪૨ પ્રકારે છે — (૯૩) જિનસિદ્ધ, ૧ અજિનસિદ્ધ,
 ૨ તીર્થસિદ્ધ, ૩ અતીર્થસિદ્ધ, ૪ ત્યા તીર્થ પર્વતા જે સિદ્ધ થયા
 તે તીર્થ સિદ્ધ જાણવા ૩ (૯૪) તીર્થ પ્રવર્ત્યા અગાઉ જાતિ
 સ્મરણાદિકથી તત્ત્વ જાણીને જે સિદ્ધપદ પામ્યા, તે અતીર્થસિદ્ધ
 ૪ જાણવા. (૯૫) પોતાની ભેળે સિદ્ધ થાય, તે સ્વયંબુદ્ધ
 ૫. તેમજ પ્રત્યેકબુદ્ધ સિદ્ધ ૬ કહેવાય છે સ્વયંબુદ્ધ જે પ્ર-
 કારે છે, તીર્થકર તથાળીજા. (૯૬) તીર્થકર શિવાયના સ્વયંબુદ્ધો ॥
 બોધિ, ઉપધિ, શ્રુત અને લિંગ જાણવાના છે—ત્યા તેમને જો
 ધિ જાતિ સ્મરણાદિકથી થાય છે (૯૭) મુખવચ્ચિકા, રજ્જેહરણુ,
 ત્રણ ૪ ૫, સાત પાત્રોપકરણુ જોમ સ્વયંબુદ્ધ સાધુઓને બાર
 પ્રકારની ઉપધિ હોય છે (૯૮) તેમને પૂર્વાધીત શ્રુત હોય
 અગર નહિ પણ હોય અને જે પૂર્વાધીતશ્રુત હોય, તે તેને
 વિગટેવતા આપે છે, અને તે (પૂર્વાધીતશ્રુત) ન હોય તે શુરૂ
 લિંગ આપે છે (૯૯) જે સ્વયંબુદ્ધ એકલો વિચરવા સમ-

ચ્છા । તા કુણા તહયજહ, ગચ્છવાસમણુસરદ નિયમેણ ॥ ૧૦૦ ॥
પત્તેયબુદ્ધસાહૂણ, હોઈ વસદાઈદસણા વોહી । પુત્તિયરયહરણેઈ, તે-
સિ જહજો દુહા ડવહી ॥ ૧૦૧ ॥ મુહપત્તી રયહરણં, તહ સત્ત ય પ-
ત્તયાઈનિજ્જોગો । ડકોસોવિ નવવિહો, મુય પુણો પુવ્વમવપદિ-
ય ॥ ૧૦૨ ॥ ઇવકારસ અગાઈ, જહજઓ હોઈ ત તહુકોસ । દે-
સેણ અસપુન્નાઈ, હુતિ પુવ્વાઈ દસ તસ્સ ॥ ૧૦૩ ॥ લિંગ તુ દે-
વયા દેઈ, હોઈ કડયાવિ લિંગરહિઓ વિ । ઇગાગિ ચિય વિહરદ,
નો ગચ્છઈ ગચ્છવાસે સો ॥ ૧૦૪ ॥ તહ મુહમોહિયસિદ્ધા, નપુ-
સલિંગમિ ઇત્થિલિંગમિ । નરલિંગે તહ સિદ્ધા, ગિહઅન્નસલિંગસિ-
દ્ધા ય ॥ ૧૦૫ ॥ તે ઇહ ઇગગસિદ્ધા, ઇક્કિકા ઇક્કસમયસિદ્ધા જે

થે હોય અગર તેવી તેની ઇચ્છા હોય, તો તેમ કહે છે, નહિ
તો નિયમાગમ્યમા વાચ્ય કહે છે (૧૦૦) પ્રત્યેકબુદ્ધ સાધુ-
ઓને વૃષભાદિક ભેવાથી ભ્રાંશિ થાય છે, અને તેમને જઘન્યપણે
સુખવશિકા અને રક્ષેદરણુ એ બે ઉપધિ હોય છે, અને ઉત્કૃ-
ષ્ટપણે તેમને સુખવશિકા, રક્ષેદરણુ અને સાત પાત્રના ઉપકરણુ
એમ નવ ઉપધિ હોય છે, અને તેને પૂર્વભવપઠિતશ્રત આ
પ્રમાણે હોય છે (૧૦૧-૧૦૨) જઘન્યથી તેને અમીયાર અગ
હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટપણે દેશે ઉણા દશપૂર્વ હોય છે (૧૦૩)
પ્રત્યેકબુદ્ધને લિંગ તો દેવતાજ આપે છે, અથવા તે લિંગ ૨
હિત પણ હોય છે, અને તે એકાકીજ વિચરે છે, પણ ગમ્ય-
વાચ્યમા જતા નથી (૧૦૪) (આ રીતે ૧૦ ભેદ થયા, બા-
ધીના ભેદ કહે છે) બુદ્ધભ્રાંશિતશ્ચિધ, ૭ નપુસકલિંગસિધ,
૮ સ્ત્રીલિંગસિધ, ૯ પુરૂષલિંગસિધ, ૧૦ ગૃહલિંગસિધ, ૧૧
અન્યલિંગસિધ, ૧૨ અને સ્વલિંગસિધ ૧૩ તથા બે એક એક
સમયે સિધ થાય છે, તે એક સિધ, ૧૪ અને એક સમયે
અનેક સિધ થાય, તે અનેક સિધ. ૧૫ (એમ સિદ્ધના ૫-
દર ભેદ છે) (૧૦૫-૧૦૬) (ભોક્ષતત્ત્વ ૬ ૦છુ) હે જયતિ !

(૬૪)   ॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ્. ન ગ. (૫) ॥

। હક્તસપ અળેગે, જે સિદ્ધા જેગસિદ્ધા તે ॥ ૧૦૬ ॥ (ઇતિ મો-
ક્ષતત્ત્વમ્. ૯) એમાઈ મુયવિયારો, જયતિ । લલસિરજુતિપન્મા-
રો । નિચપિ બસ રચ્ચઈ, સો મુચ્ચઈ શ્ચિત્તિ, કમ્મેહિં ॥ ૧૦૭ ॥

॥ શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિચિનિર્મિતધર્મરત્નપ્રકરણવૃત્ત્યુદ્ધત   ॥
નવતત્ત્વપ્રકરણં સપૂર્ણમ્ ॥

આ પ્રમાણે ઉલ્લાસાચમાન યુક્તિના જોવાળેા નવતત્ત્વ વિશેષ
શ્રુત વિચાર નિત્ય જોને રૂચે છે, તે કર્મોથી અટ મુક્ત
થાય છે (૧૦૭)

॥ શ્રીદેવેન્દ્રસૂરીય નવતત્ત્વ પ્રકરણ
શબ્દાર્થ સમાપ્ત ॥

॥ ઇતિ શ્રીઝમાસ્વાતિવાચક-દેવગુપ્તસૂરિ-અમયદેવ-
સૂરિ-દેવેન્દ્રસૂરિ-જિનજોશ્વરસૂરિસન્ધ્યગૂર્જરમાયા-
નુવાદમમલહકૃત ॥

॥ નવતત્ત્વપ્રકરણપચ્ચરત્નમ્ ॥

॥ નવતત્ત્વસાહિત્યસંગ્રહસ્ય પ્રથમો વિભાગઃ ॥

॥ નવતાપપરિશિષ્ટ ન અ આ વ સ્ વ (૧-૨-૩-૪-૫) ॥

॥ इति श्रीउमास्वातिवाचक-देवगुप्तसूरि-अभ-
यदेवसूरि-देवेन्द्रसूरि-जिनशेखरसूरिसन्दब्ध-
गृजरभाषानुवादसमलङ्कृत ॥

॥ नवतत्त्वप्रकरणपंचरत्नम् ॥

॥ नवतत्त्वसाहित्यसंग्रहस्य प्रथमो विभागः ॥

॥ नवतत्त्वपरिशिष्ट न, अ, आ, क, ख ग (१-२-३-४-५) ॥

ॐ ॐ नमः ॥

॥ नमस्तपोगच्छाधिपतिभ्यः श्रीविजयनेमिसूरीशेभ्यः ॥

प्राचीनावचूर्णि-साधुरत्नसूरिमणीतावचूर्णि-देवेन्द्रसरिवि-
निमित्तवृत्ति-वृहन्नवतत्त्वप्रक्षेपगाथातद्वचूर्णिनिभूषित

॥ श्री नवतत्त्वप्रकरणम् ॥

॥ परिशिष्टम् न घ, ङ, च, छ, ज (६ थी १०) ॥

जीवाऽजीवा पुन, पावासवसवरो अ निज्जरणा ॥

बधो नुल्लवो अ तहा, नव तत्ता हुनि नायन्वा ॥ १ ॥

(प्रा०अ०) वीर विश्वे-वर नत्वा, नवतत्त्वावचूर्णिकाम् ॥

बल्ये स्वान्योपकाराय, शाम्ब्रान्तरविलोकनात् ॥ १ ॥

तत्राद्यगाथामाह—‘जीवा०’ जीवधिद्वान्, अजीयो निश्चेतनः
पुण्य शुभप्रकृतिरूप, त्रिपरीत पाप, आद्यवत्यागच्छति कर्मानेने-
त्याश्रय इन्द्रियादि, तत्रिरोध भयर, निज्जरा विपाकात्तपसा
या परिशाट, बन्धो जीवकर्मणोरत्यन्ताश्लेष, मोक्ष सर्वकर्ममुक्त-
स्यान्मन स्थिति । च शब्द एवार्थे एतान्येन नवतत्त्वानि तथः

(२) ॥ श्रीनवतत्त्वपाणिनि न य थी ज (६ थी १०) ॥

सिद्धान्तोत्तप्रकारेण ज्ञयानि, न तु कुतीयकवृत्तितानि । कुप्रापि
पुण्यपापयोर्वधेऽन्तर्भावात् मत्तेव तत्त्वान्युक्तानि । नवानामेष त
स्थाना भेदानाह —

(धृ०) श्रीचर्द्धमानजिनपति-पादारविन्दद्वय नमस्कृत्य ॥

नवतत्त्वाख्यप्रकरण-वृत्ति मङ्गलपत्रो यथ्ये ॥ १ ॥

इह हि श्रीमज्जिनशासने सम्यग्दर्शनप्रशुद्धिर्नवतत्त्वावबोधा-
त्सम्पद्यते । अतः सत्त्वगमरहस्यरूप प्राक्तनसूरिविरचित नवत-
त्त्वप्रकरण विप्रियते । कानि तानि नवनव्यानीति, तत्प्रतिपादिका
गायामाह (जीरेत्यादि)

जीवति प्राणिनि पञ्चेन्द्रियमनोवाकाययलोच्छ्वासनिःश्वा-
सायरूपैर्नशभि प्राणैरिति जीवा १, तद्विपरीतोऽजीवः २,
पुनाति पवित्रीकरोति प्राणिना पापपद्मादिति पुण्यम् ३, अपगता
निरस्ता सुखानां प्राप्तिर्यत्र तत्पापम् ४, आश्रयति इन्द्रियादिद्वारेण
पापकृष्मादिस इत्याश्रयः ५, सट्टणोत्पान्छादयति आश्रवद्वाराणीति
मवर ६, निज्जस्यति सर्वयोऽन्द्रेयति अष्टकृष्माणीति निज्जरणा
७, मिथ्यादर्शनाविरनिकपाययोगे शुभाशुभ कर्म वध्नातीति वन्ध
८, मोक्षयति मोचयति वन्धोदयोदीरणासत्तागतेभ्योऽष्टकृष्मभ्यो
जीवमिति मोक्षः ९ । इति नवतत्त्वानि ज्ञातव्यानि विचारचतुरै,
ज्ञातव्यानि बोद्धव्यानि प्राकृतज्ञानं नपुमवन्धमिति गायार्थः ॥

(सा० अ०) जयनिश्रामहावीर, श्रेय श्रीश्रेणिस्तश्रयः ।

सम्यग् जीवादितत्त्वाना-मवबोधनियन्धनम् ॥ १ ॥

नवतत्त्वस्य परिमिनपरिमाणस्य प्रभूततरार्थस्य अतीवगभी
रार्थस्य सुगन्धजनाधवाधाय विचारं किञ्चिदुच्यते । तथाहि जीवेति-
यतानि नवानाः तत्त्वानां नामान्युक्तानि । तथाहि । जीवतत्त्व १
अजीवतत्त्व २ पुण्यतत्त्व ३ पापतत्त्व ४ आश्रयतत्त्व ५ मवरतत्त्व ६

निर्जरातत्त्व ७ धधतत्त्व ८ मोक्षतत्त्व ९ । तत्त्वमिति कोयं ? सत्त्वं स्व
रूपमिति यावत् । तत्र प्रथम जीवतत्त्व । जीव कीदृशः, उच्यते ।
जीवति दशविधान् प्राणान् धारयतीति जीव । दशविधप्राणाश्च
कीदृशाः ? । ‘ पचेन्द्रियाणि त्रिविधं बलं च उच्छ्वासमनिश्वासप्रधा-
न्यदायुः । प्राणा दशैते भगवद्विरुद्धा-स्तेषां वियोजीकरणं तु हिंसा
॥ १ ॥ ’ पञ्चविधदशप्राणधारको जीवः, तस्य स्वरूपं यद्विचार्यते
तज्जीवतत्त्वम् । द्वितीय अजीवतत्त्व जीवादन्योऽजीवः प्राणचेतनाभ्या
रहित इति भावः, तस्य तस्य स्वरूपं यत्तदजीवतत्त्वम् । तृतीय
पुण्यतत्त्व, पुण्य कीदृशः, यत् शुभप्रकृत्यात्मकं कर्म जीवानां सौख्यं
ददाति तत्पुण्य, तस्य तस्य पुण्यतत्त्वम् । चतुर्थ पापतत्त्व, पापं किमु
च्यते यद् अशुभप्रकृत्यात्मकं कर्म जीवानां दुःखं ददाति तत्पाप,
तस्य तस्य पापतत्त्वम् । पञ्चम आश्रयतत्त्व, आश्रयति आगच्छति
यस्मात्प्रापानि कर्माणि जीवेषु न आश्रयः, तस्य तस्य स्वरूपं आश्र-
यतत्त्वम् । षष्ठं सत्वरतत्त्व, सन्नियते नियार्यते समागच्छन्ति कर्माणि
यस्मात् सत्वरः तस्य तस्य स्वरूपं सत्वरतत्त्वम् । सप्तमं निर्जरातत्त्व,
नितरां अतिशयेन जीर्यते क्षीयते कर्माणि यथा ना निर्जरा द्वादशधा
तपोरूपा, तस्याहं तस्य स्वरूपं निर्जरातत्त्वम् । अष्टमं बद्धधन्ते
जीवेन सह बद्धानि कर्माणि क्रियते येन स बन्धः, तस्य तस्य
स्वरूपं धधतत्त्वम् । नवमं मोक्षतत्त्व, सकलकर्मणा मर्त्या क्षयलक्षणो
मोक्षः, तस्य तस्य स्वरूपं मोक्षतत्त्वम् । दशमं पञ्चार्थं । यतान्येव
नव तत्त्वानि, तथा निद्वानोक्तप्रकारेण, ज्ञेयानि, नतु कुतश्चिकारुषि-
तानि । कुत्रापि पुण्यपापयोरर्थे अतर्भावात् सतैव तत्त्वानि उक्तानि ।
यत् नवानां तत्त्वानां नामान्युक्तानि । इत्येकगथा व्याख्याता ॥१॥

चउदस चउदस वाया-लीमा वासीय हुति वायाला ।

सत्तावन्न वारस, चउ नव भेआ कमेणेसि ॥ २ ॥

(प्रा० अ०) ‘चउ०’ जीवाश्चतुर्दश भेदाः, अजीवा १४ भेदाः,
पुण्य ४० भेदः, पाप ८२ भेदः, आश्रय ४२ भेदः, सत्वर २७ भेदः,
निर्जरा १२ भेदाः, बन्धो ४ भेदः मोक्ष ९ भेदः । एव २७६
भेदाः । जीवभेदानाह—

(४) ॥ श्रीनयतत्त्वपरिशिष्टानि न च यी ज (६ यी १०) ॥

(६०) जीयश्चतुर्दशभेदभिन्न १४, अजीवश्चतुर्दशधा १४, पुण्य द्विचत्वारिंशद्भेद ४०, पाप त्र्यशीतिभेद ८०, आश्रयो द्विचत्वारिंशद्भेद ४०, सत्त्व सप्तपञ्चाशद्भेद ५७, निर्जरा द्वादशभेदा १२, वचश्चतुर्धा ४ मोक्षो नयभेद ९, रमेणैषा नवतत्त्वानां भेदा भवन्ति ॥ अथ जीयभेदश्चतुर्दशधा प्ररूपयन्नाह—

(सा० अ०) अथ नयतत्त्वानां भेदमन्या कथयति, 'चउत्ति'—
एतेषां नयानां तत्त्वानां क्रमेण यत्ते भेदा ज्ञातव्याः । यथा—चतुर्दश भेदा जीयानां । चतुर्दश भेदा अजीयानां । द्विचत्वारिंशद्भेदा पुण्य प्रकृतीनां । त्र्यशीतिभेदा पापप्रकृतीनाम् । द्विचत्वारिंशद् भेदा आश्रयद्वाराणां । सप्तपञ्चाशद्भेदा सधर्गस्य । द्वादशभेदा निर्जरायाः । चत्वारो भेदा धर्मस्य । नयभेदा मोक्षस्य ॥ एत नयानां तत्त्वानां भेदसंख्या निगद्य अथैतेषां भेदानां क्रमेण विवरणं यत्ति—

[एगविह दुजिह नियिह, चउयिह पचउविह जीया ।
चेयण तस इयरहिं, वेय गइ करण काणहि ॥ १ ॥] ॥ ३ ॥

एगिदिअसुहुभिअरा, सनिअरपणिदिया य सयिनिचउ ।
अपज्जत्ता पज्जत्ता, रुमेण चउदम जिअट्ठणा ॥ ३ ॥ ४ ॥

(मा० भ०) एगि०' एगि० प्रिया सूक्ष्मेतरा सूक्ष्मनामकमाद यान् सूक्ष्मा सकललावण्यापिनो निरतिशयिनामवृद्धा, इतरे यादरथमादयाद्वादरा प्रतिनियतस्थानवर्तिन । तथा सन्निभो मनो जिगानउत्त, इतरेऽसन्निभ पञ्चेन्द्रिया, सद्भिश्चिचतुरिन्द्रिया भूत । ते सत्तापि पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च । एष क्रमेण जीवनिधामस्थानानि भवन्ति । पर्याप्तयस्तु आहारश्मरोरिरिन्दिय३, पञ्चस्ती आणपाणध् भासभजे ६ । चउ १ पच २ पच ३ छत्पिअ ४, इग १ विगला २ ऽसन्नि ३ सन्नि ४ ॥ १ ॥ अजीवभेदानाह—

(७०) तत्र तावदेकविधा जीवाश्चैतन्यलक्षणवात्, द्विविधा जीवा ससारिणोऽससारिणो मुक्ताश्च, त्रिविधा जीवा पुस्त्रीनपु-सम्भेदाः, चतुर्धा जीवा सुग्नरनिर्यग्नैरयिभेदात्, पञ्चविधा

जीवा उच्यन्ते एकद्वित्रिचतुष्पञ्चेन्द्रियभेदात्, पृथ्वीवा जीवाः पृथ्व्य-
 प्तेजोवायुवनस्पतिव्रसभेदात्, मत्स्यवा जीवाः कथं ? 'एगिन्द्रियत्ति'
 एकेन्द्रियाः सूक्ष्मवाटरभेदा द्विवा, तत्र सूक्ष्माश्चर्मचक्षुरगोचराः केव-
 लिदृष्टाश्चतुर्दशरज्ज्यात्मकलोकव्यापिनः पृथ्व्यप्तेजोवायुसाधारणव-
 नस्पतिरूपाः, इतरे वाटरा अर्वाग्दृग्गोचरीभूताः स्थूलपृथ्व्यप्तेजो
 वायुप्रत्येकवनस्पतिरूपाः कैवल्यस्पर्शनेन्द्रियभाजः । " सन्नियरत्ति "
 सन्निनः पचेन्द्रिया इतरेऽसन्निनः । तत्र सन्निनः समनस्काः मनोव्या-
 पारवन्तः सुरनरतिर्यग्नैरयिकाः, असन्निनो मनोव्यापारविकलाः पञ्चे-
 न्द्रियाः सम्मुच्छिजमनुप्याश्च, ते चैतेष्वेव गर्भजमनुप्योच्चारदिस्थाने-
 प्लुतपन्ते नान्यत्र, यदुक्त श्रीमज्ञापनायाम्—' कर्हि ण भते सम्मुच्छि-
 ममणुस्मा उववज्जति, गोयमा । अतो मणुस्सत्त्वित्ते पणयालीसाए
 जोयणसयसहस्से । अट्ठाडज्जेसु दीयसमुद्देसु पन्नरससु कम्म
 भमीसु तीसाए अकम्मभूमीसु उप्पन्नाए अनरदीयेसु गम्भवक
 तियमणुम्साण चेव उच्चारैसु वा पासण्णैसु वा तेलैसु वा सिंणणैसु
 वा वतैसु वा पित्तेसु वा सुक्केसु वा सोणिण्णैसु वा सुक्कपुग्गलपरि
 साडिण्णैसु वा विगयकल्लेण्णैसु वा यीपुरिससजोण्णैसु वा गामनिद्धमण्णैसु
 वा नगरनिद्धमण्णैसु वा सव्वेसु चेव असुद्धाणैसु वा इत्थ ण सम्मु-
 च्छिममणुमा समुच्छति अशुलअसखिज्जभागमित्ताए ओगाहणाए,
 असन्नी भन्नाणी मिच्छादिद्वी सव्वाहि पज्जत्तीहि अप्पज्जत्तगा अतो-
 मुहुत्ताडया चेव काल कर्णि, । विशेषणमाह—' सन्नित्तिचड ' इति,
 शखसिन्ध्राकृमिजलकादयः स्पर्शनरसनान्या युक्तत्वाद्द्वीन्द्रियाः ।
 पिपीलिकामर्कटकृकालिक्षायाः स्पर्शनरसनघ्राणयुक्तत्वात्त्रिन्द्रियाः ।
 मशकभ्रमरमक्षिकादयः स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुर्गुप्फवाचतुरिन्द्रियाः ।
 एतै सह वर्तन्ते इति सद्वित्रिचतुरिन्द्रिया । एते एव सप्त अपर्याप्तपर्या-
 ष्टक्रमेण चतुर्दशवा भवन्ति । तथाहि—सूक्ष्मापर्याप्तैकेन्द्रियः १ सूक्ष्मपर्या-
 ष्टैकेन्द्रियः २ वाटरापर्याप्तैकेन्द्रियः ३ वाटरपर्याप्तैकेन्द्रियः ४ अपर्या

सद्वीन्द्रिय ५ पर्याप्तद्वीन्द्रिय ६ अपर्याप्तत्रीन्द्रियः ७ पर्याप्तत्री
अपर्याप्तचतुरिन्द्रिय ८ पर्याप्तचतुरिन्द्रिय ९ अपर्याप्तासक्षिप
११ पर्याप्तासक्षिपञ्चेन्द्रिय १२ अपर्याप्तासक्षिपञ्चेन्द्रिय, १३
क्षिपञ्चेन्द्रिय १४, एव चतुर्दश जीवस्थानानि स्युः, पर्याप्तपर्याप्त
'आहारसरीरिन्द्रिय-पञ्जची आणपाणभासमणे । चउपचपच
इतविगलसञ्चिसञ्चीण ॥ १ ॥' कथमेतासां सम्भव १ उच्यते
जीवा एक भव त्यक्त्वा भयान्तरं गत्वा यथायोग्यमाहारादि
गृह्णाति, तासु सर्वासु गृहीतासु जीवानां पर्याप्तत्व, तदसम्भवं
पर्याप्तत्वमिति गायार्थ ॥ जीवतत्त्वमुक्तम् । द्वितीयमजीवतत्त्वम्

(सा० अ०) 'यगयिष्टेति' इह अत्र जिमशासने जीवाणां
त्रिविधा, त्रिविधा, चतुर्विधा पञ्चविधा षड्विधाश्च भवन्ति
मित्याह-चेमणन्त्यादि-तत्रैकधा यदा चिन्तयन्ति तदा चेतना
क्षितः । चेतनाज्ञान चेतन्यमिति यावत् । तेन युता इत्यर्थः, ६
१ सप्तजीवेश्वेककपत्कात् १ ॥ त्रिविधा प्रकल्प्यन्ते तदा प्रसेतरभेदः
सा द्वीन्द्रियादयः, प्रसेभ्य इतरेऽन्ये स्थावराः पृथ्व्यादयः २
चित्त्व ते तदा वेदतः श्रीपुनःपुनश्चेदभेदात् ३ ॥ चतुर्धा चिन्तयन्ति
दाभरनरतिर्यक्तमतिभेदतः ४ ॥ पञ्चधा चिन्तयन्ते तदा कर
र्मादीन्निग्रहैः ५ ॥ षड्विधा चिन्तयन्ते तदा कार्यं कृत्वा
दिभिः षडभेदैः ६ ॥ इति जीवानां षड्विधत्वं दर्शितम्
जीवानां भेदानभिधायकप्रकारात्तरेण भेदसंख्यामाह 'पर्याप्तः'
अत्र जिमशासने चतुर्दश जीवप्रामा, चतुर्दश जीवस्थानानि ।
नि । यथा-पञ्चेन्द्रिया पञ्च शरीरलक्षणं इन्द्रियं येषां ते पञ्च
। ते च त्रिविधा सूक्ष्मा वादराश्च । तत्र सूक्ष्मा मर्त्यलोक-
शर्मवस्तुतामपृथया । अनिनियतस्यानर्थात्ततो वादरा
स्था । ते च द्वयेऽपि पृथिवीकाय अप्काय-तेज काय-वा
यनरूपतिकाररूपा । तथा द्वीन्द्रिया हे शरीरसमालक्षणे
येषां ते द्वीन्द्रिया । शूल-वपर्व-गडोल-जलूका-
पुतरक प्रमुखा । तथा त्रीन्द्रिया त्रीणि शरीररमनाधाना
इन्द्रियाणि येषां ते त्रीन्द्रिया । पिपीलिका-यूका-मत्कृप

का—मत्कोटक—गर्दभक—गाकीटक—धान्यकीटक—तुथुकप्रमुखा—शा-
तध्या । तथा चतुरिन्द्रिया चत्वारि शरीररसनाप्राणचक्षुर्लक्षणानि
इन्द्रियाणि येषां ते चतुरिन्द्रिया । मक्षिका—भ्रमर—दश—मशक—
कमारिका—शालभ—प ग—वृश्चिकप्रमुखा ज्ञातव्या । तथा पंचेन्द्रिया-
पञ्च शरीर—रसना—प्राण—चक्षु—कर्णलक्षणानि इन्द्रियाणि येषां ते
पंचेन्द्रिया । तैश्च द्विधा मक्षिन असक्षिनश्च । तत्र असक्षिन समू-
हिमा खजन—दुंदुर—मत्स्य—सर्पप्रमुखा वातपित्तहृष्मशुक्लमूत्ररधि-
गादिप्रभवां जन्मश्च मनोरहिता ज्ञेया । सक्षिन पुनर्गर्भजा ते च
तिर्यंच जलचरा खेचरा म्यलचरास्तथा मनुष्या ज्ञेया नारका-
मर्षेच्येते सक्षिनो मनःसयुक्ता । पञ्च पंचेन्द्रिया द्विभेदा, द्वीन्द्रिया,
त्रीन्द्रिया, चतुरिन्द्रिया, पंचेन्द्रिया द्विभेदा, इत्येते मत्तभेदा जीवा
सर्वेऽपि पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च भवन्ति । ततश्चतुर्दशभेदा जीवा सजाता ।
तत्र पर्याप्तास्ते कथ्यन्ते ये स्वकीयपर्याप्तिभिः सवाभिः सपूर्णा
भवति । पर्याप्तयः पुनः षड् भवन्ति । यथा—आहारपर्याप्ति १, शरीर-
पर्याप्त २, इन्द्रियपर्याप्ति ३, उच्छ्वासनिश्वासपर्याप्ति ४, भाषापर्याप्ति
५, मनःपर्याप्ति ६ । पर्याप्तिशब्देन शक्तिरुच्यते । तत्र पंचेन्द्रियाणां
आहार—शरीर—इन्द्रिय—उच्छ्वासनिश्वासलक्षणाश्चतस्रः पर्याप्तयो
भवात् । द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाणां आहारशरीरेन्द्रियोच्छ्वा-
सनिश्वासभाषालक्षणा पञ्च पर्याप्तयः स्युः । असक्षिपंचेन्द्रियाणां
मनोरहिता पूर्वाप्ता पञ्चपर्याप्तयः स्युः । सक्षिपंचेन्द्रियाणां पुनः
आहार शरीर इन्द्रिय उच्छ्वासनिश्वास—भाषा—मनोलक्षणा षड्-
पर्याप्तयः स्युः । पञ्च येषां जीवानां यावन्मात्रं पर्याप्तयो भवति ते
जीवास्त्रयमात्राभिः सर्वाभिः पर्याप्तिभिः सपूर्णा पर्याप्ता कथ्यन्ते ।
तद्विपरीता पुनः अपर्याप्ता मन्तव्या । सूक्ष्मैकेन्द्रियपर्याप्ता सूक्ष्मैके-
न्द्रियापर्याप्ता वादरैकेन्द्रियपर्याप्ता वादरैकेन्द्रियापर्याप्ता । पञ्च
द्वित्रिचतुर्पंचेन्द्रियसंयमक्षिनः पर्याप्तापर्याप्ता सर्वे जीवाश्चतुर्द-
शभेदा ज्ञातव्या । इति जीवतत्त्वप्ररूपितम् ।

[नाणं च दमणं चैव, चरित्तं च तयो तथा ।

वीरिय उवओगो य, एय जीवस्स लक्खण ॥ २ ॥] ५॥.

[(अ०) ज्ञानदर्शनचारित्र्यतपोनीयपयोगलक्षणा जीव इति]

(८) ॥ श्रीनयतस्वपरिश्रितानि न घ थी ज (६ थी १०) ॥

[आहारमरीरहृदिय, पञ्जत्ती आणपाण भाममणे ।
चउ पच पच उप्पिय, इगविगला मद्धिमन्नीण ॥३॥]^६ ॥

[(अ०) पूर्ण व्याख्यातस्वरूपा]

[पणिंदियत्तिउलूसा-साऊदसपाण चऊ छ सग जट्ट ।
इगद्धति चउरिदीण, अम्मन्निमन्नीण नच दम्म य ॥४॥] ७ ॥

[[अ०) पञ्चेन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि, त्रया यत्ना मनायलम्भतय,
उद्दृष्टास्त, आयुधेति दश, प्राणा रससारिजीवग्राहणानि, तेषु च
चक्षुषार पत्र सप्ताष्टौ प्रमश एकत्रिचतुर्गिन्द्रियाणा अमशिमशि
नोर्धदश च प्रमश, अय भाय एकन्द्रियाणा स्पर्शनेन्द्रियकाय
अत्रोच्छ्रयासायूरुपाक्षयार प्राणा, द्वीन्द्रियाणा रसनेन्द्रियध्वोरल
महिता पत्र त्रीन्द्रियाणा ग्राणेन्द्रिययुता सप्त, चतुर्गिन्द्रियाणा
चक्षुरिन्द्रियममेता अष्टौ, अमशिन पञ्चेन्द्रियनिम्न ओर्ध्विन्द्रिया
न्यिता नव, क्यचिदमशिन मनुष्येऽपि नयान्यन्ते कत्रचिदनायपि
नय त सम्यगवधीयत लब्ध्यपयाप्तवस्य अमशिमनुष्ययोऽह
चासभायानुपपत्ते, समिना च मनोयागवता मनाऽमहिता
इति] ॥

धम्माधम्मागासा, तियतियभेया तद्देव अध्याय ।
 ग्वधा देसपण्णा, परमाणु अजीय चउदमहा ॥४॥ ८ ॥

(प्रा० अ०) धम्मा० धारयति गतिपङ्क्तितां जायपुद्गला
 ज्ञानम्वभाय" इति धम्म । अस्त्य प्रदे"गास्तपां काय मद्वाता
 ऽस्तिक्काय , धम्मधामास्तिक्कायधम्माम्मिकाय , सद्धिपरीताधम्म-
 स्तिक्काय आकाशास्तिक्काय" प्रतीत , एतं त्रयोऽपि त्रिभिर्भदा ।
 यथा धर्मास्तिक्कायो धम्मास्तिक्कायदेशा धर्मास्तिक्कायप्रदेश इति ।
 सकलदेशप्रदेशानुगतसमानपरिणामेषत् द्रव्यधर्मास्तिक्काय । तस्यैव
 देशो बुद्धिकल्पिता आदिप्रदेशात्मका भागा धम्मास्तिक्कायदेश ।
 तस्यैव प्रदेशा निर्विभागभागा धर्मास्तिक्कायप्रदेश । ते चामहुर्येया
 लोकाकाशप्रमाणवात् तेषां यथ अधर्मास्तिक्कायाकाशास्ति

कायावपि, तदेवमेतं नव भेदाः । तथैव अद्वा च कालः, स च कालः
एकविधः एव उक्ताननममयलक्षणोऽन्योऽन्योन्यान्तरात् । पुद्गला-
नाऽनन्तरान् । पुद्गला, चउहेत्यग्रे यद्यप्येवमत्रापि सम्प्रव्यते । पुद्ग-
लाश्चतुर्धा स्युः सहतिविशेषभाजः पुद्गला स्कन्धा १, देशा स्कन्ध-
भागा २, प्रदेशा स्कन्धानामेव मूक्षमतमभागा ३ । परमाणवो निरशा,
स्कन्धरूपत्वान् परिणता स्कन्धा देशा प्रदेशा परमाणवः,
यद्बुधचन मयेषामनन्तर्यापनार्थम् । स्कन्धप्रतिषेधा प्रदेशा
स्कन्धारम्भका परमाणव इत्यनयोर्विशेषः । एवमजीवाश्चतुर्दशधा
मूलभेदैः पुनरग्रे कति स्युर्गित्याह-॥ ४ ॥

(वृ०) धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः, आकाशास्तिकायः,
नित्यावस्थितैकद्रव्यारूपिणो निष्क्रिया लोकाव्यापकाः । असङ्-
ख्यातप्रदेशो धर्माधर्मा, अनन्तप्रदेशात्मकत्वाकाशमिति । प्रत्येक
त्रिभिर्भेदा भवन्ति । तथाहि- धर्मास्तिकायस्कन्धः १, धर्मा-
स्तिकायदेशः २, अधर्मास्तिकायप्रदेशः ३, अधर्मास्तिकायस्कन्धः ४,
अधर्मास्तिकायदेशः ५, अधर्मास्तिकायप्रदेशः ६, आकाशास्तिकाय-
स्कन्धः ७, आकाशास्तिकायदेशः ८, आकाशास्तिकायप्रदेशः ९, ।
तत्र लोकाव्यापी स्कन्धः, तदेकदेशो देशः, तस्याप्येकदेशो देशः प्रदेश
इति त्रयाणामपि धर्मास्तिकायादीनां नव भेदाः । तथैव अत्र कालो
वर्तनापरिणामक्रियापरापरत्वस्वरूपः । अयमेक एव स्कन्धादि-
रहितत्वात्, एव दशा चकारात् पुद्गलास्तिकायः । सङ्ख्यातासङ्-
ख्यातानन्तप्रदेशमयः स्पर्शरसगन्धवर्णान् शब्दबन्धमूक्ष्मस्यौल्यस-
स्थानभेदतमः उच्यते । तेषां च स च स्कन्धदेशप्रदेशके लपरमा-
णुभेदाश्चतुर्धा । एव चतुर्दश । तत्र केवलपरमाणुरूपः द्वादिपरमा-
णुसंयोगाभावात्, इत्यजीवाश्चतुर्दश स्युर्गित्येव गार्थः । अजीव-
स्योत्तरभेदान् गार्थार्थेनाह—

(सा० अ०) अजीवतत्त्वमाह । ‘धर्माधर्मेति’—एते चतुर्दश
भेदा अजीवानां । धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आकाशास्तिकाय

(१०) ॥ धीनयतस्थपरिशिष्टानि न च धीज (६ धी १०) ॥

पते त्रयोपि प्रत्येक त्रिधा । तथाहि । धर्मास्तिकायस्य स्फुर देश
प्रदेश तथा अधर्मास्तिकायस्य त्रय तथा आकाशास्तिकायस्य
त्रय । परं नयभेदा अभूवन् । तत्र अस्तीनां प्रदेशानां काय समूह
अस्तिकाय । तत्र स्वध कोटुगुं उच्यते । चतुदशरज्ज्वात्मके शोके
मकनेऽपि या धर्मास्तिकाय स सर्वाऽपि स्फुरं पश्यते । तस्य
धर्मास्तिकायस्य क्रियमन्त्रा भागी देश उच्यते । तस्य धर्मास्ति
कायस्य निर्विभागो भाग प्रदेश । एव अधर्मास्तिकायाकाशास्ति
काययोरपि स्फुरं—देश-प्रदेशा शोका । तथाह्य काल समयदि-
लक्षण स च दशमो भेद । तथा पुद्गलानां चत्वारो भेदा स्फुरं
—देश-प्रदेश—परमाणवश्च । तत्र व्रणकुवादय क्रमेण एकादिवृ-
द्ध्या अनन्ताणुकायमाना स्वधा । तेषां क्रियमन्त्रा भागा देशा
प्रोच्यते । तेषां निर्विभाग भागा पुन प्रदेशा उच्यते । परमाणव
पुन परस्परमसंबद्धा भतीयमूहमा स्फुरादिकारणरूपा निर्विभागा
एव ता त्रया । ए. अजीया चतुदशभेदा भवेति । अधीतेषां
विशेषस्वरूप प्रकल्पयति ॥

धम्माधम्मा पुग्गल, नह कालो पच वृत्ति अजीया ।

चलणसहावो धम्मो, थिरसठाणो अहम्मो च ॥ ॥९॥

(प्रा० अ०) 'धम्मा०' गाथापृषार्द्धं सुगमम् । नयर धम स्तिका
याया अजीया एव जीयेन सह पट द्रव्याणि । पुद्गलं विना चत्वारो
ऽमी अहृता निर्विभाग पुद्गलास्तु रूपिण । रूप 'रूपस्पर्शादिमन्त्रि
वेशो मूर्तिरिति' वचनात् । तदेगामस्तीति रूपिण । तेषामय रूपादि
मर्यात्, रूपप्रदण गन्धादीनामुपलब्धि, सद्यतिरेकेण तस्यामम्भयात् ।
अतः तानन्तरपरमाणुप्रचयरूपा स्वधा मासचक्षुमाद्या स्फुरं भुम्मा
दय, तदग्राह्या अधित्तमहाम्बन्धादय । धम धर्मो चैव जीवप्रदेश
प्रमितासहस्येयप्रदेशो लोक-यापिनो । आकाशमन-तत्र शं लोका
लोकाध्यापि, पुद्गला पुनरनन्ता लोकवर्तिन एव । कालस्तु तत्त्वता
वर्तमानरूप एव । अतो ॥ देशप्रदेशकल्पना । गाथापृषार्द्धेन एषा
लक्षण भूषकार एव व्याचष्टे । 'चल०' गतिलक्षणो धर्मास्तिकाय,
स्थिरमस्यानं पदायानामवस्थानं यन्मादसाधधर्मास्तिकाय । अथ
स्थितिलक्षण इत्यर्थ । एनी हि मनुष्यादिमयत्नादप्रयत्नाद्वा पदार्था
नां लोके गतिस्थितिहेतु, अलोऽन्वतयोरभावात्सेन्द्रदेवप्रयत्नेनापि

गतिस्थिनी न स्यातामिन्त्यनयो सामान्येनास्तित्वस्थापन, विशेषस्तु गन्धस्स्यादिभ्यो ह्येय ॥

(वृ०) व्याख्या-धर्मास्तिकायः अधर्मास्तिकायः पुद्गलास्ति काय आकाशास्तिकाय कालः पञ्च पञ्चसद्व्या मूलपदार्था अजीवा भवन्ति । गायपुद्गलार्थाः । धर्माधर्मयोः किं लक्षणमिति गायोत्तरार्द्धेनाह-‘चलनसहायो धर्मो, स्थिरसंस्थानो अधर्मो य’ व्याख्या-धर्मश्चलनस्वभावः गत्यवष्टम्भकत्वात्, तदभावादलोके पारुशासनमे- रितमपि वज्र केशाग्रमात्रमपि न पुरः प्रयाति । अधर्मश्च स्थिरसंस्थानो निश्चलस्वभावः स्थित्युपवष्टम्भकत्वात्, यतः पर्वतादीनां स्थैर्यं स तत्स्वभाव इति गायार्थः । आकाशास्तिकायस्वरूपमाह-

(भा० अ०) धर्मास्तिकाय १ अधर्मास्तिकाय २ पुद्गलास्ति- काय ३ नभ आकाशास्तिकाय ४ काल समयादि ५ एतानि पञ्च द्रव्याण्यजीवा प्रोच्यन्ते, पञ्च जीवद्रव्यमेव जितशामन, षड द्र- व्याणि कथ्यन्ते ६ ॥ अथ क्रमेण धर्मास्तिकायादीना लक्षणमाह चलनेत्यादि-चलनस्वभावो धर्मास्तिकाय, जीवाना पुद्गलाना च गमनं कुर्यात् यद् द्रव्यं साहाय्यं ददाति तद्धर्मास्तिकाय । यथा मत्स्येना जठं तथा धर्मास्तिकाय इत्यर्थः । स्थिरसंस्थानं पुनर- धर्मास्तिकाय, स्थिरसंस्थान इति किमुच्यते ? यद् द्रव्यं जीवपुद्गलाना स्थितिं कुर्यात् साहाय्यं ददाति स अधर्मास्तिकाय इति भावः । एतौ धर्माधर्मास्तिकायौ यत्र यत्ते स लोकाकाशश्चतुर्दशरज्जुप्र- माणः, ततः परस्त्वलोकाकाशः । एव धर्माधर्मास्तिकाययोर्विशेष- स्वरूपं प्ररूपितं । अयाकाशपुद्गलयो स्वरूपमाह-

अवगाहो आगासः, पुद्गलजीवाण पुद्गला चउहा ।

नवधा देसपणसा, परमाणू चैव नायन्वा ॥ ६ ॥ १० ॥

(भा० अ०) अवगाहोऽवकाशः, पुद्गलाना जीवाना च यत्र तदाकाशः, कालपुद्गलयोश्चात्र मुक्तान्त्वालक्षणं नोक्तं, तच्चेदम्-शीता तपवपोऽदैनैयन्यहेतुः कालः, वर्णगन्धरसस्पर्शशब्दान्धकारादिद्रव्या अपुद्गलाः । ते चतुर्धा, स्कन्धा देशाः प्रदेशा परमाणवश्च ज्ञात- व्याः । ननु स्कन्धमेवा ‘ प्रागेवोक्ता, सत्यं, किन्तु न तत्र पुद्गल- भेदत्वेनेति ॥

(वृ०)—‘अग्राहो आगाश’, कोऽर्थः यत्र यत्र गच्छतो गमनं भवति, तत्र तत्राकाशः यथा कुड्यादौ कोलरूपवेशः, ‘पुग्गल’ति पूरणगलनरक्षणं, पुद्गलाः, ते च पुद्गलजावानामर्था नित्या जीवाश्चित्पुद्गलानां पुद्गलाः शरीरमाह्वयनं प्राणापानरूपाः सुखदुःखजीवितमरणोपग्रहास्तुर्द्धा ज्ञातव्याः । कथं ? स्कन्धदेशप्रदेशपरमाणुरूपा इति गार्थार्थः ॥ सम्पति अद्वास्वरूपमाह—

(सा० अ०) अग्राहो—इति जीवपुद्गलानां अवकाशजीवामां पुद्गलाणां च यद् अवकाशं ददाति तन् आकाशं तन् आकाशद्रव्यमिति भावः । पुद्गलानामनुविधा स्क्व—देश—प्रदेशपरमाणुभेदैर्ज्ञातव्याः । स्क्वादीनां स्वरूपं पूरमेवाहं ज्ञातव्यम् ॥७॥ अथ फल स्वरूपमाह ॥

[सहधधार उज्जोय, पमाछायातवेइय ।

उरुगयरसाफामा, पुग्गलाण तु लम्बवण ॥८॥ १० ॥

[(अ०) शब्दाधकारीषोतप्रभाछायातपथर्णगन्धस्पर्शा पतपुद्गलपरिणामा पुद्गललक्षणं चेति भावः ॥]

ममयावली मुत्ता, दीप्ता परायाय मासउरिस्ताय ।
भणिओ पलिया मागर, उस्सप्पिणी मप्पिणीकालो ॥९॥ १० ॥

(मा० अ०)—मम०’ ममय सर्वभूक्ष्म कालं श्रुताकपट्टशाटिकापाटनवृत्तात्ताज्जय, अमङ्गल्यतां नमयैरेकावलिक्का, ताभि २५ आयलियाभि श्रुल्लकभयग्रहणं निगोदजीवा पुग्गल्लि । मुहूर्ताघटिकाद्वयरूप, ‘अग्राहो’ सत्तसट्टिक्काया सत्तहत्तरीमहस्माय । दो अमया मोह्मिआ, आयलियाणं मुहूर्तम्मि ॥ १ ॥’ दिवसादयं प्रणिद्धा । अयं द्विचत्वारिंशत्पुण्यभदानाह—

(वृ०) समय परमनिकृष्टं कालं, तत् कालान्तरभूक्ष्म नास्ति, निर्निभागत्वात् । असङ्ख्यानैः समयैर्गवलिका, पट्टपञ्चाशदधिकद्विद्विंशत्या आयलिकानामेकं श्रुल्लरुमत्र, पट्टिगदधिकपञ्चदशतपञ्चद्विंशत्तुल्लरुमत्रैरेव मुहूर्तघटिकाद्वयप्रमाणं, त्रिंशद्विंशत्तुल्लरुमत्र, पञ्चदशभिर्द्विंशत्तुल्लरुमत्र, द्वाभ्यां पञ्चाभ्यां मासं, द्वादशभिर्मसैर्वर्षं, अनेन रमेण श्रीपद्मलिकायावन् सदङ्गयानं कालं, तत् परम-

सङ्ख्यातः कालः पल्योपमादिकः, तद्वत्कल्पिता चैव- आयामदीर्घौ
इत्येनं योजनप्रमाणः कूपः क्रियते, ततः सोऽनुक्रमेण सप्तदिनजात-
युगलिक्रिकेशनिर्धिभागखण्डैः सन्निवित भ्रियते, ततो वर्षशतैर्वर्षशतै-
रर्कैः केशाग्रमुद्ध्यते । यावता सर्वथा शुषिरीभवति, एवमेक पल्योपमं
स्यात्, दशकोटाकोटिपल्योपमैरेक सागरोपम, दशकोटाकोटिसाग-
रोपमैरेका उत्सर्पिणी, तावन्मात्रावसर्पिणी, एव रूपः कालो भणितः
तीर्थकरैरिति एतदर्थप्ररूपिका बृहत्सङ्ग्रहणिगाथाश्रिता—

“जं जोजयण विच्छिन्नं, तं त्रिउण परिरपण सविसेस ।

तावद्वय उव्विद्धं, पल्लं पल्लिओषमं नाम ॥ १ ॥

पणाहिय वेहिय तेहियाणं, उल्लोस सत्तरत्ताणं ।

सम्मत्त सन्निवियं, भरिय तं घालकाडोणं ॥ २ ॥

धाससप धाससप, इक्खिंवे अयहियमि सुहुममि ।

सुहुमं अड्डापल्लिधं, हवन्ति धासा असल्लिज्जा ॥ ३ ॥

पपप्पिं पल्लानं, कोडाकोडी दव्विज्जं दसगुणया ।

तं मागरोरमस्सयि, परिमाणं हवइ पणम्म ॥ ४ ॥

दमं सागरोरमाणं, पुत्ता उ हुति कोडाकोडिउ ।

उत्सत्पिणीइ माणं, तं चेंबुत्सत्पिणीयं वि ॥ ५ ॥”

इति गार्थार्थः॥ अद्वास्वरूपमुक्त, अथपुण्यतत्त्वस्य प्रकृतीर्गाथा-
युगेनाह—

(सा० अ०) समयावलीति—ममयोऽन्यतमूष्मकाल । आद्य

त्रिंशत् अमर्यातममयप्रमाणम् । निगोदजीवानां पञ्चधात्मोद्धारमप्ये-
कसद्विंशत्यारम्भं यावन्मरणं अष्टादशसंख्योत्तत्तिरपि भवति, तेषां आयुः
(२-६) आयुःका मानः, मुहूर्तं घटीत्रयप्रमाणम् । दिनमोऽहोरात्ररूप-
त्रिंशन्मुहूर्तप्रमाणम् । पक्षः पञ्चदशाहोगाग्ररूपः । मासः पक्षद्वयप्र-
माणः । वर्षं द्वादशमासप्रमाणम् । पल्योपमं कूपवृष्टतेन प्रसिद्धम्
मागगपमं दशकोटाकोटीपल्योपमप्रमाणम् । उत्सर्पिणी दशकोटाको-
टीमागरोपमप्रमाणा । उत्सर्पिणीप्रमाणैवावसर्पिणी । एषसर्पोऽपि
का? सूर्यगतिक्रियापरिच्छिन्नो ज्ञातव्यः । पञ्च अजीवतत्त्वस्य
चतुर्दशभेदाः प्रोक्ताः ॥ इत्यजीवतत्त्वम् ॥ अथ पुण्यतत्त्व-
द्विचत्वारिंशद्भेदं विवृणोति ॥

(१४) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि न च धीञ (६ धी १०) ॥

[एगाकोडी सगसद्विलभ्वा, सत्तत्तरी सहस्सा य ।
दोयसया सोलहिया, आवलिआ इगमुहत्तमि ॥६॥] ॥ १३ ॥

[(अ०) पूर्ववर्णितस्वरूपा आधलय एकमुहत्त एक कोटी सप्त
द्विर्लक्षा सप्तमसति मद्यद्वा द्विशते षोडशाधिक १६७७२१६ इति
सख्याया ॥]

[तिस्रिसहस्सा सत्तय मयाणि, तिहत्तर च उस्सासा ।
एग(स)मुहत्तो भणिओ, सन्वेहि अणतनाणीहि ॥७॥] ॥ १४ ॥

[(अ०) त्रय सहस्रा सप्त च शतानि त्रिसप्तन्युत्तराणि च
उच्छ्रयामा इति सामान्यत उक्तायपि उच्छ्रयासनिश्वासा इति
वाच्य वक्ष्यमाणवच सामर्थ्यात् । एक (प) मुहूर्त कालविशेष
भणित मर्धरास्तज्ञानभि सूर्यशीरिर्न्य । उक्त चागमे 'द्विहत्स अ
णवगहस्म, निदवविहस्म जतुणो । एगे उसासनीसामे, एस पाणुति
बुचइ ॥ १ ॥ सप्तपाणुणि से थोवे, सत्तयायाणि से लरे । लयम
सहत्तरीए एस मुहुत्त वियादिप ॥ २ ॥ ' इति ॥]

[परिणामि जीवमुत्त, सपणसा एग वित्तकिरियाय ।
णिच्च कारणकत्ता, सबगयमियरेहि अपवेसे ॥८॥] ॥ १५ ॥

[(अ०) तदेव जीवतत्त्वाजीवतत्त्वनिरूपणेन पदं ब्रव्याणि
प्रख्यापितानि, तत्र पटसु ब्रव्येषु किं किं ब्रव्य परिणामिधादि
पर्याययुगिति प्ररुणणायाह—परिणमन परिणाम स च 'परिणामो
द्वार्थांतर-गमन न च सर्वथा विनाश । न च सर्वथा व्यवस्थान,
परिणामस्तद्विदामिष्ट' ॥ १ ॥ इत्येकलक्षण पर्यायान्तरप्राप्तिरिति
सात्पय, सोऽस्यास्तीति परिणामी, परिणामिनो च जीवपुद्गलो
स्यभायत एव, नाये, अन्येषा धर्मास्तिकायादीना औपाधिके
परिणामित्वे सत्यपि न तदिह ग्राह्य स्वभायत सदैवैकरूपत्वात्,
चेतन्यधान जीव स च जीव एव, मूर्तीरूपादिसन्निधेशस्तदस्या
स्तीति मूर्तं तच्च पुद्गलब्रव्यमेव, निरशा विभागा प्रदेशास्तै सह
यर्तते ये च ते अप्रदेशास्ते च धर्माधर्माकाशजीवपुद्गलाद्या
पञ्च, सप्रदेशत्वादेवास्तिकाया अपि त एव पञ्च, अस्तीना प्रदे

शास्त्रा काय समूह-अस्तिकाय इति व्युत्पत्तेः, धर्माधर्माकाशद्रव्या-
ण्येवैकानि । अवगाहदानसामर्थ्यादाधाररूप क्षेत्रमाकाश एव,
जीवपुद्गलौ विद्यसाप्रयोगाभ्या क्रियावन्तौ, धर्माधर्माकाशकाला-
नित्यद्रव्याणि शाश्वतस्वरूपाणि, पुद्गलजीवौ तु परिणामित्वादे-
वानित्यौ, धर्माधर्माकाशकालपुद्गला गतिस्थित्यवगाहवर्तना-
शरीरयादभ्यन्त प्राणापानादिजीवकार्यहेतव इति पञ्चकाण्डद्रव्याणि ।
पुण्यपापबन्धमाक्षादिकर्तृत्व जीवस्येति कर्त्ता जीव एव । लोकोलोक-
व्यापित्तरूप सर्वगतत्वं त्वाकाशस्यैव लाक्षाक शब्दापित्वापेक्षया
तु धर्माधर्मयोरचित्तमहास्कन्धावस्थाया पुद्गलस्य केषलिसमुद्घा-
तावस्थाया जीवस्यापि । कालद्रव्यं तु मनुष्यश्रेष्ठपेक्षया सर्व-
व्यापि न तु धृतिः । सर्वद्रव्याणामेकस्मिन् क्षेत्रेऽन्योन्यप्रवेशवत्त्वेऽपि
स्वस्वरूपापरित्यागादप्रवेशत्वम् ॥]'

[दुष्णि य एग एग, पचत्ति य एग दुष्णि चउरो य ।
पचय एग एग, एगसि-एय विण्णेय ॥ ९ ॥] ॥ १६ ॥

[(अ०) 'दुष्णि ति । द्वौ जीवपुद्गलौ, एक जीव, द्रव्य एव
पुद्गलद्रव्य, पञ्च धर्माधर्माकाशजीवपुद्गलद्रव्याणि, त्रीणि धर्माधर्मा-
काशद्रव्याणि, एकमाकाशद्रव्य, द्वौ जीवपुद्गलौ, चत्वारि धर्मा-
धर्माकाशकालद्रव्याणि, पञ्च धर्माधर्माकाशकालपुद्गला, एक
जीवद्रव्यमकमाकाशद्रव्यम् ॥]

मा उच्चगोअमणुदुग-सुरदुगपचिदिजाइपणदेहा ।

आइतितणूणवगा, आइमसघयणसठाणा ॥ ८ ॥ १७ ॥

(प्रा० अ०) 'सा उ०' शास्त्रावेदनीय कर्म, उच्चैर्गोत्र, मनुष्य
द्विक मनुष्यगतिर्भानुष्यानुपूर्वी, आनुपूर्वीनाम द्विसमयादिविग्रहेण
भवान्तर गच्छतो जन्तोर्युपभनासिकारञ्जुकल्पा अनुधेणिनयनमि-
त्यर्थः, देवगतिर्दधानुपूर्वी, पञ्चेन्द्रियजातिनाम, औदारिकवैक्रिया-
द्वारयत्तैजसकर्मणरूपाणि देहानि, औदारिकवैक्रियाद्वारकाणामङ्गा
पाङ्गानि, यज्ञर्पभन्तराचसदनन, समचतुरस्रसंस्थान ॥ ८ ॥

(वृ०) यदुदयात् सात सौरूपमनुभवति तत्सातवेदनीयम्-१;

यदुदयादुत्तमकुले उत्पत्तिस्तदुच्चैर्गोत्रम् २, यदुदयान्मनुष्यगतो मनु-
 प्यानुपूर्व्या चोत्पादस्तन्मनुष्यद्विकम् ४, यदुदयादेवगतो देवा-
 नुपूर्व्या चोत्पादस्तदेवद्विकमेव ६, तत्रानुपूर्वी कोऽर्थः एतस्मादेवा-
 दिभयाच्युतस्य मनुष्यादिभवान्तर चाप्राप्तस्यान्तराले यः कालः
 सा अनुपूर्वी । यदुक्तं कर्मग्रंथेषु 'स्वित्तिवागाणुपुर्जी' इति, यदुदया-
 त्पञ्चेन्द्रियजातित उत्पत्तिः सा पञ्चेन्द्रियजातिः ७, देहा पञ्च, औदा-
 रिक १ वैक्रिय २ आहारक ३ तैजस ४ कार्मणरूपा तत्र यदुदया-
 दौदारिकमसारपुद्गलमय तिर्यग्मनुष्यशरीरादिकमुत्पद्यते, तदौदा-
 रिकं, यदुदयादेवैक्रियं सारनरैः पुद्गलैर्देवनैरयिष्ठादिशरीरमुत्पद्यते
 तद्वैक्रियं ५, यदुदयाच्चतुर्दशपूर्वधर सञ्जातागमसञ्ज्ञाय आहारपुद्-
 गलैर्वज्राग्यादिभिरप्यप्रतिहतैः शरीरं करोति तदाहारकशरीरम्
 १०, यदुदयादाहाररसादिभ्यः जीर्यति तत्तैजसशरीरं ११, यदुद-
 यादितरशरीराभावेन कर्मपुद्गलमय शरीरं भवति तत्कार्मणं १२,
 तदन्तरागविग्रहगतौ कवलिसमुद्घातावसरे त्रिसमयमुत्कृष्टं स्यात् । त-
 स्मिन् सति जीवोऽनाहारकः तदेव शरीरपञ्चकं आश्रितिकननुपाप्तानि,
 आश्रानामौदारिकवैक्रियाहारकशरीराणामुपाप्तानि शिरःपृष्ठादीनि
 मिश्ररूपाणि, तथाहि-औदारिकमिश्रमिति तत्र यदुदयाद्भवतीत्यर्थः,
 कथमेवा मिश्रसम्भवः १, इति उच्यते-औदारिकं तनुः त्यक्त्वा देवादि-
 गतौ वैक्रियशरीरं सृजतस्तस्मिन्वापूर्णं मिश्रता । एव शेषयोरपि
 तैजसकार्मणयोस्तु न मिश्रं वयम्, अङ्गोपाङ्गाभावादित्युपाद्गमय १५,
 आदिमसहननसंस्थाने, सहननानि षट्, तत्रादिमं सहननं वज्रपं-
 भनाराच, तस्य किं स्वरूपम् । १ इत्युच्यते- वज्रं कीलिका, ऋषभः
 पट्टवन्, उभयतो मर्कटवन् नाराच, यदुदयादेवमथिरूपना (रचना)
 यत्र तद्वज्रपंभनाराचसहननम् । संस्थानानि षट् तेष्वदिमं संस्थानं
 समचतुरन्वायं प्रमाणोपतोद्धातुं कायरूपं यदुदयाद्भवति १७

अत्र द्विवचनस्य बहुवचन प्राकृतत्वात्, यदुक्त “बहुवचने द्विवचन,
उद्विचिभत्तीह भग्नं चतुर्थी । जह हत्या तह पाया, नमुत्पु
देवाहिदेवाण” इति ॥

(सा० अ०) ‘साउषगोअ इति’, इति पुण्यतत्त्वस्य एते
द्विवचनारिंशद्भेदा भवति । यथा—सात सातावेदनीय कर्म,
येन जीय सौल्यानि लभते १, उच्चैर्गोत्र यस्मिन्नुत्पन्नो जीय सर्व-
जनमान्य स्यात् २, मनुष्यद्विऋ मनुष्यगति—मनुष्यानुपूर्वीरूपम्,
यया कर्मप्रकृत्या जीवो मनुष्यगतित्व लभते सा मनुष्यगति ३, यया
कर्मप्रकृत्या मनुष्यगतित्वद्व्यापुर्जीवोऽन्यत्र गच्छन् मनुष्यगतौ आनी-
यते सा मनुष्यानुपूर्वी ४, सुरद्विक सुरगति—सुरानुपूर्वीरूपम् । ५-६.
मनुष्यगति—मनुष्यानुपूर्वीषत् ज्ञेय । पचैद्रियजाति यया जीय-
स्य पचैद्रियत्व स्यात् । ७, पच देहा शरीराणि । औदारिकं यै-
क्रिय आहारक तैजस कार्मण च । औदारिक उदारै स्फारै पुद्-
गलै निपन्न तत् औदारिकम् । तिर्यङ्मनुष्याणा योग्य शरीरम् । ८,
त्रैक्रिय विविधक्रियाया निरूपण देवनारकाणा शरीर तच्च सूत्राभाधिक
त्रैक्रियलब्धिकृत च शरीर ज्ञेयम् । ९, आहारक शरीर यत् चतुर्दशपूर्व-
धरै सदेहोच्छेदाय तीर्थकरऋद्धिदर्शनाय वा महाविदेहगमनार्थं
एकहस्तप्रमाणमत्यतविशिष्टरूपमपन्न विधीयते शरीर तत् आहार-
कशरीरम् १० । तैजसशरीरतत् येन शरीरेण जीवै, आहारो गृहीत
त्वलरमादिधातुरूपतया परिणति नीयते यद्वशात्तपाल्क्या तैजो-
लेश्यानिर्गमश्च क्रियते ततैजस । ११, कार्मणशरीर अष्टविधकर्मचि-
कारूप मर्यशरीरकारणभूत । १२, तैजसकार्मणशरीरे ससारिजी-
वाना अनादिकालमवष्टे भवत । मोक्षगमन विना तया कदापि
विभागो न स्यात् । पञ्च द्वादशपुण्यप्रवृत्तयाऽभूवन् । आदिशरी-
रत्रयस्य उपागमिनि । औदारिकस्य १३ त्रैक्रियस्य १४ आहारकस्य
१५, तैजसकार्मणयानि भवन्ति । आदिमहानन उन्निपभनाराचसहन
न १६, सस्यान ममचतुरस्ररूप । १७ ॥

वन्नचउक्ता गुरुलङ्, परघाजमास आयवुज्जोअ ।

सुभग्वगइनिमिणतमदस, सुरनरतिरिआऊतित्थयर९॥१९

(१८) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि न च योज (६ यो १०) ॥

(प्रा० अ०) 'वृक्ष०' शुभा वर्णगन्धरसस्पर्शा, अगुरुलघुनाम कर्म "आ न गुरु न लघुश्च, जायते जीवस्म अगुरुलघुउदया" '। परधा उदया पाणी, परेति वलिणपि होइ दुद्धरिमो ॥ " 'ऊससिण० द्विजुत्तो, हवेइ ऊमासनामवसा" । रवित्रिभे उ जिअग, ताधजुअ आयदाऊ "अणुसिणपयामरुज्ज, जीअगमुज्जोयण इहुज्जो आ ॥" शुभविहायोगतिहैसादीनामिव, "अद्गोत्रगनियमण, नि क्माण उणइ सुत्तहारसम", 'तस १ वाअर २ पज्जस ३ पत्तेअ ४ धिर ५ सुभ च ६ सुभग च ॥ । सुस्तरा ८ इज्ज ९ जम, तस वमग' सुरापायुअय 'तित्येण तिहुअणस्स वि, पुज्जो से उदय वेवलिण" ॥ ९ ॥ अथपापभेदानाह—

(वृ०) 'वृणचउक्'ति यदुदयाजीवस्य शुभो वणः शुभो-
गन्धः शुभो रसः शुभः स्पर्शः स्यादिति वर्णचतुष्क २१, यदुदयात्
सर्वजीवापक्षया निज निज शरीर अगुरुलघु न च गुरु न च लघुक
भवति तदगुरुलघुनामकर्म २२, यदुदयात् वीर्यातिशयेन शून्य
व्यापादयति तत्परागतनामकर्म २३, यदुदयात् जीवितव्यलक्षण
उच्छ्वासनिश्वासवातः प्रवर्तते तदुच्छ्वासनामकर्म २४ यदुदया
द्रविनिम्बे तापवच्छरीर भवति तन्मूर्त्यनिम्बस्यातपनामकर्म २५,
यदुदयादनुष्णेऽपि देह खयोतवदुद्योत स्यात्तदुद्योतनामकर्म २६,
यदुदयात् हसगजादिवच्च (मुद) रा गतिर्भवति सा शुभविहायो-
गतिः २७, यदुदयात् स्वस्वस्थानेषु चक्षुराद्यङ्गोपाङ्गाना निष्पत्तिस्त-
न्निर्माणनामकर्म २८, 'तसदसग'ति यदुदयात्रससि चलति द्वीन्द्रिया
दिजीवस्तत्रसनामकर्म २९, यदुदयाच्छन्नस्यगोचरीभूत पद्विधजीव-
निकायस्य शरीर तद्वादरनामकर्म ३०, यदुदयात्आहारशरीरन्द्रियो-
च्छ्वासनिश्वासभापामनोभि परिपूर्णता स्यात् तत्पर्याप्तनाम
कर्म ३१, यदुदयात् प्रतिजीवमौदारिकादिशरीर स्यात्तत्प्रत्येकनाम-
कर्म ३२, यदुदयादन्तास्थ्यादिनिश्चलता स्यात् तन्स्थिरनामकर्म
३३, यदुदयात् मूर्द्धादिप्रगानाङ्गाना निष्पत्ति तन्नुपनामकर्म

३४, यदुदयात् सर्वजनप्रियत्व भवति तत्सुभगनामकर्म ३५, यदुदयात् वेशुवीणादिवन्मधुरध्वनिरुत्पद्यते तत् सुस्वरनामकर्म ३६, यदुदयात् सर्वत्र मान्यता तदादेयनामकर्म ३७, यदुदयाद्यशः कीर्तिश्च लभ्यते तद्यशःकीर्तिनामकर्म ३८, इति त्रसदशकम् । यदुदयात् सुरनरतिर्यगायुस्तत्तुष्टमायुस्तत्सुरनरतिर्यगायुरिति ३९ ४०-४१ । ननु तिर्यगायुषः कथमुत्तमत्वम्, उच्यते, तस्यापि युगलिकतिर्यगपेक्षया प्रधानत्व, पुण्यप्रकृतित्वात् । येनसुरेन्द्रनरेन्द्रादिभिः पूजितः स्यात् तत्तीर्थकरनामकर्म ४० । इति द्विचत्वारिंशत्पुण्यप्रकृतय इति गाथाद्वयार्थः ॥ पुण्यतत्त्वस्वरूपमुक्त्वा चतुर्थपापतत्त्वस्य प्रकृतसदृश्यां गाथाद्वयेनाह—

(सा० अ०) वर्णचतुष्टयं वर्णगन्धरसस्पर्शरूपम् १८-१९-२०-२१ । अत्र पुण्यप्रकृत्याधिकारे प्रशस्तं ब्राह्म, अप्रशस्तं पुन पापम् कृत्याधिकारे कथयिष्यते । अगुरुलघुनामकर्म येन कर्मणा जीवानां शरीरं न गुरुलघु स्यात् किन्तु समताभावे स्यात् । २२, पराघातनामकर्म येन परेणा बलवतामपि जीव अनाफलनीय स्यात् । २३, उच्छ्वासनामकर्म येन जीव श्वानोच्छ्वासलब्धियुक्त स्यात् २४, आतपनामकर्म येन जीवस्य स्वयमनुष्णमपि उष्णप्रकाशसंयुक्त शरीरं स्यात् यथा सूर्यमण्डले पृथ्वीकायजीवानां, इव सूर्यमण्डले एव नान्यत्र २५ । उद्योतनामकर्म येन जीवानां अनुष्णप्रकाशयुक्त शरीरं स्यात्, यथा चन्द्रमण्डलज्योतिष्मन्नादिषु । २६, शुभसगति शुभविहायोगतिनामकर्म, विहायसा नमसा गति गमन विहायोगति । २७, विहायाग्रहण चतुर्गतिव्यामोहविच्छेदार्थ । यथा जीवानां शुभा गति स्यात्, यथा हसगजवृषभादीनाम् । निर्माणनामकर्म येन जीवशरीरे अग्रप्रत्यगाना नियतप्रदेशव्यवस्थापन क्रियते यथा सूत्रधारेण पुत्तलिकादौ । २८, त्रसदशक अग्रे व्याख्यास्यते । ३८, सुरनरतिर्यगायुस्त्रितय ये कर्मणि देयमनुष्यनिर्यग्भयेषु जीव्यते । ४१, तीर्थकरनामकर्म येन चतुस्त्रिंशदतिशयाद्वितीर्थकरऋद्धिसंयुक्ता जीव त्रिभुवनस्यापि पूज्य स्यात् । ४०, वैकल्यवस्थायां तस्यादय स्यात्, इति द्विचत्वारिंशत् मेदा पुण्यप्रकृ-

(२०) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि भवन्तीति ज (६ शी १०) ॥

तीना ज्ञेया । अथ पूर्वाक्त त्रसदशक व्याख्यानयति । त्रसनाम कर्म येन “ त्रस्यति उष्णाद्यमितता छायादौ गच्छतीति त्रसा ” द्वीन्द्रियादिनामकर्मादयवर्तिनो जीवा । १, वादरनामकर्म येन जीवा वादरा स्यूलाद्यक्षुर्ग्राह्या भवति, येन मनुष्यैर्जी वशरीर दृश्यते इति भाव । २, पर्याप्तिनामकर्म येन जीवा निजपर्याप्तियुक्ता भवति । ३, प्रत्येकनामकर्म येन एकस्मिन् जीवशरीरे एक एव जीव । ४, येन बहवो जीवा एकशरीरे भ वति तस्माधारण नामकर्म पापप्रकृतिमध्ये कथयिष्यते । स्थिर नामकर्म येन जीवाना दतास्थ्यादि स्थिर स्यात् । ५, शुभनाम- कर्म येन जीवाना नाभेरूर्ध्वशरीर शुभं स्यात् । ६, सुभगनामकर्म येन जीव सयजनबहुभ स्यात् । ७, सुस्वरनामकर्म येन जीवाना प्राधुर्यादिगुणसुस्वर स्यात् । ८, आदेयनामकर्म येन जीव सर्वजनमायवचन स्यात् । ९, यश कीर्तिनामकर्म येन जीवो यश कीर्तियुक्तो भवति । १०, यद्विषयार्थिश्चेदभिन्न तृतीय पुण्यतत्त्व प्ररूपितम् ॥

[तस थापर पञ्जन्त, पन्तयथिर सुमच सुभग च ।
सूसर आणज्जजस, तसाइदसग इम होइ ॥११॥] २०॥

[(अ०) व्याख्यातस्वरूपयम् ॥]

नाणतरायदमग, नव वीण नीअसायमिच्छत्त ।
थावरदस नरयतिग, कसायपणवीस तिरिअहुग ॥१०॥११॥

(प्रा० अ०) ‘नाण०’ ज्ञाना-तरायकर्मणोर्दशक, मत्यादिज्ञा नाधारणपञ्चक दानलामभोगापभोगवीर्या-तरायपञ्चक च । द्वितीये दर्शनायरणीये कर्मणि नव कर्मप्रकृतयो भवन्ति । चक्षुरधक्षुर षधिकेयलदर्शनायरणानि ४, निद्रा १ निद्रानिद्रा २ प्रचला ३ प्रचलाप्रचला ४ म्यानादि ५ रूपा पञ्च निद्रा । एव १ । नीचै- र्गात्र, अमातयेदनीय, मिथ्यात्वं, ‘थावर १ सुहृम २ अपज्ज ३ माहारण ४ अधिग ५ अमुम ६ दुभगाणि ७ । दुसर ८ अणाइ- ज्ञ ९ जस १०, थावर दसग विपज्जत्थ’ ॥ १ ॥ नरकत्रिक नर कगतिनरकानुपूर्वीनरकायूरूप, ‘कसायपणवीसति’ षोडशकपाया

नय नोकपाया । एव २५, सञ्ज्वलनप्रत्याख्यानकाप्रत्यख्यानका-
नन्तानुबन्धयोधा ४ । एव माना ४, माया ४, लोभा ४, एव
१६ । हास्यरत्यरतिशोकभयकृत्सापुस्त्रीनपुमवचेदा ९ । तिर्यग्गति
१, तिर्यगानुपूर्वी २ ॥

(वृ०)—पञ्चविधज्ञानावरणपञ्चविधान्तरायमीलनात् ज्ञाना-
न्तरायदशक भवति । तत्र ज्ञानावरण पञ्चविधम्, मतिश्रुतावशि-
मनःपर्यायकेवलावरणभेदात् । तत्र मतिज्ञान व्यञ्जनार्थावग्रहाभ्यां
द्विधा, तत्र व्यञ्जनानि पुद्गलान्यादत्ते व्यञ्जनावग्रहः । स च
नयनमनोभ्यां पुद्गलान् न गृह्णाति, तत्पाटनपूरणप्रसङ्गात्, शेषे-
न्द्रियचतुष्केण गृह्णाति इति व्यञ्जनावग्रहश्चतुर्धा । अर्थावग्रहस्तु पदा-
र्थपरिच्छेदः, स चावग्रहेहापायगारणाभेदेन प्रत्येक षडिन्द्रियसम्ब-
न्धेन चतुर्विंशतिधा, तत्र प्रथमाक्षिसन्निपातेन सामान्यतः पदार्थद-
र्शनमवग्रहः । किमय स्याणुर्या पुरुषो वेतीहा । काकादिसन्निपातदर्श-
नात् स्याणुरेवाय न पुमानित्यपायः । पुराप्यत्र स्याणुरेवासीदिति
धारणा । एव मनोयुक्तैः शेषेन्द्रियैरपि अवग्रहादिकल्पना कार्या ।
एव यदुदयादष्टाविंशतिभेद मतिज्ञानमात्रियते तन्मतिज्ञानावरणम् १ ।
श्रुतज्ञान पुनः अक्षरश्रुत वर्णात्मकम् १, अनक्षरश्रुत सेंटिकाचप्पुटि-
कादिवादनम् २, सङ्गिश्रुतं पञ्चेन्द्रियशब्दादि ३, असङ्गिश्रुतं द्वित्रि-
चतुरसङ्गिपञ्चेन्द्रियशब्दादि ४, सम्यक्श्रुतं जिनोक्तवचनम् ५,
मिथ्याश्रुतं मिथ्यादृष्टिप्ररूपितं शास्त्रम् ६, सादिश्रुतं प्रतितीर्थंकर
तीर्थपेक्षया नयनवसूत्ररूपम् ७, अनादिश्रुतं प्रवाहरूपेणार्थस्य
सर्वतीर्थंकरतीर्थेषु प्रवर्चनम् ८, सपर्यवसितं प्रतितीर्थंकरतीर्थमा-
न्ते सूत्रविच्छेदः ९, अपर्यवसितं तदर्थपेक्षया विच्छेदाभावः १०,
गमिकं सदृशपाठरूपम् ११, अगमिकं अमदृशपाठात्मकम् १२,
अद्वयविष्टं द्वादशाङ्गीमूत्रगतम् १३, अनद्वयविष्टं प्रकरणादिगतम्
१४ । यदुदयादेव चतुर्दशधा श्रुतज्ञानमात्रियते, नत् श्रुतज्ञानावरण

■ । अवधिज्ञान तु अनुगामि यत्र तत्र तत्सहैव याति १, अनुगामि यत्रोत्पन्न तत्रैव तिष्ठति, न तेन सह स्थानान्तर याति २, हीयमान पूर्वं बहुत्पद्यते पश्चाच्च हीयते ३, प्रवर्द्धमान पूर्वं स्वल्पमुत्पद्यते पश्चात् प्रवर्द्धते ४, अनस्यित यदृच्छयोत्पद्यते याति च ५, अस्यित यावन्मात्रमुत्पद्यते तावन्मात्रमेव तिष्ठति ६ । यदुदयादेव पद्मेदमवधिज्ञानमात्रियते तदवधिज्ञानावरणम् ३ । मनःपर्यवज्ञान च तत्र ऋजुमतिर्मनुष्यक्षेत्रगतसङ्निपञ्चेन्द्रियमनोभावमस्पष्ट किञ्चिद्व्यून पश्यति सा ऋजुमतिः, विपुलमतिः सम्पूर्णं सुस्पष्टं च पश्यति सा विपुलमतिः । यदुदयात् एव द्विप्रकार मनःपर्यवज्ञानमात्रियते तन्मनःपर्यवज्ञानावरणम् ४ । कवलज्ञान तु लोकालोपप्रकाशकम्, यदुदयात्केवलज्ञानमात्रियते तत्केवलज्ञानावरणम्, ५ । एव पञ्चविध ज्ञानावरणम् । 'अतराय'ति अन्तरायः पञ्चधा, दानलाभभोगोर्षभोगीर्यान्तरायमेदात् । तत्र यदुदयादाता दानफलवेत्तापि प्राप्तुकाश्रयानरक्षादिभागपि सामग्र्या सत्यामपि यन्न दातुमिच्छति, न दानात्तरायः १, यदुदयात्प्रसिद्धो दाता दातुर्निपुणोऽपि याचको वित्तादि नाप्नोति स लाभात्तरायः २, यदुदयान्मनुष्योऽपि भोगोपभोगसामग्र्या स्वाधीनार्यो भोक्तुमुपभोक्तु च न शक्नोति, तौ भोगोपभोगान्तरायौ ४, यदुदयात् नीरोगस्य तरुणस्य बलवतोऽपि निर्भीर्यता स्यात् स वीर्यान्तरायः ५, एवमन्तरायपञ्चकम् । इति ज्ञानान्तरायदशकम् ॥ 'नव वीर' इति, द्वितीयदर्शनावरणाख्ये कर्मणि नव प्रकृतयः चतुर्दर्शनाचतुर्दर्शनाविनिर्देशनत्रयलदर्शन निद्रानिद्रानिद्राप्रचलाप्रचलाप्रचलास्त्यानर्द्धिरूपा । यदुदयाद्यसुपो दर्शनं सोमा यत्रोधमाट्णोति तच्चतुर्दर्शनावरणम् ११, यदुदयात् दृग्वर्जं शेषेन्द्रियाणां दर्शनं सामान्यावबोधमाट्णोति तदचतुर्दर्शनावरणम् १२, यदुदयादवधेर्दर्शनं सामान्यबोधमाट्णोति तदवधिदर्शनावरणम् १३, यदुदयात्केवलदर्शनं सामान्यावबोधमा-

वृणोति तत्केवलदर्शनावरणम् १४, यदुदयात् सुप्तः सुखेन प्रतिबु-
 द्ध्यते सा निद्रा १५, यदुदयात्सुप्तो बहुवार शब्दादिकरणेन
 दुःखेन प्रतिबुद्ध्यते सा निद्रानिद्रा १६, यदुदयादुपविष्टस्योर्ध्वस्थि-
 तस्य वा प्रमीला समभ्येति सा प्रचला १७, यदुदयान्मार्गे चल-
 तोऽपि निद्रा समेति सा प्रचलाप्रचला, १८, यदुदयादत्यन्तसह-
 णिष्ठपरिणामाद्दिनचिन्तितमर्थरूप निद्रांगतः सापयति सा स्त्या-
 नर्द्धिः १९, । एव नवप्रकार दर्शनावरणम्, यदुदयाद्भूरिमनिमनस-
 म्पन्नोऽपि सन्नोऽनैर्निन्यते नीचदुले उत्पद्यते वा तन्नीचैर्गोत्रम् २०,
 यदुदयान्नरकेषु निर्यक्षु च दुःसमनुभवति तदमातान्दनीयम् २१,
 यदुदयात्सहिष्ठपरिणामः सन् जिनः शर्मद्वेषी तन्मिथ्यात्वम् २२,
 'धावरदसग चि तच्च दक्षगा, स्वापरसक्ष्मापर्याप्तसाधारणाम्यिरा
 शुभदुर्भगदुस्तरानादेयायशःकीर्त्तिभेदात्, यदुदयात्पृथ्वीकायादिपृ-
 थ्व्यते तत्स्यावरकर्म २३, यदुदयात्सूक्ष्मपृथ्वीकायादिपृथ्व्यते
 तत्सूक्ष्मकर्म २४, यदुदयात्सर्वपर्याप्तिभिरपर्याप्तः तदपर्याप्तकर्म
 २५, यदुदयादेरुस्मिन्नौदारिकशरीरेऽनन्तानां जीवानामुत्पत्तिस्त-
 त्साधारणनामकर्म २६, यदुदयाज्जिह्वाभूषभृतिचलपदार्था निष्प-
 द्यन्ते तदस्थिरनामकर्म २७, यदुदयात्पायूपस्थाग्रहान्युत्पद्यन्ते
 तदशुभनामकर्म २८, यदुदयात्सर्वे लोका निन्दन्ति तदुर्भाग्यनाम-
 कर्म २९, यदुदयाद्विरसो ध्वनिरुत्पद्यते तदुःस्वर्गनामकर्म ३०,
 यदुदयात्सर्वे जीवा न बहुमन्यन्ते तदनादेयनामकर्म ३१, यदुदया-
 त्सर्वैरपि निन्द्यते तदयशोनाम अकीर्तिनामकर्म ३२, इति स्याव-
 रदशक ॥ यदुदयान्नरकगतिर्नरकानुपूर्वीं नरकायुश्च जायन्ते तन्न-
 रकत्रिक ३५ । 'कसायपणवीस'ति अनन्तानुबन्धप्रत्यारयान-
 प्रत्याख्यानसञ्जालनक्रोवमानमायालोभभेदात् षोडश कपायाः,
 हास्यरत्यरतिशोकभयजुगुप्सास्त्रीभेदपुनेदनपुसकभेदभेदाच्च नोक-
 पायाः, उभयमीलनात् पञ्चविंशतिर्भवन्ति । तत्रानन्तानुबन्धि-

(२४) ॥ भीनमत्यपरिच्छिद्यानि ने ष षी ज (६ षी १०) ॥

क्रोधमानमायालोभोदयात् सम्यक्त्वप्राप्तिर्न भवति । अप्रत्यारयान
क्रोधमानमायालोभोदयात् न देशविरतिचारित्रप्राप्तिः, प्रत्यारयान
क्रोधमानमायालोभोदयात् यतित्वप्राप्तिः, सञ्ज्वलनक्रोधमानमाया
लोभोदयात् बीतरागत्वम् । इति षोडशकपाया । यदुदयात्सनि
विषयनिमित्तं वा परं हसति तत् हास्यमोहनीयकर्म १, यदुदया
च्छोभनपत्न्यालोकनेन प्रीतिः तदतिमोहनीयम् २, यदुदयादगृ
हपदार्थविश्लेषनेनोद्वेगो भवति तदरतिमोहनीयम् ३, यदुदयात्सु
हृदयान्त्रिजनविश्रान्ते शीर्षहृदयदहनमलापादिकरणं तच्छोकमोहनीयम्
४, यदुदयात्परलोकाकस्मादाजीवमग्नाभ्यामभया जायते त
च्छोकः ५, यदुदयाद्वायाभ्यन्तरदुर्गन्धद्वन्द्वेषु घृणा सा जुगुप्सा ६,
यदुदयात्सुखस्य सारभिरुपतिः स स्त्रीरेव ७, यदुदयात्सुखं सुपुत्रं
सुपुत्रः स पुत्रः ८, यदुदयात् स्त्रीपुमानोरप्यभिलाषः स नपुंसक
रेव ९ इति नौकपाया ६० ॥ यदुदयात्तिर्यग्गतिनिर्वाणानुपूर्व्योक्तं
यदुदयात्तिर्यग्गतिनिर्वाणानुपूर्व्योक्तं ६१ ॥

[illegible]

कालोकषिपय केवलज्ञान, तस्य आवरण केवलज्ञानावरण । ५, तथा भतरायपंचक व्याख्यायते । तच्च दानातराय-लाभतराय-भोगा-तराय-उपभोगातराय-धीर्यातरायरूप । येन कर्मणा विभे पात्रे च प्राप्ते सति दानफल जानन्नपि न ददाति तद्दानातराय । १, येन सामग्रीसमायोगेऽपि लाभो न स्यात् तद्दाभातराय । २, येन भोग्यवस्तुप्राप्तावपि भोक्तु न लभते तद्भोगातराय । ३, येन उप-भोग्यवस्तुषु विद्यमानेष्वपि उपभोक्तु न शक्नोति तत् उपभोगात-रायम् । ४, येन नीरोगोऽपि धनस्योऽपि हीनजल स्यात् तद्धीर्यात-राय । ५, पंचकद्वयमीलने दशक ज्ञातव्यम् । अथ द्वितीये कर्मणि मयभेदा । ते चेत्थ । चत्वारि दर्शनावरणानि पंच निम्नाश्च । तत्र दर्शनावरणानि चक्षुर्दर्शनावरण अचक्षुर्दर्शनावरण अधधिदर्शना-वरण केवलदर्शनावरण । येन चक्षुर्दर्शनमात्रियते तच्चक्षुर्दर्शनावरणम् ११, येन अपरिप्रियदर्शनमात्रियते तत् अचक्षुर्दर्शनावरणम् १२, येन अधधिदर्शनमात्रियते तत् अधधिदर्शनावरण । १३, येन केवलदर्शनमात्रियते तत् केवलदर्शनावरणम् १४, घटपटादिसार्थ-सामान्याकारपरिज्ञान दशन ज्ञातव्यम् । पदार्थविशेषाकारपरि-ज्ञान पुनर्ज्ञान ज्ञातव्य । अयमेव च ज्ञानदर्शनयोर्भेद । अथ निम्ना-पंचक निम्ना-निम्नानिम्ना-प्रचला-प्रचलाप्रचला-स्त्यानद्धिलक्षण । तत्र यस्या सत्या सुखेन जागर्ति सा निम्ना । १५, यस्या पुनर्बुद्धेन जागर्ति सा निम्नानिम्ना । १६ स्थितस्य उपविष्टस्य वा या समा-गच्छति सा प्रचला । १७, मार्गे गच्छत स्वत या समागच्छति सा प्रचलाप्रचला । १८, या दिनचितित कार्यं रात्रौ करोति या सुदेवार्द्धयला च स्यात् सा स्त्यानद्धि । १९, पत्र दर्शनचतुष्कनि प्रापचकमीलने नय भेदा पूर्वोक्तसहिता पकोनविंशतिर्जाता । नी-चैर्गात्र यदुदयाज्जीवाना नीचकुले जन्म स्यात् । २०, असातायेद् नीय येन जीवा दुःखपरपरा लभते तच्च प्रायस्तिर्यगुत्तरकेषु स्यात् । २१, मिथ्यात्व—“अदेवे देवबुद्धिर्या, गुरुधीरगुरो च या । अधर्मे धर्मबुद्धिश्च, मिथ्यात्व तन्निगद्यते” ॥१॥ इत्यादि लक्षणम् । २२ । स्यावरदशक अग्रे व्याख्यास्यते । ३२ । नरकाधिक नर-कगति-नरकायु-नरकानुपूर्विलक्षण । यया जीवो नरके याति सा नरकगति । ३३, येन जीवो नरके तिष्ठति तन्नरकायु । ३४, यया जीवो बलात्नरके नीयते सा नरकानुपूर्वी । ३५, कषाया प-

क्रोधमानमायालोभोदयात् सम्यक्त्वमाप्तिर्न भवति । अपत्याख्यान
 क्रोधमानमायालोभोदयात् न देशविरतिचारित्रमाप्तिः, प्रत्याख्यान
 क्रोधमानमायालोभोदयान्न यतित्वमाप्तिः, सञ्ज्वलनक्रोधमानमाया-
 लोभोदयान्न वीतरागत्वम् । इति षोडशकषायाः । यदुदयात्सनि-
 मिच्चमनिमित्तं वा परं हसति तत् हास्यमोहनीयकर्म १, यदुदया
 च्छोभनपदार्थावलोकनेन प्रीतिः तद्रतिमोहनीयम् २, यदुदयादशु-
 भपदार्थावलोकनेनोद्वेगो भवति तदरतिमोहनीयम् ३, यदुदयात्सु-
 हृदादिजनविप्राते शीर्षहृदयदहनमलापादिकरणं तच्छोकमोहनीयम्
 ४, यदुदयादिद्विपरलोकाकस्मादाजीवमरणाग्लाघाभया जायन्ते त-
 द्भयम् ५, यदुदयाद्वाद्याभ्यन्तरदुर्गन्धद्रव्येषु घृणा सा जुगुप्सा ६,
 यदुदयान्पुरुष स्मारभिलपति स स्त्रीवेदः ७, यदुदयात्पुंसः स्त्र्युपर्य-
 भिलापः स पुनेदः ८, यदुदयात् स्त्रीपुंसोत्पर्यभिलापः स नपुंसक-
 वेदः ९ इति नोक्तषायाः ६० ॥ यदुदयात्तिर्यग्गतितिर्यगानुपूर्व्योद-
 त्पान्स्ततिर्यग्द्वयम् ६० ॥

(मा० अ०) ' नाणतरायदत्ता इति ' ज्ञानावरणीयप-
 चक अतरायपचक च पच दशकं ज्ञातव्यम् । ज्ञानावरणपचकं
 उच्यते । मतिज्ञानावरण १ धृतज्ञानावरण २ अथधिज्ञानाव-
 रण ३ मनःपर्यायज्ञानावरण ४ कंचलज्ञानावरण ५ । तत्र मतिज्ञा-
 नावरणं पचभिः इदियैः पचनं मनसा जीवस्य यद् ज्ञानं स्यात्
 तन्मतिज्ञानम् । तस्य आवरणं मतिज्ञानावरणम् । १, धृतं द्विधा
 द्रव्यधृतं भावधृतं च, द्रव्यधृतं द्वादशांगोलक्षम् । भावधृतं द्वादशां-
 गीसमुत्पन्नोपयोगरूपं, तस्य धृतज्ञानस्य आवरणं धृतज्ञानावरणम् । २,
 अथधिज्ञानं द्विप्रकारं गुणहतुकं भवहेतुकं च । देवनारदणां भव-
 हेतुकं द्वादसाधूनां गुणहेतुकं स्यात् । तस्य आवरणं अथधिज्ञा-
 नावरणम् । ३, मनःपर्यायज्ञानावरणं मनःपर्यायज्ञानं सार्द्धं द्वितयं
 प्रोपनमुप्रस्थितसंज्ञिपचैद्रियमनाविषयं द्विभेदं क्रतुमतिविपुलं
 मतिरूपं साधूनामेव भवति । तस्य आवरणं मनःपर्यायज्ञानाव-
 रणम् । ४, कंचलज्ञानावरणं धनघातिचतुष्टयममुत्पन्नं सकलला-

कालोकविषय केवलज्ञान, तस्य आवरण केवलज्ञानावरण । ५, तथा भंतरायपचक ध्यास्यायते । तच्च दानातराय-लामातराय-भोगा-तराय-उपभोगातराय-धीर्यातरायरूप । येन कर्मणा यिते पात्रे च प्राप्ते सति दामफल जानन्नपि न ददाति तद्दानातराय । १, येन सामग्रीसमायोगेऽपि लामो न स्यात् तद्दामातराय । २, येन भोग्यवस्तुप्राप्तावपि भोक्तु न लभते तद्भोगातराय । ३, येन उपभोग्यवस्तुपु यिद्यमानेष्वपि उपभोक्तु न शक्नोति तत् उपभोगात-रायम् । ४, येन नीरोगोऽपि ययस्थोऽपि हीनबल स्यात् तद्भीर्यात-राय । ५, पचकद्वयमीलने दशक ज्ञातव्यम् । अथ द्वितीये कर्मणि नवभेदा । ते चेत्थ । चत्वारि दर्शनावरणानि पच निग्राह्य । तत्र दर्शनावरणानि चक्षुर्दर्शनावरण अचक्षुर्दर्शनावरण अवधिदर्शना-वरण केवलदर्शनावरण । येन चक्षुर्दर्शनमात्रियते तच्चक्षुर्दर्शनावरणम् ११, येन अपरंप्रियदर्शनमात्रियते तत् अचक्षुर्दर्शनावरणम् १२, येन अवधिदर्शनमात्रियते तत् अवधिदर्शनावरणम् १३, येन केवलदर्शनमात्रियते तत् केवलदर्शनावरणम् १४, घटपटादिसार्थ-सामान्याकारपरिज्ञान दशान ज्ञातव्यम् । पदार्थविशेषाकारपरि-ज्ञान पुनर्ज्ञान ज्ञातव्य । अयमेव च ज्ञानदर्शनयोर्भेद । अथ निग्रा-पचक निग्रा-निग्रानिग्रा-प्रचला-प्रचलाप्रचला-स्त्यानर्द्विलक्षण । तत्र यस्या सत्या सुखेन जागर्ति सा निग्रा । १५, यस्या पुनर्दुःखेन जागर्ति सा निग्रानिग्रा । १६, स्थितस्य उपविष्टस्य वा या समा-गच्छति सा प्रचला । १७, मार्गे गच्छत स्वतः या समागच्छति सा प्रचलाप्रचला । १८, या दिनचितित कार्यं रात्रौ करोति या सुदेवार्द्रयला च स्यात् सा स्त्यानर्द्वि । १९, पच दर्शनचतुष्कनि-ग्रापचकमीलने नव भेदा पूर्वोक्तसहिता एकोनविंशतिर्जाता । नी चैर्गात्र यदुदयाज्जीयाना नीचकुले जन्म स्यात् । २०, असातावेद-नीय येन जीया दुःखपरपरा लभते तच्च प्रायस्तिर्यग्नरकेषु स्यात् । २१, मिथ्यात्व—“अदेवे देवबुद्धिर्या, गुरुधीरगुरौ च या । अधर्मे धर्मबुद्धिश्च, मिथ्यात्व तस्मिन्पते” ॥१॥ इत्यादि लक्षणम् । २२ । स्थावरदशक अग्रे व्याख्यास्यते । ३२ । नरकत्रिकं नर-कगति-नरकायु-नरकानुपूर्वीलक्षण । यया जीयो नरके याति सा नरकगति । ३३, येन जीयो नरके तिष्ठति तन्नरकायु । ३४, यया जीयो बलावरके नीयते सा नरकानुपूर्वी । ३५, कषाया पं-

(२६) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि त्रयस्य चोक्त (६ श्री १०) ॥

चरिषिनि, ते वैद्य घोडश कषाया नव नोक्षाया । तत्र कषाया
क्रोध-मान-माया-लोभरूपा । प्रत्येक चतुष्प्रकारा । अनतानु-
धिक-अप्रत्याख्यानक-प्रत्याख्यानक-मज्जलनमेदैर्घ्योद्धव्या । तत्र
अनतानुर्धिका आजन्मावधिभाविन नरकगतिप्रदायिन सम्यक्त्व-
धातिना ज्ञेया । अप्रत्याख्याना धर्षावधिभाविन तिर्यग्गतिदा-
यिन दंशयिरतिधातिन । प्रत्याख्याना मासचतुष्टयभाविन मनु-
ष्यगतिदायिन साधुधर्मधातिन । सज्जलना पुन पञ्चाधयो
स्वेवगतिप्रदा केन्द्रज्ञाघातिन । एष क्रोधादय प्रत्येक चतुर्भेदा
घोडशाऽभुयन् । नाक्षाया नव हास्यादिपद्वेदत्रयरूपा । तत्र
हास्यपङ्क हास्य-रति-अरति-शोक-भय जुगुप्सालक्षण शातव्यम् ।
तत्र येन ननिमित्त निर्निमित्त वा हास्य स्यात् तत् हास्यमोह-
नीय । येन मनाहरेषु शब्दरूपादिपदार्थेषु राग स्यात्तत् रतिमो-
हनीयम् । येन पुन अमनाहरेषु तेषु उद्वेग स्यात् तत् अरति-
मोहनाथ । येन अभीष्टधियागादिदुःख ध्रियते तत् शोकमोहनीय ।
येन जीवाना नानाविधनिमित्तैर्भयमुत्पद्यते तत् भयमोहनीय ।
येन धीमत्समस्तुदर्शनेन निंदादिर्क कराति तत् जुगुप्सामोहनीय ।
अथ घेदत्रय पुयेद-स्त्रीवेद नपुसकवेदरूप । तत्र येन स्त्रिय प्रति
अभिग्राह्य स्यात् स पुयेद तृणदाहतुल्य । येन पुरुष प्रत्यभि-
लाप स्यात्त स्त्रीवेद करीपदाहतुल्य । येन पुस्त्रीविषये अभि-
लाप स्यात् स नपुसकवेद नगरदाहतुल्य । एष घोडशकष वै
नवनोक्षाये कषायः चरिषिनिर्घ्याख्याता । एष पञ्चाक्षरचरिषि-
त्त्रयाय चरिषिनिर्घ्याग्ने पष्टिर्भेदा । तिर्यग्द्विक तिर्यग्गतिनिर्धगा-
नुपूर्वीरूप । येन तिर्यग्गतौ गम्यत ता तिर्यग्गति । ६१, येन ति-
र्यग्गतौ बलाप्रीयते सा तिर्यगानुपूर्वी । ६२ ॥

इगचितिचउजाईओ, कुग्गइउत्रथाय हृति पावस्स ।
अपसत्थ घत्तचऊ, अपदमसवयणसंठाणा ॥ ११ ॥ २२ ॥

(प्रा० अ०)—एयन्त्रिय १ त्रीन्त्रिय २ त्रीन्त्रिय ३ चतुरि-
न्त्रिय ४ आतय, कुस्मिन्तविद्यायागति, उपधात 'उवधाया उव-
हम्मइ, सतणुवययटविगाईहिं, अमशस्त यणादिचनुष्क, प्रथमध-
जसंहनमानि ऋषभनाराधनाराधनाराधकीलिकासेधार्त्तरूपाणि ५,

अप्रथमसंस्थानानि न्यग्रोधपरिमण्डलसोदिवामनकुण्डजहुण्डकरूपाणि
५ ॥ अथ द्वित्रिचतुर्विंशदोषभेदानाह—

(वृ०)—यदुदयादेकद्वित्रिचतुरिन्द्रियजातिपूत्पादस्ता जातयः
६६, यदुदयादशुभगतिविशेषो जायते सा अशुभविहायोगतिः ६७,
यदुदयादङ्गोपाङ्गानां विप्रातः स उपप्रातः ६८, यदुदयादशुभ-
गन्तरास्पर्शानामुत्पादस्तदशुभवर्णगन्धरसस्पर्शचतुष्टयम् ७२,
यमसहननसंस्थानरहितानि पञ्चसहनानि संस्थानानिच । तत्र यदु-
दयात्कीलिकारहितं सपट्टवन्धोभयमर्कटास्थिरूपं तत् ऋषभनाराच-
सहननम् ७३, यदुदयात्कीलिकापट्टवन्धरहितोभयमर्कटवन्धरूपोऽ-
स्थिरचनाविशेषस्तन्नाराचसहननम् ७४, यदुदयादेकस्मिन् पार्श्वे
मर्कटवन्धरूपोऽस्थिरचनाविशेषस्तदर्दनाराचसहननम् ७५, यदुद-
यात्कीलिकारूपाऽस्थिरचना तत्कीलिकासहननम् ७६, यदुदयात्प-
रस्परमस्थना मेलस्तच्छेदावर्त्तसहननम् ७७ । इति सहननपञ्चकम् ॥
यदुदयान्नामेरुपरि विस्तरग्रहल अधस्तु हानादिक्रममाणं वपुर्जा-
यते तद्व्यग्रोधपरिमण्डलसंस्थानम् ७८, यदुदयान्नामेरुः परिपू-
र्णलक्षणमुपरि तु प्रमाणलक्षणविसंवादि वपुर्जायते, तत्सादिसंस्था-
नम् ७९, यदुदयात्पाणिपादशिरोग्रीव यथोक्त लक्षणादियुक्तं शेष
तूदरपृष्ठादि न्यूनाधिकप्रमाणं वपुर्भवति तत्कुब्जसंस्थानम् ८०,
यदुदयात्पाणिपादाद्यवस्तनः काय उपरितनः शिरोग्रीवादिकश्च विसं-
वादी भवति । शेषो मध्यकायो यथायुक्तः स्यात् तद्वामनसंस्था-
नम् ८१, यदुदयात्सर्वावयवेषु प्रायो यथोक्तलक्षणादियुक्तं वपुर्भ-
वति तत् हुण्डकसंस्थानम् ८२ । इति संस्थानपञ्चकम्, इति पापत-
त्त्वस्य द्योतिप्रकृतयो भवन्तीति गायायुगलार्थः । पापतत्त्वमुक्तम्
। अथ पञ्चमाश्रवतत्त्वभेदान्गायाचतुष्टयेनाह ॥

(सा० अ०) 'यणि' एकैन्द्रियजाति यथा जीवानां 'एकै-
न्द्रियेण' भवेति सा एकैन्द्रियजाति । ६३, एव द्वि-त्रि-चतुरिन्द्रिय-

(२८) ॥ श्रीनवतारपरिशिष्टानि न च धी ज (६ धी १०) ॥

जातयो होया । ६४-६५-६६ कुक्षगति" यया जीवाना अशुभगति ,
यया खरोष्ट्रादीनाम् । ६७, उपधातनामकर्म येन स्वशरीरावयव
प्रतिजिह्वा-गलकठिका-चोरदंतादिभि उपहृत्यते तत् उपधातनाम
कर्म । ६८ अप्रशस्त वर्णचतुष्क वर्ण-गन्ध-रस-स्पर्शस्वरूप । ६९-
७०-७१-७२ प्रथम सहननं प्रथम सस्यान वर्जयित्वा शेषाणि पंच
सहननानि पच सस्यानानि च पापप्रकृतिमध्ये ज्ञातव्यानि । प्र
थम सहननं प्रथम सस्यान पुण्यप्रकृतिमध्ये पूर्वमेव कथितं । तत्र
सहननानि पञ्चप्रपन्नानाम् १ कपभनाराच २ नागच ३ अर्द्ध-
नाराच ४ कीलिका ५ सेवासुराणां । यस्मिन् अस्थिसधौ उभ
यतो मर्कटयध पट्ट कीलिका च स्यात् तत् यज्ञर्ष्यभनाराच तत्पु
ण्यप्रकृतिमध्ये ज्ञातव्यम् । कीलिकारहितं कपभनाराच । ७३, अ
स्थिसधौ उभयतो मर्कटयध स्यात् तन्नाराच । ७४, यज्ञकपाश्व
मर्कटयधाऽपरपाश्व च कीलिका स्यात् तन् अर्द्धनाराच । ७५,
पन्नास्थीनि कीलिकामात्रजानि स्यु तत्कीलिकाख्य । ७६, यत्र
पुन अस्थीनि पृथक् स्थितानि परस्पर सलग्नानि भवति तत् से-
वासुरं । ७७, नित्य स्नेहाभ्यगादिसेवया श्रम व्याप्त सेवासुरं इति
नामार्थ । यत्र पच सहननानि पापप्रकृतिमध्यगतानि व्याख्याता
नि । अथ सस्यानानि ताभ्यावारविशेषरूपाणि समचतुरक्षपर्यंक-
न्यग्रोधपरिमङ्गल-सादि-कुब्जक-धामन-हुडारयानि । तत्र समच-
तुरक्षपर्यंक पर्यकासमोपविष्टाज्जनविवातामिय ज्ञातव्यं तत्र पुण्यप्र
कृतिमध्ये पूर्वात् । न्यग्रोध यथा न्यग्रोधो वट उपरि सपूर्णधयव
अधस्तु हीन तथा नाभेरुपरिलक्षणोपेततया सपूर्ण अधस्तु हीन
यत्सस्यान तन्न्यग्रोधपरिमङ्गल । ७८, सादिसस्यान सह आदिना
वर्तते तत्सादि । नाभेरधस्तात् यथाक्लृप्पणप्रमाणोपेत पुन उप-
रि हीन इति भाव । ७९, कुब्जसस्यान यत्र पादपाणिशिराग्रीवा
दिक प्रमाणलक्षणोपेत उरउदरादि च हीन तत् कुब्जं । ८०, तत्रि
परीत धामनसस्यान । ८१, सर्वावयवैरशुभं हुडसस्यान । ८२, सा
प्रत प्रायो मनुष्याणा तदेव । यत्र द्रव्यशीति पापप्रकृतयो व्या
ख्याता । अथ पूर्वमुक्त स्थावरदशक व्याख्यायते । तिष्ठति
उष्णादितापिता अपि तत्परिहारासमर्था भवति ते स्थावरा, ते
सर्वेऽप्येकैन्द्रिया ज्ञातव्या । स्थावरत्यप्रदायकं कर्म स्थावरनामकर्म ।
१, सुखमनामकर्म येन जीवाधर्मचक्षुषामवृद्धया भवति, यथा निगो

दादयः । २, अपर्याप्तनामकर्म येन जीवा पर्याप्तिं विना म्रियते ।
यथा सर्वकालं निगोदा ३, साधारणनामकर्म येन एकस्मिन् शरीरे
अनताना जीवाना अवस्थान भवति, यथा कदाचनतकायमध्ये ।
४, अस्थिरनामकर्म येन जीवाना ओष्टजिह्वादयोऽवयवा अस्थिरा
स्युः । ५, अशुभनामकर्म येन नामे अथ शरीर अशुभ स्यात् । ६,
दुर्भगनामकर्म येन जीवा दौर्भाग्यवतो भवन्ति । ७, दुस्वरनाम-
कर्म येन जीवाना अमनोहा स्वर स्यात् । ८, अनादेयनामकर्म
येन जीवाना वचन केनापि न मर्यते । ९, अयश कीर्तिनाम
कर्म येन जीवाना लोके अयश कीर्ति स्यात् । १०, एव स्यावर-
दशक व्याख्यात । इति चतुर्थं पापतथ्य परूपितम् । अथ पचम
आधधतथ्य व्याख्यानयति ।

[चरुखुदिद्वि अचरुखु, सेसिदिअ ओहिकेवलेहि च ।
दंसणमिह सामन्न, तस्सावरण तय चउहा ॥ १२ ॥ २३॥

[सुहपडिबोहा निदा, निदानिदा य दुक्खपडिबोहा ।
पयला ठिओवविहस्स, पयलपयला य चकमओ ॥ १३ ॥ २४

[दिणचित्तिअत्थकरणी, यीणङ्गी अद्धचक्किअद्धयला ।
एव जिणेहि भणिय, वित्तिसमं दसणावरण ॥ १४ ॥ २५॥

[जावजीव चरिस चउमास, पख्खगा निरयतिरियनर-
अमरा ।

सम्माणुसवविरइ-अहक्खाय चरित्तघायकरा ॥ १५ ॥ २६॥

[जलरेणुपुढवीपवय-राईसरिसो चउविहो कोहो ।
निगिसलया कट्ठीअ-सेलत्थभोवमो माणो ॥ १६ ॥ २७॥

[मायावलेहि गोमुत्ति, मिढसिग घणवसमूलसमा ।
लोहो हलिह्वजण-कहमकिमिरागसारिच्छो १७ ॥ २८॥

[जस्सुदया होइ जिण, हासरइ अरई सोग भय कुच्छा ।
मनिमित्तमन्नहा वा, तं इह हासाई मोहणिअ ॥ १८ ॥ २९॥

(३०) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि तं यत्कीञ्च (६थी १०) ॥

[पुरिसिन्धीतदुभय पइ, अहिलासो जवसा हवइ सो उ
धीनरनपुवेउदओ, फुफुमतणनगरदाहसमो ॥१९॥ ३०॥

[मघयणमद्विनिचओ, त छद्दा वज्जरिसहनाराय ।
तह रिसहनाराय, नाराय अहनाराय ॥ २० ॥] ३१ ॥

[कीलिअ ठेवइ इह, रिसतो पटो अ कीलिआ वज्ज ।
उभओ मवडवधो, नाराय इमसुरालगे ॥ २१ ॥] ३२ ॥

[समचउरस? निग्गोह^२, साइ^३ वामण^४ खुज्ज^५ हृडे अ^६ ।
जीवाण उ सठाणा, सबत्थ सुलक्खण पढम ॥२२॥ ३३॥

[नाहिइ उपरि योअ, तउअमहोपिठ्ठिअरउरवज्ज ।
सिरगीवपाणिपाण, सुलक्खण त चउत्थ तु ॥२३॥ ३४॥

[विवरीयं पचमग, सबत्थालरक्खण भवे छट्ठ ।
सठाणविहा भणिया, जिणिदउरवीघरागेहि ॥२४॥ ३४॥

[थावर सुट्ठम अपज्ज, साहारणअयिरअसुभदुभगाणि ।
दूसरणाइज्जजम, थावरदसग विवज्जत्थ ॥२५॥ ३६ ॥

[(अ०) पताअ प्रयोदशापि गाथा इगवि-यादिगाथाअधूर्णा
धृतौ च लेशतो ॥ व्याख्यातस्वरूपा]

इदिअकसायअवय-जोगा पच चउ पच । तन्नि कमा ।
किरिआओ पणगीस, इमा उ ताओ अणुक्रमसो ॥२७॥ ३७

काइय अहिगरणिया, पाउसिआ पारितावणीकिरिआ ।
पाणाइवायरभिज, परिग्गहिआ मायवत्ती अ ॥२८॥ ३८

मिच्छादसणवत्ती, अपचस्वाणायदिहि पुट्ठी अ ।
पाइच्चिअसामनो-वणीअ नेसत्थिसाहत्थी ॥२९॥ ३९ ॥

आणवणि विआरणिआ, अणभोगा अणवकखपच्चइआ ।
अन्नापओगसमुदाण-मिज्झदोसेरियाचट्टिया ॥ १५॥४०॥

(प्रा० अ०) 'इदि०' स्पर्शेन १ रसन २ घ्राण ३ चक्षु ४ श्रोत्रे
न्द्रियाणि, ५ कषाया-प्रोधाया ४, अत्रतानि-प्राणातिपातादीनि
५, योगा-मनोयोगाया, ३, क्रिया पञ्चविंशतिरेवम् । कायेनाय
तमानेन निर्धुत्ता कायिकी १, पशुधधादिप्रवर्तनेन सर्गादिनिर्ध
र्तनेन बाधिकरणेन बाऽधिकारिणी २ जीवाजीवयोरुपरि
प्रक्षेपेण भया प्राक्षेपिकी ३, निर्वेदान् प्रोधादेष्टव्यपरपो परिता-
पेन पारितापनिकी ४, एव प्राणातिपातेन प्राणातिपातिकी ५,
कृत्याधारम्भेणारम्भिकी ६, धाभ्यादिपरिग्रहेण पारिग्राहिकी ७,
मायया पर प्रत्याययति मायाप्रत्ययिकी ८, 'मिच्छा०' जिनवच-
नाश्रद्धानेन मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी ९, अप्रत्याख्यानेन अप्रत्या-
ख्यानिकी १०, कौतुकात् दृष्ट्या निरीक्षणेन दृष्टिकी ११, सन्देहा-
दिपृच्छनेन पृच्छिकी १२, रागादभ्यादीना हस्तस्पर्शेन स्पृष्टिकी
या । जीवाजीवो प्रतीत्य कर्मजन्धेन प्रातित्यिकी १३, स्थगयाभ्या-
दिक प्रष्टु समन्तादुपनिपतत प्रशस्त च लोकमवलोक्य हर्ष-
करणेन सामन्तोपनिपातिकी, अथवा ऽनाच्छादितभाजनेन प्रक्षाना
समन्तादुपनिपातेन सामन्तोपनिपातिकी १४, राजायादेशाश्रितग-
यन्प्रशस्त्रायाकर्षणेन नैशस्त्रिकी १५, स्थहस्तेन जीव शशकादिक
लास्या जीवेन भ्यादिनाऽजीयेन शस्त्रादिना मारयत स्यादस्तिकी
१६, 'आणवणि'० जीवाजीवयोरप्राणापनेन आप्रापनिकी आनयनेन
आनयनिकी वा १७, जीवाजीवयोर्विदारणेन विदारणिकी १८,
अनुपयोगाद्विद्यादानग्रहणेन अनाभोगिकी १९, इहलोकपरलोक
विराधाधरणेन अनयकार्हेप्रत्ययिकी क्रिया २०, अन्या पञ्चविंशति-
तमा बुध्प्रणिधानयोगत्रयेण प्रायोगिकी क्रिया २१, अष्टकर्मणा स-
मुदान येन भवति तेन सामुदानिकी क्रिया अथवा मेलापक कृत्या
यल्लिपनायष्कदादि क्रियते सा सामुदायिकी क्रिया, २२, माया-
लोभरूपप्रेम्णा भया प्रेमिकी क्रिया २३, क्रोधमानरूपेण द्वेषेण
भया द्वेषिकी क्रिया २४, अकषायिणा केवलकायजयोगयन्धेन
ईर्यापथिकया मार्गशोधने भया ईर्यापथिकी क्रिया २५ ॥ अथ सद्य
रस्य भूतपञ्चाशद्भेदानाह—

रीतपरिणामेन मिथ्यादर्शनेन संज्ञाया मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी ।
 ९, अप्रत्याख्यानेन अविरत्या जाता अप्रत्याख्यानिकी । १०, कौतु-
 वादिनिरीक्षणेन वृष्टिकी । ११, रागादुद्वेपाद्वा जीवाजीवया स्वरूप
 पृच्छनेन अथवा रागादेभ्य वृषभयालकादिविशिष्टयस्तूना हस्तस्प
 र्शनेन निर्वृत्ता वृष्टिकी तथा १२ जीवाजीवादी
 प्रतीत्य—आधित्य कर्मबंधनेन संज्ञाया प्रातित्यिकी । १३, स्वकी
 यगज्ञाभववृषभादिविशिष्टपदार्थ विलोकयितुं एतद् भवत नमा
 गच्छत प्रज्ञा कुर्वत वृद्धा हर्षकरणेन अथवा अनाच्छादितस्नेहादि
 भाजने प्रज्ञाया जीवना निपतनेन मज्ञाया सामतापनिपातिकी
 । १४, राजायादेशाप्रितरा यत्रशस्त्रायाकर्षणन संज्ञाया नैशस्त्रिकी ।
 १५, जीवेन श्वादिना अजीवन शस्त्रादिना शशकादिक स्वह
 स्तेन मारयत म्याहन्तिकी । १६, जीवाजीवयाराज्ञापनेन स्वे
 च्छया व्यापाररूपेण आनयनेन वा आज्ञापनिकी आनयनिकी
 वा । १७, जीवाजीवयाविदारणेन स्वाग्नेन वैचारणिकी । १८,
 शून्यचित्ततया वस्तुनामादाननिक्षेपेन अनाभागिकी । १९
 इह लोक परलोकविरुद्धाचरणेन हिमादिषु व्यापाराचरणेन
 अतवकाशप्रत्ययिकी । २०, अया अपरा पचयिञ्शतितमा ।
 मनावचनकाययोगदुष्प्रणिधानेन निर्वृत्ता प्रायागिकी । २१, अष्टाना
 कर्मणा समुदायेन वा भवति सा मासुदायिकी । २२,
 मायालोभाश्रिता प्रेमिकी । २३, क्रोधमानाश्रिता द्वयिकी ।
 २४, वैयलिन। वैयत्काययोगजनितयथेन मज्ञाया देयापयिकी ।
 २५, एवं प्रिया पचयिञ्शति । एवं पूर्वात्तममदशमदाना
 पंचयिञ्शतिप्रियाणा च मीलने द्वित्रारिंशद् भेदा आश्रयस्य
 ज्ञातव्या इव पचम आश्रयतत्त्वप्ररूपितम् ॥ अथ पष्ठ सधरतत्त्वं
 विवृणाति ॥

समिह गुप्ती परीमह, जहधम्मो भावणा चरित्ताणि ।

पणत्तिगदुवीसदसबार—पचभेणहिं सगवत्ता ॥१६।८१॥

(प्रा० अ०) 'समिह' ईयाणा समितय पच, मतागुह्याया
 गुप्तयस्तिच, परिपहा —“सुहा १, पिश्यामा २, मो ३, उम्ह ४,
 दसा ५, चेला ६, डरह ७, त्योओ ८, । चरित्रा ९, निसीहिआ
 १०, मिज्ञा ११, अक्कोस १२ यह १३, जायणा १४ ॥ १ ॥ अलभ

१५, रोग १६, तणफासा १७, मल १८, सकार १९, परीसहा ।
 पन्ना २०, अग्नाण २१, सम्मत्त २२, इअ बावीस परीसहा ॥ २॥ ”
 यतिधर्म — “खती १, महज २, अज्जव ३, मुत्ती ४, तव ५, सजमे
 ६, अ बोधव्वे । सञ्च ७ मोअ ८, अकि-चण ९ च वर्म १०, च
 जइधम्मा ॥ १ ॥ ” भाजना — “अनित्यता १ मशरण २, भय ३ मेक-
 न्थ ४ मन्यता ५ । अशोच ६ माअवविधि ७, संघर ८ कम्म
 निज्जेरा ९, ॥ १ ॥ धर्मम्वाख्यातता १० लोक ११, द्वादशी
 बाधिभायना १२ ॥ ” चारित्र्याणि—प्राणातिपातविरमणादीनि,
 प्राणा इन्द्रियादया दश पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविधं बलं च, उच्छि-
 द्वास्तनि ध्वाममथाभ्यदायु । प्राणा दशैते भगवद्भिरक्तास्तेषां
 वियोगीकरणं तु हिंसा ॥ १ ॥ ” नेषा प्राणानामतिपात प्राणाति-
 पात जीवस्य दुःखात्पादत न तु जीयातिपात, तस्माद्विरमणम् ।
 एव मृषावादनिरमणादीनि, अथ “सामादित्य पदम, छेओथ
 द्वायण भवे धीअ । पग्गिहागविसुद्धीअ, सुहुम तह सपराय च
 ॥ १ ॥ ततो अ अहक्काय ग्याय सव्वमि जीयलोगम्मि । ज
 चरिऊण सुयिहिआ, वच्चतयारामर ठाण ॥ २ ॥ ” अथ निज्ज-
 राभेदानाह—

(वृ०) ईर्याभापैपणादाननिक्षेपोत्सर्गरूपाः पञ्च समितयः ।
 तत्र लोकातिवाहिते मार्गे पद पद चक्षुषा पश्यतीतीर्यासमितिः १,
 निरवधवचनजल्पनाद् भाषासमितिः २, द्विचत्वारिंशदोपरहितात्रा-
 दिग्रहणादेपणासमितिः ३, सम्यग्बिलोकितासनादिग्रहणानिक्षेपा-
 द्वादानग्रहणसमितिः ४, निर्जीवस्यण्डिलेषु खेलजालादिपरिघ्रापनात्
 पारिघ्रापनिकासमितिः ५ । उक्ति पञ्च समितयः । पापव्यापारेभ्यो
 मनोवाक्कायगोपनान्यनोवचनकायगुप्तयः ३ ॥ द्वाविंशतिः परी-
 पहा.—तत्र बुधुसायाः सहनेन क्षुत्परीपहः १, तृष्णायाः सहनेन
 तृप्परापहः २, शीतर्चो शीतसहनेन शीतपरिपहः ३, उष्णर्चो ता-
 पसहनेन तापपरिपहः ४, वर्षाकाले दशमशकसहनेन दंशमशकप-
 रीपहः ५, वस्त्रादिपरिग्रहण्यागेन नन्नाग्न्यपरीपहः ६, जीवानामु-

पद्मस्य सम्यक्सहनेन अरतिपरीपहः ७, स्त्रीरूपादिदर्शनादक्षोभत्वेन स्त्रीपरीपहः ८, गोचरचर्यायामरसविरसाहारग्रहणान्मनस्यविपादन गोचरचर्यापरीपहः ९, स्त्रोभिः सहैकस्थ्येऽपि चित्ताक्षोभेन निप नापरीपहः १०, स्वरशिलाकाष्ठोपरि शयनान्द्रव्यापरीपहः ११, दुर्वचनतर्ज्जनसहनेन आक्रोशपरीपहः १२, यन्त्रादिपीडासहनेन वधपरीपहः १३, टातडुल्लागमनाप्रार्थित भिक्षाग्रहणेन याश्चापरीपहः १४, कर्मवशात् गृहम्यगृहऽन्नपानान्निमामभ्या सत्यामपि तदप्राप्तायदीनचित्तत्वादलामपरीपहः १५, ज्वगतीसारान्द्रिरोगसहनेन रोगपरीपहः १६, तणकण्टकादिव्यथासहनेन तणपरीपहः १७, मलसहनेन मलपरीपहः १८, तिस्कागपमानसहनेन सत्का रपुरस्कोपपरीपहः १९, प्रज्ञादिदुर्षसहनेन प्रनापरीपहः २०, अ भयनरुलेशसहनादज्ञानपरीपहः २१, जिनवचनाश्रवणानेन सम्यक्त्वपरीपहः २२ । एव द्वाविंशति परीपहाः ॥ 'जइयम्म'ति क्षान्त्यादिको दशविंशो यतिधर्मः, तत्र महिष्णुत्व धमा १, निरुद्धारता मार्दवम् २, निर्मायिन्मार्ज्जयम् ३, सद्भावः मत्तयम् ४, अलोभत्व शौचम् ५, प्राणिन्या सयमश्रेन्द्रियनिरोधः ६, उन्धानिरोधस्तपः ७, निर्म्ममत्वं त्यागः ८, निष्पग्निग्रहत्वमाक्रिञ्चन्यम् ९, अमैधुनत्वः प्रह्वचर्यम् १०, इति दशविंशो यतिधर्मः ॥ 'भावण'ति पदार्थानां क्षयविनाशित्वमनित्यम् १, त्राणाभावाज्जीवानामशरणम् २, चतुर्दशरज्ज्वान्मकलोत्स प्रदक्षो नास्ति र्थो जीर्णरेणेन न स्पृष्ट इति भवः ३, 'एव एवात्पत्रते विपश्यति कर्म्मण्यनुभवति चैकत्वम् ४, देहधनेन वेभ्यो तात्मनो भिन्नत्वचिन्तनमन्यत्वम् ५, सप्तधातु मयदेहस्याशुचिंतचिन्तनादशुचिंस्त्वम् ६, मनोराक्षीययोगैः शुभाशुभकर्म्मोज्जनमाश्रवः ७, सर्वोर्वद्वोरनिराधात् भैरवः ८, ससारबीजभूतकर्मणां जरणा निज्जेरा ९, अहंकारात्तदधर्मश्रवणाद्धर्मः १०, 'स्थित्युत्पत्तिव्ययात्मरुद्रव्यपूरणकटिस्थकरवैशाखस्यान-

व्रत्स्थितलोकचिन्तनालोकभावना ११, जैनतत्त्वनिश्चयावगमाद्भो-
तिधिरिति १२ । एव द्वादश भावना ॥ 'चारित्त'ति चारित्राणि
पञ्च, तत्र त्रसस्यावरशत्रुमित्रादिषु समभावकरणात्सामायिकम् १,
व्रतपर्यायन्त्रेदन्त्रेदोपस्थापना २, चत्वारस्तपः कर्तारश्चत्वारो वै-
यावृत्त्यकर्तार एको वाचनाचार्य इति नवको गणः । तत्र चत्वारो
निर्दिष्ट तपः कुर्वन्ति चत्वारो वैयावृत्त्यकराः कल्पस्थितस्तथाचा-
म्लानि यावत् पण्मासाः । नदन्ने वैयावृत्त्यकरास्तपः कुर्वन्ति, सचा-
चाम्लानि यावत् पण्मासाः । नतः कल्पस्थितस्तपः शेषास्तथाचाम्लानि ।
एवमष्टादशमासप्रमितिः परिहारमिथुद्धिर्नामचारित्रम् ३, सञ्ज-
जनक्रोधमानमायालोभवन्निन्देन मूर्खमन्त्राभोदये दशमगुणस्थाने
वर्त्तमानस्य मूर्खमसम्परायचारित्रम् ४, क्षीणमोहस्य उपशान्तमोहस्य
वा उपशान्तमोहक्षीणमोहमयोग्ययोगिगुणस्थानस्थस्य यथाख्यातचा-
रित्रम् ५ । इति चारित्रपञ्चकम् । एव पञ्चभिः समितिभिस्त्रिभिर्गतिभिर्द्वा-
विंशत्यापरीपहैर्दशया यतिर्मण, द्वादशभिर्भायिनाभिः, पञ्चभिश्चा-
रित्रैरेकीकृत्य सप्तपञ्चाशद्वेदाः सवरस्येति गायार्थः ॥ सवरतत्त्वमुक्त्वा
सप्तमनिर्जरातत्त्वस्वरूपं गायपादेनाह—

(भा० अ०) 'समिद् इति'—सवरतत्त्वस्य सप्तपञ्चाशन्
भेदा । ते च ५१ ज्ञातव्याः । यथा समितय पञ्च, गुणयस्तिन्त्र
परीपहा ह्यविशानि यातिधर्मा दशभेदः, भावना द्वादशधा, चा-
रित्राणि पञ्च एव त्रयेण समित्यादीनां पण्णा उत्तमार्द्धमातृभेद-
मख्यायोजने सप्तपञ्चाशद् भेदा ज्ञातव्याः । तत्र समि-
तय पञ्च ईर्यासमिति १ भाषासमिति २, पण्णाममिति ३
आदाननिलेपणाममिति ४, पारिष्टापनिकाममिति ५, । तत्र
सम्यक् प्रशस्तार्हत्त्वप्रचनानुसारेण इति गमन चैर्यासमिति । ई-
र्याया गमनस्य समिति ईर्यासमिति । भार्गवच्छन्न युगप्रमाणभूमौ
दत्तदृष्टि माधु समस्तजीवानां रक्षा कुर्वन् यानि सा ईर्यासमिति
इति भावः । १, भाषासमिति भाषाया निरवयवचनस्य समिति
भाषासमिति । २, पण्णाममिति यथा द्विचत्वारिंशद्दो

अशरणभावना २, भयभावना ३, एकत्वभावना ४, अन्यत्वभावना ५, अशौचभावना ६, आश्रयभावना ७, सखरभावना ८ निर्जरा भावना ९, धर्मभावना १०, लोकस्वभावभावना ११, बोधिभावना १२, । तत्र समारे सर्वपदार्थानां अनित्यता यत् चिन्त्यते सा अनित्यभा-
वना । १, अशरण देहिना मरणादिभये रुसारं शरण विर्माप-
नास्ति इत्यादिचिन्तन अशरणभावना । २, जीवानां घनुरशीतिलभ्य-
जीवयोनिपङ्क्तिमणचिन्तन भयभावना । ३, एकाक्येय जीव उ-
त्पद्यते विपद्यते कमाण्युपा-यति भुजे चेत्यादि चिन्तन एकत्वभावना
। ४, जीवानां देहान् पृथक् मति पुत्रकलत्रादिधनादिपदार्थेभ्योऽ-
त्यन्तभेद एकत्वम्, अतः तत्पदार्था कोपि कस्यापि सखी-
नास्ति इत्यादि चिन्तन अन्यत्वभावना । ५, देहस्य सप्तधानुम-
यस्य नष्टं जातानि निरन्तरं मरति उन्मूल्यश्म्यादिष्वस्तुति यो-
मत्मानि सहस्राणि सन्ति अत्र शुचि-यं कुत्र स्यात्, इति
चिन्तन अशौचभावना । ६, समागम्यस्थितसमस्तजीवानां मिथ्या-
म्यकपायाधरतिप्रमादीर्तरोद्रव्यानादिदृष्टुमि निरन्तरं कमानि
यध्यमानानि सन्ति इतिचिन्तन आश्रयभावना । ७, मिथ्यात्वादीनां
यधहेतुभूतानां रुधिरापाया सम्यक्-वादय तेषां चिन्तन सखरभा-
वना । ८, निर्जराभावना कमनिर्जराग्या द्विधा सकामा अकामा-
य । तत्र सकामा साधूना । अकामा च अज्ञानरजनिता जीवानां
। तत्र सकामा द्वादशप्रकाशतपाविहितकर्मभयरूपा । १ अकामा पुन-
रित्यमादिजीवानां तपायुभुक्ता उद्वेगभेदनाशरोद्रहनाद्यकामवद्वेगन-
य कर्मभय तद्रूपं ज्ञातव्यं । त्रविधाया निर्जराया चि-
न्तन निर्जराभावना । ९, दुस्तरसमागमागरसमुत्तारणप्रबहणप्रायश्ची-
जिनप्रणीतश्रीधर्मप्रभाषितन धर्मभावना । १०, चतुर्दशरज्ज्वात्म-
कलोकस्य कटिमस्थापितकरनिर्यक्प्रसागितपादपुण्याकारस्य धर्मा-
धमस्तिपायादिषट्पदैः पङ्क्तिर्णस्य लोकस्य चिन्तन लाज-
भावना । ११, अनन्त नतकालदुर्लभमनुष्यादिषामप्रयोगेऽपि दु-
प्राप्य प्राया बोधिबीज जीवानां इत्यादि चिन्तन बोधिभावना । १२
पञ्च द्वादशभावना ध्यायाना । १३, अथ चारित्र्याणि पञ्च । चा-
रित्र्याणि पञ्च नामाधिक-१८८दोषस्थानीयपङ्क्तिहारविशुद्धि ३
सुधर्मपरायण्यमाख्यात-नामानि । तत्र नामाधिकं सर्व-
साधयव्यापारपरित्यागनिरवद्यव्यापारगमेवनरूपं ज्ञातव्यं । १,

छेदोपस्थापनीय गणाधिपेन प्रदत्त प्राणातिपातविरमणादिपञ्चम-
हावतरूप । २, परिहारविशुद्धिक नय माधवो गच्छात् पृथग भू-
त्वा अष्टादशमासान् यावत् यत्सिद्धात्प्रोक्तरीत्या तप कुर्वति तत्प-
रिहारविशुद्धिक ज्ञेय । ३, सूक्ष्ममपराय सूक्ष्मसपरायाख्यदश-
मगुणस्थानकप्राप्ताना माधूना यच्चाग्निं तत् सूक्ष्मसपराय । ४
यथाख्यात सर्वेषु कपायेषु सर्वेषां क्षय प्राप्तेषु माधूना यच्चारित्र्यं तत्
यथाख्यात । ५, एतेषां चारित्र्याणां मध्ये नाप्रत प्रथमचारित्र्यद्वय
विमानमस्ति, शेषाणि त्रीणि चारित्र्याणि व्युच्छिन्नानि । एष चा-
रित्र्यपञ्चक व्याख्यात । एष समितोना पञ्च भेदा, गुप्तीना त्रय,
परीपहाणा द्वयविंशति, यनिधर्मस्य दश भायनानां द्वादश, चारि-
त्र्याणां पञ्च भेदा, इति सप्तपञ्चाशद्वेदा सवरतन्त्रस्य सजाता ।
इति षष्ठ सवरतन्त्र लक्षेपतो व्याख्यातम् । अथ सप्तम निर्जरातन्त्र
व्याख्यातयति ।

[इरियाभासेसणादाणे, उच्चारं समिर्हसु य ।
मणगुत्ती वयगुत्ती, कायगुत्ती नहेव य ॥ २६ ॥] ॥ ४० ॥
[खुहा पिवाभा सीउण्ह, दसाचेलारइत्थीओ ।
चरिया निसीहिया सिज्जा, अक्कोमवहजायणा ॥ २७ ॥] ॥ ४१ ॥
[अलाभरोगतणफामा, मलमकारपरीसहा ।
पण्णा जन्नाण सम्मत्त, इय वायीस परीसहा ॥ २८ ॥] ॥ ४४ ॥
[खतोमइवअज्जव, मुत्ती तवसजमे अ बोद्धवे ।
सव सोय आग्नि-चण च वभ च जट्ठम्मो ॥ २९ ॥] ॥ ४५ ॥
[पढममणिचमसरण, मसारो णगया य अन्नत्त ।
असुइत्त आसव, सवरो यनह निज्जरा नवमी ॥ ३० ॥] ॥ ४६ ॥
[लोगमहायो वोही, दुल्लहा धम्मस्स साहगा अरिहा ।
ण्याओ भावणाओ, भावेयवा पयत्तेण ॥ ३१ ॥] ॥ ४७ ॥
[सामाइयत्थ पढम, छेओवट्ठावण भवे वीय ।
परिहारविशुद्धीय, सुद्धम तह सपराय च ॥ ३२ ॥] ॥ ४८ ॥

(४२) ॥ श्रीमद्यतावपगिष्ठानि न च धीज (६ थी १०) ॥

[नत्तो अ अहस्तराय, म्वाय मन्त्रमि जीवलोगमि ।
ज चरिऊण मुविहिया, उच्चति अयरामर ठाण ॥३३॥] ४९

[(अ०) एता अणपि व्यावर्णितम्यरूपा इति सुगमा ॥]

[अणमणाम्णोयरिया, वित्तिमसेवण रसचाओ ।
कायकिलेसो सलीण-या य वज्झो तयो होइ ॥३४॥] ५०

[पायच्छिउत्त विणओ, उयाउव नहेय सज्झाओ ।
आण उम्मग्गोयि अ, अप्पिभतरओ तयो होइ ॥३५॥] ५१

[(अ०) एते व्यावर्णयिष्यमाणस्वरूपे ॥]

[आलोयण १ पडिक्कमणो २-अय ३ विवेग ४ सुमग्गो ५ ।
नरउच्छेय ७ मल ८ अणर-दूपा य ९ पारयिण १० नेव
॥३६॥] ५२

[(अ०) आलोचन १ प्रतिक्कमण २ उभय मिथ ३, विवेक
म्याग ४, उत्तमर्ग कायाम्मर्ग ५ तप ६, छेद पर्यायाशयि
नाश ७, मूल मर्प्यायच्छेद ८, अनवस्थाप्यता ९, पारमार्थिक
१० चेति दशधा प्रायश्चित्तानि ॥ प्रायश्चित्तभेदानुसूत्याथ विनयभेदा
नाह—]

[भत्ती १ बहुमाणो २ वल्ल-जणण ३ भासणमवन्नरायस्स ४
आमायणपरिहाणी ५, विणओ मत्तेवओ एसो ॥३७॥] ५३

[(अ०) भक्तिर्बाह्यप्रतिपत्ति १, बहुमाना मानसो प्रीति २
वर्ण आद्या तत्करण ३ अवर्णयादभ्य निराकरणाय भाषणं प्रतिश
ब्दन ४, आद्यातत्तापरिहाणिरिति मद्दक्षेपता विनय पञ्चधा ॥]

[नाणस्स दसणस्स य, चरणस्स य तह तिविहजोगस्स
विणओ लोणुवयारो, मत्तविहो विसयभेणं ॥३८॥] ५४

[(अ०) पुन प्रकारान्तरेण विनयभेदानाह—ज्ञानदर्शनच्चारिप्रमनोषच कायलोकोपचारूपविषयभेदान्स्त्रविधोपि विनयप्रतिपादित ॥]

[भक्ती तह बहुमाणो, तद्दिट्ठत्थाण सम्मभावणय ।
विट्ठिगहणभासो वि अ, णसो विणओ जिणुद्धितो ३९] ५५

[(अ०) ज्ञानविनयमाह—ज्ञानज्ञानिनोर्भक्तियुक्तमानौ । तद्वृत्त्यार्थांता सम्यग् भाष्येन चिन्तन, विधिर्योगोपधानादिकोनेकप्रकार, तत्पुनरस्य ज्ञानग्रहण, अभ्यास परिचयश्चेति, एव भक्तियुक्तमानभाष्येनग्रहणाभ्यासभेदात् विनयो ज्ञानविनय पञ्चधा जिनोद्धित तीर्थकरप्रतिपादित इति ॥]

[सुस्तसणा अणामा-यणा य विणओ अ दसणे वुविहो ।
दसणगुणाहिणसु, कज्जई सुस्तसणा विणओ ॥४०॥] ५६

[(अ०) दर्शनविनयमाह—दर्शनविनयो मूलतस्तावच्छुभ्र्याऽनाशातनाभेदाद्विधा, इदमेवाह—शुभ्रपणाऽनाशातना चेति दर्शनविषयो विनयो द्विभेद । तत्र शुभ्रपणोचितप्रतिपत्तिमेधनात्मको विनयो दर्शनगुणाधिकेषु विशिष्टसम्यग्दर्शनिषु क्रियत इति भाव]

[सक्कारब्भुद्वाणे, सम्माणसणपरिग्गहे तह य ।
आसण अणुप्पयाण, किट्ठकम्म अजलिगहो अ ॥४१॥] ५७

[(अ०) शुभ्र्याविनयभेदानाह—शुभ्र्याविनयो दशधा, ते चैव, सत्कार १ अभ्युत्थान २, सम्मान ३, आसनपरिग्रह ४, तथा च आसनानुप्रदान ५, कृतिकर्म ६, अजलिग्रह दस्तयोजनमित्यर्थ ७ ॥]

[इतस्स हिगच्छणया, ठिअस्स तह पज्जवासणा भणिआ
गच्छताणुवयण, णमो सुस्तसणाविणओ ॥४२॥] ५८ ॥

[(अ०) आगच्छतोऽभिगमन ८, स्थितस्य तथा पर्युपामन

(४४) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि न च यीज (६ यी १०) ॥

सेव्यतम् ९, गच्छतोऽनुव्रजनम् १०, येष दशविध शुभपाविनया भणित । तदासेवनादर्शनशुद्धि स्थिरता च जायते इत्येष दर्शन विनय उच्यते ॥]

। [तित्थयरधम्मआयरिय-यायगे थेरकुलगणे सये ।
सम्भोडअ किरियाण, मट्ठनाणाईण य तहेच ॥ ४३] ॥ ९ ॥

[(अ०) अनाशातनाधिनय पञ्चच-चारिशब्देदमाह—तीर्थ
कर १, धर्म २, आचार्य ३ याचक उपाध्याय ४, स्थविरो धय-
पर्यायश्रुते ५, कुलमेकाचार्यमन्तनि ६, गणो मिथ मापेक्षकुलग्रय
समूह ७, मघ ८, सम्भोग समानधार्मिकाणा परस्परैण भक्ता
दिदानमहणरूप, तद्वान् साम्भोगिक ८, विद्या अस्ति परलोकोऽ
स्यात्माऽस्ति च सकलद्वेषावर्द्धित मुक्तिपदमित्यादिप्ररूपणा-
त्मिका १०, मतिशानादीनि च ज्ञानानि १८ इत्येतानि पञ्चदश
पदानि, तेषाम् ॥]

[आमायणउज्जणया, णमि नह य भत्तिवन्माणो ।
घणस्म य सजलण, होइ अणासायणाविणओ ॥ ४४] ॥ १० ॥

[(अ०) आशातनवर्जना १, भक्तियहुमान, भक्तिर्वाद्या पर्यु-
पामना तन्महिमो बहुमान आन्तर प्रीतियोग २, घणीसञ्चलनं
च सद्भूतगुणवीर्त्तनेन यशादीपनम् ३, पूर्वार्त्ताना पञ्चदशाना आ-
शातनय-भनादिप्रितयकरणम् भव-यनाशातनाधिनय पञ्चचरया
रिशब्दे ॥ एतेनापि भवति दर्शनशुद्ध्यादिरिति ॥ उक्तो दर्शन
विनयो द्विभदोऽपि ॥]

[सामाडआडचरणस्स, सदहाण नहेव काणण ।
सफासणापरुवण—मह उरओ भवमत्ताण ॥ ४५] ॥ ११ ॥

[(अ०) चारित्रविनय सामायिकादिचारित्र्यभेदेन पञ्चधा
भणितापि श्रद्धानादिभेदैर्गुणित पञ्चदशधा, तत्र सामायिकादे
श्रद्धान् सचि १, कायेन स्पर्शेन पालनम् २, भज्याना पुरतस्तसद्
गुणवर्णनापुपदेशेन प्ररूपणमिति ३ ॥]

[मणवयकाडअविणओ, आयेरिआईण सबकालंपि ।
अकुसलमणाईरोहो, कुसलाण उदीरण तह य ॥४३]६२

[(अ०) मदैयाचार्यादीना प्रत्यशुभमनआदीना 'निरोध
शुभाना च प्रेरण, स मनोवच कायिकविनय, एते मनोवच काय
विनया प्रत्येक प्रशस्ताप्रशस्तभेदेन द्विभेदा, प्रशस्तस्य प्रवर्तन नि
र्जराहेतु, अप्रशस्तस्य च निवर्तनम् । तावपि प्रत्येक मत्तभेदो ।
प्रशस्तमनोविनयस्य तत्रापापामात्राभ्यामनिरपेक्षानाश्रयकरा-
क्षपिकगभूताभिशङ्कनानि भेदा, तदिदमे चाप्रशस्तस्य । एव
यच्चसोपि द्विभेदस्य । प्रशस्तकायस्य चायुक्तगमनस्याननिपदन
त्यवर्तनोल्लघनप्रलघनमनेन्द्रिययोगयुक्तनानि । इतस्य स्वना-
युक्तानि ॥]

[अम्भासत्थण छदोणु-उत्तण कयसुपटिकई ।
तह य कारिअमित्तकरण, दुक्कयत्तगवेसणा तह य ॥४७]६३

[(अ०) लोकोपचारविनय मत्तधा, तत्राभ्यासामन गौर-
वाहस्य समीपवृत्तिना १ छन्दोऽनुवर्तन आराध्यस्य छन्दोऽभि-
प्रायन्तवनुसरणम् २, कृतसुप्रतिकृति विनयात्प्रसादिना गुरव
श्रुत दास्यन्तोत्यभिप्रायेणाशनादिदानप्रयत्न ३, कार्य ज्ञानादि,
तन्निमित्त करण भत्तादिदानम् ४, दुःखार्तस्य श्लानीभूतस्य भैष
ज्यादिना गयेषण दुःखार्तगयेषणा ५ ॥]

[तह देसकालजाणण, सबत्येसु तहाणुकूलत्त ।
लोमोवमारविणओ, सत्तविहो होइ विण्णेओ ॥४८]६४

[(अ०) देशकालज्ञान अवसरोचितार्थसम्पादनम् ६, सर्वा-
र्थषु तथानुकूल्य आराध्यसम्बन्धिषु सर्वप्रयोजनेष्वप्राप्तिकूल्यम् ७,
एव लोकोपचारविनय मत्तविधो विनयो भवति ॥]

[आयरिय उवज्झाण, थेरतवस्सी गिलाणंसेहाण ।
साहम्मिअ कुलगणस-धवेआवच हवइ दसहा ॥४९]६५

(४६) ॥ श्रोतव्यतत्त्वपरिशिष्टानि न च थी ज (६ थी १०) ॥

[(अ०) वैद्याध्यायभेदानाह—आचार्यापाध्यायौ प्रतीतौ, स्थ-
यिर' प्रयाक्त, तपस्वी अष्टमादिविष्टतपोवान्, ग्लान आर्त्त-
शेक्षो नयदीक्षित, माधर्मिक भगवानाचारवान्, कुलगणसथा' प्रा
गुक्ता, एतेषा दशाना विषयभेदात् वैद्याध्यायमपि दशधा भवति ॥]

[आयरियउवज्झाये, तरस्सिमेहे गिलाणसाहसु ।

समणुन्नसधकुलगण-वेद्यावच्च ह्वड्ढ दसहा ॥ ५० ॥] ६६ ॥

[(अ०) यथा शब्दपराध्याया व्याख्यातस्यैव ॥]

[बाधणा पुच्छणा चं व, तहा य परिअट्ठणा ।

अणुप्पेहा धम्मकहा, सज्झाओ होड पच्चहा ॥ ५१ ॥] ६७ ॥

[(अ०) स्वाध्यायभेदानाह—शाचना सूत्रार्थपठनपाठनादि
१ पृच्छना मन्दिग्धसूत्रार्थस्य गुपादे प्रश्न २, परिवर्तना पूर्वप
ठितसूत्रार्थस्यापत्तनम् ३, अनुमेधा अर्थचिन्तनम् ४, धर्मकथा ध-
र्मापदेश इति स्वाध्याय पञ्चधा भवति ५ ॥]

[झाण चउविह खल्लु, अह रुह तहेव धम्म च ।

सुक्क पुण पत्तेय, चउविह चेव नायव ॥ ५२ ॥] ६८ ॥

[(अ०) ध्यान चतुर्विध, खल्विति निश्चये, आर्त्त रौद्र तथैव
धर्म्य च शुक्लमिति । पुन प्रत्येक चतुर्विधमेव ज्ञातव्यम् । लक्ष
णादीनामपि चतुर्विधस्य ध्यानशतकादेरयलोक्यम् । आर्त्तरौद्रया
नियुक्तिकर्गण धर्म्यशुक्लयोश्च प्रवर्तनेन निर्जराहेतुत्वमिति ।

[पदम अट्ठज्झाण, वीअ रुह इमे भवफलाह ।

तट्ठअं धम्म तुरिअ, सुक्क दो नुस्सवहेउड ॥ ५३ ॥] ६९ ॥

[(अ०) प्रथम आर्त्तध्यान, द्वितीय रौद्र, इमे भवफले संसा-
रपर्यन्ते, रागद्वेषमोहात्मकप्रादतपारिति । तृतीय धर्म्य, तुर्य शुक्ल
हे माभहेतु मयरनिर्जरा रूपत्वादनयो ॥]

[दब्बे गणदेहोवट्ठि, अडरित्ता सुद्धभत्तपाणाण ॥

उस्सग्गो भावे अह, कसायभवकम्म उस्सग्गो ॥ ५४ ॥] ७० ॥

[(अ०) उत्सर्गस्त्याग, स च द्विविध प्रव्यतो- भायतम् ।
प्रत्यतश्चतुर्धा गणदेहोपप्यतिरिक्ताशुद्धभक्षणानोत्सर्गमेदात् । गण-
पूर्वात्, तस्य ज्ञानाद्यर्थं पङ्गणोपसम्पत्तौ त्याग, जिनकल्पाद्यर्थं वा ।
देह मचित्ताचित्तात्मक, तत्रानाभोगादे कारणतो या गृहीतस्य स-
चित्तदेहस्य, कलेयरस्य चेतस्य । अनयनेन स्वदेहस्य वा । उपवेर्ष-
स्त्रपात्रादिकस्य । असनिधिसंघयत्वान्मुनिधर्मस्य दानस्य च सा-
ध्यपेक्षयाऽनेकदोषशबलत्वादधिकयोरशुद्रयोग्नेषणीयादिदोषयुजो-
र्भक्षणानयोश्चेति । भावतस्त्रिधा कपायाणा भग्नस्य कर्मणश्चोत्स-
र्गस्त्याग । अभ्यन्तरतपोभेदाना विनयादीना विशेषत स्वरूप भग्न-
तोषश्चविंशशतकवष्टोद्देशकादयसेयम् ॥]

धारसयिह तवो नि-ज्जरा य वधो अ चउविगप्पो य ।
पयड् ठिडअणुभाग-प्पणसमेणहि नायवो ॥१७॥ ॥७१॥

(प्रा० अ०)—‘धारस० द्वादशविध तपोविधान निज्जरा
स्यात् । ‘अणसणमूणा०’ १ ‘पायच्छित्त विण०’ । अ-
भ्यन्तरक मध्यवर्ति तपो भवति अन्तःकरणव्यापारप्राधान्यादभ्य-
न्तरीयकानभ्यस्तत्वात् घाह्यप्रव्यानपेक्षत्वाच्च । अथ बन्धभेदानां ३-
बन्धश्चतुर्त्रिकल्पश्चतुष्प्रकार प्रकृतिस्यतिरसप्रदेशबन्धभेदात् ।
मिथ्यात्यादिभिर्हेतुभिः कर्मयोग्यवर्गणापुद्गलैरात्मन क्षीरनीरज-
म्बुयय पिण्डयद्वाऽन्योन्यानुगमाभेदात्मक मन्त्रबन्धो बन्ध । तत्र
स्थितिरसप्रदेशरूपाणा वधाना य ममुदाय स प्रकृतिबन्धः ।
अध्यवसायविशेषगृहीतस्य कर्मदलिकस्य यत् स्थितिकालनिय-
मन स स्थितिवन्धः २ । कर्मपुद्गलानामेव शुभोऽशुभो वा घात्य
घातो वा यो रसः सोऽनुभागबन्धः ३ । कर्मपुद्गलानामेव यद्
ग्रहणं स्थितिरसानिरपेक्षदलिकमङ्गल्याप्राधान्येनैव करोति स
प्रदेशबन्धः ४, । उक्तं च—“प्रकृति ममुदाय स्यात्, स्थिति
कालावधारणम् । अनुभागो रसो ज्ञेयः, प्रदेशो दलसत्त्वयः ॥ १ ॥”
इदं प्रकृत्यादिस्यरूप मोदकद्वयान्तेन भाव्यम् । यथा घातविनाग्नि-
प्रव्यनिष्पन्नो मोदः, प्रकृत्या घातमुपशमयति, एव कफपित्तयोरपि
भावना कार्या । पर्वस्वभावा प्रकृति । स्थितिस्तस्यैव कस्यचिद्दि-
ग्गमेक, अपरस्य तु दिनप्रयः, एव कस्यचिन्मासादिकमपि काल

भवति । रस पुन स्निग्धमधुरादि तस्यैव कस्यचिदेकगुणाऽय-
स्य द्विगुणाऽन्यस्य त्रिगुण इत्यादिक । प्रदेशाश्च कणिकादिरूपा
कस्यचिदेकप्रसूतिप्रमाणा । यावदपगस्य सेतिवादिप्रमाणा । एव
कस्यचि कर्मणोऽपि । ज्ञानाच्छादनस्यमावा, अपरस्य दर्शनावरणरू-
पादिका प्रसूति । स्थिति कस्यचिन् त्रिंशत्मागरकाटोकोनीरूपा
अपरस्य सप्ततिरित्यादि । रस एकस्थानद्विस्थानादिरूप । प्रदेशा
अल्पबहुवहुतरबहुतमादिरूपा ॥ अथ सत्पदादिभिनयभिर्द्वात्रै, सि-
द्धप्ररूपणमाह—भाक्ष प्रस्तुत सिद्धप्ररूपणाय काऽधमः ? ।
उच्यते—जीवस्य कृत्स्नकर्मभयेण च स्थिररूपायस्थान तन्मात्र उच्यते
स च जीवस्यैव धर्म । धर्मधर्मिणोश्च कथञ्चिद्वदनयत्वात्मिष्ठप्ररूप-
णाय मोक्षप्ररूपणानि नाप्रस्तुतमिधानम् ॥

(६०)—द्वादशविधा निर्ज्वरा, तत्र उपवासादिकरण अन-
शन १, कृत्वादिपरिहारण उन्नोत्तरिका २, साद्विमपरिहारो वृत्ति
सक्षेपः ३, विहृत्यादिपरिहाराद्रसत्यागः ४, अनुपानदमनलो-
चान्तिकारापणात्कायग्लेश ५, वर्षाकालादौ कूर्मरद्वोपाक्षसङ्कोच
कृष्णात् सलोचनता ६, इति षड्विंशस्तपः । प्रायोद्यादुल्येन चित्तं जी-
मनोवा यच्छेदयति, पाप छिनत्तीति वा प्रायश्चित्त ७, घृत्ननरन्द-
नेन वैयावृष्यादिको विनयः ८, आचार्योपाध्यायतपरि-
शिष्यग्लानकुलगणसद्गसाधुसार्धमिकभ्यो रत्नपानाद्युपष्टम्भकरणेन
वैयावृष्यं ९, वाचनापृच्छनानुमेसास्त्रायधर्मोपदेशदानत. स्वाध्याय
१०, आर्चरौद्रपरिहारण धर्मशुद्धयानसेवनेन च ध्यान ११, ग-
मनागमनादिकायव्यापारपरिहारण कायोत्सर्ग १२, आन्तर तप
षड्विंशमाभ्यतर तप । एवद्वादशभिर्भेदैः कर्मणा निर्ज्वरा शाटी
भवतीति मयमपादार्थः ॥ निर्ज्वरातस्वमुक्त्वाऽष्टमबन्धतत्पस्वरू-
पमाह—अष्टानामपि कर्मणा बन्धः प्रकृतिस्थित्यनुभावप्रदेशैश्चतुर्विक-
ल्पो ज्ञातव्यः । तत्र कर्मणामष्टपञ्चाशच्छतप्रमाणाः प्रकृतयः स्युः
तद्यथा—ज्ञानावरणे पञ्च ५, दर्शनावरणे ९ नव, वेदनीयद्विक

मोहनीयेऽष्टाविंशतिः २८, आयुष्के चतस्रः ४, नाम्नि त्र्युत्तर शतं
२०३, गोत्रे २, अन्तरायपञ्चक ५, एवमष्टपञ्चाशन्तप्रकृतीनां
मध्ये काश्चनापि प्रकृतीः प्रत्यह जीवो वप्तातीति । 'ठिङ्'स्थितिः—
कालान्तराण, जीव एकेन कषायोदयात् कार्यानुक्रमेण कर्मोत्कृष्टे
स्थितिं करोति, तथाहि—ज्ञानावरणदर्शनान्तराण-वेदनीयान्तरायेषु
त्रिंशत्सागरकोटाकोटीः, आयुषस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमानिति । नाम
गोत्रयोर्विंशतिकोटाकोटीः । मोहनीये सप्ततिकोटाकोटी । जगन्त्या तु
वेदनीये द्वादशमुहूर्त्तान्, नामगोत्रयोरष्टावर्षा । शेषाणामन्तर्मुहूर्त्तमिति ।
'अणुभागमिति'— अनुभागो रम्बिपाकः, तत्राशुभप्रकृतीनां घोषा-
तकोनिवद्वित्रिचतुःस्थानवत्रायवदत्यन्तकटुकविपाकः । शुभप्रकृतीना-
मिभुवरायन्मधुरो रिपाको जीनानुभूयते । 'पएस'सि प्रदेशव-
न्त्यस्तु कर्मणा दण्डपादक, ता तेषां प्रदेशानां वेदनीये सप्तोत्कृष्टो
विभागः, यतस्तस्य स्वल्पैः प्रदेशैः प्रकटता न भवति । ततोऽन्येषां
कर्मणां निजनिजस्थितितागन्तव्यानुसारणं ढलपादकवृद्धिगिति ।
बन्ध४श्चतुष्पकार इति गायार्थः॥ अन्यतस्त्रमुक्त्वा नवमं मोक्षतत्त्वमाह—

(सा० अ०) 'धारसन्निह' इति । तत्र धारसन्निह इति—

माध्यामध्यान् एवमेकं ग्राह्यं, द्वादशप्रकारं तपः निर्जरा
प्रीक्यते । तत् तपो द्वादशाम्यतरभेदाभ्यां द्विधा स्यात् । तत्र यादृशं
तपं पद्भिः अनशनान्नोदरतान्नवृत्तिसंक्षेपश्चरन्त्यागधकायक-
शस्सलीनतादन्क्षण । तत्र अनशन आहारपरित्यागरूपं द्विधा
इत्यत्र यावत्कथिकं च । १, इत्यत्र चतुर्थपट्टाष्टमादि, याव-
त्कथिकं यावज्जीवमनशनग्रहणरूपं । ऊनोदरता एकद्वित्रयादिरू-
पलहान्या ज्ञेया । २, वृत्तिसंक्षेपं द्रव्यक्षेत्रकालमाधविषयभिरग्रहण
रूपं । ३, यथा श्रीमहावीरस्य चतुर्विधाभिग्रहश्चदनचालया पू-
रितः । रसत्यागो विवृतिपगित्याग । ४ कायकेशो लोचादिक-
ग्रहण । ५, संलीनता चतुर्विधा इन्द्रियकषाययोगनिवारणद्वयादि-
विषयजितोपाश्रयनिग्रमनभेदैर्ज्ञातव्या । ६, एव यादृ तपं पद्भिर्ध-
लाकप्रसिद्धं व्याख्यातम् । अथ आभ्यतरं तपं पद्भिः । प्राय-

धित्त-१ धिनय २ धैयावृत्त्य ३ स्थाध्याय ४ ध्याना-त्सर्गधनामक । तत्र
 प्रायश्चित्त निजानि पातकानि यथालभानि गुरुणा पुर-
 स्तात् यत् आलोच्यते गुरुप्रदत्तं च तप समाचर्यते तत्
 प्रायश्चित्तम् । १, धियाय सप्तप्रकार ज्ञानदर्शनचारित्र्य ३
 मनोऽवचन ७ ध्यायदलोकोपचारिक ७ भेदेर्ज्ञातव्य । २, धैयावृत्त्य
 आचार्यापाध्यायतपस्विग्लानादीना अन्नपानादिरूपादर्नाद्यध्याम
 णादिरूप । ३, स्थाध्याय याचना-पृच्छना-परावर्तमा-
 नुप्रेक्षा-धर्मकपालक्षण पञ्चभेद । ४, ध्यान आर्तरीद्रधर्म-
 शुक्लरूप । ५, तत्र आर्तरीद्रयो परिहार, धर्मशुक्लयो स्वीकार,
 एतौ परिहारस्वीकारौ ध्यान कथ्यते । उत्सर्गा द्रव्यभाषभेदाद्
 द्विधा । तत्र आय चतुर्धा गण १ देशोत्पत्ति ३ भक्त ४ त्याग-
 भेदात् १ । भाषत पुन त्राधादिपरित्यागो ज्ञातव्य २ ६, एष
 पदप्रकार आभ्यन्तर तप प्ररूपित । आभ्यन्तर कस्मात्प्रोच्यते ।
 यतो मोक्षप्राप्तौ अन्तरंगकारणमिदं तत् आभ्यन्तर कथ्यते ।
 सप्तम निर्जरातप ध्याययात् । अथ अष्टम दधत्तप 'प्ररूपयति' ।
 'दधो इति' दध कर्मणि सह जीवानां समूहेषु, यथा क्षीर-
 नीरयो अश्वय पिंडयोर्धा । स चतुर्धा प्रवृत्तिस्त्वित्यरनुभाग ३-
 प्रदेश ४ भेदेर्ज्ञातव्य । एतानेष चतुरो भेदान् व्याख्यानयति ।
 प्रवृत्ति स्वभाव परिणाम इति भाव । स्थितिदध कालप-
 रिमाण । अनुभागा रस कथ्यते । प्रदेश पुद्गलपरिमाण-
 रूप । एते चत्वारोऽपि भेदा मादकदृष्टातेन ज्ञातव्या । यथा
 कश्चिन्मोदक तत्तद्द्रव्यसंयोगनिष्पन्नो धातुपिरा श्लेष्माण धा येन
 स्वरूपेण हति न स्वभाव कथ्यते । १, यथा पुन स एव मोदक
 पक्ष मास द्विमास त्रिमास चतुर्मासादि यावत् यस्तेनैव रूपेण
 तिष्ठति सा स्थिति कथ्यते । २, यथा पुन स एव मोदक क-
 श्चिन्मधुरो भवति कश्चित्पुन कटुर्मधवति कश्चित्तीक्ष्णो भवति यत् स
 रस कथ्यते । ३, यथा पुन स एव मोदक कश्चित् अल्पदलपरि-
 माणनिष्पन्न कश्चित्पुन बहुदलनिष्पन्न कश्चित् बहुतरदलनिष्पन्न
 एव मोदकपु पुद्गलपरिमाण स्यात् न प्रदेश । ४, एव कर्मणा
 यधोऽपि चतुष्प्रकारो ज्ञातव्य । तथाहि । कानिचित् ज्ञानायर-
 णीयादीनि कर्माणि ज्ञान दर्शन चारित्र्य वा भूति येन स्वभावेन
 स 'प्रवृत्तिदध' प्रोच्यते । नान्येव पुन कर्माणि कानिचित् जघन्यत

अतर्मुहूर्तस्थितिकानि भवति, उत्कृष्टतश्च कानिचित् त्रिंशतिकोटा-
कोटिसागरोपमप्रमाणस्थितिकानि भवति । कानिचित् त्रिंशत्कोटा-
कोटीसागरप्रमाणस्थितिकानि भवति, कानि पुन सप्ततिकोटाको-
टीसागरप्रमाणस्थितिकानि भवति । पथ यावत् काल बद्धानि
कामाणि तिष्ठति न 'स्थितिबध' कथ्यते । तथा तेषामेव पुन कर्मणो
केपाचिन्मधुररस स्यात् केपाचित् कटुकरस स्यात् केपा पुनस्ती-
व्ररस स्यात् स 'रसबध' कथ्यते । तेषामेव पुन कर्मणा यत्पुद्-
गल्पपरिमाण भवति स 'प्रदेशबध' कथ्यते । यदुक्त " पगई
होइ सहायो, ठिइयधो होइ कालपरिमाण । अणुभागो होइ रमो,
पपसबधुत्ति परिमाणं ॥ १ ॥ " एवमष्टम बधतत्त्वं व्याख्यातम् ।
अथ नवम मोक्षतत्त्वं व्याख्यातयति ॥

[पयइठिहरसपणसा, त चउहा मोयगस्स दिट्ठता ।

मूलपगइट्ठ उत्तर—पगई अडवन्नसयमेय ॥ ५५ ॥] ॥ ७२ ॥

[(अ०) प्रकृतिस्थितिरसप्रदेशानाश्रित्य तत् कर्म चतुर्धा,
शेष स्पष्ट व्याख्यातस्वरूपश्च ॥]

[इहनाणदसणावरण—वेय मोहाउनामगोयाणि ।

विग्घ च पणनव दु अ—द्वीस चउ तिसय दुपणविह ५६] ७३

[(अ०) सुगमा, कर्मणोऽष्टौ मूलप्रवृत्तयस्तदुत्तरभेदसख्या
च भणिता इति ॥]

[पड१पडिहार२सि३मज्झ४—हड५चित्त६कुलाल७भडगा-
रीण ८ ।

जह णणसि भावा, कम्माण वि जाणतह भावा ५७] ७४

[(अ०) पटप्रतिहार्यसिमघहडिचित्रकरकुलालमाण्डागा-
रिणा यथैषा भावा स्वभावा, कर्मणामपि जानीहि तथा भावा-
न । पटस्याच्छादकत्वं स्वभाव, प्रतिहारिणो निरोध, असिपदेन
मधुलितासिग्रहणम्, तस्य च सुखदुःखदानम्, मघस्य विह्वलीक-
रणम्, हडोर्निर्गन्तुमनसोपि प्रतिग्रन्थकृत्यम्, चित्रकरस्य शुभाशु-

(५२) ॥ धीनयतस्यपरिशिष्टानि न घ शो ज (६ थी १०) ॥

भरूपनिष्पादनम्, कुलालस्येष्टानिष्टभाण्डकरणम्, माण्डाग-
रिणो दानादिकरणप्रयणस्यापि राजादेर्निरोधनम्, पयमेवाष्टक
मेणामपि भावा इति ॥ दृष्टाताप्रतिपाद्य दार्ष्टान्तिकीयोजयति—]

[सरउग्गयससिनिम्मल-परस्स जीवस्स छायाण जमिहा
नाणावरण कम्म, पडोवम होइ गय तु ॥ ५८ ॥] ॥ ७९ ॥

[(अ०) शरदुद्गतशशिनिर्मलतरस्य जीवस्य यदिह पदा-
पम छादक तदेव ज्ञानावरण कर्म भवति ॥]

[दसणसीले जीवे, दमणघाय करइ ज कम्म ।

त पडिहारसमाण, दमणावरण भवे जीवे ॥ ५९ ॥] ॥ ७९ ॥

[(अ०) यत्कर्म दर्शनशीलस्य जीवस्य दर्शनाघात करोत
तत्प्रतिहारसमान जीवस्य दर्शनावरण कर्म भवति ॥]

[महुलित्तनिमिअकरवाल-घार जीहाई जारिस लिहण
तारिसय वेयणिअ, सुहदुहउप्पायसमुयाण ॥ ६० ॥] ७७

[(अ०) मधुलिप्तनिशितकरवालधाराया जिह्वया यावृश लेहन
तावृश सुखदुःखोत्पादनिमित्त वेदनीय कर्म भवति ॥]

[जह मज्झपाणमूढो, लोए पुरिसो परवसो होइ ।

तह मोहेण विमूढो, जीवो अ परवसो होइ ॥ ६१ ॥] ७८

[(अ०) यथा मधुपानमूढ पुरुषो लोके परवशो भवति
तथा मोहमूढो जीवस्तत्थातत्प्रविचारणाया परवशो भवति ॥]

[दुग्गय न देह आऊ, नरि अ सुह देह चऊत्तु चि गइत्तु
दुग्गयसुहाणाहार, घरेइ देहहिअ जीव ॥ ६२ ॥] ॥ ७९ ॥

[(अ०) आयुष्कर्म दुःख सुख वा नैव ददाति, अपि तु सुखदु-
खयोराधार देहस्थित जीवतासु तासु चतसृष्वपि गतिषु धारयति]

[जह चित्तयरो निउणो, अयेगस्सुवाइ कुणइ सुवाइ ।
मोहणमसोहणाइ, लु(चु)म्पमलु(चु)म्पेहिं वण्णेहिं ॥ ६३ ॥] ८

[(अ०) यथा निपुणश्चित्रकरो व (चो) क्षारु (चो) क्षैर्घर्णे
शोभनाशोभनान्यनेकरूपाण्यनेकाकाराणि रूपाणि करोति ॥]

[तह नाम पि हु कम्म, अणेगस्वाड कुणड जीयस्स ।
सोहणमसोहणाइं, इट्ठाणिट्ठाइ लोअस्स ॥ ६४ ॥] ॥ ८१ ॥

[(अ०) तथा नामापि कर्म लोकस्येष्टानिष्टानि प्रियाप्रियाणि
शोभनाशोभनानि च जीवस्थानेकरूपाण्यनेकाकाराणि करोति ॥]

[जह कुभारो भडाइ, कुणड पुज्जेअराइ लोअस्स ।
इअ गोत्त कुणड जीअ, लोण पुज्जेअरावत्थ ॥ ६५ ॥] ॥ ८२ ॥

[(अ०) यथा कुम्भकार लोक्षस्य पूज्येतराणि भाण्डानि
करोति, इत्येव नाथ कमापि लोके पूज्येतराण्यस्य जीव करोति ॥]

[जह राया दाणाइ, न कुणड भडारिण विक्कलमि ।
गय जेण जीयो, कम्म न अतरायति ॥ ६६ ॥] ॥ ८३ ॥

[(अ०) यथा भाण्डागान्धे श्रीगृह्वे प्रतिकूले राजा दा-
नादि न करोति, पण्य येन कर्मणा जीयापि दानादि न कर्तुं शक्नो-
ति तत्कर्म अन्तरायमिति भण्यते ॥ (इति प्रकृतियन्त्र.)

[नाणे अ दसणावरणे, वेअणिण चेव अतराण य ।
तीस कोडाकोटी, अयराण ठिइ य उक्कोसा ॥ ६७ ॥] ॥ ८४ ॥

[(अ०) शानावरणदर्शनावरणपेदनीयान्तरायपु चतसृषु
प्रकृतिषु त्रिंशत्कोटाकोटयः, अतराणा सागरोपमाणा स्थितिरत्त-
ष्टा, सत्ताकाल इत्यर्थः । अयाधान्पूनश्चोदयकाल, केचिदयाधाडा-
मतिरिका द्युचन इति भावः ॥]

[सत्तरि कोडाकोटी, मोहणिण वीस नामगोणसु ।
तित्तोस अयराइ, आउट्ठिइवय उक्कोसा ॥ ६८ ॥] ॥ ८५ ॥

[(अ०) सप्तत्रिंशत्कोटाकोटयो मोहनीये कर्मणि, विंशति-

जीवान्तगुणरमाण्युक्त, अनन्तप्रदेश च, तद्गृह्णानि जीव इत्यने
नोत्तरगाथाया सम्यग्ध । अथ कुत्र स्थित तद् गृह्णातीत्याह—]

[गणपणसोमाह, निअमवपणसओ गहेड जीरो ।

थोयो जाउतदसो, नामे गोण समो अहिओ ॥ ७४] ९

[(अ०) एवप्रदेशायगाह, अयमर्थः, यथा ह्यग्नि म्प्रदेशे
स्थान्योऽप्युद्गलानात्मसाद्विधाति तथाऽय जीवा येष्याकाशप्रदेशे
प्यायगाहस्तेष्वयन्वित यः कर्मपुद्गलप्रत्यक्षप्रागादिगुणयोगाद्वाद्वादि
न्ययनस्तरपरस्परप्रदेशस्थित, इदमपि निजसर्गप्रदेशात् गृह्णानि
सर्गेषामपि जीवप्रदधाना गृह्णन्त्याययवत्परस्परसम्यङ्गत्वात्
अथैवाध्यवसायगृहोत्कर्षप्रत्यक्षं यत्तन्मात्रं भागा यन्मिगर्ममि
निनिपति तद् ह—‘वायो०’ अटयिष्यव्यवस्थं विग्रहैर्वाध्यवसाय
गृहीतकर्मदलिकस्याष्टौ भाग , सप्तविधवध्यवस्थं सप्त, पट्विधव
ध्यवस्थं पट् पट्वध्यवस्थैक इति । तत्राप्यपि स्नाक कर्मणि, अ
मास, शेषकर्मस्थित्यपेक्षयाऽऽयुषोऽल्पस्थितिश्च सप्त, रूप भ
क्षिपति । तदप्यप्य नामगात्रयाधिक परस्परः च तम, स्थित
रापुरेक्षयाऽधिक वान्निमयश्च सप्तत्वात् ॥]

[विग्रावरणे, मोहे, सद्योपरि वेअणीड जेजप्पे ।

तस्स कुडत्त न हवड, ठिईविसेसेण लेसाण॥ ७५ ॥] ९०

[(अ०) नामकर्मभागापेक्षया विघ्नावरणेषु मोहतीय वेदनी
च समसोऽधिकाधिका भाग, यदनीयस्याल्पस्थितिश्च यपि सप्त
विभागे हेतुमाह, यत्र अल्पे यदनीयभाग सति तस्य वेदनीयस्य स
अदु लयेयतया स्फुटत्वं न भवति । अयमर्थः, वेदनीयपुद्गला प्र
श पय सत सुखदुःखरूप स्वभावै व्यक्तीकर्तुं प्रभवन्ति, शेषकर्म
पुद्गलास्तु स्वरूपा अपि । वेदनीयमृते शराणा स्थितिविशेष
स्थितितारतम्येन भागहीनाधिक्य बाध्यमिति । अचित्यत्वाच्च
यशकेर्षिचित्रत्वाच्च पुद्गलपरिणतेरेकसमयगृहीतस्य कर्मदलिकस्या
चामागतारतम्येन विभजने नारेका दितायेति । अथोत्तरप्रकृती
भामप्ररूपणमाह—]

[निजजाइलद्धदलिआ—णंतसो होइ सबघाईण ।

घज्झतीण विभज्झइ, सेसं सेसाण पइसमयं ॥७६॥] ९३

[(अ०) निजजातिलब्धदलिकानन्ताश्च वैशलावृत्यादीनां सर्वधातिनीनां कर्मप्रकृतीनां भवति, शेष सर्वधात्यनन्तभागान्नि-
ष्टप्रदेशाश्च शेषाणां देशधात्यादीनां दध्यमानानां प्रतिसमय विभ-
ज्यते । अयं भावः, ज्ञानावरणस्य पञ्चोत्तरप्रकृतयस्तत्र वेत्तल ज्ञानावरण
सर्वधातिनी प्रकृतिः, शेषा देशधातिन्यः, तत्र ज्ञानावरणीये यदलिक-
मायाति तद्वान्ततमो भागः सर्वधातिरसयुक्तः केवलज्ञानावरणे क्षि-
पति, शेष च विभज्य शेषास्तु, एत सर्वत्र, आयुषस्त्येकस्यैव दध्य-
मानत्वात्सत्रोपि भागस्तत्र यद्व्यमान एवायाति ॥] (इति प्रदेश-
बन्धः) (इति न्यूनतत्त्वम् ८)

सत्तप्यपरूपणया, द्रव्यप्रमाण च रिक्त फुमणा य ।

कालो य अनर भाग, भावे अप्पावहु चेव ॥ १८ ॥ ९४ ॥

(प्रा० ३०) 'मत्'० सत्ताभिधायक पदं सत्पदम्, तस्य प्र-
रूपण निरूपण सत्पदप्ररूपण, सत्पदप्ररूपणमेव सत्पदप्ररूपणता ।
गत्यादिमार्गणास्थानेषु सिद्धानां सत्तानिरूपण कार्यम् १, । सिद्धि-
व्याणां प्रमिति कार्या २, । क्षेत्रमित्यनुस्मरणं गायानुलोम्याश्रोतः,
क्षेत्रमाकाशं तच्च प्रस्तावत् सिद्धानामनगाद्वरूपम्, ३, । स्पर्शेन
स्पर्शनां सिद्धानां प्राच्या ४, । क्षेत्रस्पर्शनेनयोर्विशेषोऽयः, यद्वगाद-
तत् क्षेत्रं, यदननगादमपि स्पृष्टं सा स्पर्शनेति, । यथैकदेशानगा-
दस्य परमाणो सत्प्रदेशा स्पर्शना । उक्तं च— 'ज द्ध्व जेसु
पपत्तेसु ओगाढ तावइआ पणसा रिक्त, ज पुण ज चेव द्ध्व तन्स
वेव खेतस्स छसु विमासु पण पण आगासप्पपणपर सव्वओ सम-
ताद्विअ परिप्पुमइ सा पुसणत्ति ॥" ४, कालं सिद्धानां सा-
धनन्तरूप कथ्य । ५, अन्तरमुत्पत्तिमाश्रित्य सिद्धानां धातव्यम्
६, । भागः शेषजीवानां कतितमे भागे सिद्धा ७ । भावः क्षायि-
कादि, तन्मध्ये कस्मिन्—भावे सिद्धा ८, । अल्पबहुत्र सिद्धानां
धातव्यम् ९ । एतानि नव द्वाराणि पर्यसूरिव्याख्यानगाथाभिर्व्याख्याति

(वृ०) सत्पदप्ररूपणा १, द्रव्यप्रमाण-२, क्षेत्रप्रमाण ३,

(५८) ॥ श्रीनयतत्त्वपरिशिष्टानि न च योज (६ धो १०) ॥

स्पर्शना ४, कालः ५, अन्तर ६, भाग ७, भाव ८, अल्पावृत्-
त्व ९ चेति द्वारगाथार्थः ॥ सत्पदप्ररूपणामाह—

(सा० अ०) 'सतपय'० इति मोक्षतत्त्वस्य नय भेदा भवति ।
ते च पर्यं शातव्या । सत्पदप्ररूपणा १, प्रत्यप्रमाण २, क्षेत्रप्रमा-
ण ३, स्पर्शना ४, काल ५, अन्तर ६, भाग ७, भाव ८, अल्प-
वृत्त्य ९, । अथ एतेषां नवार्थां माक्षतत्त्वभेदानां स्वरूपं प्ररूपयति ।

सत सुद्धपयत्ता, विज्जत रक्कुसुम च न असत ।

सुखवृत्ति पय तस्स उ, परवृत्ता मग्गणाईहिं ॥१९॥२०॥

(प्रा० अ०) 'सत सुद्धपयत्ता विज्जत०' मोक्षइति पदमस्ति
सद्विद्यमान, शुद्धपदत्वात्, वेचलपदत्वात्, एकपदादित्यर्थः, यद्यदे-
कपदं नाम तत्सद्विद्यमानमयं, यथाऽऽह शं, पुष्पमित्यादि अशुद्ध-
पदं तु द्विपदादिव मदमद्रा भवति, यथा सत्कृपज्ञं धयसदि-
पलाशा । असत् नरविषाणम् । तथा मोक्षपदमसत्तं बहुसुममिव ।
तस्य तु निरूपणा चतुर्दशमार्गानां स्थाने कार्या । आदिशान्शत
द्रव्यप्रमाणस्यानादिभिश्च । अथ प्रत्युपपन्नतयमाभित्य मागणास्या
नानि भाषयन्माह—

(वृ०)—सन्निधमानो मोक्ष, शुद्धपदत्वात्, शुद्धपदत्वमे-
कपदवाच्यत्वम्, किमुच्यते?, विमतयन्त पदं तत्सद्रूपवन्तुरु यथा
घट, अत्र पञ्चावयव रावयव, अस्ति मोक्ष, १ शुद्धपदवाच्यत्वात् २।
यच्छुद्धपदवाच्यं नदस्ति यथा घट ३। तथा चायं, ४ तस्मात्तस्ति च
मोक्ष ५। एतावता ये मोक्षपदं न मन्यन्ते तद्व्यवच्छेदः । यद्य
शुद्धपदवाच्यं न स्यात्, पदद्वयसम्बन्धवाच्यं स्यात् तदसदपि स्या-
त् । अनर्थे दृष्टा तमाह—रक्कुसुम पुनरसत्, यत् शुद्धपदवाच्यं न भवति,
तत्सदपि न भवति । यथाऽऽकाशकुसुममतोऽन्यन्मोक्षपदमिति
पदसिद्धिः । अस्य मोक्षपदस्य प्ररूपणा वक्तव्यता । गतीन्द्रियका-
ययोगवेदकपायज्ञानसयमदर्शनेनलेश्याभव्यसम्यक्त्वसद्व्याहाररूपमार्ग-

णस्यानैर्ज्ञेयेति गार्थार्थः ॥ एतेषा मार्गेणास्थानानां मध्ये यानि
मोक्षगतीं सम्भवन्ति तान्येवाह—

(भा० अ०) 'सतं सुद्ध'० इति—सतमिति सद् विद्यमान, मोक्ष
इति पद मोक्ष इति नाम, कस्माद्धेतो । शुद्धपदत्वात् असयु-
क्तपदत्वात् एकपदत्वादित्यर्थः । श्वकुसुमवत् आकाशपुष्पवत्, 'न
अन्नं' न अन्नत् अविद्यमान । अथ भावः, सकलेऽपि जगति यस्य
यस्य पदार्थस्य एकपद नाम भवति स स पदार्थ अस्त्येव, यथा
घटपटलकुटादि । एव मोक्षस्यापि मोक्षइति एकपद नाम, अतः
कारणात् मोक्षोस्त्येव । न पुन आकाशकुसुमवत्तान्ति । आका-
शकुसुमस्य एकपद नाम नास्ति किंतु द्विपद नामास्ति । यत् यत्
यस्तु द्विपदनामयाच्य भवति तत् तत् एकातेन विद्यमान न भवति ।
किंतु किंचित् गोशृगमहिषशृगादिवत् विद्यमान, किंचित् पुन श्व
शृगाश्वशृगाकाशकुसुमादिवत् अविद्यमान । मोक्षइति पद पुन एक-
पदत्वात् अस्त्येव । अनेन अनुमानप्रमाणेन मोक्षो विद्यमानोऽस्ति
इति निश्चयति । तत्र मोक्षस्य सत्पदरूपस्य, प्ररूपणा विचारणा,
गत्यादिमार्गेणाद्या या विधीयते सा सत्पदप्ररूपणा, एता-
मेव प्ररूपयति ॥

गङ्ग१ इन्दिर२ काये ३, जोग ४ वेण५ कसाय६ नाणे अ ७ ।
सजम ८ दसण० हेसा १०, भव ११ सम्मे १२ सन्नि १३
आहारे १४ ॥२०॥१६॥

(प्रा० अ०) पञ्चसु गतिषु सिद्धिगतायेव सिद्धा सन्ति १,
इन्द्रियद्वारेणैरेन्द्रियादिष्वेन्द्रियान्तेषु सिद्धत्वं नास्ति । सद्यथा
शरीरपरित्यागेनैव सिद्धत्वपर्यायोत्पत्तेः । उक्तं च—'इह बांदो च-
इत्ताण, तत्थ गतूण सिज्झइ ।" अत एवानिन्द्रिया सिद्धा । २, 'काय-
द्वारे' काय शरीर तद्योगात् पङ्जीयनिकाया, एषु सिद्धपद न,
तद्विपक्षाकारूपत्वात् सिद्धाना "अमरीरा जोधयणा" इति
प्रामाण्यात् । ३, 'योगद्वारे' योगस्त्रिधा, तत्रैवेन्द्रियाणां केवलं काय-
योग, कायवाग्योगौ तु समुदितौ द्वेन्द्रियाद्यसंक्षिप्येन्द्रियान्तानां,
कायवाद्मनोयागा संक्षिप्येन्द्रियपर्याप्तानामेव, एषु सिद्धसत्ता ना-

स्ति, अयागि-यात् सिद्धानाम्, अयोगित्य च शरीराद्यभावात्तेषाम् । १७, 'वदद्वारे' त्रिविधेऽपि मिद्वपद न । तद्विषयायेदस्यभावात्त्यात्, अयेदस्य चाशरीरत्वादिति । १८, पर्यक्तायऽपि सिद्धानाम्भय, अक्तायत्यात्सिद्धाना, अक्तायत्य चाकर्मत्वात् । १९, 'ज्ञानद्वारे' आद्येषु चतुर्षु त्रिविधानेषु च मिद्वत्य न, तथा क्षायोपशमिकत्वात्, तेषु लक्ष्यानेभिः, तस्य क्षायिकत्वात् । २०, 'सम्यग्द्वारे' सम्यग्धारि, तस्य साम्यायिकत्वेऽप्यस्थापनीयाद्य देशसम्यग्मास्यमी च, येषु न मिद्वपद, तेषां शरीरादिभाव भावात्, सिद्धाना च तद्विपरीतत्वात् । अत एव 'मिद्वो नो चारिती नो अचारितीति' व्ययपदिश्यते । २१, 'दर्शनद्वारे' दर्शनानि चत्वारि चक्षुरादीनि, येषु माद्यप्रिये न मिद्वो, स्वस्वदर्शने तु वेद्यलक्षणावधिन्तेति । २२, 'लेश्या' कृष्णालकापोततेज पद्मशुक्ला, परस्यपि मिद्वपदभावात्, भवस्यजीवपर्यायत्वात्तासा, अलेश्यत्व च सिद्धानामिति । २३, 'भयद्वारे' भयनिद्रिका अभव्या तत्र मिद्वपद न । यतः, 'सिद्धे नो भवे नो अभवे इत्याप्तवचनम् । २४, 'सम्यक्-द्वारे' तानि पञ्च क्षायिकक्षायोपशमिकोपशमिकसाख्यादनवद्वभेदात् । तद्विषयस्तु मिद्व्यात्यभिप्रोक्षायिक्याजतेष्वेषु परसु न सिद्धत्व, क्षायोपशमिकादिभावव्यतित्यात् तेषाम् । क्षायिकसम्यक्त्वे 'यस्ति । यतस्तद् द्विविध शुद्धमशुद्ध च, तत्र शुद्ध अपायमद्वय्यरहित भवस्यरेयल्लिप्ता सिद्धाना च, शुद्धजीवस्वरूप साधनत, अशुद्ध चापायसद्वचारि धेनिषावेरेष सादिमात, तत्राशुद्धभायिकऽपि न सिद्धसत्ता, तस्यापायमद्वय्यरेण भवस्यकात्र एव भारात् । शुद्धक्षायिकसम्यक्त्वे हऽस्ति, तस्य सिद्धावस्थायामप्यप्रतिपातात् । अपायस्य मतिज्ञानाशम्य मद्रव्याणां च शुद्धसम्यक्त्वदल्लिप्तानामभावात् एव तस्य भावादिति तात्पर्यम् । २५, 'संज्ञिद्वारे' संज्ञा यद्यपि त्रिधा हेतुषादेः पदेशिकी दीर्घकालिकी द्रष्टव्यादापदेशिकी चेति, तथाऽपि रूढत्वदीर्घकालिक्येव प्राज्ञा, संज्ञिन इदं कृतमिदं करामीदं कर्त्तव्यमीति त्रिकालत्रिपयमनोज्ञानयन्त, तद्विपरीतास्त्वसंज्ञिन, द्वयेऽपि सिद्धपद, 'मिद्वो नो सज्ञो ना असज्ञीति' वचनात् । २६, 'आहारद्वार' आहारविधौ जागेमप्येषाहारभेदात्, न विद्यते येषां आहारका । न तेषु सिद्धत्वं भवस्थानामेव तद्भावात् । अनाहार

स्थिति 'सिद्धा य अणाहारा' इति वचनात् । १४, तदेव सम्भवासम्भवकथनपरेण चतुर्दशस्यपि गत्यादिमार्गणास्थानेषु कृता सत्पद-प्ररूपणा । अथ पूर्णपर्यायसारनयालम्बनेन सामाह—

नरगइपणिदि तस भव, सन्निअत्तकराय खइयसम्मत्ते ।

मुखोणहार केवल-दंसणनाणे न सेसेसु ॥ २२ ॥ ९६ ॥

(प्रा० अ०) 'नर०' चरममयान्ते शैलेश्यवस्थायामतीतनय-माश्रित्य नरगतिपञ्चेन्द्रियादायेय मोक्ष इति सिद्धपदं विलोकनीय-म्, न तिर्यग्गत्येवेन्द्रियादिषु, यत एषु स्थिता न सिद्ध्यन्तीति । 'न सेहेसु' इति न शेषेषु योगलेश्यावदकपायमार्गणास्थानेषु सिद्ध-सत्ता । यत शैलेश्यवस्थाया अर्थादक्षितत्वात्तेषाम् । अथ सिद्धानां द्रव्यप्रमाणमाह—

(वृ०)—नरगतिः, 'पणिदि' पञ्चेन्द्रियजातिः, त्रसभव्यसङ्गि-यथाख्यातचारित्र क्षायिकसम्यक्त्व तथा अनाहारकेवलज्ञान-केवलदर्शनानि, मार्गणस्थानेभ्य एतेषु मोक्षः सम्प्रति, न शेषेष्वेते-भ्योऽशेष्यमाणेषु मार्गणाम्यानेषु मोक्ष इति गायार्थः । सत्पदस्व-रूपमुक्त्वा द्वितीयं द्रव्यप्रमाणं गायार्थेनाह—

(मा० अ०) 'नरगइ इति'—गति ४ नरकगति तिर्यग्गति-मनुष्यगति देवगति, तत्र मनुष्यगती मोक्षो भवति न शेषगति-त्रयेऽपि । १, इन्द्रियमार्गणास्थानं पञ्चधा एकैन्द्रियादिभेदात् ज्ञात-व्य, तत्र पञ्चेन्द्रियद्वारे मोक्षो भवति एकैन्द्रियादिचतुष्टये न भवति । २, क्वायमार्गणास्थानं षड्भिध पृथ्वीकायाष्वायतेजस्कायवा-युकायवनस्पतिनायप्रसक्तायभेदैर्ज्ञातव्य । तत्र त्रसक्तायवर्तिना जीवा योग्यताया मोक्षं याति, शेषपचक्वायस्या जीवा मोक्षं न याति । ३, भवसिद्धिमार्गणास्थानं द्विधा । ४ भवसिद्धिका अभवसि-द्धिकाश्च । तत्र भवसिद्धिका भव्या एतद्विपरीता अभवसिद्धि-का । तत्र भवसिद्धिका मोक्षं याति अभवसिद्धिका स्तु न सिद्ध्यति । १४, सङ्गिमार्गणास्थानं द्विधा सङ्गिन असङ्गिनश्च । तत्र स-ङ्गिना मोक्षो भवति न असङ्गिना । ५, चारित्र्यमार्गणास्थानं पञ्चधा ।

अर्द्धोत्तारितमदनाना अर्द्धशुद्धपुज । अनुत्तारितमदनाना अशुद्ध पुज
 एव मिथ्यात्वदलिकस्यापि क्षपितमिथ्यात्वानुभावस्य य पुज स
 शुद्ध क्षायोपशमिकसम्यक्त्वरूप कथ्यते । य अर्द्धशुद्धपुज स
 मिश्र कथ्यते । योऽशुद्धपुजस्तन्मिथ्यात्व । तत्र औपशमिकस-
 म्यक्त्वकालस्य जघनत एकसमयशेषे उत्पद्यत पडापलिकाशेषे
 अनतानुगद्युदयो भवति । येन औपशमिकसम्यक्त्वं कलुषीभवति ।
 तदा सम्यक्त्वप्रमनकाले सास्त्रादन भवति । २, पूर्वोक्तपुजत्रयमध्ये
 यदा शुद्धपुजोदयस्तदा क्षायोपशमिकसम्यक्त्वं भवति । ३, मिथ्यात्व-
 मिश्रलक्षणपुञ्जद्वयक्षये मति तृतीयस्य क्षयकालस्य चरमसमये वेदक-
 सम्यक्त्वं भवति । ४ क्रोधमानमायालोभाना अनन्तं चिन्तितचतुर्णां
 क्षये मिथ्यात्वमिश्रपौष्टलिकसम्यक्त्वरूपपुजत्रयक्षये क्षायिक सम्यक्त्व
 लभते जीव तदपि अपौष्टलिक । ५, तत्र क्षायिकसम्यक्त्वं भवति मो-
 क्ष, न शेषसम्यक्त्वचतुष्टये । ७, अनाहारमार्गणास्थान द्विधा आहारका
 नाहारकभेदात् । तत्र अनाहारकस्य मोक्षो भवति, न आहार
 कस्य । ८, ज्ञानमार्गणास्थान पञ्चधा मतिज्ञान, श्रुतज्ञानाश्च धिज्ञान
 प्रमन पर्ययज्ञान ४ भेदज्ञान ५ भेदात् । तत्र वेयलज्ञाने मोक्षो भवति,
 न शेषज्ञानचतुष्टये । ९, दर्शनमार्गणास्थान चतुर्धा चक्षुर्दर्शनाश्च-
 क्षुर्दर्शनाश्च धिदर्शन ३ केवलदर्शन ४ भेदात् । तत्र केवलदर्शने माक्षो
 भवति, न शेषदर्शनत्रयेऽपि । १०, इति सत्पदप्रकरणद्वारा
 व्याख्यात । १, अथात पर द्रव्यप्रमाण कथ्यते ।

द्वयप्रमाणे सिद्धान्, जीवद्रव्याणि श्रुतगताणि ।

लोगस्स असरिज्जे, भागे ग्गो अ सव चि ॥ २२ ॥ ९८ ॥

(प्रा० अ०) 'द्वय'० सिद्धद्रव्यप्रमाणे चिन्त्यमाने जीवद्रव्याणि
 भवन्ति अनन्तानि । अभव्येभ्योऽनन्तगुणा । सर्वजीवानामनन्तमा-
 ग इत्यर्थः । २, लोकस्यासङ्ख्येयभाग एक सर्वे वाऽग्राह्य । यद्यपि
 चेदमुक्त तथापि सर्वाणिग्राहचिन्ताया वृहत्तमोऽसङ्ख्यभाग, एका-
 यगादे लघुतम इति । असङ्ख्यातराशेरसङ्ख्यातभेदमिन्नत्वाद्भु-
 यप्राप्यसङ्ख्यातस्य न विरुद्ध ॥ ३,

(वृ०) द्रव्यप्रमाणे जीवसङ्ख्यायां क्रियमाणायां सिद्धाना-
 मष्टकर्मरहिताना जीवद्रव्याण्यनन्तानि भवन्ति । सिद्धानामानन्त्या-

६, सामायिकचारित्र १, छेदोपस्थानीय २, परिहारविशुद्धिक ३, सूक्ष्मसपराय ४, यथारयातचारित्र ५, तत्र आहसाधूना सामायिक द्वेधा देशसामायिक च सर्वसामायिक । तत्र देशसामायिक भाषाकाणा भवति । सर्वसामायिक यावज्जीव सर्वसावद्यध्यापारनिषेधरूप । इदं सर्वतोद्यनतिसाधूना । १ द्वितीय छेदोपस्थापनीय तत्र प्रथमचरमतीथनगतोद्यवतिसाधूना पूर्वपर्यायच्छेदेन पचमहा-त्रतपु उपस्थापनरूप । २, तृतीय परिहारविशुद्धिक, तत् नवसाधूना समुदायेऽष्टादशमामान् यावत्तपोविशेषरूप, पश्चात् जिनवरूप प्रतिपद्यते स्वरयिरकल्पिक या । ३, चतुर्थ सूक्ष्मसपराय ई-पमात्रसञ्चलनलोभाणमन्त्रादयरूप दशमगुणस्थानवतिसाधूना भवति । ४, पचम यथारयात नवमोहनोयाष्टाविंशतिप्रकृतीना षोडशकपायननोरपायमिध्यात्वमिधसम्यक्कर्तृपुञ्जरूपाणा उदयाभावाद् भवति । ५, तत्र यथारयातचारित्रेण मोक्षो भवति न शेषच-धारित्रेषु । ६ सम्यक्त्वमागणास्थान पचधा । औपशमिक ? साम्बादन २ भायोपशमिक ३ वेदक ४ भाषिक ५ । तत्र औपशमिकनम्यवत्पलाभ पच स्यात् । ज्ञानावरणीय-दर्शनावरणीय-वेदनीयान्तरायकर्मणा त्रिशत्कोटाकोटीसागरोपमस्थितिप्रमाणात् एकानत्रिशत्कोटाकोटीसागरोपमस्थिते क्षये मोहनोयकर्मण सप्ततिकोटाकोटीसागरोपमस्थितिकस्य एकोनसप्ततिकोटाकोटीसागरोपमस्थिते भयात् नामगोत्रयविंशतिकोटाकोटीमागरोपमप्रमाणयारेकोनविंशतिकोटाकोटीमागरापमस्थिते क्षयात् तपा एकैककोटाकोटीसागरोपमस्थितिमध्यप्रविष्टाना यथाप्रवृत्तिकरणेन निरिडरागद्वेषपरिणामरूपा दुर्भेदोयोप्रथिदेशस्त प्राप्तो जीव अपूर्वकरणेन प्रथिदेश भिनत्ति, समय समय प्रति अनतविशुद्ध्या विशुद्धयमानो जीव तत्र अतरकरणेन मिथ्यात्वस्थितिरैककोटाकोटीसागरोपमस्थितिप्रमाणाया स्थितिद्वय करोति । प्रथमा स्थिति आन्तर्मुहूर्तिकी द्वितीया तदूना शेषस्थिति । प्रथमस्थितौ प्रतिसमय मिथ्यात्वपुद्गलाननुभवनेन क्षीणाया सत्या अनरकरणस्य आद्य-समय पच औपशमिकसम्यक्त्व लभत जीव । १, तत् अपोद्विलिकं श्रेय अनर्मुहूर्त्काल यावद्भवति । या द्वितीया स्थिति मिथ्यात्वस्य वर्तते तत्र पुत्रत्रय करोति शुद्ध अर्द्धविशुद्ध अशुद्ध च । यथा शोषवाणा गोमयपानीयादिभि उत्तारितमदनभाषाना शुद्धयुज ।

चारः सिद्धः साद्विस्तृतश्चयवनाभावादनन्त काल यावत्तत्रावस्थाना-
दिति साग्रनन्तता, सर्वसिद्धापेक्षया अनाद्यनन्तश्च, पूर्वमनन्ता अ-
नादिकाल यावत्सिद्धाः ततस्तेषां चयवनाभावादनन्तता । इति
सर्वसिद्धापेक्षया अनाद्यनन्ता, इति गायार्थाऽर्थः ॥ कालद्वारमु-
क्त्वा पष्ठमन्तरद्वार गायोत्तरार्द्धेनाह— 'पठियायाभावाओ, सि-
द्धाण अतर नत्थि ॥' प्रतिपाताभावाच्चयवनाभावात्, सिद्धाना-
मन्तरं नास्ति । सर्वेऽपि समाना इति गायार्थः । अन्तरद्वारमुक्त्वा
भक्तम भागद्वार गायार्पूर्वार्द्धेनाह—

(सा० अ०) 'पुसणा इति' क्षेत्रात् स्पर्शना अधिका । यथा
एकस्मिन् आकाशप्रदेशे स्थितस्य परमाणो सप्ताकाशप्रदेश-
स्य, स्पर्शना भवति । एव सिद्धानामपि क्षेत्रात् स्पर्शना अधिका
भवति ॥ एवं स्पर्शनाद्वार व्याख्यात ॥ अथ कालद्वार व्याख्या-
यते । एक सिद्धं प्रतीत्य आश्रित्य काल सादि अनन्तश्च वर्तते ।
सर्वसिद्धानाश्रित्य काल अनादि अनन्त । यत्र ये केचन सिद्धा
यदा सिद्धा स्तदा तेषां आदि, तदनु प्रतिपाताभावात् अतो न
भवति ॥ एव कालद्वार व्याख्यात, ॥ अथ अन्तरद्वार कथ्यते ॥ प्र-
तिपातस्य अभावात् सिद्धाना अतर नास्ति । यत अंतर तदुच्यते
यत् त भाष प्राप्य पुनरन्यत्र गत्वा पुनरपि न प्रथ भाष प्राप्यते ।
एवविध अन्तरं सिद्धाना नास्ति । प्रतिपाताभावात् । एव अन्तर-
द्वार समाप्तम् ॥ अथ भागाद्वार लिख्यते—

सव्वजिआणमणंते, भागे ते तेसिं दंमणं नाण ।

एइण भावे परिणा-मिण अ पुण होइ जीवत्ता॥२४॥१००॥'

(प्रा० अ०) 'सव्व०' अभव्येभ्योऽनन्तगुणा अपि सर्वजी-
वानामनन्ततमे भागे ते सिद्धा स्युः-॥ 'भावद्वारे' क्षायिकपारिणा-
मिकयोभावयो सिद्धा भवन्ति । विशेषचिन्तायां, तेषु सिद्धेषु
पुनर्ज्ञान दर्शन च क्षायिके भावे वर्तते, जीवत्व-पारिणामिक
भावे च । अथ भावः, क्षायिको, माथो, नवधा— दानलामभोगोप
भोगवीर्यस्वरूपलब्धिपञ्चकं चारित्रसम्यक्त्वे कथलज्ञानदर्शने च,
आद्या सप्त भेदा मोक्षेऽमम्भविन, केवलज्ञानदर्शनभेदौ सम्भविनौ

(६४) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि ७ धृतीज (६ धी १०) ॥

दिति गाथाप्रथमार्थार्थः ॥ २, द्रव्यप्रमाणमुक्त्वा तृतीय क्षेत्रस्वरूप
गाथोत्तरार्द्धेनाह— चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकस्यासद्व्यापारे क्षेत्रे एकः
सिद्धः, न कबलमेकः सिद्धः, सर्वेऽपि सिद्धाः । ३, यतोऽसद्व्या-
प्तस्य तारतम्येनासद्व्यभिचारत्वात्, इति गार्था ॥ क्षेत्रस्वरूपमुक्त्वा
चतुर्थ स्पर्शनाद्वार गाथाप्रथमपादार्थेनाह—

(सा० अ०) 'दृश्य० इति' द्रव्यप्रमाणद्वारे चिन्त्यमाने सि-
द्धानां जीवद्रव्याणि अनन्तानि भवन्ति । इति द्रव्यप्रमाणद्वार
समाप्तः । २, क्षेत्रद्वारे चिन्त्यमाने लोकाकाशस्य अक्षय्येयतमं भागं
एकं सिद्धा वर्तते । सर्वे वा सिद्धा लोकाकाशस्य असंख्येयतमे
भागं वर्तते । परं एकसिद्धव्याप्तक्षेत्रापेक्षया सर्वसिद्धव्याप्तक्षेत्रमधि-
कप्रमाणः । इति क्षेत्रद्वारं समाप्तम् । ३, अथ स्पर्शनादि द्वारप्रथमं कथ्यते ।

फुसणा अहिजा कालो, इगसिद्धमविस्व सादोणतो ।
पडिवाधाभावाओ, सिद्धाण अन्तर नत्थि ॥ २३ ॥ ९९ ॥

(प्रा० अ०) 'फुस०' क्षेत्राधगादत स्पर्शनाधिया भवति ।
अयमर्थः, यावति क्षेत्रे मयं सिद्धा अथगादा एको वा सिद्धोऽव-
गादस्तावत् क्षेत्रस्य येऽनन्तरा सवे दिक्षु प्रवेशास्ते ते स्पृश्यन्त
इति तावती क्षेत्रस्पर्शनेति । २, 'काल' एकसिद्ध प्रतीत्यभाजनतः,
सर्वसिद्धापेक्षया त्वनन्ताऽनादिभाषणितोऽपि स्वयमभ्युदयः । ३, प्रति-
पाताभावासिद्धनामन्तरं च्यवनस्य नास्ति । उत्पातमाधित्या
न्तरमस्ति । यथा जघन्यत परं समयः, उत्कर्षत पणमासा ॥

(वृ०) यावदेकेन सिद्धेन सिद्धिक्षेत्रे व्याप्तं तदनन्तैः सिद्धैः
व्याप्तं, यदुक्तमागमे— "जस्य एगो सिद्धो, तस्य अणता सिद्धा"
इति पादार्थार्थः ॥ स्पर्शनास्वरूपमुक्त्वा पञ्चम कालद्वारस्वरूप गाथा
प्रथमार्द्धेनाह— 'अद्याकालो, इगसिद्धमविस्व सादोणतो ॥' अतीता-
न्तरं काल एकसिद्धापेक्षया सायनन्तः । यथा—भगवान् श्रीमहा-

वारः सिद्धः सादिस्ततश्च्यवनाभावादनन्त काल यावत्तत्रावस्थाना-
दिति सात्रनन्तता, सर्वसिद्धापेक्षया अनाद्यनन्तश्च, पूर्वमनन्ता अ-
नादिकाल यावत्सिद्धाः ततस्तेषां च्यवनाभावादनन्तता । इति
सर्वसिद्धापेक्षया अनाद्यनन्ता, इति गायार्थाऽर्थः ॥ कालद्वारमु-
क्त्वा पृष्ठमन्तरद्वार गायोत्तरार्द्धेनाह- 'पठितायाभावाओ, सि-
द्धाण अतर नत्थि ॥' प्रतिपाताभावाच्च्यवनाभावात्, सिद्धाना-
मन्तर नास्ति । सर्वेऽपि समाना इति गायार्थः । अन्तरद्वारमुक्त्वा
सप्तम भागद्वार गायार्पूर्वार्द्धेनाह—

(भा० अ०) 'पुसणा इति' क्षेत्रात् स्पर्शना अधिका । यथा
एकस्मिन् आकाशप्रदेशे स्थितस्य परमाणो सप्ताकाशप्रदेश-
स्य स्पर्शना भवति । एव सिद्धानामपि क्षेत्रात् स्पर्शना अधिका
भवति ॥ एव स्पर्शनाद्वार व्याख्यात ॥ अथ कालद्वार व्याख्या-
यते । एक सिद्धं प्रतीन्य आधिन्य काल नादि अनन्तश्च यस्मैते ।
सर्वसिद्धानाधित्य काल अनादि अनन्त । यत्र ये केचन सिद्धा
यदा सिद्धा स्तदा तेषा आदि, तदनु प्रतिपाताभावात् अतो न
भवति ॥ एव कालद्वार व्याख्यात, ॥ अथ अन्तरद्वार कथ्यते ॥ प्र-
तिपातस्य अभावात् सिद्धाना अतर नास्ति । यत अन्तर तदुच्यते
यत् ॥ भाव प्राप्य पुनरन्यत्र गत्वा पुनरपि न एव भाव प्राप्यते ।
एवविध अन्तरं सिद्धाना नास्ति । प्रतिपाताभावात् । एव अन्तर-
द्वार समाप्तम् ॥ अथ भागाद्वार लिख्यते—

सव्वजिआणमणंते, भागे ते तेसि दंमणं नाण ।

त्वइण भावे परिणा-मिण अ पुण होइ जीवत्त॥२४॥१००॥

(प्रा० अ०) 'सव्व०' अभव्येभ्योऽनन्तगुणा अपि सर्वजो-
यानामनन्ततमे भागे ते सिद्धा स्युः ॥ 'भावद्वारे' क्षायिकपरिणा-
मिकयोर्भावयो सिद्धा भवन्ति । विशेषचिन्तायां तेषु सिद्धेषु
पुनर्ज्ञान दर्शन च क्षायिके भावे यस्मैते, जीवत्व-परिणामि-
भावे च । अथ भाव, क्षायिको न चो, नवधा-दानलाभमोगोप-
भोगयोर्यस्वरूपलब्धिपक्षक चारित्र्यसम्पत्तये वैयलज्ञानदर्शने च,
आद्या सप्त भेदा मोक्षेऽमम्भविन, दर्शनभेदं

(६२) ॥ श्रीनयतत्त्वपरिशिष्टानि न च धीञ्च (६थी १०) ॥

गृह्यतो स्त ॥ पारिणामिकसिद्ध्या भव्यामव्ययजीवत्वानि । मध्या
भव्यम्यरूपौ सिद्धासम्भविनो भेदौ । जीवत्वं भवति । येषामर्जो
यन्त पारिणामिका भाव । इत्यमेव सदापरिणामिस्थान् । न जीवा
ऽजीवत्वं, अजीवो जीवत्वं वा परिणमति । एत भव्यामव्ययाभायना
काया । अयान्पवद्ब्रह्मागमाद— ॥

(६०) तेषा सिद्धाना ज्ञान दशेन च सर्वेषा जीवानामन-
न्ततमे भागे विद्यते । ‘नो चे जीरोऽजीवत्तण पारिज्जडं ति । अत्र-
कवलज्ञानम्यान-ततमो भागो निगोदेष्वप्यत इति । तदभावे
तेषामजीवना स्यात् ॥ इति गायामयमादर्घ्यं ॥ भागद्वाग्मुक्त्वाऽष्टम
भावद्वारमाह— औपशमिक१सायिक२सायोपशमिको३दयिक४पा-
रिणामिक५साभिपातिकरूपा पद्भागा ६ । तत्र कपायाणा
मुपशमादीपशमिक सम्यक्त्व, किञ्चित्क्षणं किञ्चिदुपशमाद्य सा
योपशमिक सम्यक्त्व भवति । एकभगतिन्यागाद् द्वितीयगतिग-
मनोऽन औदयिको भागः । स च चातुर्गतिभरभ्रमणं सम्भ-
वति । एकस्माद्भवाद्भ्रान्तरगमनेन पारिणामिको भाव । उक्त
च— ‘परिणामो क्षयान्तर-गमन न च सर्वथा व्यरस्यानम् । न च
सर्वथा विनाशः, परिणामस्तद्विदामिष्ट ॥ १ ॥ इति । द्विक्रिके
चतुष्पञ्चसंभावयोगात् साभिपातिको भागः । इत्येतेषा भावाना
मध्यात् पारिणामिक सम्यक्त्व सिद्धेऽपि सम्भवति । अतः सायिके भावे
पारिणामिक च यान वर्तमानाना सिद्धाना पुनर्जीवत्वं भवति ।
एतदभावे तेषामजीवतापत्तेरिति गायोचगदर्घ्यं ॥ भावद्वारमुक्त्वा
नवममल्पबहुलस्वरूपमाह—

(सा० अ०) ‘सम्यजियाण इवि’ सर्वजीवाना अनन्ततमे
भागे वर्तते सर्वेऽपि सिद्धा ॥ पर्य भागद्वार ममाप्त ॥ अथ
भावद्वार लिख्यते ॥ तेषु सिद्धेषु कवलज्ञानं कवलज्ञानं च सा
यिके भावे वर्तते । पारिणामिके च भावे जीवितत्वं यत्नते ॥ एष
भावद्वार समाप्त ॥ अथ अल्पबहुलस्वरूपं लिख्यते ॥

धोया नपुससिद्धा, धीनरसिद्धा केमेण संस्वगुणा ।

इअ मुक्खतत्तमेअं, नवत्तालेसओ भणिआ (वुत्ता)

॥ २५ ॥ १०१

(प्रा० अ०) 'धोवा०' नपुंसकसिद्धा स्तोका, तत स्त्री-
मिद्धा सद्व्येयगुणा, ततो जरसिद्धा सव्येयगुणा इति ॥

(वृ०) नपुंसकसिद्धाः सर्वस्तोकाः । ननु नपुंसका मिथ्या-
दृशाः, अतः कथं तेषां सिद्धत्वं ? उच्यते— ये स्वभावेनपुंसकास्तेषां
न सिद्धत्वं, किन्तु ये पञ्चाक्षपुसस्त्रीकृता भवन्ति तेषां सिद्धत्वं ज्ञा-
यते इति । तेभ्यो नपुंसकसिद्धेभ्यः स्त्रीसिद्धाः सद्व्येयातगुणाः,
तेभ्यः स्त्रीसिद्धेभ्यः पुंस्सिद्धाः सद्व्येयातगुणा इति ॥ मोक्षतत्त्वमे-
तत् ॥ इति नवापि जीवादीनि तत्त्वानि, लेशतः सद्व्येयतः । उक्तानि
कथितानीति गायार्थः ॥ पुस्त्व प्राकृतत्वाच्च दोषाय ॥ एतेषु नवसु
तत्त्वेषु ज्ञातेषु किं स्यादिदं—

(सा० अ०) 'धोवा इति'—मोक्षगमनभवे नपुंसकत्वे अहं
भूय ये मिद्धा ते स्तोका ज्ञानमनपुंसकानां चारित्र्यमपि न भवति
कुत्र मोक्षगमन । एते नपुंसका ये पञ्चाक्ष धर्मितादिविशेषेण
कृतास्ते ज्ञेया । नपुंसकसिद्धेभ्यः स्त्रीयेयमनुभूय ये मिद्धास्ते
सव्येयातगुणा । स्त्रीनिद्धेभ्योऽपि ये पुंस्सिद्धेभ्योऽपि ये पुंस्सिद्धास्ते
सव्येयातगुणा ॥ इति अल्पबहुत्वद्वार समाप्तम् ॥ एतावता प्रथेन
मनपयपरुषणयेत्यादिगाथा सकलापि व्याख्याता ज्ञेया ॥ इति
मोक्षतत्त्वमेतद् ज्ञातव्यम् ॥ मोक्षतत्त्वभणनेन नवतत्त्वानि लेशतो
भणितानि ज्ञातव्यानि ॥ अथ नवतत्त्वपरिज्ञानफलमाह ॥

जीवाइनवपयत्ये, जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्त ।

भावेण सद्वृत्ते, अयाणमाणे चि सम्मत्तं ॥ २६ ॥ १०२ ॥

(प्रा० अ०) 'जीवा०' स्पष्टा ॥

(वृ०) जीवादिनवपदार्थान् यो जानाति सम्यग्बुद्धिः ।
तस्य देहितः सम्यक्त्व 'अहं देवः साधुर्गुरुर्जिनप्रणीतो यमः' इति-
लक्षणं भवति । तदभावात् नवा अपि क्रियाः निष्कारणा नि-

(६८) ॥ श्रीमत्तत्त्वपरिशिष्टानि न च धीज (६ धी १०) ॥

ब्रह्मा, उक्त च- “भट्टेण चरिच्छाउ, । सुदुयर दसणे गहीपव्व ।
सिज्झति चरणरहिया, दंसणरहिया न सिज्झति” ॥ १ ॥ भावेन च
धनोपाकायेन, तत्सम्यक्त्व श्रद्धतोऽजानानस्यापि अर्थात्तत्त्वानि
‘एसम’ एस परमद्वे सेसे अणद्वे’ इति श्रद्धयत्, सम्यक्त्व भवतीति
प्रायार्थः ॥ तस्यैव सम्यक्त्वस्य निश्चलतास्वरूपमाह—

(सा० अ०) ‘जीवाइ इति’ जीवादिपदार्थान् यो जा
नाति अद्वेसे च तस्य भवति सम्यक्त्व । भावेन “तमेव सच्च
मीमकं न जिणेहि पवेईयं” इत्यादि शुभात्मपरिणामरूपेण अद्व
धति कोऽर्थे अज्ञाने तुर्धति । ‘अजानन्’, जीवादीनां पदार्थान्
ज्ञानमपि । कोऽर्थे । जीवादिपदार्थज्ञानरहितेऽपि जीवे सम्यक्त्व
भवति ॥ अथ सम्यक्त्वस्वरूपं वक्ष्यति ॥

सपाइ जिजेसरभा-सियाइ वयणाइ नन्नहा हुंति ।

इअ तुही जस्स मणे, सम्मत्तं निखल तस्य ॥ २७ ॥ १०३ ॥

(प्रा० अ०) ‘सब्बा०’ शुभमा ॥

(वृ०) सर्वाणि साक्षोपादानि, जिनेश्वरभाषितानि वच-
नानि, नान्यथा भवन्ति, किन्तु यथार्थानि स्युः । इति यस्य भव्य-
स्य नरस्य चित्ते बुद्धिर्भवति, तस्य सम्यक्त्व निश्चलम् । देवाद्युर-
नरयक्षैरपि तस्य सम्यक्त्व न चालयितुं शक्नोति इति गायार्थः ॥
वन्मिन् सम्यक्त्वे प्राप्ते के गुणा इत्याह—

(सा० अ०) ‘सब्बाइ इति’ सर्वाणि जिनेश्वरभाषितानि
वचनानि न अन्यथा भवन्ति । इति बुद्धिर्यस्य मनसि सम्यक्त्व
निश्चल तस्य भवति । अथ सम्यक्त्वफलमाह ॥

अतो सुदुत्तमित्तं पि, फासियं जेहि हज्ज सम्मत्तं ।

तेसिं अबद्धुपुग्गल—परिअहो वेव ससारो ॥ २८ ॥ १०४ ॥

(प्रा० अ०) ‘अतो०’ अपगतमर्थं यस्मादन्तावपार्थ, अपा
दभासो पुद्गलपरावर्तश्च अपार्थपुद्गलपरावर्तः । “लीलागासप
त्ता, तथा मरतेषु इत्य जीवेण । पुद्वा कमुक्कमेण गित्तपरद्वो

भवे थूलं ॥ १ ॥ जीवो जइया पणे, वित्तपपसम्मि सठिण मरइ ।
पुनरपि तस्साणतर-बीअपपसम्मि जइ मरइ ॥ २ ॥ यवमण,तर-
मरण, सव्वे वित्तम्मि जइ मओ होइ । सुहुमा वित्तपरट्ठी,
अणुधम्मण नणु गणिजा ॥ ३ ॥” अत्र क्षेत्रप्रदेशाननुक्रमेणैव प्रथमा-
देशानुबद्धप्रदेशपरम्परापरिपाठवैध गणयेत् । न-पुन पूर्वेष्टष्टाद-
व्यवहितान् प्रदेशान् गणयेत् ॥ इयमत्र भावना ॥ यद्यपि जीवस्या-
यगाहता जघन्यतोऽपि असहृष्यात्प्रदेशात्मिका । तथापि त्रिव-
यिते कस्मिंश्चित्प्रदेशे त्रियमाणस्य विषक्षित कश्चित्प्रदेश-
ऽपरिरूपो विषभ्यते । तस्मात् प्रदेशादन्यत्र प्रदेशान्तरे ये नभ-
प्रदेशा मरणेन ध्याता भवन्ति ते न गण्यन्ते, कित्यनन्तेऽपि
काले गते विषक्षितात्प्रदेशादनन्तरो य प्रदेशो मरणेन व्यात-
स गण्यते । इदमत्र सूक्ष्मक्षेत्रपुद्गलपरावर्त्तार्द्धं गृह्यते ॥

॥ चिरन्तनाचार्यप्रणीता नवतत्त्वाचूर्णिः समाप्ता ॥

(वृ०) अन्तर्मुहूर्त्तमात्रमपि घटिकाद्वयमपि यैर्विनेकिभिर्जीवैः
स्वसारसम्यक्त्वं स्पृष्टं स्यात्, तेषां जीवानामपार्द्धपुद्गलपरावर्त्त-
एव ससारो भवति । कोऽर्थः, चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकाकाशप्रवे-
शाना म त्रे (य) एकं प्रदेश जीवो मरणेन क्षण स्पृशति, स लेख्ये
गण्यते । ततो यदा पुनस्तस्मादेकप्रदेशादनन्तरं द्वितीय प्रदेश मरणेन
स्पृशति । सोऽपि तदा लेख्यके गण्यते । अन्तरालमत्राश्व न लेख्यके
गण्यन्ते । एव क्रमेण (यदा) तृतीयादिप्रदेशादारभ्य सर्वलोकप्रदेशान्
स्पृशति तदा सूक्ष्मक्षेत्रपुद्गलपरावर्त्तः ॥ एवस्वरूपश्च पुद्गलप-
र्वतः ॥ एतस्वरूपस्य पुद्गलपरावर्त्तस्यार्द्धं ततोऽप्यप क्रिश्चिन्मूनी
र्द्धपुद्गलो भवति । एतावत्कालमध्येऽवश्यं मुक्त्यङ्गनास्तनतदल-
वनपरः स्यादिति गायार्यः ॥

॥ तपागच्छाधिपतिश्रीदेवेन्द्रसूरिविनिर्लिता
नवतत्त्ववृत्तिः समाप्ता ॥

(७०) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि न मथीज (६ थी १०) ॥

(मा० अ०) 'अतोद्बुद्ध-इति' अतर्मुहूर्तमपि काल ये म
म्यकाः सृष्ट भवति । तेषा अपार्श्व अपगत अर्धोयम्मात्म अ-
पार्ध अक्षपुद्गलपरावर्तरूप समारो भवति । आशातनायहुलाना
मपि न अधिक मसार स्यात् । शुद्धमम्यवत्याराधनेन केचन
तेनैव भवन सिद्ध्यति, केचन द्वितीये तृतीये वा, सप्ताष्टभयात्राति
क्रामति, किंतु सिद्धय शीघ्र प्राप्नुयन्ति ॥

[दन्वे? खित्ते २ कालेऽ, भावेऽ चउह दुह वायरो सुहृमो ॥
होइ अणतुस्सप्पिणी-परिमाणो पुग्गलपरियहो ॥ ७७] १०७

[पुग्गलपरिअहो इह, दब्बाद्वचउवियहो मुणेअरुओ ।
धूलेअरभेगहिं, जह होइ तट निसामेह ॥ ७८ ॥] १०८

[(अ०) द्रव्यविषय, क्षेत्रविषय, कारविषय, भावविष-
यमेति चतुर्धा पुद्गलपरावर्त, पुन प्रत्येक द्विधा वादर स्थूल,
सूक्ष्म । सामान्यतयाय पुद्गलपरावर्त अनन्तात्सप्पिणीकालप-
रिमाणो भवति । अयमेवाय प्रतिशब्दगाथयाऽऽह—पुद्गलपरा-
वर्त इह द्रव्यादिचतुर्विधो ज्ञातव्य स्थूलतरभवाभ्या, यथा स भ-
वति तथा निशामयत श्रुत ॥]

[उरालविउव्यातेअ-रुम्मभासाणुपाणमणगहिं ।
कासेति सन्वपुग्गल, मुक्का दब्बवायरपरहो ॥ ७९ ॥] १०९

[(अ०) औदारिकीक्रियतैजमवर्त्मनभागतप्राणमनाभिस्त
सद्योग्यमनवर्गणाभि अणुत्ता सर्वपञ्चा मुक्ता वायता कातेन
स द्रव्यवादरपरावर्त । आहारकर्मणाया ग्रहणमद्भावऽपि आह-
रपञ्चगोम्याभयमुत्पद्यतश्चतुर्वारमेव ग्रहणतद्भावः सवपुद्गलाना
स्वाकारात्सर्जनाभावाद्औदारिकादियमणामतकप्रदणम् ॥]

[उरलाइ मत्तगेणं, एग जिओ नुअइ फुमिअ सन्नअणू ।
जत्तिअकालि स धूले, दन्वे सुहृमो सगन्नयरा ॥ ८० ॥] ११०

[(अ०) औदारिकादिसप्तकेन औदारिकादियोग्यवर्गणा
सप्तवभावेन, मतान्तरेण औदारिकागमयतुश्चभावन, चतुर्द-
शरज्यात्मकसमस्तलीकवातसर्वपुद्गलस्पशनमावने वायता कालेन
स वादर द्रव्यविषय, सप्ताना मता तरेण चतुर्णा मध्यादन्यत

॥ अथ० वृत्त्यादिसमेत नवतत्त्वप्रकरणम् ॥ (७१)

मेनैकेन येनचित्सर्वपुद्गलस्पर्शनमोचनेन शेषस्पृष्टानामगणनेन सूक्ष्म
द्रव्यपुद्गलपरावर्त ॥]

[दृवं सुहृमपरदो, जाहे एगेण अह सरीरेण ।

फासेति मच्चपुग्गल-अणुक्कमेण नणु गणिज्जा ॥८१॥ १०९

[(अ०) द्रव्यविषय सूक्ष्मपरावर्त यदा एकेनोदारिकाद्य-
न्यतमेनाथ शरीरेण सर्वपुद्गलान् स्पृशति अनुक्रमेण ननु गणयेत् ।
अयं भावः । आहारकशरीरस्याभयं चतुर्थाग्नेयोपलब्धेस्तद्विरहस्य
चतुर्णामयतमेन शरीरेण मत्तान्तरेण सप्तानामोदारिकादीनामन्य-
तमेन सर्धान् पुद्गलाननुक्रमशः परिगम्य स्पृशति तदा द्रव्यसूक्ष्म-
पुद्गलपरावर्तो भवति ॥]

[लोगागामपणसा, जया मरतेण इत्थ जीवेण ।

पुद्वा कसुक्कमेण, ग्वित्तपरदो भवे थूलो ॥ ८२ ॥] ॥ ११० ॥

[(अ०) यदैकेन जीवेन म्रियमाणेन सर्वलोकाकाशप्रदेशाः क-
मौल्यमान्या यात्रता कालेन स्पृष्टा भवन्ति तायां कालविशेषं स्पृष्टो
वादर क्षेत्रपरावर्ता भवति ॥]

[जीवो जडआ गगे, खित्तपणम्मि सठिओ मरड ।

पुणरवि तस्साणनर-वीअपणसम्मि जड मरड ॥ ८३ ॥ १११

[पवमणतरमरणेण, सच्चग्वित्तमि जड मओ होइ ।

सुहृमो ग्वित्तपरदो, अणुक्कमेणं नणु गणिज्जा ॥ ८४ ॥ ११२

[(अ०) यदा जीव एकस्मिन्नाकाशप्रदेशे संस्थितो म्रियते,
पुनरपि तस्यानन्तरद्वितीयप्रदेशे यदि म्रियते, पवमनन्तरमरणेन
मर्त्यक्षेत्रे यदि मृतो भवति, तदा सूक्ष्म क्षेत्रपरावर्तः, अनुक्रमेण ननु-
गणयेत् ॥ अयमर्थः ॥ अनन्तमवधमणशीलो जन्तुर्यदाऽनन्तरे-
षु निरन्तरेषु वाऽन्यायाकाशप्रदेशेषु म्रियमाणः चतुर्दशरज्ज्वात्म-
कान्मयानपि नभः प्रदेशान्स्पृशति तदा वादर क्षेत्रपरावर्तो भव-
ति । अत्रापूर्वस्पृष्टा गणयन्ते पूर्वस्पृष्टास्तु न । अथ च विद्ययित एक-
स्मिन्प्रदेशे मृतान्ततस्तदध्ययहिते प्रदेशे यदि म्रियते स प्रदेशो गण-
नामायाति पुनरययहिते तृतीयेऽन्यादिक्रमेण मरणेन सर्वे लोकाप्र-
प्रदेशा यदि स्पृश्यन्ते तदा सूक्ष्मो भवति । यद्यपि जीवस्यैकाकाशप्र-
देशावगादाभावस्तथाप्ययधीकृत एकः कश्चिम्रियष्यते इति भावः ॥]

(८०) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि न व यो ज (६ थो १०) ॥

॥ अथैतेषु नवसु तत्त्वेषु जीवाजीवरूप्यरूपिज्ञयहेयोपादेय
विभागयन्त्रकम् ॥

१ तत्त्वनामानि	प्रति भेद	जीव	अजी व	रूपि०	अरु- पि	हेय	ज्ञेय	उपा देय
जीवतत्त्वम्	१४	१४	०	१४	०	०	१४	०
अजीवतत्त्वम्	१४	०	१४	४	१०	०	१४	०
पुण्यतत्त्वम्	४२	०	४२	४२	०	४२	०	०
पापतत्त्वम्	८२	०	८२	८२	०	८२	०	०
आश्रिततत्त्वम्	४२	०	४२	४२	०	४२	०	०
सर्वतत्त्वम्	५७	५७	०	०	५७	०	०	५७
निजराश्रिततत्त्वम्	१२	१२	०	०	१२	०	०	१२
बन्धतत्त्वम्	४	०	४	४	०	४	०	१०
मायतत्त्वम्	९	९	०	०	९	०	०	९
	२७६	९२	१८४	१८८	८८	१७०	२८	७८

॥ अथ षट्सु द्रव्येषु परिणाम्यादिविभागयन्त्रकम् ॥

६ द्रव्यनामानि	परिणा०	जीव	मै	समवे०	एक	अत्र	संक्रिय	निरूप	कारण	वर्तो	समभोग०	अप्र०
धर्मास्तिकाय	०	०	०	१	१	०	०	१	१	०	०	१
अधर्मास्तिकाय	०	०	०	१	१	०	०	१	१	०	०	१
आकाशास्तिकाय	०	०	०	१	१	१	०	१	१	०	१	१
जीवास्तिकाय	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१	०	१
पुद्गलास्तिकाय	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	०	१
बाल	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०	०	१

॥ रुलिकालसर्वज्ञभगवत्पादश्रीहेमचन्द्रसूरिप्रणीतं ॥

॥ राप्सतत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषાનુગોષ્ઠે) પરિચિત્ત ન જ (૧૧)

જીરાજીરાયાશ્રવણ, સરગે નિર્જગ તથા। રૂપો મોક્ષથેતિ મપ્ત,
તરણ્યાહુર્મનીપિણ. ॥ ૧ ॥ તર જીરા દ્વિરા ક્ષેરા, મુક્તસમારિમે-
પ્ત. । અનાનિનિધના સર્વે, જ્ઞાનદર્શનલભણા. ॥ ૨ ॥ મુક્તા એક-
સ્વમાયા. સ્વુ-જન્માદિકેશરજિતાઃ। અનન્તદર્શનજ્ઞાન-વીર્યાનન્દમયાશ્ર
મે ॥ ૩ ॥ મતાગ્નિઃ દ્વિરા જીરા, સ્થાયરસમેદત. । દ્વિનયેઽપિ
દ્વિરા પર્યા-પ્ત્યાપર્યાપ્તિશોષતઃ ॥ ૪ ॥ પર્યાપ્તયસ્તુ પટિમાઃ, પર્યાપ્ત-

ભાષણી માટે નીચેના અનુધાન, છવ, અહીં આશ્રય મવર નિર્જગ,
મપ્ત એ નાશ કે માન તરવો ન્દે (૧) તથા મુક્ત અને મમારી
પ રી છવો જે પ્રકાર ના નવન રોમરે હવ આનાનિ અનન્ત અને જ્ઞાન
જ્ઞાન પ તક્ષ જાગી છે (૨) મુક્તા છવો એક નજીયા સ્વભાવવાળા,
અનન્ત અને ર્જિત અનન્ત દર્શન જ્ઞાન વીર અને આનંદવાળા (૩)
ધાવ અને તથા નજીયા મમારી છવો જે પ્રાપ્ત છે, વગી એ બંને બેદ
પત્ત પપામ એ નાપામ વગી જે જે પ્રકાર છે (૪) પર્યાપ્તપણામાં
અનુમન જેરી આપા-અગીર-તન્તિ-ક-સ્થામ-ભાવા-અને મન એ છે

અનિવચ્યતમ્ । આહારો વપુરક્ષાણિ, પ્રાણો માયા મનોઽપિ ચ ॥૫॥
 મ્યુરેકાક્ષત્રિકલાક્ષ-પચ્ચાક્ષાણા ઘરીરિણામ્ । ચતસ્રઃ પચ્ચ પટ્ ચાપિ
 ધર્યાપ્તયો ચયાક્રમમ્ ॥ ૬ ॥ પચ્ચાક્ષાઃ સ્યારરા મૂમ્ય-ધ્વેજોવાયુમ્
 દ્વીરહઃ । તેષાં તુ પૂર્વે ચત્તાર, સ્યુઃ મૂસ્મા વાદરા અપિ ॥ ૭ ॥
 પ્રત્યેકા સાગરણાથ દ્વિપ્રકારા મહીરહઃ । તેઽત્ર પૂર્વે વાદરા સ્યુ-
 ચરેમૂસ્માદરા ॥ ૮ ॥ ત્સા દ્વિત્રિવત્તુ શ્ચેન્દ્રિયત્વેન ચતુર્વિધા
 નત્ર પચ્ચેન્દ્રિયા દ્વેષા, મક્ષિનોઽસક્ષિનોઽપિ ચ ॥ ૯ ॥ શિક્ષાપદેશ
 સ્થાપાનયે, જ્ઞાનતે તેઽત્ર મક્ષિન । સમ્પ્રવૃત્તમન પ્રાણા-સ્તેભ્યોઽન્યે સ્યુ-
 મક્ષિન ॥ ૧૦ ॥ સ્પર્શન રસન ધ્રાણ, ચક્ષુ શ્રોત્રમિતોન્દ્રિયમ્
 તસ્ય સ્પર્શ રસો ગન્ધો રૂપ શબ્દશ્ચ ગોચર* ॥ ૧૧ ॥ દ્વીન્દ્રિયા
 ક્રમય શદ્ભાવા, ગણ્ઢપદા જ્ઞાનોક્તસ* । રૂપર્દા શુક્તિ કાયાશ્ચ, વિવિધા
 ક્રમયો મતા ॥ ૧૨ ॥ ઘ્ર્ણામત્કુળમત્કોટ-લિક્ષાયાશ્ચીન્દ્રિયા મતા
 ધત્ત* મલિકામુક્ત-દશાયાશ્ચતુરિન્દ્રિયા ॥ ૧૩ ॥ તિર્યગ્યોનિભવાઃ શેષ

પ્રમાણિઓ છે (૫) એન્દ્રિય વિ નેન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિય ક્રવાને અનુક્રમે
 ચાગ પચ અને છ પ્રમાણિઓ ૧૧૧, (૬) પૃચ્છી, જળ અસિ, વાયુ
 અને વનસ્પતિ એ પાચ એન્દ્રિયો સ્થાપન છ એમાના પે ૧૧ ચાગ બે
 (૭) વન વિના) સુન્ન આ ગા ૭ પછી છે (૭) વનસ્પતિ પ્રત્યેક એ
 આધા શ્ચ એમ બે પ્રકારી ૮ તેમા પેચી (પ્રત્યેક) વાસ્પતિ માદગ ૭
 અને આગની (માધા ૦) વનસ્પતિ સુન્ન અને બાદર છે (૮) ત્રસ
 શ્ચેવો દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-અનુન્દ્રિય-આ પચીન્દ્રિય એમ ૪ પ્રકારના છે ત્સ
 પચેન્દ્રિય શ્ચેવો સજિ અને અગનિ એમ ૨ પ્રકારના છે (૯) બે પ્રકાર
 એન મન પ્રણુ-પ્રાણા નેઓ શિક્ષા ઉપદેશ અને આગા (૧૦) ને
 બળ છે તે શ્ચેવો અર્દિ સજિ રોવા ૮ અને તેથી મીન શ્ચેવો અસક્ષિ
 છે (૧૦) સ્પર્શન, રસના ધ્રાણ ચક્ષુ અને શ્રોત્ર એ દ્વીન્દ્રિયો છે અને
 (અનુક્રમે) સ્પર્શ, રસ, ગન્ધ, રૂપ અને શબ્દ એ તેના વિદ્યો છે (૧૧)
 રૂપી રાખ એકના બળે પ્રાગિઓ, છીપો વિગેરે એક પ્રકારના છે
 દ્વીન્દ્રિય શ્ચેવો માનેવા છે (૧૨) જૂ માત્ર અક્ષાદ્ય લીખવિગેરે ત્રી
 દ્વીન્દ્રિય શ્ચેવો માનેવા છે અને પનગીઆ, માખી, જમરા, નમ વિગેરે

जलस्यलसचाग्निः । नारका मानसा देवाः, सर्वे पञ्चेन्द्रिया मताः ॥१४॥ मनोभापाकायवन्-त्रयमिन्द्रियपञ्चकम् । आयुरुन्ध्वासनिः-
श्वास-मिति प्राणा दश स्मृताः ॥१५॥ सर्गजीवेषु देहायु-स्त्वेष्टासा
इन्द्रियाणि च । रिक्तानामङ्गिनां भाषा, पूर्णानां सङ्गिनां मनः ॥१६॥
उपपादभवा देव-नारका गर्भजाः पुनः । जरायुःपोताण्डभवाः, शेषाः
सम्मुञ्चनोद्भवाः ॥ १७ ॥ सम्मुञ्चिनो नारकाश्च, जीवाः पापा नपु-
सकाः । देवाः स्त्रीपुमभेदाः स्यु-र्वेदत्रयजुषः परे ॥ १८ ॥ सर्वे जीवा
व्यवहार्य-व्यवहाग्नितया द्विधा । सूक्ष्मनिगोदा एवान्त्या-स्तेभ्योऽन्ये
व्यवहाग्निः ॥ १९ ॥ मचित्तः सत्तनः शीत-स्तदन्यो मिश्रितोऽपि
वा । विभेदैर्गन्तर्गभिर्ना नवरा योनिरङ्गिनाम् ॥२०॥ प्रत्येक सप्त
लभाश्च, पृथ्वीनार्यग्निनायुषु । प्रत्येकानन्तकायेषु, तमादृश चतुर्दश

चतुरिन्द्रिय જોવા (૧૪) ગેય તર્યયયોનિમા ઉત્પન્ન થયેના જન્ય-
અન્યજ એવો તથા ના મનુષ્ય એવો એ મન પ એન્દ્રિય માંના (૧૪) મન ભાષા ના ય એ - જય પ ંદ્રિય, આયુષ્ય એ C
અન્ધમાનિ શામ એ ૧૦ નાપુ ઠહેલા છે (૧૫) કાયમળ, ઉન્ધવામ
આયુષ્ય અને ંદ્રિયા ન પ્રાણો મરે જવામા ગેય, પર્વાસા રિક્તેન્દ્રિય
અને અમસિને ભાના પ્રાણ (અધિઃ) અને પૂર્વ (પર્વાસ) મજિ જોવા
મન પ્રાણ (અધિઃ) (૧૬) દેવ અને નારકા ઉપપાત જન્મવાળા છે,
ગર્ભજ જોવા જગત પોત અને ંદ્રિયા જન્મવાળા છે, અને ગેય જવા
મ મુન્દ્રિય જન્મવાળા (૧૭) મમ્મુન્દ્રિય અને નારક જોવા પાપવાળા
અને નપુસક વદી , એવા સ્ત્રી-પુરુષવેગ છે અને શેષ જોવા ત્રણે વે સંગ
છે (૧૮) મરે જવા નવરાગી અને અવ્યવહારીપણે એ પ્રકારના છે, તેમા
(બાદરપણ નહિ પમેના) સુન્નિગોદ જોવા અવ્યવહારી છે અને એક
વાર બાદરપણ પામી ંદ્રિયા મરેના તથા) સુન્નિગોદ મિત્રા-
યતા જોવા વ્યવહારી છે (૧૯) જોવાની મચિત્ત-સત્ત-શીત, અચિત્ત-
વિષ્ટ-ઉષ્ણ, મનિનાયિત-૧૨તવિષ્ટ-અને શીનાષ્ણુ એ પ્રમાણે અન્તર્ગત
પણા બેદ વટે ભિન્ન એટલે મચિત્તાદિ ૩ યોનિઓમા પશુ સત્તાદિ બેદ
પ્રાપ્ત થાય) એવી યોનિ ૬ પ્રકારની છે (૨૦) પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, અને
વાયુની દરેકની માત માન હામ યોનિ છે પ્રત્યેક તથા સાધારણ વનસ્પ-

॥ २१ ॥ पट् पुनर्विकलाक्षेपु, मनुष्येषु चतुर्दश । स्युश्चतस्रश्चतस्रश्च
 श्वन्नितिर्यकसुरपु तु ॥ २२ ॥ एष लक्षाणि योनीना-मशीतिश्चतुस्तरा
 केवलज्ञानदृष्टानि, सर्वेषामपि जन्मिनाम् ॥ २३ ॥ एकाक्षा वादर
 मृक्षमा, पञ्चाक्षा सज्यसज्जिनः । स्युर्द्वित्रिचतुरक्षाश्च, पर्याप्ता इतरा
 च ॥ २४ ॥ एतानि जीवस्थानानि, मयोक्तानि चतुर्दश । मार्गेण
 अपि तावस्यो, ज्ञेयास्ता नामतो यथा ॥ २५ ॥ गती त्रयकाययोग
 येन ज्ञानक्रमादयः । सयमाहाङ्गगुलेभ्यः-भव्यमभ्यस्तसज्जिनः ॥ २६ ॥
 मिथ्यादृष्टिः सास्त्रादन-मभ्यगमिथ्यादृशरपि । अग्रितमभ्यगदृष्टि वि
 रताग्रितोऽपि च ॥ २७ ॥ प्रमत्तश्चाप्रमत्तश्च, निवृत्तिरादगस्तत
 अनिवृत्तिरादगश्चा-थ मृक्षमसम्पराय ॥ २८ ॥ तत प्रशातमोहश्च
 श्रीणमोहश्च योगवान् । अयोगवानिति गुण-स्थानानि स्युश्चतुर्दश
 ॥ २९ ॥ मिथ्यादृष्टिर्भेदेमिथ्या-दर्शनस्योदये सति । गुणस्थानत्वं
 येतस्य, भद्ररन्त्राद्यपेक्षया ॥ ३० ॥ मिथ्यात्वं स्यानुन्त्ये-ऽनन्तानुबन्ध्य

નિમનમા આપુએ ૧ આખ તથા ચા આખ ચોનિગો ૭ (૨૧) વિષે
 નિમનમા (દીન્દ્રિયો પ્રત્યેકની મમે આખ તાનાથી) ૭ આખ મન ચોમા
 ચા આખ તથા નાગક તિર્યચ અને દ્વેતી ચાગ ચાગ આ મ ચોનિ ૭ (૨૨)
 ૨૧ પ્રમાણે ૧૧૧ ગાનીઆના કથનાપુમા ૧૨ હવાની ૮૪ આખ ચોનિઓ
 નેલી ૭ (૨૩) આલ એકન્દ્રિય મન્મ એકન્દ્રિય સનિ પન્નદ્રિય મ
 મનિ પન્નદ્રિય રીતિ ૧ રીતિ ૫ અને ચતુરિતિ ૨૧ ઐ (માને) પરામ
 ઓ અપમામ (૨૪) એ ૧૪ જનન્થાન મે લા, અને માર્ગોલાઓ પશુ
 નેટીજ (૧૪) જાણુની તે માર્ગજાઓના નામ આ પ્રમાણે—(૨૫)
 ગતિ-દિશ-૧૧-ચોગ-વેલ-ગાન-મેસા પાય-મયમ-આદારી-જન-તેરયા
 -મ-સમ્ય-૨૨-અને સનિ (૨૬) મિથ્યાદિ આગવા ૧ મિથ્ય અ
 વિગ્ન સમ્યગ દિશેશરિત પ્રમત અપ્રમત નિગ્નિયા ૨ અનિગ્નિ
 ગાદ નામસ પગય સાગ્યા ઉપચાન્તમોહ, ક્ષીણમોહ, નયોગી, અને
 અયોગી મે ૧૪ ગુપસ્થાન ૭ (૨૭-૨૮-૨૯) મિથ્યાદર્શનનો ઉદય તેને
 ૨૧ મિથ્યાદિ દાય ૭, એને ગુણસ્થાનપણ તેણ પશુામ્ની અપેક્ષાએ
 ૭ (૩૦) મિથ્યાત્વનો અનુભવ અને અનતાનુબંધિનો ઉપ હોવાથી
 નાસ્ત્ય ન અભ્યગ્નિ તે ઉત્કૃષ્ટથી ૬ આવનિમ સુધી હોય. (૩૧) સમ્ય

ये सति । सास्वादनसम्यग्दृष्टिः, स्यादुत्कर्षात् पढावलीः ॥ ३१ ॥
 सम्यग्प्रमिथ्यान्वयोगा-न्मुहूर्तमिश्रदर्शनः । अविरतसम्यग्दृष्टि-रप्र-
 यारयानकोदये ॥ ३२ ॥ विरताविरतस्तु स्यात्, प्रत्यारयानोदये
 सति । प्रमत्तसयतः प्राप्त-सयमो यः प्रमात्रति ॥ ३३ ॥ सोऽप्रमत्त-
 सयतो य, सयमी न प्रमात्रति । उभावपि पगावृत्त्या, स्यातामान्तर्मु-
 र्तिर्लौ ॥ ३४ ॥ कर्मणा स्थितिप्राप्तादी-नपूर्वान् कुरुते यतः । त-
 मादपूर्वकरणः, क्षपकः शमकश्च सः ॥ ३५ ॥ यद्वादरकपायाणां,
 निष्ठानामिम मिथः । परिणामा निवर्तन्ते, निवृत्तिवादरोऽपि स
 ॥ ३६ ॥ परिणामा निवर्तन्ते, मिथो यत्र न यवतः । अनिवृत्तिवादर-
 त्यात्, क्षपकः शमकश्च सः ॥ ३७ ॥ लांभाभिरः सम्परायः, सूक्ष्मकि-
 रीकृतो यतः । स सूक्ष्मसम्परायः स्यात्, क्षपकः शमकोऽपि च ॥ ३८ ॥
 अथोपशान्तमोहः स्या-न्मोहस्योपशमे सति । मोहस्य तु क्षये जाते,

इत्येवमेव निष्ठात्तना योगनी भुवर्त्त (अन्तर्भर्त्त) पयन्त मिश्र-दृष्टि होय
 છે, અને આ પ્રમાણના વ્યાખ્યાના ઉપથી અવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય છે (૩૧)
 પ્રત્યાખ્યાન વ્યાખ્યાનો ઉપયોગનાથી અવિરતિ હોય અને પ્રાપ્તમયમ એવા
 જે મુનિ પ્રમાદ દરે તે પ્રમત્તમયમ ઠહેવાય (૩૩) જે મુનિ પ્રમાદ ન
 દરે તે અપ્રમત્તમયમ છે એ મત પગાવૃત્તિએ અન્તર્મુર્તિ પયન્ત હોય છે
 (૩૪) જે ગરુડથી ઢોળના અપૂર્વ નિયતિધાતાદિ (૨૭છ) કહે તેની
 અપૂર્વકરણ ઠહેવાય છે, અને તે ક્ષપક અને ઉપશમક હોય છે (૩૫) જે
 એમા (એક સાથે) પ્રવેશ દરેના પણ બાદગાથી જીવોના અધ્યવમાયો
 પરસ્પર નિવર્તક (તદાવતરાગા) હોય છે તેથી એ બે (અપૂર્વ વર્ત
 ૩૪) નિવૃત્તિબાદર પણ કહેવાય છે (૩૬) જેમા પ્રયત્નથી (એક માથે
 પ્રવેશ દરેના જીવોના) અધ્યવમાયો પરસ્પર નિવર્તના નથી (અર્થાત્ તુલ્ય
 ગદે છે) તે અનિવૃત્તિબાદર ક્ષપક અને ઉપશમક (એમ બે પ્રકારે) છે
 (૩૭) જે કારણથી લોભ નામનો દાસ સૂક્ષ્મનિરૂપે કલ્યાણ હોય છે
 તે સૂક્ષ્મસંપરાય ક્ષપક અને ઉપશમક (એમ બે પ્રકારે) છે (૩૮) વળી
 મોહનો ઉપશમ થયે જો ઉપશાન્તમોહ હોય, અને મોહનો ક્ષય થયે ક્ષી-
 ભમોહ ઠહેવાય છે (૩૯) ધાતિર્જોના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેના કેવળ શાન્ત

ક્ષીણમોહ પ્રવક્ષતે ॥૩૦॥ સયોગિન્નેત્લી યાનિ-ક્ષયાદુત્પન્નકેવલ ।
યોગાના ચ ક્ષય જાતે, સ પ્વાયોગિકવલી ॥ ૪૦ ॥

(ઇતિ જીવનરમ્ ?)

અજોરા સ્યુર્વર્માધર્મ-વિદ્યાય ફાલપુદ્ગલા । જીન સઠ પશ્ચાપિ,
દ્રવ્યાણ્યેતે નિવેદિતા ॥ ૪૧ ॥ તત્ર કાઞ્ચ ચિના મર્ચે, પ્રદેશપ્રચયાત્મ-
કા । વિના જીવમચિદ્રૂપા, અકર્તારશ્ચ તે મતા ॥ ૪૨ ॥ કાલ ચિ-
નાસ્તિકાયા સ્યુ-રમૂર્તિ પુદ્ગલ વિના । ઉત્પાદવિગમધ્રોવ્યા-ત્માન-
મર્વડપિ તે પુનઃ ॥ ૪૩ ॥ પુદ્ગલા સ્યુ સ્પર્શરસ-ગન્ધરર્ણસ્વરૂપિણ ।
તેડગુરુકન્ધતયા દ્વેષા, તનારુદ્ધા કિલ્માણર ॥ ૪૪ ॥ રુદ્ધા સ્કન્ધા
ગધશબ્દ-સૌંદર્યચૌલ્યાકૃતિરૃષ । અન્ધકારાનપોત્રોત-મેદચ્છા-
રાત્મકા અપિ ॥ ૪૫ ॥ કર્મસાયમનોમાપા-વૈષ્ણિનોચ્છવાસદાયિન ।
મુગ્ધદુઃખજીવિતલ્ય-મૃત્યુપગ્રહસાગ્નિ ॥ ૪૬ ॥ પ્રત્યેકદેસદ્રવ્યાણિ, ધ

૧ ૥ (આત્મા) સયોગી કેનથી, અને યોગો તે ક્ષય થશે તેજ હું અયોગી
કેનથી દોષ છે (૪૦) (ઇતિ જીવનરમ્ ૧ ॥)

ધર્માસ્તિમય અધર્માસ્તિમય આમશાસ્તિમય કાળ અને પુદ્ગલા-
ન્તિમય (એ પાત્ર) અહીં છે અને આ પાત્રે પણ એ મહિન દ્રવ્ય (૫
૬ ૫) કરેલા છે (૪૧) તેમા કાળ નિના સર્વે (પાત્રે - ના) પ્રેશ મમુદાય
રૂપ છે અને જીવ વિના એ (પાત્રે) - સો અહીં અને અકર્તા માનેતા
રૂ (૪૨) કાળ નિના (પાત્રે) અસ્તિતા છે, પુદ્ગલ વિના (પાત્રે) અરૂપી
, અને એ મર્ચે (છએ) બો ઉત્પત્તિ નિનાજ અને નુનતા નવરૂપ વાળા
રૂ (૪૩) પુદ્ગલો અપર્ક એ ગવ અને પ્રર્ક એ પી હ નથી એ પુદ્ગલો
પગમાલ અને રૂકધપણે એ પ્રમાણ છે આ અમલ (નવધરો મમુદિન
નદિ થયેલા) તે નિમ્ને પન્માણુએ છે (૪૪) અને (૫ ૫૨) બદ થ-
ના તે રૂકધો તે ગધ શબ્દ સ મતા ચ્યુન્તા અને આમગવળા તથા
ગધમગ આતપ, ઉલોત બેઠ અને ગવાવાળા પણ દોષ છે (૪૫)
વળી તે કર્મ કાયા મન અને જાણાની ચેન તથા ઉન્નાસ આપનાર
તેમજ સુખ દુઃખ જીવિત મરણમા રૂકો (સદાય) આપનાર (પુદ્ગલો) છે
(૪૬) ધર્માસ્તિમય અધર્માસ્તિમય અને આમશ એ પ્રત્યેક એક દ્રવ્ય

मार्गमो नभोऽपि च । अमूर्तानि निष्क्रियाणि स्थिराण्यपि च सर्वदृष्ट
॥ ४७ ॥ एकजीवपरिमाण-सङ्ख्यातीनप्रदेशकौ । लोकाकाशमभि-
व्याप्य, र्माधर्मो व्ययस्थितौ ॥ ४८ ॥ स्वयं गन्तु प्रवृत्तेषु, जीवाजी-
येषु सर्वतः । सहकारी भेदधर्मः, पानीयमिव यादृशम् ॥ ४९ ॥
जीवानां पुद्गलानां च, प्रपञ्चानां स्वयं स्थितिम् । अयमः सहकार्येष-
यथा छाया यथायिनाम् ॥ ५० ॥ सर्वग स्वप्रतिष्ठ स्या-दाकाश-
मवकाशदम् । लोकालोको स्थित व्याप्य, तत्तन्तन्प्रदेशभाक् ॥ ५१ ॥
लोकाकाशप्रदेशस्या, भिन्ना कालाणवस्तु ये । भावानां परिवर्तान्,
मुन्यकालः स उच्यते ॥ ५२ ॥ ज्योतिःशास्त्रे यस्य मान-मुच्यते
ममयादिकम् । स व्यावहारिकः कालः, कालवेदिभिरामतः ॥ ५३ ॥
नवजीर्णादिरूपेण, यदमी भुवनोदरे । पदार्थाः परिवर्तन्ते, तत् काल-
स्यैव चेष्टितम् ॥ ५४ ॥ वर्तमाना अतीतत्वं, भाविनो वर्तमानताम् ॥

१. तेभ्यः सर्वान् अर्थाः सक्रियान् ओ ३४-पक्षे ८ (५७) धर्मास्तदाह-
नाने अवर्मास्तमय ओ ३४ प्रमाणम् अमभ्यात प्र गणाणा (अर्थात् ओ ३४
८१ ॥ ४८१ ॥ प्रेशे तेदताः धर्माः ना अने अरमाः ना पक्षे) ८
ओ (अं गते) ले-आकाशमा व्यापीते गेता ८ (५८) गमन क्त्वाने-
न्यत प्रगत यथेवा ८१ ॥ अ-अने भाव्यमा ॥ ४८१ ॥ आह- २१ व्याप्य-
मरमा (२४५५) धर्मास्तमय, ८ (४८) छाया ४८ न-भार्गुमाने (विष्ट-
थव मा २४५५ ८) तेभ पोतानी भेज गिग्ताने प्राप्त थयन ८१ अ-
पुद्गलाने आ अधर्मास्तिकाय सहकारी (२४५५) ८ (५१) अरमाः आपनाद-
आमागास्तिकाय अर्ध व्याप्त अने प्रप्रतिष्ठ (पोतानी भे १ पोतामाग गेता ८)
१ ओ अनंत प्रदेशान्गु ते आकाश लोकालोमा व्यापी ८ (५१)
आकाश ॥ प्रदेशमा रदेका अने लावानी पतिन्तेना (नवपुनश्चता) ने मष्टे
भिन्य ओवा ८ कालना पञ्चाङ्गमा ते मुन्यमाग (निष्पक्ष) ८ देवा ८
(५२) अने ज्योतिःशास्त्रमा नेतुं प्रमाणम् अभय धर्मा ८ देवा ८, तेने
हागानीमा (श्री मर्वनोमे) व्यावहारिक काल मानेता ८ (५३) वर-
भुवनमा ८ आ पदार्थो नरा गूना पक्षे परिवर्तन पाथे ८, ते हागानी-
मेटिन (हामे) ८ (५४) कालनी द्वीपरे विष्टाया पाथेवा पदार्थो ८

(૮) ॥ શ્રીનયતત્ત્વપરિણિષ્ઠમ્ નમઃ (૧૧) ॥

પદાર્યાઃ પ્રતિપદ્યન્તે, કાલક્રીડાવિદમ્નિતા ॥ ૫૫ ॥

(ઇતિ અજીવનત્ત્વમ્)

મનોવચનકાયાના, યત્સ્યાત્ કર્મ સ આશ્રય ૧ શુ
શુભસ્ય ફલુ રયા-દશુભસ્ત્વશુભસ્ય સ ॥ ૫૬ ॥ મનોવા
ચકર્યાણિ, યોગા કર્મ શુભાશુભમ્ । દદાશ્રયતિ જન્તૂના-મ
શ્રવાસ્તેન મીર્તિતા ॥ ૫૭ ॥ મૈયાદિપાસિત નેત, કર્મ મૂતે
માત્મકમ્ । કપાયવિષયાત્રા ત, તિતનોત્યશુભ પુનઃ ॥ ૫૮ ॥ શુભ
નાય નિર્મિથ્યં, શુભદાનાશ્રિત ંચ । વિપરીત પુનર્જય-મશુભાર્જનદે
॥ ૫૯ ॥ શીરણ મુગુસન, શરીરી ચિનુતે શુભમ્ । સતતારમ્ભિણા
ન્દુ-ગાતકનાશુભ પુન ॥ ૬૦ ॥ કપાયા વિષયા યોગા, પ્રમાદાવિર
તયા । મિથ્યાત્તમાર્ત્તરૌદ્રે વે-ત્યશુભ પ્રતિ ફલર. ॥ ૬૧ ॥ ચ કર્મપુ
લાદાન-ફલુ પ્રોક્ત. સ આશ્રય । કર્મણિ ચાદૃશ દાના-વરણીયાદિ

માન નામ તા મતીતપા પામે , મો ભરિય મના દોષ ના નર્મમાન
પૃષ્ઠ પ મે ૬ (૫૫) (ઇતિ અજીવનત્ત્વમ્ ૭ ॥)

મન વચ અને કાયા ને ક્રિયા તે આશ્રય , ત્યા શમાનર તે
શુભ (પુણ્ય) ને તેનું મો અશુભાશ્રય તે અશુભ (પાપ) નો ફલુ ૬ (૫૬)
ને લાગણી થોળેના મન વચન કાયાની ક્રિયાઓ રૂપ યોગો ગુભાગમ
મને શ્રવ ૭ (૫૭) માથ માત્ર દરાવે ૭) તે લાગણી આનર કોના ૭
(૫૭) (મનોરોગાશ્રય) મ યાદિ બારનાઓ વડે રસિત થયેનું ચિત્ર ગુભ
કર્મ ૮૫ - ૩ મને -પણ તથા વિષયથી લાભ થયેનું ચિત્ર અશુભ
કર્મ ૮૫ ૧ ૩૨ ૭ (૫૮) (નયનરોગાશ્રય) ચતન નાં ત મલ્લરમન દુભ
કર્મ ૮૫ ૧ ૩૩ મા ૩) તેથી વિપરીત (ચુત મનાશ્રિત અમલ) નયન
અશુભ મને ૮૫ ૧ ૩૪ મા દાગ્ધ ૨૫ મળુ ૩ (૫) (કાપ રોગાશ્રય)
શ્રવ સરી મીત ગોપવની તયાનરે ગુભ મ અદલ ૨૨ ૭, આ નિગત
અગ્ન માગી શ્રદ્ધિમ ૧૧૧૩૬ અગ્નકર્મ અદલ કરે ૩ (૬૦) ૮૧૫
વિષય લગ પ્રમા અદિ તિ મિથ્યાત્વ અને આત્મધ્યાન તથા મદધ્યાન
(એ મર) અગ્નકર્મ ૩૨ ૭ ૧૨૭૩૫ ૩ (૬૧) મગ્નુશ્રવ મદલ દગવામા
ને દાગ્ધરૂપ તે આશ્રય કહેવ ૭ અને કર્મ પણ માનાનરણીયાદિ બે થી

॥ શ્રીદેવચન્દ્રસૂરિવ્રત સતતત્ત્વપ્રકરણમ્ ॥ (૧)

મેદતઃ ॥૬૦॥ જ્ઞાનદર્શનયોસ્તદ્વ-ત્તદ્દેતૂનાં ચ યે કિલ । વિત્રનિહવ-
પૈશ્વન્યા-ગાતનાયાતમત્સરાઃ ॥૬૩॥ તેજ્ઞાનદર્શનાચાર-કર્મહેતવ આ-
સ્રયાઃ । દેવપૂજા ગુરુપાસ્તિઃ, પાત્રદાન દયા ક્ષમા ॥૬૪॥ મરાગ-
સદયો દેશ-સદયોઽકામનિર્જરા । શૌચ વાઙ્મતપશ્ચેતિ, સદ્વેદ્યસ્ય સ્પુરા-
શ્રયાઃ ॥૬૫॥ દુઃસ્વશોકત્રાસતાપા-ક્રન્દને પશ્ચિદેવનમ્ । સ્વાન્યો-
ભયસ્યાઃ સ્પુરસ-દ્વેષસ્યામી ડહાશ્રવાઃ ॥૬૬॥ ચીતરાગે શ્રુતે સજ્ઞે, ધર્મે
સઘગુણેષુ (સર્વમૂલેષુ) ચ । અર્ચનવાદિતા તોત્ર-મિત્યાત્મપરિણામિતા
॥૬૭॥ સર્વમિદ્ધિદેવાપ-હનો ગર્મિકદૂષણમાઝ્ઞમાર્ગદેશનાનર્થા ગ્રહો-
ઽસ્યતપૂજનમ્ ॥૬૮॥ અસમીક્ષિતકામિત્વ, ગુર્યાદિપ્રવ્રમાનતા । ઇત્યા-
દર્થો દૃષ્ટિમોહ-સ્વાશ્રવા પરિકીર્તિતાઃ ॥૬૯॥ કયાચોદયતસ્ત્રીત્ર-
પરિણામોઽયમાન્મનઃ । ચારિત્રમોદનીયસ્ય, સ આશ્રય ઉદ્ધીરિતઃ
॥૭૦॥ ઉત્પ્રાસન સકન્દર્પો-પહાસો હાસશીલતા । ગુહ્યમલાપોદેન્યો-
ક્તિ-ર્હાસસ્વામી સ્પુરાશ્રવા ॥ ૭૧ ॥ દેશાદિદર્શનોત્સુગ્ય, ચિત્ર

૮ પ્રકારુ છે (૬૨) જ્ઞાનનો અર્થ દર્શનનો, જાનીનો અર્થ નિર્ણય
જાનતેતુ તથા દર્શનતેતુનો (એ તરો પુ મનો) અન્તગમ અપનાપ પેશન્ય
આશાતના, ધાન અર્થે હયા ૨૦ ૥ ૧ જ્ઞાનાનન્ધુ-ર્શનાનન્ધુ કર્મના ના
બુદ્ધિ આશ્રય છે તથા ૨૫ પૂજા શુભિતિ, પાત્રદાન દયા, ક્ષમા સરાગમયમ
દશવિગતિ, અકામનિર્જરા, શાચ આતતપ (એ મત) જ્ઞાતાનેદનીયના
આશ્રવો છે (૬૩-૪-૧) ૬ અ નોહ નથ તાપ (મતાપ) આકંદ, નિનાપ
એ સર્વ ગ્રન્થ અન્યગ્રન્થ અને ઉલ્લખ્ય (એમ ૩ પ્રકારમાથી મથાઓ ૫ પ્ર
કારવાળા) અર્થ અજ્ઞાતાનેદનીયના આશ્રવ ૬ (૬૬) ચીતરાગ ગુન મત
ધર્મ અને મથના ગુણમા (મર્દ દેવોનુ) અનર્જવા પાડ તીન મિત્યાત્મપરિણામ
પણ મત મોહ અને દેવનો અપનાપ ધારિકૃપણ C-માર્ગપ્ર પજા
અનર્થનો આગ્રહ, અસાચનતી પૂજન, અવિચાર્યુ નર્થ, ગુરવિગેરેતુ અપમાન
ધસાદિ નર્શનમોહનીયના આશ્રવો જ્ઞા ૩ (૬૮-૬૯-૬૯) કયાપના ઉ પ
ચી થરેલો આતમાનો જે તીન અધ્યવસાય તે આગ્નિ મોહનીયનો આશ્રવ કહેલો
છે (૭૦) ઉત્પ્રાસન કામમહિત અધિક ઉપદાન્ય, હસનુ, અતિ વ્યર્થ નુ
અને દીનવચન એ હાસ્યમોહનીયના આશ્રવો છે (૭૧) દેશ વિગે

મમણસ્થેલને । પરચિત્તાર્જન ચે-ત્યાથવા, કીર્તિતા રતે ॥ ૭૨ ॥
 અમૃતા પાપશીલત્વ, પરેપા રતિનાશનમ । અકુળઋષોત્સાહન, ચારતે-
 રાશ્રયા અમી ॥ ૭૩ ॥ સ્વય ધયપગીણામ , પરપામથ માપનમ । તાસન
 નિર્નયત્વ ચ, ધય પ્રત્યાશ્રયા અમી ॥ ૭૪ ॥ પરશોકાપિષ્કરણ,
 સ્વશોકોત્પાદશોચને । ગેદનાદિપ્રમત્તિકથ, શોકમ્યેને મ્યુગાથવા
 ॥ ૭૫ ॥ ચતુર્વર્ણમ્ય સદ્ગુણસ્ય, પરિવાદજુગુપ્સન । સદ્ગુણજુગુપ્સા
 ચ, જુગુપ્સાયા સ્યુગાથવા ॥ ૭૬ ॥ રૂપ્યાદિપયગાદર્શ ચ, મૃપાયા
 નોડતિવક્ત્રતા । પરત્પરરતાસક્તિ , સ્ત્રીમેદસ્યા ત્રવા રમે ॥ ૭૭ ॥ સ્વત્પર-
 માત્રસતોષો ડનીર્પ્યા મન્દકપાયતાઅવત્તાચારશીલત્વ પુરેન્મ્યાથવા
 ઇતિ ॥ ૭૮ ॥ સ્ત્રીપુસાનક્ષસવોશ્રા , કપાયામ્નોત્તમામતા । પાત્વલ્લ-
 સ્ત્રીવ્રતશ્રવણ, પદ્મેન્દ્રાત્રવા અમી ॥ ૭૯ ॥ સાધુના ગર્હણા ધર્મો-ન્મુ-

વાની ઉત્સુખતા ચિત્ત અને કામક્રીડામાં પડના મનનું આ-લખ્ય કરુ એ
 નિર્મોહનીયના આશ્રવા છે (૭૨) ધર્મના પાપાવાગ પડના પ્રભેદ
 આવનો રિનાશ અને અશુભ કામમાં ઉત્તાર એ અવરતિમોહના આશ્રવો
 (૭૩) પોતાનો ભય પગિણામ (પાને ભય પામવો) મીનને ભય પમા
 નવા તામ આપવો અને નિર્દયપણ એ ભયમોહનના આશ્રવા છે (૭૪)
 બીજાને શોક પ્રગટ કરવો પોતાને દુઃખ ઉપન કરવ, ચિંતા કરવી અને
 કે ન વિશેષમાં આમકિત એ મરે નોડ મોહનીયના આશ્રવો છે (૭૫)
 ચતુર્વર્ણ સધની નિ । જુગુપ્સા કરવી અને મિત્રની જુગુપ્સા કરવી એ
 જુગુપ્સામોહનના આશ્રવો છે (૭૬) રૂપ્યાદિવિપયમિત્ર મૃપાવાદ અતિવક્ત્રતા
 માટે પરદાગમનામકિત એ સ્ત્રીમેદના આશ્રવો છે (૭૭) સ્વત્પરમાત્ર
 કેવળ નોપ રાખવો ધર્મ ન કરવી, મ મ્યાયપણ અને અવકાશગ્રીપણ
 એ પુરુષમેદના આશ્રવો છે (૭૮) સ્ત્રી અને પુત્ર સાથે કામક્રીડા કરવી
 ઉત્સાહ ત્રીન વિપયલિંગાપ પાપક અને ચીનનિર્મ (લીયગ નતનો)
 ભગ કરવો એ નપુસક વેદના આશ્રવો છે (૭૯) સાધુઓની નિંદા ધર્મ
 અન્મુખ થયે તાને વિદ્ય કરવ અધુ માસન અવિરતિઓને અવિગત (કામ
 દે તેવી રીતે) વર્ણન કરવ શેષવિગતને વાગવાગ અન્તગમ્ય કરવો, અવિ
 ગનિતુ ગુણવર્ણન કરવુ ચારિત્રદ્રવ્ય, તથા બીજા કોવેમાં ગદેના કપાય
 નોકાસોને ઉદીપન કરવા એ મરે સામાન્યથી ચારિત્રમોહનીયના આશ્રવો

स्नानां विघ्नकारिता । मधुमासाविरताना-मविरत्यभिरर्जनम् ॥ ८० ॥
 विरताविरतानां चा-न्तरायकरण मुहुः । अचारित्रगुणारयान, तथा
 चारित्रदूषणम् ॥ ८१ ॥ कपादनोकपायाणा-मन्वस्थानामुद्वीरणम् ।
 चाग्निमोहनीयस्य, सामान्यनाश्रवा अमी ॥ ८२ ॥ ञ्चेन्द्रियप्राणिनां,
 बह्वारम्भपरिग्रहौ । निग्नग्रहता मास-भोजन स्थिरवैरता ॥ ८३ ॥ री-
 द्र-यान मिध्यास्नान-न्तानुबन्धिरूपायते । कृष्णनीलरूपोत्ताश्च, लेंडया
 अनृतभाषणम् ॥ ८४ ॥ परद्वन्द्यापहण, मुहुर्मेधुनसेवनम् । अवशे-
 न्द्रियता चेति, नरकायुष आश्रवाः ॥ ८५ ॥ उन्मार्गदेशना मार्ग-प्रणाशौ
 गृहचित्तता । आर्त-यान सशल्यत्व, मायागम्भपरिग्रहौ ॥ ८६ ॥
 शीलव्रतेमातिचारे, नीलरूपोत्तलेश्यता । अप्रत्यारयानरूपाया-स्ति-
 र्यगायुष आश्रवाः ॥ ८७ ॥ अल्पी परिग्रहारम्भौ, सहजे मर्दवार्जना
 कापोत्पीतलेश्यत्व, धर्मध्यानानुरागिता ॥ ८८ ॥ प्रत्यारयानरूपा-
 यत्व, परिणामश्च म-यम । सत्रिभागविशयित्वा, देवतागुणपूजनम्
 ॥ ८९ ॥ पूर्वालापप्रियालापौ, सुखप्रज्ञापनीयता । लोकयानास्तु मा-
 ध्यस्थ्यं, मानुषायुष आश्रवाः ॥ ९० ॥ सरागसयमो देश-संयमोऽस्मा

१ (८०-८१-८२) परि- य श्रुतेन वर कृत्वा, पा, आगल, महु
 परिग्रह, अनुग्रह गहिनपा (निर्मिता), भाग कोलन नियन्त्र, गैद
 ध्यान, मिध्यात्व, अनतानुबन्धितान इष्टु नील रूपोत्त लेख्या अभिलभाषण,
 पर इत्यनु कृत्वा, पर वा मेधुन सेवन, छन्दियेनु अवगण, ये मर
 नरकायुष्यना आश्रवा छे (८३-८४-८५) उन्मार्गने उप श, म-म ग
 ॥ रिताश, गू ६६५ आर्तध्यान, मशसपल, भाषा, आगलपरिग्र
 अनित्यागवान् सीयग अने (अर्द्धिमादि) नने, नीर अने दोपोत्त लेख्या
 अने अप्रत्याभ्यानी पाया ये तिर्य-वायुधना आश्रवे छे (८६-८७)
 अप परिग्रह अ प आगल -राशरीर निर्मिता अने ऋजुता, दोपोत्त
 लेख्या, पीतनेश्या, धर्मध्यानने अनुगग, प्रत्याभ्यानी कपाय मध्यम
 अध्वसाय, भविलागदश (दान) देवयुग्नु पूजन, पूर्वालाप, प्रियालाप,
 विशागु-सुभने भाग अज्ञानवे, अने लोकयानाभा (लोकिकइतिभा)
 मध्ययता ये अनुध्यायुधना आश्रवे छे (८८-८९-९०) भगव

મનિર્જરા । 'કલ્યાણમિત્રસપર્ક્ષો, ધર્મશ્રવણશીલતા ॥૦૧॥ પાત્રે દાન
તપઃ શ્રદ્ધા, રત્નચરાત્રિરામના । મૃત્યુકાલે પરીણામો, લેઝયો પમ્પી-
તયો ॥૦૨॥ ચાલનપોઽપિતાંદાદિ-સામનોલ્લમ્બનાનિ ચ । અવ્ય-
ક્તસામાપિક્ષતા, દૈવસ્થાયુષ આશ્રવા ॥ ૦૩ ॥ મનોમાકાવચકલ્વ,
પરંપા ત્રિપતારણમ । માયાપયોગો મિથ્યાત્વ, પૈશુન્ય ચલચિત્તા
॥૦૪॥ સુવર્ણાન્નિપ્રતિચ્છન્દ-કરણ કૃટસાક્ષિતા । ઝર્ણગન્ધરસસ્પર્શ-
ત્ર્યવધાપાદનાનિ ચ ॥૦૫॥ અદ્વોપાદ્વ્યાવનાનિ, ચન્દ્રપદ્મરક્ષમં
ચ । કૃતમાનતુલાકર્મા-ન્યનિન્દાત્મપ્રશસનમ ॥૦૬॥ હિમાનૃતમ્તેયા-
બ્રહ્મ-મહારમ્ભપરિગ્રહા । પરપાસમ્યવચન, શુચિોપાદિના મદઃ ॥૦૭॥
મૌલ્યર્થાક્રોશો સૌભાગ્યો-વચસત્ સર્મણક્રિયા । પરતૌતૂહલોત્પાદ ,
પરિજ્ઞાસદ્વિદ્મ્બનૈ ॥૦૮॥ ઘડશાસ્ત્રીનામ ગઢાર-દાનદાશપિદીપનમ ।

ગંધમ કે દિગ્ગતિ, આ મનિર્જરા કલ્યાણમરી મિત્રો અળ ૧ ધર્મ
શ્રવણ પાત્રામાં વન તપ શ્રદ્ધા ગરુડીની અગિલા, અન્ય
વખતે પમ્પ અને પીત લગ્યાનો પગિલામ આના તર, અમિતરણ
જનમળા રિગે (૧૦૧ બાવ આપરાત વા અમળ મ જુ)
૮ નળન (૨૧૦) અને અવ્યક્ત મામાપિ ગ્રે દેવાયુષ્યના અથવા
૬ (૮૧-૨-૯) મન વચન ન્યાનુ રૂપા । મીન્દો હગત માયા
પ્રોગ મિથ્યાત્વ પૈશુન્ય અણમિત સુવર્ણાદિનુ પ્રતિષ્ઠા કુણ (પગને
હગવા ન વી સુલ્યાદિ બનાવવા) જોગી માર્શી વર્ણ મધ ગમ અપર્શને
અથવા મગ (૧૨૫) નાદે નર્ણાદિ બી દેવા) અજોપામ ગજાનના
યત્રમ્ભ પિંગ્લ-મ જોટા માપ જોડ નોન જોગી ક્રિયા અન્મર્ત ૧
આત્મપ્રશસા દિમા, અમલ નાગી અશ્વલ મનગલ, મતાપિત્રદ, કદો
અમળ્ય વચન પવિત્રવેશાદિ વડે મલ કુવો ગુચામના આકોશ સાલા
અનો ઉપરાત કામજક્રિયા પરો કુલદત ઉપગવવ કુખર્દોહમવુ વરયા
દિ ને અવગત આર્યા ગામિ સગ્યાનવા સ્વપૂર્ણક્રિયા મહાો મધા

૧ અને જાતિના કેલ પલુ ઉપારો ની સસાર પ આનામા
મધાવેના આત્માને ધમમા ગ્રે જા કરે તે કલ્યાણમિત્ર ' જોપદ નળુ જો
ધમ્મે, વિવિદેગ કેમદ નળુ । સસારનારમગમ, ધો નળુ કલ્યાણમિત્રોણા ॥

देवादिव्याजाद्वन्धादि-चौर्यं तीव्ररूपायना ॥१०॥ चैत्यप्रतिश्रयाराम-
प्रतिमानां विनाशनम् । अङ्गारादिक्रिया चैवा-शुभस्य नाम्न आश्रवाः
॥१००॥ एत एवान्यथाख्या-स्तथा ससारभीरता । प्रमादहान सद्भा-
वा-पण क्षान्त्यादयोऽपि चा ॥१०१॥ दर्शने शर्मिकाणा च, रम्भ्रमः
स्वागतद्विधा । आश्रवाः शुभनाम्नोऽप्य तीर्थकृन्नाम्न आश्रवाः ॥१०२॥
भक्तिरहित्यु सिद्धिषु, गुरुषु स्वप्तिरेषु च । बहुश्रुतेषु गच्छे च श्रुतज्ञाने
तन्मिषु ॥१०३॥ आश्रयक प्रतलीले-प्वप्रमादो विनीतता । ज्ञाना-
भ्यासस्तपस्त्यागौ, मुहुर्भ्यानि प्रभायना ॥१०४॥ सद्भवे समाधिजनन,
वैयावृत्य च साधुषु । अपूर्वज्ञानगदण, विशुद्धिर्दर्शनस्य च ॥१०५॥
आश्रन्ततीर्थनाद्याभ्या-मेते विंशतिराश्रवाः । एको द्वौ वा त्रयः सर्वे,
वान्य, स्पृष्टा जिनेश्वरैः ॥१०६॥ परस्य निन्दावहोप-हासाः सद्गुण-
लोपनम् । सदसद्गोपकथन-मात्मनस्तु प्रशमनम् ॥१०७॥ सदसु गु-

हि ॥ १॥ तीनः पाप, ५५ गमनि आगम अने प्रतिभाओने । विंश
होना ओअभाओ हमाणि व्यापाओ ओ मर् अशुभ नामना (नाम दर्भनी
अशुभ प्रतिना) आश्रवा ५ (८४ थी १००) पुन ओहेना (अशुभ ना
भना) आश्रवाथी निपटीत भाव तथा ममा बीरता प्रभा ने विनाश
महामापण (महामात्मन्यभावन ज्ञानरवे) अने क्षमा विगे तक्ष
भाविमि । ७ हेमता ७ सश्रम (आत्सु-य) थवे तेओनी प्रागतक्रिया ७नी
ओ गुण नामना (नाम दर्भनी गुण प्रवृत्तिओना) आनना ७ ७व तीर्थ
७ नाम दर्भना आश्रव । ७ेवाय ७े (१०१-१०२) अरिहृत सिद्ध, शुद्ध,
स्थिति अश्रुत, ग ७, श्रुतज्ञान, अने तपनीओभा भग्नि आनयक्षमा
अने नत शीन विगेओभा अभिमाह, विनीतपण ज्ञानाभ्यास तप, त्याग
ना नाध्यान प्रभा ॥ म प्रभा समाधि हवी, साधुओनु रियावृत्त्य हट् अपूर्व
मान अ पु मम्मत्त्वनी निशुद्धि ओ ७० आश्रवा (स्थाने) ओहेना अने उवा
तीथहो ७७ । ॥ ७े ओ अन्य ७नेधोओ (ओ वीसमाथी ७ाध पणु)
ओ ७े ७ण वा १५ आश्रवा ७पम्या ७े (१०७थी १०६) पणनी निना,
अनगा, हान्य ७वा शुषुनु दाडवु ठता अठना दोष ओहेवा, आत्मप्रशमा
होनी पापाना ७ता अठता शुषुनी प्रगमा हवी, पोताना दोष दाडवा

શસા ચ, સ્વદોષાન્નદન તથા । જાત્યાદિભિર્મદશ્ચેતિ, નીર્ચર્ગોત્રાશ્રવા
અમી ॥૧૦૮॥ નીર્ચર્ગોત્રાશ્રવવિષ-ર્યામો રિગતર્ગતા । ઘાક્ષાયચિ-
ત્તૈર્વિનય, ઉચ્ચૈર્ગોત્રાશ્રવા અમી ॥૧૦૯॥ દાને લાભે ચ વીર્ય ચ, તથા
ભોગોપભોગયો । સવ્યાજાવ્યાજરિત્રાન્ન-સાયકર્મણ આશ્રવા ॥૧૧૦॥

(ઇત્યાશ્રવનચરમ્ ૩)

સર્વપામાશ્રવાણાં યાં, રોગશ્ચ મ સર. । (સર્વપામા-
શ્રવાણા હ, નિરોધ. સર ૧૪૫) મ પુનર્ભિચરે દ્વેષ,
દ્રવ્યભાવવિભેદ ॥ ૧૧૧ ॥ ય કર્મણુદ્ગલાદાન-ચ્છેદ મ
દ્રવ્યસર. । મહત્તુરિયાયાગ, મ પુનર્ભિચર. ॥ ૧૧૨ ॥
યન દેન શુપાદન, રયતે યો ય આશ્રવ. । તસ્ય તસ્ય નિર્ગ-
ચાય, સસ યોજ્યો મનીષિભિ ॥૧૧૩॥ તપ્યા મદુભાને, રજુત્પેના
ત્યનીહયા । ત્રોષ માન તથા માયા, કામ રન્યાત્રયાત્રમપ્ ॥૧૧૪॥
અસયમકૃતોત્સેકાન્, વિપયાન વિપમન્નિભાન્ । નિરાકુર્યાદાવગ્દેન, સ-
યમેન મહામતિઃ ॥૧૧૫॥ તિસ્ટભિર્ગુપ્તિભિર્યાગાન, મમાદ ચામમાદત ।

અને નતિમદ નિગેરે આઠ પ્રકારનો મ રૂપો એ નીચગોત્રના આશ્રવો
છે (૧૦૭-૧૦૮) નીચગોત્રના આશ્રવાથી વિપરીત આશ્રવો, ગર્ભરહિત ૫૭
મન વચન યાવડે વિનય એ ઉચ્ચગોત્રના આશ્રવો છે (૧૦૯) દાન લાભ
વીર્ય ભોગ અને ઉપનામમા ખાતાના મદિત કે ખાતા રિના જે અન્તરાય
રૂપો તે આ તરફ કર્મના આશ્રવ છે (૧૧) ॥ નિ આશ્રવનચરમ ૩ ॥

જે મદ આશ્રવાને રોકામ કા જ ૫ દોષ તે મ વર તે પુન દ્રવ્ય
અને જ્ઞાનના ભેદથી (૬-૧ નંદ અને આ ૧ મંદ એમ) જે પ્રાપ્તો છે
(૧૧૧) જે અર્પણનના મહત્તુરે ઉ-૩ કૃત તે દ્રવ્ય સ વર અને અમાર
તેનું કિય એનો ભાગ તે જ્ઞાનસ વર છે (૧૧૨) જે જે ઉપાય વડે જે જે
આશ્રવ રોમય તે તે જ્ઞાનના નિરોધ માટે તે તે ઉપાય શુદ્ધિમાનોએ
પ્રયોજ્યો (૧૧૩) ત્યા અનુક્રમે ક્ષમાવડે ક્રોધને નમ્રતાવડે માનને સગળ
તાવડે માયાને અને નિરુપદુષ્ટતાવડે લોભને રોકવા (૧૧૪) વળી મહાશુદ્ધિમાન
૭૪ અસ વમવડે યથેવા વિચરખા ઉદ્ગુપ્ત વિચોને અખ ૩ સ્વયમ વડે વિ
નાશ પમાડે । (રો) (૧૧૫) તથા ગુપ્તિવડે ત્રણેયને અપ્રમાદથી પ્રમાદને

सावध्ययोगदानेन, विरतिं चापि साधयेत्॥११६॥सदर्शनेन मिथ्यात्व,
शुभस्यैर्येण चेतसः । विजयेतार्त्तरात्रे च, सवरार्यं कृतोद्यमः ॥११७॥
यथा चतुष्पथस्थस्य, बहुद्वारस्य वेङ्गमनः । अनावृतेषु द्वारेषु, रजः प्रवि-
शति ध्रुवम् ॥११८॥ प्रविष्ट स्नेहयोगाच्च, तन्मयत्वेन ऽध्यते । न वि-
शेन्न च ऽध्येत, द्वारेषु स्थगितेषु च ॥११९॥ यथा वा सरसि कापि,
सर्वद्वारैर्विशेज्जलम् । तेषु तु प्रतिरुद्धेषु, प्रविशेन्न मनामपि ॥१२०॥
यथा वा यानपात्रस्य, मये रन्त्रे विशेज्जलम् । कृते रन्त्रपियाने तु, न
स्तोरुमपि तद्विशेत् ॥१२१॥ योगादिप्याश्रयद्वारे-प्तेव रुद्धेषु सप्त ।
कर्मद्रव्यप्रवेशो न, जीने सवरशालिनि ॥१२२॥ सरादाश्रयद्वार-नि-
रोधः सवर. पुन । क्षान्त्यादिभेदाद्बहुधा, तथैव प्रतिपादितः ॥१२३॥
गुणस्थानेषु यो यः स्या-त्मसरः स स उच्यते । मिथ्यात्वानुदयात्प-
र-स्येषु मिथ्यात्वसवरः ॥१२४॥ तथा देशविरत्यादौ, म्यादविरति-
सवरः । अप्रमत्तसयतादौ, प्रमादसवरो मतः ॥१२५॥ प्रशान्तक्षीणमो-

शब्दा अने सावध्य योगना सागवडे विरतिपण नद्वज वरे (११) मदर्शन
वडे मिथ्यात्वने छने अने मन्त्र भाटे करेन उद्यमनागे ८५ मननी शुभ
विश्रुतावडे आर्त्तगद्व्यानने छने (११७) जेम आत्मा गतेना पक्षा ।
गवाणा धनना दागे पक्ष नदि द्वायाथी पूरा अनस्य प्रवेश करे ९ अने
प्रवेशेती मग आकाशना योगथी तन्मयपक्षे अधाध (योगी) जय छ, अने दागे
दाक्याथी धण प्रवेश छती नथी तेम योगीजती पक्ष नथी (११८-११९)
अथवा जेम मर्त तणावमा मन दाशेअे जण प्रवेश करे, अने ते दागे
मधक्याथी (जण) सगारमान पक्ष प्रवेश वरे नदि (१२०) अथवा
जे वडाशमा छिद्रोदाग जण प्रवेश वरे, अने छिद्रो परी दीयाथी जग
बमार पक्ष प्रवेश न वरे (१२१) तेम योग विजेते आश्रयदागे मर्त्याज्जुअे
शेक्याथी मवनागा छवमा कर्मद्रव्यने प्रवेश न होय (१२२) मवरथी
आश्रयदागेना विविध थाय छे, तेमज पण स १० क्षमात्विअे वला प्रदागेना
छेवयो (१२३) जे शुभ ग्यानामा जे जे मन्त्र थाय छे ते कदेवाय
छे मिथ्यात्वने उच्य नदि गेवाथी गीज (मात्वात्नादि) उगुस्थानोमा
मिथ्यात्व मव छे (१२४) तथा देशविरति विजेरेमा अविरति मन्त्र छे,
अप्रमत्तादिमा प्रमाद मव वलो छे (१२५) उपाय तमोद अने क्षीण

હાદૌ, ભવેત્ કપાયસવરઃ । અયોગ્યાલ્યકેરલિનિ, મમ્પૂર્ણો યોગ-
સવરઃ ॥ ૧૨૬ ॥ (ઇતિ સવરતત્ત્વમ્ ૪)

કર્મણા ભવદેતૂના, જરણાદિહ નિર્જરા । (સસારવીજમ્
નાના, કર્મણા જરણાદિહ ।) નિર્જરા સા સ્મૃતા દ્વેગા, સકા
મા કામવર્જિતા ॥ ૧૨૭ ॥ ત્રેયા સમમા યમિના-મકામા સ
ન્દેહિનામ્ । કર્મણા ફલવત્ પાર્શ્વો, યદુપાયાત્ સ્વતોઽપિ ચ
॥ ૧૨૮ ॥ સદોપમપિ દીપ્તેન, સુવર્ણં વદ્ધિના યથા તપોઽગ્નિના
તપ્યમાન-સ્તથા જીરો વિશુદ્ધયતિ ॥ ૧૨૯ ॥ અનશનમૌનોદર્ય,
ટુત્તે સદ્દૂષેષણ તથા । રસત્યાગસ્તનુક્રેશો, લીનતેતિ વહિસ્તપ
॥ ૧૩૦ ॥ પ્રાયશ્ચિત્ત વૈયાટ્ય, સ્વા વાયો રિનયોઽપિ ચ । વ્યુત્સર્ગો-
ઽય શુભધ્યાન, પોદત્યાભ્યન્તર તપ ॥ ૧૩૧ ॥ દીપ્યમાને તપોરક્તૌ,
ગાયે ચાભ્યન્તરેઽપિ ચ । યમો જરતિ કર્માણિ દુર્જરાણ્યપિ ત-
ત્ક્ષણાત્ ॥ ૧૩૨ ॥ (ઇતિ નિર્જરાતત્ત્વમ્ ૫)

મા વિગેરેમા નામવગ છે અને અયોગીવનીમા મપૂર્ણ યોગમવગ
(મવગ ૧૨) ૭ (૧૨૬) (ઇતિ સવરતત્ત્વમ્ ૪)

સસારના બીજીકત કર્મોને નિર્જરાથી (જે રવાથી) અદિ નિર્જરા
નામ છે તે સમામ અને અકામ એમ બે પ્રકારની છે (૧૨૭) તથા યમવા-
ના (યમ નિરમવાના) ને સમામ અને બીજા ભુવેને અમામ નિર્જરા
છે જરણ કે કળની માફક મને પા પા ઉપાયથી આ સ્વત (વિના
ઉપાય) પણ રોય છે (૧૨૮) જેમ પ્રદીપ્ત મથેલા અગ્નિવડે દોપવાગુ સુવર્ણ
(શુદ્ધ થાય) તેમ તપઃપ અગ્નિવડે તપનો જીવ શુદ્ધ થાય છે (૧૨)
અનશન વિનોદરતા વૃત્તિસંક્ષેપ રસત્યાગ, પ્રાયશ્ચિત્ત અને મનોનતા એ
બાદતપ છે (૧૩૦) પ્રાયશ્ચિત્ત વૈયાટ્ય, સ્વાધ્યાય રિનય વ્યુત્સર્ગ અને
શુભધ્યાન એ પ્રકારનો અભ્ય તપ છે (૧૩૧) બાદ અને અભ્યન્તર
તપઃપ અગ્નિ પ્રજ્વલિત થતા મુનિ દુર્જર કર્મો પણ લીન નિર્જર છે
(૧૩૨) (ઇતિ નિર્જરાતત્ત્વમ્ ૫)

सकृपायतया जीवः, कर्मयोग्यारस्तु पुद्गलान् । यदादत्ते स बन्धः
 पा-ज्जीवास्वातन्त्र्यकारणम् ॥ १३३ ॥ प्रकृतिस्थित्यनुभाव-प्रदेशा-
 त्प्रयोऽस्य तु प्रकृतिस्तु स्वभावः स्या-ज्ज्ञानादृत्यादिरष्टधा ॥ १३४ ॥
 नदृष्ट्यादृती वेद्य, मोहनीयायुषी अपि । नामगोत्रान्तरायाश्च, मूल-
 कृतयो मताः ॥ १३५ ॥ निकर्षोत्कर्षतः काल-नियमः कर्मणा
 स्थितिः । अनुभावो विपाकः स्यात्, प्रदेशोऽक्षप्रकल्पनम् ॥ १३६ ॥
 मध्यादृष्टिरविरति-प्रमादौ च क्रुपादयः । योगेन सह पञ्चैते, विनेया
 महतव ॥ १३७ ॥ (इति बन्धतत्त्वम् ६)

अभावे वन्धहेतूना, प्रातिकर्मभयोद्भवे । केवले मति मोक्ष. स्या-
 तेषाणां कर्मणां जये ॥ १३८ ॥ मुराम्मुरनरेन्द्राणां यत् सुख भुवन-
 से । स स्याद्वनन्तभागोऽपि, न मोक्षसुखसम्पदः ॥ १३९ ॥ स्वस्व-

૩૪ સત્યાપણે કર્મથીય પુરોતને જે પ્રદેશ ૩૦ ને જીવના
 અગ્રવતપણાના ઠાણુરૂપ બન્યું કહેતો છે (૧૩૩) અના (બધના)
 પ્રકૃતિ બધ, ત્રિથિતિ બન્ધ, અનુભાવ બન્ધ અને પ્રદેશ બન્ધ
 એ ચાર પ્રકાર છે, ત્યા પ્રકૃતિ એટલે જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ પ્રકારનો
 જ્ઞાન છે (૧૩૪) જ્ઞાનાવરણ, દેહનાવરણ, વેદનીય, મોનીય, આયુષ્ય
 નામ જોડ અને અન્તરાય એ આઠ મળપ્રકૃતિઓ કહેતો છે (૧૩૫)
 એમી જ્ઞાન્ય કે ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન નિયમ તે ત્રિથિતિ, અનુભાવ તે
 વિધા અને પ્રદેશ તે અવતી પ્રત્યક્ષના (સર્માપ્તિઓનો મસુદાય)
 ૧ (૧૩૬) મિથ્યાદષ્ટિ (મિથ્યાત્વ), અવિનિર્મિત, પ્રમાદ, ક્રોધાદિ કપાય,
 યોગ મહિત એ પાંચ કર્મબધનાહેતુ બળજ્ઞાના (૧૩૭) વતિ બન્ધતત્ત્વમ્ ૧૬૧

મધટેલુઓનો અભાવ થયે અને ધાતી કર્મના ક્ષયથી રૂપગતન ઉપન થયે (ત્યારબાદ) મેષ કર્મોનો ક્ષય (જય) થયે મોક્ષ હોય છે (૧૩૮) ત્રણ ભુવનમાં દેવદાનન અને ગેભઓને જે સુખ છે, તે મોક્ષસુખ-મ પતિનો અનતમો ભાગ પણ નથી (૧૩૯) જે કારણથી મોક્ષમાં સ્વ-વશા-

(१८) ॥ श्रीमद्यजुषपरिशिष्टम् न ३ (११) ॥

भावजमन्यक्ष, यदरिमन् शाश्वत म्रुत्वम् । चतुर्वर्गग्रिणीत्वेन, तेन मोक्ष-
प्रकीर्तितः ॥ १४० ॥ (इति मोक्षतत्त्वम् ७)

॥ इति श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रणीत सप्ततन्त्रप्रकरणम् (उद्धृतम्) ॥

॥ जांबात्रीयादिषु सप्तसु तत्त्वेषु सेवयेयोपादेयादि-
विचारण धारणाय ग्रन्थम् ॥

नेयहेयोपादे यादि	ज	क	ख	ग	घ	ङ	च
जय	१	१	०	०	०	०	०
ज्य	०	०	१	०	१	०	०
उपादेय	०	०	०	१	०	१	१
जांबात्री	क	ख	ग	घ	ङ	च	ज

यथा उत्प । धयेतु । निद्रपने अगोचर, अने साश्वत सुख ए मटे मो । रे
यात्र व । भा । अत्रेभरो । नेने छे (१४०) (इति मोक्षतत्त्वम् ७)

॥ श्रीहेमचन्द्राचार्य प्रणीत, सप्ततन्त्र प्रकरण गान्धार्य, समाप्त ॥

॥ श्री देवानन्दसूक्तं ॥

॥ सप्ततत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषાન્તરોપેતમ્) પરિશિષ્ટ ન ય (૧૨)

सर्व्वदू मोक्षमकल्पति, चउव्वगमि उत्तम । मुह ज नो तिय-
गम्मि, दिट्ठमेगतिअ न ह ॥ १ ॥ धम्माउ हेमनिअलो-वम जीवा
समज्जिउ । पुण्णकम्म भरे टति, मुहाभासेण गच्छिआ ॥ २ ॥ अ-
त्थाउ पयह वेव, वट्ठयाइअ दृह । लहता रिर दीसंति, अज्जणे
रक्खणेऽवि अ ॥ ३ ॥ न्मत्तमुहल्लेमस्स, पेत्तविरसस्स य । कइ
पससा कामस्स, जुत्ता दुग्गल्लेडणो १ ॥ ४ ॥ तम्हाणतमुह खीण-

મહાર્થ—આગ રર્ગ—૧મ અથ, કામ અને મોક્ષમા મવન લગવાન
મોક્ષનેજ ઉત્તમ કહે છે ૨મ મોક્ષ નિરાયના નળ પગમા એકાન્તિઠ (અક્ષય-
અપિનાની અને અગાધિન) રૂપ નિર્મલે તેમણે જોયુ નથી (૧) દાનાઠિ
ધર્મચક્રી મોનાની જોડી મમાન પુ ય ઉપાજન કરીને સુખાલામ (કાપન
સુખ) વડે, ગર્વિષ્ટ જીવા મયા-મા લટકે છે (૨) પૈમાથી તેને મેગરતા,
માયરતામા અને જોના વડી પ્રગા મીને વધ બધેનાદિક દુઃખ પામતા
જીવો ખરેખર નજરે પડે છે (૩) લેશ માત્ર સુખનો લાભ આપનાર
(નિનોઠ પમાડી) પરિણામે મોચ (મોક્ષ) ઉપમાવનાર અને દુર્ગતિપક
એવા કામ-મોગની પ્રશસા ટી મીને યાજખી ગણાય ? (૪) તેથી અનન

સમગ્ગદુહસત્ત્વ । મોકવ વિજ પમમતિ, જગમરણવજ્જિજ ॥ ૫ ॥
 લહતિ ત પુણો સમ્મ-ન્નાણદિદ્ધિચરિત્તઓ । આરાહિયાડ કાઠ્ઠણ,
 સવ્વકુમ્મસ્સવય જિઆ ॥ ૬ ॥

તત્ત્વ સવ્વધુપરુવિઆણ જદ્ધિયાણ તત્ત્તાણ જે અવયોહે ત
 સમ્મન્નાણતિ ધ્વણ્ણ ॥ તત્ત્તાણિ પુણ સત્ત પણ્ણત્તાણિ, તજહા-જીવા,
 અજીવા, આમ્મવે, વધે, સવરે, નિજ્જગ, મોકવે અ ॥ તત્ત્થ જીવા દુવિહા,
 તનહા-સિદ્ધા સસારિણો અ ॥ તત્ત્થ સિદ્ધા અણતનાણદસણવીરિ-
 અસોક્કલ્લક્કલ્લણ્ણસહાવભાવાઓ ણ્ણવિહાવિ અણતરપચ્છિમમવ-
 ઋવોવાહિમેઆઓ પન્નરસવિહા, તજહા—તિત્થસિદ્ધા ૧, અતિત્થ-
 સિદ્ધા ૨, તિત્થગરસિદ્ધા ૩, અતિત્થગરસિદ્ધા ૪, સયલુદ્ધસિદ્ધા ૫,

(અધિ રહિત) સુખપર્ણ મગ્ગત દુખ પાપત્ત -હિત અને જન્મ
 જગ, મગ્ગથી મુક્તિ એના મોક્ષ (વગ) નેજ (શામ્ભાર) પ્રથમે
 ૭ (૫) તેવો મોક્ષ તો મમ્મગ્ગના, જ્ઞાન અને ચારિત્રને મંપૂર્ણ સેવી
 (આરાધી), સમ્મ કર્મ-મળનો ક્ષય કરીને ભવ્ય જીવે મેળવી શકે છે
 (૧) મનસુ રહિત યથાસ્થિત તત્ત્વ (નસ્તુ અવરૂપ) નો જે અવરૂપ થયો
 તેને સમ્યગ્ (યથાથ) જ્ઞાન દેનામા આવ છે તત્ત્વ પદ્ધતિ તીર્થકર દે-
 નાએ માત્ર દેહેના છે તે આ રીતે-૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૬, ૪૭, ૪૮, ૪૯, ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૨, ૭૩, ૭૪, ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૭૮, ૭૯, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૫, ૧૧૬, ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯, ૧૨૦, ૧૨૧, ૧૨૨, ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૩૨, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮, ૧૪૯, ૧૫૦, ૧૫૧, ૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૪, ૧૫૫, ૧૫૬, ૧૫૭, ૧૫૮, ૧૫૯, ૧૬૦, ૧૬૧, ૧૬૨, ૧૬૩, ૧૬૪, ૧૬૫, ૧૬૬, ૧૬૭, ૧૬૮, ૧૬૯, ૧૭૦, ૧૭૧, ૧૭૨, ૧૭૩, ૧૭૪, ૧૭૫, ૧૭૬, ૧૭૭, ૧૭૮, ૧૭૯, ૧૮૦, ૧૮૧, ૧૮૨, ૧૮૩, ૧૮૪, ૧૮૫, ૧૮૬, ૧૮૭, ૧૮૮, ૧૮૯, ૧૯૦, ૧૯૧, ૧૯૨, ૧૯૩, ૧૯૪, ૧૯૫, ૧૯૬, ૧૯૭, ૧૯૮, ૧૯૯, ૨૦૦, ૨૦૧, ૨૦૨, ૨૦૩, ૨૦૪, ૨૦૫, ૨૦૬, ૨૦૭, ૨૦૮, ૨૦૯, ૨૧૦, ૨૧૧, ૨૧૨, ૨૧૩, ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૧૭, ૨૧૮, ૨૧૯, ૨૨૦, ૨૨૧, ૨૨૨, ૨૨૩, ૨૨૪, ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૨૭, ૨૨૮, ૨૨૯, ૨૩૦, ૨૩૧, ૨૩૨, ૨૩૩, ૨૩૪, ૨૩૫, ૨૩૬, ૨૩૭, ૨૩૮, ૨૩૯, ૨૪૦, ૨૪૧, ૨૪૨, ૨૪૩, ૨૪૪, ૨૪૫, ૨૪૬, ૨૪૭, ૨૪૮, ૨૪૯, ૨૫૦, ૨૫૧, ૨૫૨, ૨૫૩, ૨૫૪, ૨૫૫, ૨૫૬, ૨૫૭, ૨૫૮, ૨૫૯, ૨૬૦, ૨૬૧, ૨૬૨, ૨૬૩, ૨૬૪, ૨૬૫, ૨૬૬, ૨૬૭, ૨૬૮, ૨૬૯, ૨૭૦, ૨૭૧, ૨૭૨, ૨૭૩, ૨૭૪, ૨૭૫, ૨૭૬, ૨૭૭, ૨૭૮, ૨૭૯, ૨૮૦, ૨૮૧, ૨૮૨, ૨૮૩, ૨૮૪, ૨૮૫, ૨૮૬, ૨૮૭, ૨૮૮, ૨૮૯, ૨૯૦, ૨૯૧, ૨૯૨, ૨૯૩, ૨૯૪, ૨૯૫, ૨૯૬, ૨૯૭, ૨૯૮, ૨૯૯, ૩૦૦, ૩૦૧, ૩૦૨, ૩૦૩, ૩૦૪, ૩૦૫, ૩૦૬, ૩૦૭, ૩૦૮, ૩૦૯, ૩૧૦, ૩૧૧, ૩૧૨, ૩૧૩, ૩૧૪, ૩૧૫, ૩૧૬, ૩૧૭, ૩૧૮, ૩૧૯, ૩૨૦, ૩૨૧, ૩૨૨, ૩૨૩, ૩૨૪, ૩૨૫, ૩૨૬, ૩૨૭, ૩૨૮, ૩૨૯, ૩૩૦, ૩૩૧, ૩૩૨, ૩૩૩, ૩૩૪, ૩૩૫, ૩૩૬, ૩૩૭, ૩૩૮, ૩૩૯, ૩૪૦, ૩૪૧, ૩૪૨, ૩૪૩, ૩૪૪, ૩૪૫, ૩૪૬, ૩૪૭, ૩૪૮, ૩૪૯, ૩૫૦, ૩૫૧, ૩૫૨, ૩૫૩, ૩૫૪, ૩૫૫, ૩૫૬, ૩૫૭, ૩૫૮, ૩૫૯, ૩૬૦, ૩૬૧, ૩૬૨, ૩૬૩, ૩૬૪, ૩૬૫, ૩૬૬, ૩૬૭, ૩૬૮, ૩૬૯, ૩૭૦, ૩૭૧, ૩૭૨, ૩૭૩, ૩૭૪, ૩૭૫, ૩૭૬, ૩૭૭, ૩૭૮, ૩૭૯, ૩૮૦, ૩૮૧, ૩૮૨, ૩૮૩, ૩૮૪, ૩૮૫, ૩૮૬, ૩૮૭, ૩૮૮, ૩૮૯, ૩૯૦, ૩૯૧, ૩૯૨, ૩૯૩, ૩૯૪, ૩૯૫, ૩૯૬, ૩૯૭, ૩૯૮, ૩૯૯, ૪૦૦, ૪૦૧, ૪૦૨, ૪૦૩, ૪૦૪, ૪૦૫, ૪૦૬, ૪૦૭, ૪૦૮, ૪૦૯, ૪૧૦, ૪૧૧, ૪૧૨, ૪૧૩, ૪૧૪, ૪૧૫, ૪૧૬, ૪૧૭, ૪૧૮, ૪૧૯, ૪૨૦, ૪૨૧, ૪૨૨, ૪૨૩, ૪૨૪, ૪૨૫, ૪૨૬, ૪૨૭, ૪૨૮, ૪૨૯, ૪૩૦, ૪૩૧, ૪૩૨, ૪૩૩, ૪૩૪, ૪૩૫, ૪૩૬, ૪૩૭, ૪૩૮, ૪૩૯, ૪૪૦, ૪૪૧, ૪૪૨, ૪૪૩, ૪૪૪, ૪૪૫, ૪૪૬, ૪૪૭, ૪૪૮, ૪૪૯, ૪૫૦, ૪૫૧, ૪૫૨, ૪૫૩, ૪૫૪, ૪૫૫, ૪૫૬, ૪૫૭, ૪૫૮, ૪૫૯, ૪૬૦, ૪૬૧, ૪૬૨, ૪૬૩, ૪૬૪, ૪૬૫, ૪૬૬, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૬૯, ૪૭૦, ૪૭૧, ૪૭૨, ૪૭૩, ૪૭૪, ૪૭૫, ૪૭૬, ૪૭૭, ૪૭૮, ૪૭૯, ૪૮૦, ૪૮૧, ૪૮૨, ૪૮૩, ૪૮૪, ૪૮૫, ૪૮૬, ૪૮૭, ૪૮૮, ૪૮૯, ૪૯૦, ૪૯૧, ૪૯૨, ૪૯૩, ૪૯૪, ૪૯૫, ૪૯૬, ૪૯૭, ૪૯૮, ૪૯૯, ૫૦૦, ૫૦૧, ૫૦૨, ૫૦૩, ૫૦૪, ૫૦૫, ૫૦૬, ૫૦૭, ૫૦૮, ૫૦૯, ૫૧૦, ૫૧૧, ૫૧૨, ૫૧૩, ૫૧૪, ૫૧૫, ૫૧૬, ૫૧૭, ૫૧૮, ૫૧૯, ૫૨૦, ૫૨૧, ૫૨૨, ૫૨૩, ૫૨૪, ૫૨૫, ૫૨૬, ૫૨૭, ૫૨૮, ૫૨૯, ૫૩૦, ૫૩૧, ૫૩૨, ૫૩૩, ૫૩૪, ૫૩૫, ૫૩૬, ૫૩૭, ૫૩૮, ૫૩૯, ૫૪૦, ૫૪૧, ૫૪૨, ૫૪૩, ૫૪૪, ૫૪૫, ૫૪૬, ૫૪૭, ૫૪૮, ૫૪૯, ૫૫૦, ૫૫૧, ૫૫૨, ૫૫૩, ૫૫૪, ૫૫૫, ૫૫૬, ૫૫૭, ૫૫૮, ૫૫૯, ૫૬૦, ૫૬૧, ૫૬૨, ૫૬૩, ૫૬૪, ૫૬૫, ૫૬૬, ૫૬૭, ૫૬૮, ૫૬૯, ૫૭૦, ૫૭૧, ૫૭૨, ૫૭૩, ૫૭૪, ૫૭૫, ૫૭૬, ૫૭૭, ૫૭૮, ૫૭૯, ૫૮૦, ૫૮૧, ૫૮૨, ૫૮૩, ૫૮૪, ૫૮૫, ૫૮૬, ૫૮૭, ૫૮૮, ૫૮૯, ૫૯૦, ૫૯૧, ૫૯૨, ૫૯૩, ૫૯૪, ૫૯૫, ૫૯૬, ૫૯૭, ૫૯૮, ૫૯૯, ૬૦૦, ૬૦૧, ૬૦૨, ૬૦૩, ૬૦૪, ૬૦૫, ૬૦૬, ૬૦૭, ૬૦૮, ૬૦૯, ૬૧૦, ૬૧૧, ૬૧૨, ૬૧૩, ૬૧૪, ૬૧૫, ૬૧૬, ૬૧૭, ૬૧૮, ૬૧૯, ૬૨૦, ૬૨૧, ૬૨૨, ૬૨૩, ૬૨૪, ૬૨૫, ૬૨૬, ૬૨૭, ૬૨૮, ૬૨૯, ૬૩૦, ૬૩૧, ૬૩૨, ૬૩૩, ૬૩૪, ૬૩૫, ૬૩૬, ૬૩૭, ૬૩૮, ૬૩૯, ૬૪૦, ૬૪૧, ૬૪૨, ૬૪૩, ૬૪૪, ૬૪૫, ૬૪૬, ૬૪૭, ૬૪૮, ૬૪૯, ૬૫૦, ૬૫૧, ૬૫૨, ૬૫૩, ૬૫૪, ૬૫૫, ૬૫૬, ૬૫૭, ૬૫૮, ૬૫૯, ૬૬૦, ૬૬૧, ૬૬૨, ૬૬૩, ૬૬૪, ૬૬૫, ૬૬૬, ૬૬૭, ૬૬૮, ૬૬૯, ૬૭૦, ૬૭૧, ૬૭૨, ૬૭૩, ૬૭૪, ૬૭૫, ૬૭૬, ૬૭૭, ૬૭૮, ૬૭૯, ૬૮૦, ૬૮૧, ૬૮૨, ૬૮૩, ૬૮૪, ૬૮૫, ૬૮૬, ૬૮૭, ૬૮૮, ૬૮૯, ૬૯૦, ૬૯૧, ૬૯૨, ૬૯૩, ૬૯૪, ૬૯૫, ૬૯૬, ૬૯૭, ૬૯૮, ૬૯૯, ૭૦૦, ૭૦૧, ૭૦૨, ૭૦૩, ૭૦૪, ૭૦૫, ૭૦૬, ૭૦૭, ૭૦૮, ૭૦૯, ૭૧૦, ૭૧૧, ૭૧૨, ૭૧૩, ૭૧૪, ૭૧૫, ૭૧૬, ૭૧૭, ૭૧૮, ૭૧૯, ૭૨૦, ૭૨૧, ૭૨૨, ૭૨૩, ૭૨૪, ૭૨૫, ૭૨૬, ૭૨૭, ૭૨૮, ૭૨૯, ૭૩૦, ૭૩૧, ૭૩૨, ૭૩૩, ૭૩૪, ૭૩૫, ૭૩૬, ૭૩૭, ૭૩૮, ૭૩૯, ૭૪૦, ૭૪૧, ૭૪૨, ૭૪૩, ૭૪૪, ૭૪૫, ૭૪૬, ૭૪૭, ૭૪૮, ૭૪૯, ૭૫૦, ૭૫૧, ૭૫૨, ૭૫૩, ૭૫૪, ૭૫૫, ૭૫૬, ૭૫૭, ૭૫૮, ૭૫૯, ૭૬૦, ૭૬૧, ૭૬૨, ૭૬૩, ૭૬૪, ૭૬૫, ૭૬૬, ૭૬૭, ૭૬૮, ૭૬૯, ૭૭૦, ૭૭૧, ૭૭૨, ૭૭૩, ૭૭૪, ૭૭૫, ૭૭૬, ૭૭૭, ૭૭૮, ૭૭૯, ૭૮૦, ૭૮૧, ૭૮૨, ૭૮૩, ૭૮૪, ૭૮૫, ૭૮૬, ૭૮૭, ૭૮૮, ૭૮૯, ૭૯૦, ૭૯૧, ૭૯૨, ૭૯૩, ૭૯૪, ૭૯૫, ૭૯૬, ૭૯૭, ૭૯૮, ૭૯૯, ૮૦૦, ૮૦૧, ૮૦૨, ૮૦૩, ૮૦૪, ૮૦૫, ૮૦૬, ૮૦૭, ૮૦૮, ૮૦૯, ૮૧૦, ૮૧૧, ૮૧૨, ૮૧૩, ૮૧૪, ૮૧૫, ૮૧૬, ૮૧૭, ૮૧૮, ૮૧૯, ૮૨૦, ૮૨૧, ૮૨૨, ૮૨૩, ૮૨૪, ૮૨૫, ૮૨૬, ૮૨૭, ૮૨૮, ૮૨૯, ૮૩૦, ૮૩૧, ૮૩૨, ૮૩૩, ૮૩૪, ૮૩૫, ૮૩૬, ૮૩૭, ૮૩૮, ૮૩૯, ૮૪૦, ૮૪૧, ૮૪૨, ૮૪૩, ૮૪૪, ૮૪૫, ૮૪૬, ૮૪૭, ૮૪૮, ૮૪૯, ૮૫૦, ૮૫૧, ૮૫૨, ૮૫૩, ૮૫૪, ૮૫૫, ૮૫૬, ૮૫૭, ૮૫૮, ૮૫૯, ૮૬૦, ૮૬૧, ૮૬૨, ૮૬૩, ૮૬૪, ૮૬૫, ૮૬૬, ૮૬૭, ૮૬૮, ૮૬૯, ૮૭૦, ૮૭૧, ૮૭૨, ૮૭૩, ૮૭૪, ૮૭૫, ૮૭૬, ૮૭૭, ૮૭૮, ૮૭૯, ૮૮૦, ૮૮૧, ૮૮૨, ૮૮૩, ૮૮૪, ૮૮૫, ૮૮૬, ૮૮૭, ૮૮૮, ૮૮૯, ૮૯૦, ૮૯૧, ૮૯૨, ૮૯૩, ૮૯૪, ૮૯૫, ૮૯૬, ૮૯૭, ૮૯૮, ૮૯૯, ૯૦૦, ૯૦૧, ૯૦૨, ૯૦૩, ૯૦૪, ૯૦૫, ૯૦૬, ૯૦૭, ૯૦૮, ૯૦૯, ૯૧૦, ૯૧૧, ૯૧૨, ૯૧૩, ૯૧૪, ૯૧૫, ૯૧૬, ૯૧૭, ૯૧૮, ૯૧૯, ૯૨૦, ૯૨૧, ૯૨૨, ૯૨૩, ૯૨૪, ૯૨૫, ૯૨૬, ૯૨૭, ૯૨૮, ૯૨૯, ૯૩૦, ૯૩૧, ૯૩૨, ૯૩૩, ૯૩૪, ૯૩૫, ૯૩૬, ૯૩૭, ૯૩૮, ૯૩૯, ૯૪૦, ૯૪૧, ૯૪૨, ૯૪૩, ૯૪૪, ૯૪૫, ૯૪૬, ૯૪૭, ૯૪૮, ૯૪૯, ૯૫૦, ૯૫૧, ૯૫૨, ૯૫૩, ૯૫૪, ૯૫૫, ૯૫૬, ૯૫૭, ૯૫૮, ૯૫૯, ૯૬૦, ૯૬૧, ૯૬૨, ૯૬૩, ૯૬૪, ૯૬૫, ૯૬૬, ૯૬૭, ૯૬૮, ૯૬૯, ૯૭૦, ૯૭૧, ૯૭૨, ૯૭૩, ૯૭૪, ૯૭૫, ૯૭૬, ૯૭૭, ૯૭૮, ૯૭૯, ૯૮૦, ૯૮૧, ૯૮૨, ૯૮૩, ૯૮૪, ૯૮૫, ૯૮૬, ૯૮૭, ૯૮૮, ૯૮૯, ૯૯૦, ૯૯૧, ૯૯૨, ૯૯૩, ૯૯૪, ૯૯૫, ૯૯૬, ૯૯૭, ૯૯૮, ૯૯૯, ૧૦૦૦)

૧ સુખ દુઃખ ઉપયાગ લક્ષણવત જીવ ૨ તેથી વિપરીત લક્ષણવત
 અજીવ. ૩ જેવડે કમ આવે તે શુભાશુભ કમ ઉપાસન હેતુક હિસા અ-
 મન્યાદિક આશ્રન, ૪ જીવ કર્મનો નાશત ભવ તે અધ ૫ સમિતિ
 મુક્તિ વડે આશ્રવનિગ્રહ તે સુવર ૬ સ્થિતિ પાપામ્મી છે તપ યજી
 ક્રમોત્તુ અશત અપતુ તે નિર્જર ૭ સંગ કમ ટાળણી રૂપ આત્મામા
 અવધાન તે મોક્ષ ૧ મતુર્નિધિ શ્રમણ મવ ઉત્પન થયે છે તે જે મિદ્ધ

पक्षेअनुद्धसिद्धा ६, उद्धवोहिसिद्धा ७, इत्थिलिंगसिद्धा ८, पुरिस-
लिंगसिद्धा ९, नपुसगलिंगसिद्धा १०, सलिंगसिद्धा ११, अन्नलिंग-
सिद्धा १२, गिहिलिंगसिद्धा १३, एगमिद्धा १४, अणेगसिद्धा य १५ ॥
ससारिणो पुण एगविहदुविहाउभेएहिं अणेगहा पण्णत्ता ॥ तजहा-
एगविहा सच्च्वेसिं पि सामन्नेणं उअओगलस्खणभावाओ ॥ १॥ दुविहा

शुद्ध सिद्ध, ॥ शुद्धभोजित सिद्ध, ८ श्री निग सिद्ध, ९ पु प निग सिद्ध,
१० नपुमङ्ग निग सिद्ध, ११ अ निग सिद्ध, १२ अन्य निग सिद्ध, १३
गृहस्थ निग सिद्ध, १४ ओट सिद्ध ओ १५ अनेक सिद्ध

असानी एवो तो अेकविध, विचारिं ओ अनेक प्रवृत्ता एता
उ ते आ प्रभासेअने एअुआमान्य गी उपयोग लक्षजु होनाया ते

यथा ते तीर्थ सिद्ध ओ उ तेना अभावे सुविधिनाथ प्रभुभा
तीर्थ गेना आतरं वर्ष व्यवहरे अये छते अथवा नदी उत्पन्न
अये छते जतिरभग्नान्तिरे जेअने मोक्ष भाग प्राप्त अये। ते
अतीर्थ सिद्ध उ तीर्थक पत्नी पानी सिद्ध यथा ते तीर्थक सिद्ध ओ
४ ते पत्नी पान्या रगत आमान्य रगी यउने मोक्षपद पान्या ते अती
र्थक सिद्ध प गुणा उपेत वगत नवय बोध पाभीने सिद्ध यथा ते
अवयशुद्ध सिद्ध ६ ओट वस्तुअव्याग्राहिके जेअिबोध पाभी सिद्ध यथा
तेअथेक शुद्ध सिद्ध उ आयायान्तिना उपेगयी बोध पाभी सिद्ध पान्या
तेशुद्ध बोधित सिद्ध ८ उपयुक्त प्रयेशुद्ध सिद्धय के अर्थ श्री सिगे
सिद्ध यथा ते आसिद्ध ९ के अर्थ पु पयिगे सिद्ध यथा ते पुसिद्ध
१० तीर्थक अने प्रयेशुद्ध मिनाय के अर्थ (द्वित्रिम) नपुमङ्ग निगे सिद्ध
यथा ते नपुसङ्ग सिद्ध ११ अनेअभाहिके द्रव्यनिग आहरी के सिद्ध
यथा ते स्त्रिलिंग सिद्ध अने १२ अन्य पागिनाजहाहिके निगेअ (अमन्ति
प्रभुभा पाभी, देवगान उपाध तजण) निर्मल पाभी ते अन्य लिग-
सिद्ध (देवगान पान्या पगी दीर आयुष्य होय तो ने पणु आउ निग
अ अने छे) १३ मत्नी मातानी येउ गृहस्थ विगे अतद्गत अगी
यध मोक्ष पाभ्या ते उद्धस्थ लिग सिद्ध १४ ओट ओट ममये ओट ओट
मोक्ष जय ते ओट सिद्ध अने १५ ओट ममयभा जेथी माटीने १०-
पर्यन्त अनेक मोक्ष जय ते अनेक सिद्ध जलुआ

નસા યાવરા ય ॥ અહવા સવવહારિઆ અસવવહારિઆ ય ॥ તત્ત
 જે અણાકાલાઓ આરબ્મ મુહુમનિગોણ્મુ ચિત્ત ચિદ્વતિ ન કયા
 તસાડભાવ પત્તા તે અસવવહારિઆ ॥ જે પુણ મુહુમનિગોણ્મુ
 નિગયા સેસજીદ્મુ ઉપ્પન્ના તે સંવહારિઆ । તે અ પુણોડ્મિ
 હુમનિગોઅત્ત પત્તાનિ સવવહારિઅ ચિત્ત મળ્લતિ^૧ ॥ તિવિહા ધી
 નપુમ્મગોઅમેણ ॥ સજયઅસજયસજયાસજયમેણ વા ॥ મ્મવા
 ત્તજાડમ્મવનિગપ્પણ વા ॥ તત્ત્ય મ્મવા સિદ્ધિગ્ગજોગ્ગા, ઇઅર
 મ્મવા, જાડમ્મવા પુણ તે પે જાડ્મ મ્મવા ન ઉળ કયાનિ સિદ્ધિ
 દિત્તિ । મળિઅ ચ—“ સામમિઅભાવાઓ, વવહારિઅરાસિઅ
 મ્મસાજી । મ્મવાનિ તે અણતા, જે સિદ્ધિમુદ્ધ ન પાવતિ ॥ ૧ ॥ ”
 ચઠ્ઠવિહા નારયાદ્ધગ્ગચ્છકભાવઓ^૨ ॥ પચવિહા ઇમ્મદુત્તિચઠ્ઠપર્ચિ
 મ્મસેણ^૩ ॥ ઊવ્વિહા પુઠ્ઠીઆરતેડવાડવળ્લપ્પત્તસકાયકપ્પણા^૪

અંક પ્રકાર ॥ (લેખામ) ૧ જે પ્રકારનાં ત્રણ અને અધારનાં આવવા સ
 વ્યવહારિ- અને અસવવહારિ- તેમાં જેઓ અનાદિમળથી સુ
 નિગોળમાજ રહેતા છે, હદાપિ નમદિ ભાવો પ્રાપ્ત નથી તે અસવવ
 વહારિ- જાણના અને જે જીવો સુદ્ધમનિગોળમાથી નીકળી રોપ જવા
 (જીવોનિમા) ઉત્પન્ન થાય તે સવવહારિક તે મયવહારિક જ
 કરી પણ સુદ્ધ મનો ૧૫ ને પામે તે પગત । પવતારિક જ કહેવાય
 ૭ ત્રણ પ્રકારના જીવો સ્ત્રી, પુરુષ અને નપુમ્મક બંને કરી અથવા વિર
 અનિરતિ ઓ ગૃહવિરાત બેઠે જી અવના ભય અભય અને
 તિશય બેઠે કરીને જાણવા તેમાં મોટા વળતા મિદ્ધ ગતિ પામવા થો
 રોપ તે ભવ્ય તેથી નિપરીત રોપ ને અભય ય નો જાતિ રહે
 ના કદાપિ સિદ્ધ થશે નહિ તેમને જાતિભય અભયુત્તરુ છે
 મત્રીના અભાવથી અવતાર રાગિમા નહિ પ્રમેજાથી જે મિદ્ધિસુખ પા
 નહિ જોવા ભવ્ય (જાતિભવ્ય) પણ આત્મા ૮ નારક દેવ મતુલ્ય
 તિર્થગતિ બેઠે થકી આર પ્રકારના ૪ એક જે રણુ આર અને પાચ
 વિદ્યોચળા રોપાથી પાચ પ્રકારના ૫ પુરુષી પાળી અમિ, વાયુ વન
 અને ૧૧ મળી ૬ મળાથી ૭ પ્રકારના ૧ દેવતા ૭ લેશ્યા પશુભક્ષ

सत्तविहा जहा—किण्हाट्टहेसापरिणया, अजोगिकेवलित्ते अलेसा
य^० ॥ अट्टविहा जहा—अट्टया^१ १ पोअया २ जराट्टा ३ रसया ४
ससेडमा ५ समुच्छिमा ६ उट्टिमआ^७ ७ उववाइआ य ८ ॥ नरविहा
जहा—पुढवी १ आऊ २ तेऊ^३ ३ वाऊ ४ वणस्मड ५ त्रित्तिचउप-
चिदिआ ९ य ॥ एए चिय पचिदिआण सन्निअसन्निमेअचिताए
दसविहा^{१०} ॥ एकारसहा जहा—मुट्टमयायरत्तेणं दुमेआ एगिदिआ २
वित्तिचउरिदिआ ५ जलयलनहयरमेआ पचिदिअतिरिआ ८
मणुआ ९ देवा १० नारया य ११ ॥ चारम्मविहा पुण पुच्चदसि-
जाणं छकायाण पज्जत्तापज्जत्तेण १२ ॥ तेरसविहा जहा—एगे
मुट्टमनिगोअरुवे असवरहारिण मेए जारस सवरहारिआ य । ते अ

अ^० अयोगी देवणीपणे देश्या गहित (अयेशी) अम भात प्रकाश ॥ अ^०
अल्लुवा ७ अमाठ प्रकाशना अ^० अमा प्रभावे-१ अ^० उण (छाथी उत्पन्न यगे ॥
पक्षी, धाणी, अमछ, मपाटिक) २ पौतम (जगसु गहित गर्भ थनी
जन्मे ते छाथी, धोला, नरा, रिगेरिरे) ३ जगसु (गर्भ जन्मी
विदायेन-भनुय, ओ, भेश प्रभुय) ४ रमज (भट्टिग, नरा प्रभुय
अमभा उत्पन्न यता छोडा) ५ मन्ने-१ (५ ममाथी उत्पन्न यता लु,
भाट्ठा प्रभुय) ६ मन्ने-२ भा (तीड, माणी, छोडी प्रभुय) ७ उ-
मेहन्त (भूमिमेथी उत्पन्न यता पत गाफिक) अ^० ८ उपपाट्ठा (न-
गरय छिभा उत्पन्न यता वेताओ अने नाओ) अथवा १, नर, तिअ
अने नारकेना पयास अने अपर्याप्तपण्णाउडे दरी पाग अ^० अमाठ प्र-
काशना मभन्वा ८ नन प्रकारना-५ री, अप, ते, गडि नन्पति (ग्याव-
ओर्निद्रय) अ^० १-२-३-४ इन्द्रियोवाजा अ^० ५ अमा पन्थिय उराना
सजी, अमनी भे भे गल्लुना दण प्रारना जालवा १० अ^० रियाण प्रारना-
सुद्धम ० १ २ ओर्निद्रय २ त्रण रिगेन्द्रिय ५ नन्पत्त नन्पत्त, अन्पत्त
८, भनुय, देव अने ना ३ ११ प्यार प्रारना १२-प्रथय न्नावेला
५ १५ अना पर्याप्तपर्याप्त भेटे गल्लना, १२ तेन प्रारना उना-सुद्धम रिगा-
१५ अ^० अमन्पत्तिगिटि अने प्यार मयवगिटि ते अ^० ५ री अप्,
तेडि, वायु अ^० निगे. ओ पाये अन्नम या गपणे पणे भे १० ११,
प्रथय पन्पति १२ अ^० १३ अ^० प्रकाशना अ^० अमा अ^०

इमे—पुढवीआउतेउयाउनिगोआ मुहुमनायरत्तेण दुहुमेआ पत्तेय
वणफई तसा य १३ ॥ चउहसविहा जहा—मुहुमनायरा एगिन्डिआ
२ रिचिचउरिदिआ ६ असन्निसन्निमेआ पचिदिआ ७ एण स
त्तवि पज्जत्ता अपज्जत्ता य १८ ॥ अहरा मिच्छदिद्वी १ मामा-
यणसम्मदिद्वी २ सम्मामिच्छदिद्वी ३ अविरयमम्मदिद्वी ४ देसवि
रण ५ पमत्तसजए ६ अपमत्तसजए ७ निअट्टिवायरसपराए ८ अ
निअट्टिवायरसपराए ९ मुहुमसपराए १० उरसतकसायरीअगय
छउमत्ते ११ स्त्रीणरमायरीअरायउमत्ते १२ सजोगिकरली १३
अनोगिकेवलीअत्ति १४ चउहसमुण्ढाणवट्ठित्तेण चउहसहा जीवा^{१५}
॥ एव बुद्धिमन्तेहि मिद्धान्ताणुसारेण अणेगहा जीवमेआ पर-
विअवा(१) ॥ अउ ररसि जीवाण सत्तेणेण भयट्ठि परविज्झइ,
तजहा—पुढवीए नाभीसवाससहस्साइ ठिई पणत्ता, जलस्म
सत्तवाससहस्सा, अगणिस्म तिण्णि दिणाणि, वाउस्म पत्तेअव-
णस्सइणो अ तिण्णि नम य वामसहम्माइ ॥ एमा सव्वावि वाय-

અ. ૧૨ એકેન્દ્રિય ના ૧૧ વિન્દ્રિય ૫ અમનો અને મનો ૭ એ
શાને પમાત નો અપમાત એકે અધના મિત્રા દષ્ટિ ૧, માગ્વાન ૨
મિત્ર ૩ અવિત મયમ્-દિ ૪ દેવવિરત ૫ પ્રમતમયન ૬ અ-
મતમયત ૭ નિતિ માત્ર મપગય ૮ અનિતિ આ ૯ અપગય ૬,
સુદમમપગય ૧ ઉપાત ત કાય વીતગય ૭મરથ ૧૧ ક્ષીણમ્પાય
વીતગય ૭મરથ ૧૨ મયોગીકરલી ૧૩ અને મયોગીકરલી ૧૪ એમ
મો ૧૫ જુરયાન, રાપખાવડે જોવા ના પ્રમગ્ના જલથ ૧૪ એવી રીતે
શુદ્ધિમોએ મિદા તાલુગારે અને પ્રારે જીવએદા પ્રપ્પા મોજ છે (૧)

હવે ઉપ જોવાની મદ્યે લેવાગિયતિ ૪૩૫સમા આને છે—

૫૧ી ૧૫ની ૨ દળ વર્ણની અપ્પાયતી ૩ દળ વર્ણની અમિ
વાયની તથા અંગેત્રાનિની, વાયુમયની ૩ દળ વર્ણની અને પ્રમેક વન
સ્પતિમયની દલ દળ વર્ણની આ મર્વપણ ઉદ્દેશિયતિ આ ન પર્થમા
મન એન્દ્રિયોની નામગી (અમ જોવાની આગળ કહેવાશે)

रपञ्जत्ताण तेषां उक्तोक्तं ठिठं ॥ अह पञ्जत्ताणं वेदद्विआण
भण्णइ—वेदद्विआण वारस वासा, तेद्विआण अउणावन्नदिणाणि,
चउरिंदिआणं उम्मासा ॥ असन्निपचिंदिअतिरियाण जलयराण
पुव्वकोटी, यउयराणं सयराण च चउरासीई वावत्तरी अ वास-
सहस्माट् ॥ सन्निपचिंदिअतिरियाणं जलयरयलयरयराणं जहा-
संखं पुव्वकोटी, पल्लिओवमतिगं, पल्लिओयमाससभागे अ ॥
गम्भयमणुजाण तिन्नि पल्लिओयमाणि ॥ जहन्ना पुण सव्वेसिंपि
अतोमुहुत्तं ॥ सव्वेसिं अउज्जत्ताण उक्तोसाणि अनोमुहुत्त ॥ सव्वे-
सिं मुहुमाण निगोआण तु ययराणपि पञ्जत्ताणपि तदेव ॥ मुर-
नेरउआण उक्तोसा तिन्नीम सागरोवमाणि, जहन्ना ढसवाससह-
स्साणि(२)॥ ओगाहणा पुण पत्तेअणप्फडवज्जाण सव्वेसिं एग्गि-
दिआण अगुलम्म असंग्विज्जे भागे ॥ पत्तेअवणप्फडं जोअणसह-
स्स साहिअ ॥ वेदद्विआण वारस जोअणाणि ॥ तेद्विआण तिण्णि

હવે પર્યાપ્તિ બેન્દ્રિયાન્દ્રિયા ભાગસ્થિતિ હોય છે

બેન્દ્રિયની બાગ ૪૫ની ત્રીન્દ્રિયની ૪૬ દિવ્યની ૪૭ન્દ્રિયની ,
મામની, અમની પચેન્દ્રિય ત્રિય જગતની પૂર્વમીડીની અન્યરની ૮૪
હજાર અને બેયરની ૭૨ ૬-૧૦ વર્ષની, મત્રીપચેન્દ્રિય ત્રિય જગત
યનય અને બેયરની અનુ મે કુવ કોડ, ૧૭૫ ૫ યોપમ અને ૫ યોપમના
અર્થપ્રયાતમા ભાગની, ગભજ મનુષ્યની ૧૭૫ ૫ યોપમની ઉદ્દેષ ભા-
સ્થિતિ ભાગી અને જગત ભારિયતિ મેવેની પણ અતર્મુર્તની મર્વ
અપર્યાપ્તિ હોયેની તો ઉદ્દેષ પણ અતર્મુર્તની મમજવી મર્વ સદમ હોયે
તેમજ બાદ નિગોદ એ (હોયેમા) પયામાની પણ તેની જ (અતર્મુર્તની)
ભાગી ૨૫, નારખીની ઉદ્દેષ ૨૩ માગપમની અને જગત ૧૦ હજાર
૪૬ની ભારિયતિ મમજવી ‘અનગાહના (દેહમાન)’”

પ્રત્યેક નરપતિ મિવાય મર્વ એન્દ્રિયની અવગાહના આગના અ
નપ્રયાતમા ભાગની હોય છે અને પ્રત્યેક વનપતિની ઉદ્દેષ અવગાહના
આધિક એક હજાર યોજનની તાય છે બેન્દ્રિયની બાગ યોજનની, ત્રીન્દ્રિયની

रपञ्जत्ताण एप्पसि उक्कोसा ठिई ॥ अह पञ्जत्ताणं वेइदियाण
 भण्णइ—वेइदिआण वारस मासा, तेइदिआण अउणापन्नदिणाणि,
 चउरिंदिआण उम्मासा ॥ असन्निपंचिदिअतिरियाण जलयगणं
 पुव्वसोडी, यउयराण स्वयराण च चउरासीई वावत्तरी अ वास-
 सहम्माउ ॥ सन्निपंचिदिअतिरिआणं जलयग्गलयरस्वयराण जहा-
 सखं पुव्वसोडी, पल्लिओरमातिगं, पल्लिओरमासराभागे अ ॥
 गव्वयमणुजाण तिन्नि पल्लिओरमाणि ॥ जहन्ना पुण सव्वेसिपि
 अतोमुहुत्त ॥ सव्वेसिं अज्जत्ताण उक्कोसारि अतोमुहुत्त ॥ सव्वे-
 सिं मुहुमाण निगोआण तु वायराणपि पञ्जत्ताणपि तहर ॥ मुर-
 नेरउआण उक्कोसा तिच्चीमं मागरावमाणि, जहन्ना ढसवासमह-
 स्साणि(२) ॥ ओगाहणा पुण पत्तेअवणप्फडवज्जाण सव्वेसि एग्गि-
 दिआण अगुलम्म असंग्विउज्जे भागे ॥ पत्तेअवणप्फडंण जोअणसह-
 स्म साह्विअ ॥ वेइदिआण वारस जोअणाणि ॥ तेइदियाण तिण्णि

हुवे पर्याप्ता भेन्द्रियान्दिना लनास्थिति उहे छे

भेन्द्रियनी पाउ १५ नी शीन्द्रियनी १६ दिवसनी, अउग्गिन्द्रियनी ७
 भासनी अमनी पञ्चेन्द्रिय निवय ७ गयनी पृथ १६ नी स्थनयरनी ८४
 दन्त अगे भेयनी ७२ दन्त वर्णनी मनीपञ्चेन्द्रिय तिरिय ७ गय
 यनय अने भेयनी अनुक्रमे १५ को, १७ ५ योपम अगे ५ योपमना
 अनज्यातमा लागनी, मय ४ अनुप्यनी त्रयु ५ योपमनी उदृष्ट लर
 स्थिति लक्षुनी अने नयन्य लवस्थिति मर्वेनी पक्ष अतर्भुहर्तनी मर्व
 अपर्याप्त श्रोत्री तो उदृष्ट पक्ष अतर्भुहर्तनी समजनी मर्व सक्षम श्रो
 तेमज पाउ निगोद ओ (श्रुतामो) पर्याप्तानी पक्ष तेनी ७ (अतर्भुहर्त)
 गजनी २३, नागनी उदृष्ट ३३ मागरापमनी अने नयन्य १० दन्त
 र्दनी लवस्थिति मजनी 'अनगाहना (देहमान)'

प्रयेद ननस्पति मिवाय मर्वे ओन्द्रियनी अवगाहना आगगना अ
 मप्यातमा लागनी होय छे अने प्रयेद वनस्पतिनी उदृष्ट अपगाहना
 माधिक ओह दन्त योजननी १५ छे भेन्द्रियनी पाउ योजननी, शीन्द्रियनी

કોસા ॥ ચરિન્દ્રિઆણ ચરો કોસા ॥ ચરુન્નિરુદ્ધિપંચિન્દ્રિઅનિ-
રિઆણ જોઅણસહસ ॥ મધિમણુઆણ તિણ્ણ કોમા ॥ એમા
મઘ્વાવિ પજ્જત્તાણ ઉકોસા ઓગાદ્ધના મણિઆ । પજ્જત્તાણ
જહન્ના અપજ્જત્તાણ ત્તુ દુવિદ્ધાવિ અગુલાઽસસેજ્જમાર્ગે ॥ દેવાણ
મત્ત સ્યળી । નેરુદ્ધાણ પચરણુસયાણિ^૧ ॥ ઠિડ્ઘોગાદ્ધનાવિસયા
વિસેસા, કાયર્ઠિઈ, પાળા, પજ્જત્તીઓ, લેસાઓ ઇચ્છાઅ મુઅસાગરાઓ
વિઆણિઅલ્લ ॥ ડઆર્ણિ મિન્નરિદ્ધિદ્ધિર્ઠિઈણ ચરુદ્ધસજ્જ શુણઠા-
ણાણ ઠિડ્ધકાલે દસિન્નજ્જ ॥ મિન્નરુત્તરસ નિરિદ્ધ ઠિડ્ધકાલે પળ્ણત્તે,
તજહા—અળાડઅળતે ૧ અળાગ્મતે ૨ સાસતે ૩ ॥ તત્ત્વ અ-
મઘ્વા પદમે મર્ગે, મઘ્વા દુડઅનરણ્ણમુ ॥ અળાદ્ધમિચ્છાદિદ્ધિસ
મઘ્વસ્મ સમ્મત્તલામે મિચ્છત્તસ્મ અતભાવાઓ અળાગ્મતત્ત ॥ જે

૧. ધુ કોસની, ચરિન્દ્રિઅના આગ્ર મગની અમની અગ્રે મની પચેન્દ્રિ
તિરિઅની એ. ૨. અગ્ર મોગ્ગના ૩. અગ્ર મગી મુ. ૪. તની ૫. ધાસની આ
મર્ગે ૬. અગ્ર ૭. ધાસના ૮. પચાસાઅ ૯. ઠિડ્ધ સમ્મત્તી

પચાસાની જગત અવગદ્ધ ॥ અગ્રે અપચાસની જગત ૧. ઠિડ્ધ બને
૨. મની અમગ્રના આગ્રગના અમગ્ગાતમા બાગની જગત્તી

૩. તાની (૨. તાભારિ. ઠિડ્ધ અમગ્રના) સાત દ્વારની અગ્રે નાગ
૪. નો પાયમો ધનુઅની મમગ્રી (જગત્ત અમગ્રના તો ઉત્પાદ બાગે
આગ્રગના અમગ્ગાતમા બા. ૫. પ્રમાણે મમગ્રી)

પૂત્રાત્ત જગિર્ઠિઅને અ. ૧. અમગ્રના આગ્રી વિનેષ હમી. ૨. કાય
ધિત્ત, પ્રાજ પચામિઓ અગ્રે લગ્ગાઓ દમ્મા ૩. મધી વિશેષ અવિદ્ધા
શુભાગ્ર (રિશાગ આગ્રના પચી જગત્ત મો. ૪. હયે મિથ્યા દિ પ્રમુખ
ઓ. ૫. શુભાગ્રનાદેનો ગિથિતિમગ્ર મતાપ છે તેમા મિથ્યાત્વનો પણ પ્રકાર
રિથિતિમગ્ર જાઅમરે બતાવે છે તે આ પ્રમાણે—૧ અનાદિ અનન્ત
અનાદિ માત્ર અગ્રે ૩ નાદિ માત્ર નેમા અલ્લ મો પટેલા ભાગે, અગ્રે
જગ્રો ખીગ્ર ત્રીગ્ર ભા. ૪. જાગ્રવા અલ્લઓને મિથ્યાત્વની આદિ તેમજ
અત નથી માગ્રે અનાદિ અનન્ત ભાગે તેમને લાગુ પડે છે ૧. અગ્રે આ
નાદિ મિથ્યાત્વ અગ્રે મમમત્વ પ્રાપ્ત થયે છે મિથ્યાત્વનો અત થવાથી
અનાદિ સાત (ખીએ) ભા. ૨. તેમજ મમગ્રિ પામેલા બે ભાગે મિ

लक्षणा ॥ धम्मायम्मागासाणि दव्वट्टयाण एक्किाणि ॥ पुग्गला
अद्दासमया जीवा य अणता ॥ पएसद्वयाण वम्मायम्माणं एगजी-
वस्स य लोगागासतुल्ला असत्त्वा पएसा ॥ आगासरस्स अणंता ॥
पुग्गलाण परमाणुवज्जाणं सखिज्जा असंखिज्जा अणंता य ॥ यम्मा-
यम्मा कसिणे लोगे चिद्वत्ति ॥ आगास लोगे अलंगेऽवि ॥ जोड-
सिअगडकिरिआरूए काले यणुस्सलोगे ॥ पुग्गला जीवा य सव्व-
लोगे ॥ एगाइपएसावगाहिणो पुग्गला, लोगासखिज्जभागाडअद-
गाहिणो जीवा ॥ एए चिअ यम्माइआ पंच अजीवा सपट्ठिमेआ
चड्डस हवत्ति, तंजहा—यम्मायम्मागासाण दव्व १ देस २ पदेस
३ कप्पणाए तिण्णि तिण्णि भेआ, एव नव, दसमे काले, पुग्गलाणं

सप्ततत्त्वप्रकरणम् ॥ २९ ॥

धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, અને આ રા એ ત્રણ દ્રવ્યાર્થતાએ
(દ્રવ્યપણે) એક એક દ્રવ્ય છે પુદ્ગલો, કાળના મમયો અને જીવો અનત
કે પ્રદેશાર્થતાએ (પ્રદેશપણે) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને એક
જીવના પ્રદેશ લોકાદાશના પ્રદેશતુલ્ય અમખ્યાત છે (લોક અને અલોક)
અમરના પ્રદેશ અનતા છે પરમાણુ સિવાયના પુદ્ગલ (દ્રવ્યો) ના પ્ર-
દેશ મખ્યાતા અમખ્યાતા આ અનતા હાય છે વર્માસ્તિકાય આ અ-
ધર્માસ્તિકાય આ આ લોકમા (લોકાકર પ્રમાણ) છે અને આદાશ લોકમા
તેમ જ અનોકમા પણ છે

મૂર્ધન્યદ્રાવિની ગતિક્રિયાનકે થયેન સમય, આવલી, મુદ્દતાદિ દાગ
મનુષ્યનોમા પ્રવર્તે છે (ક્રમકે તેથી આગળ મૂર્ધન્ય દ્રાવિનિ સિદ્ધ-નિ-
મળ છે) પુદ્ગલો અને જીવો મમરત લોભદાગમા વર્તે છે પુદ્ગલો
એકાદિ (લોકામશ) પ્રદેશો અવગાદી રહે છે અને જીવો લોકામશના
અમખ્યાતમા લાગાદિકને અવગાદીને રહે છે એ મર્ધ ધર્માસ્તિકાયાદિ
પાન અજીવના ઉત્તર ભેદ ચોદ થાય છે, તે આ રીતે—વર્માસ્તિકાય, અધ-
ર્માસ્તિકાય અને આદાશસ્તિકાય એ ત્રણના ૧ દ્રવ્ય,^૧ ૨ દેશ^૨ અને
પ્રેશની^૩ કપના વડે ત્રણ ત્રણ ભેદ ગણતા ૬ ભેદ થાય છે, દશમો ડાળ

૧ અખ. વસ્તુ-ધર્માસ્તિકાયાદિ

૨ કપનાવડે કપેના તેના બે આગ વિભાગ તે દેશ

૩ અનિર્વિભાજ્યવિભાજ તે પ્રદેશ

એણ પરિશ્રા જામયા । ઈન્દ્રિય વિસેસેણ નાળાવરણાદિનિસ્સાણ
 પરુવિજ્જતિ ॥ તજહા—નાળદ્રમણવિસયા પાઓસનિહરમન્ડરત-
 રાયાસાયણોરયાયા નાળદસળાવરણાણં આસવા ॥ દેવપૂઆગુરુ-
 ભત્તિસરાગસજમદેસસજમપત્તદાણદયાત્વમાવાલ્તવઅકામનિઘ્નરાઓ
 માયત્રેઅણીસ્મ ॥ દુસરસોગતાવઅકટણવહપરિદેવળાણિ સપરોભ-
 યત્થાણિ અસાગ્યવેઅણીસ્મ ॥ જિણમુઅસપદેવવમ્માયણવાયડ-
 મ્મગદેમણમગનામળાણિ દસળામોહસ્સ ॥ વસાઓદયાઓ તિવ્વે
 પરિણામે ચારિત્તમોહસ્સ ॥ પર્વિદિઅવહમસાહારવહુઆરમપરિગ્ગહા

એમ મામાન્ય રીતે (કમ આગમન નિહન, ૫) આશ્રયો મુખ્યા
 ત્વવિરોધાનાયગીયાદિ કર્મ મળે ॥ આશ્રયો મળેથી વાલ્તવ દેવે ॥
 જ્ઞાન-નાની જ્ઞાન-વર્ણની મત્તે મદેપ ૧અપનાપ, ૨મરુજ (ભાતપાણીનો)
 અતગય અનિતયાદિ આશાનના અને ઉપરન(મારણાદિ)એ જ્ઞાનાનુષ્ઠીય
 તથા દુર્ગોનાનુષ્ઠીય કર્મના આશ્રય મળતવા દેવપૂજા ગુરુભક્તિ સરાગસ-
 યમ, દેશવિગતિ સજમ પાત્રાન દયા, ક્ષમા જાણ(અજ્ઞાન)નપ અને અકામ
 નિગરા એ મર્વ માતા પેદનીય કર્મના આશ્રયો ૩ દુષ્ણ સા- મતાપ
 આક્રદ ૪થ અને અક્રમેસ અવપર ઉભય મળેથી એ જધારે અજ્ઞાના
 વે નીય કર્મના આશ્રય જાળવા

૨૧મી શ્રુત સધ, તીર્થેકર આરોધમમળથી અવર્જવા (નિદા),
 ઉભામંદિયાના આરોગ-માર્ગ વેગન એ અર્થે મોહુનીય કર્મના આશ્રવ
 ઉ કાવાલ્તિ કપાયના ઉચ્ચથી તીવ્રચક્રિયટ પગિજ્ઞામ ચાર તે આગ્નિ મોહુ-
 નીય કર્મના આશ્રવ જાળવા

મચન્દ્રિય વધ મામાન્ય અને જા આરભ પગિચદ એ નાજીના
 આયુષ્ય સમધી આશ્રવ જાળવા

૧ જ્ઞાની શ્રુત વિરોધેનું નામ, ૧૫૨૩-૬૫૨૩-૨૫૨૩ નહિ તે
 ૨ તેમનો ગુણગૌરવ સહી ૧ સઘાવ ન, તેમની પૂર્વ-ભક્તિ થતી
 એને મનમા જે ધરી જાણુ તે

नेरइआउअस्स । अट्टज्झाणसल्लत्तगूढचित्तत्ताणि तिरिआउअस्स ।
अण्णारभपरिणहत्तमद्ववअज्जवमज्झिमपरिणामा मणुआउअस्स । स-
रागसजमदेससजमअकामनिज्जरावालतत्तकल्लाणमित्तसंजोगसम्मत्ता-
णि देवाउअस्स ॥ सरलत्तसंसारभीरुत्तसाहम्मिअभत्तिमाओ
सुहनामस्स, विवरीआ अस्सुहनामस्स ॥ अरिहतवच्छलाईवीसं
भासवा तित्थगरनामस्स ॥ मयरहिअत्तविणीअत्तगुणवत्तपसंसाओ
उच्चगोअस्स, विवरीआ नीअगोअस्स ॥ जिणपूआविग्घकरण्हि-
साईआ विग्घस्स ॥ एए अ पडकम्म पडिनिअया आसवा ठिअणु-
भागवधाविकखाए विण्णेआ । पगइपएसंवाविकखाए पुण अवित्ते-

આર્તેધ્યાન સસ યપણુ ૧ અને ગૃહ ચિત્તપણુ ૨ એ તિર્થથ આયુધ્યના
આશ્રવ છે આશ્રવ આરભ-પરિબ્રહ્મણુ, મુદ્દતા (ન-માગ), સન તા અને
અનિ ઉત્કૃષ્ટ કે નિકૃષ્ટ નહિ એવા મધ્યમ પરિણામ એ મનુષ્ય આયુધ્યના
આશ્રવ છે ૩ સરાગ મન્ત્ર દેરાવિરતિ મન્ત્ર, અક્ષમનિર્ગશ, બાળ (મિથ્યા
તરુણ) તપ, યજ્ઞ્યાણુ મિત્રનો મમાગમ અને સમ્યક્ત્વ એ દેવ આયુ-
ધ્યના આશ્રવ બાણવા સગ્ગપણુ બવભીરૂપણુ, સાધર્મિક ભક્તિ અને ક્ષમા
શુભ નામકર્મના આશ્રવ છે, તેથી વિપરીત (માયાવીપણુ વિગેરે) અશુભ
નામકર્મના આશ્રવ છે અગિદ્ધ ત વાત્સલ્ય (દેવભક્તિ) પ્રમુખ વીર્ય સ્થા-
નો ૪ તીર્થકર નામકર્મના આશ્રવ છે મદ-અભિમાન રહિતપણુ, વિનીત-
પણુ (નમ્રતા), અને શુભવત્તરી પ્રશમા એ ઉચ્ચ ગોત્ર કર્મના અને એથી
વિપરીત નીચ ગોત્રકર્મના આશ્રવ છે જિનપૂજના અતરાય કરવો, જીવ-
હિંસાભિમાન તપર રહેવું એ અતરાય કર્મના આશ્રવ બાણવા, પૂર્વોક્ત પ્રતિ-
મ (એક એક ક્રમ આશ્રયી) પ્રતિનિયત (ચાક્રસ) આશ્રવો ચિત્તિમધ અને
મનમધની અપેક્ષાએ સમજવા, પ્રકૃતિમધ અને પ્રેશનમધની અપેક્ષાએ તો

૧ મૂળ ઉત્તર ગુણમા લાગેલા અતિચારાદિ દોષની આલોચના નિદા
ન કરી તે. ૨ ઉદારી સગ્ગનુ પુન કરનારની પેરે જેના મનનો ગૃહ અભિ-
માન કળાય નહિ તે ૩ સન્નવન પ્રાપ્તો જેમા ઉદ્યવર્તે છે તે (વીતરાગ
પ્રમ નહિ.) ૪ સસારરૂપી કેદખાનામાં પડેલા આત્માને વિવિધ ઉપદેશો
પદ્ધતિઓને પ્રેરણા કરે તે યજ્ઞ્યાણુમિત્ર

ઠિટ્ટપ્પે ૨ અણુભાગપ્પે ૩ ગણમપ્પે ૪ ખ ॥ તત્થ નાના-
પાસંજારણપેયપિજ્જમોહઆડનામગોત્તરાયાણ નાણન્ઝાય-
ત્થે, સઠ્ઠકેધ્ધા પમર્ ॥ ઠિટ્ટ કમ્મદલિઅસ્સ કાલ્લનિખમ્મણ,
“નાણસંજારણવેઅપિજ્જતરાયાણ ડક્કોસા ઠિટ્ટ પત્તેખંતી-
ભગોવમકોઢ્ઠકોટ્ઠીઓ, સત્તરી મોહરસ્સ, રીસ નામગોખાણ, આ-
દેપુણ તિત્તીસ સોમંમેવમાણિ ॥ જહન્ના ઠિટ્ટ વેઅણીઅસ્સ
સુહુત્તા, નામગોત્તાણ અટ્ટહ, સેસાણ અતોમુહુત્ત ॥” સુહાસુ-
સુરનરતિરિઆડવજ્જાણ સઘાણ કમ્મપયડીણ જિટ્ટદ્વિટ્ટિ અડસં-
સેણ વજ્જટ, જહન્ના પિસોહીરત્તિ ॥ અણુભાગે અણુભાવે વિવાગે-
પે પગદ્ધા ॥ સં અમુદ્ધાણ પયડીણ નિંચ વ્ય અસુદ્ધે, સુદ્ધાણ ડચ્છુ
ત્તિ પયડીણ સુહાસુવિભાગે પરુપિજ્જ ॥ સાયપેઅણીઅં
‘સુરનરતિરિઆણ આડઆદ ૩ । ડચ્છગોઅ ૨ । સત્તરીસ નામ-

ગણ” ૪, ૪ પ્રદેગણ્ય વ નેમા જ્ઞાનાનરણી, દર્શનાનરણી, વદનીય, મોદ-
આયુ, નામ, ગો ૧ ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥ ૧૮ ॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ ૬૯ ॥ ૭૦ ॥ ૭૧ ॥ ૭૨ ॥ ૭૩ ॥ ૭૪ ॥ ૭૫ ॥ ૭૬ ॥ ૭૭ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥ ૮૦ ॥ ૮૧ ॥ ૮૨ ॥ ૮૩ ॥ ૮૪ ॥ ૮૫ ॥ ૮૬ ॥ ૮૭ ॥ ૮૮ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥ ૯૧ ॥ ૯૨ ॥ ૯૩ ॥ ૯૪ ॥ ૯૫ ॥ ૯૬ ॥ ૯૭ ॥ ૯૮ ॥ ૯૯ ॥ ૧૦૦ ॥

અનુભાગ, અનુભાવ, વિષાક અને રસ એ જાણવાના
વ શબ્દો છે તે રસ-વિષાક અનુભાવ કર્મ-પ્રદૂતિઓના સીમા
અનુભાવ અનુભાવ પ્રદૂતિઓના શેષકીની જેમ શુભ છે, તેથી
પ્રદૂતિઓના શુભાશુભ વિભાગ જાણવા છે-૧ જાણવા

પયડીઓ, તજહા-મણુઆળ ગર્દ ૧ આણુપુન્વી અ ૨, દેવાળ ગર્દ
૩ આણુપુન્વી અ ૪, પર્ચિદિઅજાર્દ ૫, ઓરાલિઆર્દિણિ પંચ સરી-
ગણિ ૧૦, આદિઆળ તિળ્હ તિણિ અગોવગાણિ ૧૩, પર્દેસર
ણ ૧૪, પદમ સઠાળ ૧૫, મુદ્દા વણ ૧૬ ગધ ૧૭ રસ ૧૮
ફાસા ૧૯, મુદ્દિહગર્દ ૨૦, અગુલ્હ ૨૧ પરાપાય ૨૨ ઝસાસા
૨૩ ડડયણ ૨૪ જોઅ ૨૫ નિમ્માળ ૨૬ તિત્યયરાણિ ૨૭, તસદ-
મગ ચ ૩૭, ઇઆઓ મુદ્દાઓ વાયાલીસ 'પુણપયડીઉત્તિ' રુદ્દા
ઓ ॥ પંચ નાળાવરણાણિ ૫, નવ દસળાવરણાણિ ૯, મિસ્સસમ્મ-
તાળ વધામાવાઓ છઠ્ઠીસમેષ મોહ ૨૬, પંચ અતરાણિ ૫, ઇ-
આઓ પળયાલીસ ૪૫ ઘાઙ્ઙઅકપયડીઓ. અસાયવેઅળીઅ ૧.
નેરડઆઉઅ ૧. નીઅગોઅ ૧. ચડતીસ નામપયડીઓ, તજહા—

મનુષ્ય અને િર્યયાના અયુષ્ય, ૧ ઉચ્ચ ગોત્ર તથા નામકર્મની -૭ પ્રકૃતિ
ઓ-મનુષ્યગતિ અને આતુપૂર્વ (૨) દેવગતિ અને આતુપૂર્વ (૪) પન્-
ન્દ્રિય ગતિ (૫) ઔદારિકાદિક ૧પાય શરીર (૧૦) પ્રથમના ત્રણ શરી-
રના ૨૧ણ અંગોપાત્ર (૧૩), ૩પ્રથમ મનુષ્ય (૧૪), ૪પ્રથમ સસ્થાન (૧૫),
૧૫ વર્ણ ગધ રસ અને ૨૫ર્દ (૧૬), ૧૫ વિદ્યાયોગતિ (૨૮), અથ-
૨૧નુ (૨૧) પ્રાનાત (૨૨), ઉલ્લાસ (૨૩), આતપ (૨૪), ઉદ્યોત (૨૫)
નિર્માણ ૨૬ તીર્થકર (૨૭) અને ૫ત્રમ શોભા (-૭) એ ૪૨ પુન્ય (શુભ)
પ્રકૃતિઓ પ્રસિદ્ધ છે (હવે ૮૨ (અશુભ) પાપ પ્રકૃતિઓ વર્ણવે છે)

પાય યાનાવરણ નવ દર્શનાવરણ મિત્રમોહનીય અને સમકિત મો-
હનીયના અધનો અભાવ હોવાથી બાકીની ૨૧ મોહનીય પ્રકૃતિ પાય
અતરાય એ રીતે ૪૫ પ્રકૃતિઓ આર ઘાતિર્મની કદી, અને અમાનાવેદ-
ની ૧ નારકીનુ આયુષ્ય, નીચ ગોત્ર અને ટટ નામકર્મની પ્રકૃતિ, તિર્યક

૧ ઔદારિક વૈકિય, આદ્યગક તૈળમ અને કાર્મણ ૨ ઔદારિક
ઓપાગ વૈકિય અગે પાગ અને આદ્યાર અગે પાગ બંધાવા ૩ વસ્ત્ર-
કામનારાય ૪ સમયગુરસ. ૫ ત્રમ, બા ૭ પર્વાત, પ્રત્યેક ગિય
(સૌભાગ્ય) સુસ્વર, આદ્ય, અને યજ્ઞનામર્મ

तिरिआण गर्ई १ आणुपुर्वी अ २, नेरइआण गर्ई ३ आणुपुर्वी
अ ४, एगिदिआईओ चउरो जाईयो ८, पढमवज्जाणि पच सहण-
णाणि १३, पच सठाणाणि अ १८, असुहा वण्णगंधरसफासा २२,
असुहविहगर्ई २३, उवघाय २४, १ थावरदसंगं च ३४ । एव सव-
रणं असुहाओ वासीई 'पाचपयडिउत्ति' भणंति ॥ निवुच्छुपसु-
हाणं १ सहजे रसे एकट्ठाणिण, से चिअ दुतिचउभागपमाणे कट्ठिए ए-
कभागावसेसे दुट्ठाणिआईण होइ, एसा उवमा पयडिरसस्स भणिआ ॥
पण्यभूमिवाल्लुआजलरेहातुल्लेहिं कसाएहिं असुहाण जहाकमं चउ-
तिदुइकट्ठाणिण रसे वज्जइ । सुहाण तु गाल्लुआजलरेहातुल्लेहिं चउ-
ट्ठाणिण, भूमिरेहातुल्लेहिं तिट्ठाणिण, पच्चयरेहातुल्लेहिं दुट्ठाणिण, एकट्ठा-

गति અને આનુપૂર્વી (૨), નગ્ગતિ અને આનુપૂર્વા (૪), એકેન્દ્રિયાદિ
ચાર ગતિ (૮), પ્રથમ મિત્રાયા પાચ ગંધવણુ (૧૩), પાચ મર્યાદા
(૧૮), આનુભ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ (૨૨), અશુભ વિહાયોગતિ
(૨૩) ઉપધાત (૨૮), આ ૧ સ્થાવર-ચક્રો (૩૪) એ રીતે સત્ર મળી
૮૨ અશુભ પાપ પ્રકૃતિઓ ઢહેનાય છે.

લીમગનો તથા શ્રેનડી પ્રમુખનો સ્વાભાવિક ૨૨ એક ઠાણીઓ
સેખાય અને તે રસ બે, ત્રણ, ચાર ભાગ પ્રમાણુ ઢાયે છતે એક ભાગ
અવશેષ રહે છે એ ઠાણીઓ ત્રિગેરે કહેવાય એ ઉપમા પ્રકૃતિના
રસની ભણવી

પર્વત અને ભૂમિની ફાટ વેળુ આ જળમાની રખા મમાન ઢ્યા
યોવટે અતુલ ક્રમેનો અનુક્રમે ચાર, ત્રણ, બે આ એક ઠાણીઓ ૨૨
અધાય છે, તારે શુભ ક્રમેનો ૨૨ વેળુ અને જળરેખા સમાન કયાપરડે

૧ સ્થાવર, સદ્મ, અપર્યાપ્ત, સાધાગણુ, અગ્નિર, અતુલ, દુર્ભંગ
(દોર્ભાન) દુસ્વર, અનાદેય આ અપર્યાપ્ત નામકર્મ એ સ્થાવરચક્રો ભણુનો

૨ સહેજ ૨૨ (કદમા વગરનો મીટા ૩ કડવો) એક ઠાણીઓ, તેનેજ
કેળ (ઉમળતી) અર્ધો બાકી રહે તે બે ઠાણીઓ, બે ભાગ બળી ભય
નીતે ભાગ ગેય (બાળી રહે) એવો ૨૨ ત્રણ ઠાણીઓ અને ત્રણ ભાગ
બળી ભય એવો ભાગ બાકી રહે તે ચોક્કસ ઠાણીઓ ભણુવો

ણિય નતિય ॥ ચતુર્મજલણપચતરાયપૂવે અમદ્મુયઓદિપણનાણવસ્તુ-
અચસ્તુઓદિદસણાવરણરૂઝાઓ સત્તરસપયદીઓ ઇગદુતિચડદ્વાણિ
અરમાઓ, સેસાઓ સુહાઓ અમુહાઓ અ દુતિચડદ્વાણિશ્વરસાઓ
નિદિદ્વાઓ ॥ સકિલેસેણ અસુહાણ પયદીણ તિલ્લે રસે મવદ્, વિ
સોદીય મદે ॥ સુહાણ પુણ વિસોદીય તિલ્લે, સકિલેસેણ મદેતિ ॥
પાસા કમ્મચગ્ગણાલિઅસરૂવા ॥ ડહ સ્વહુજીવે નિઅમ્મપપસેદિ
અમ્મવાણતગુણપપસનિપ્ફામે સવ્વજીવાણતગુણરસચ્છેઓવોયેણ ણ-
પપસોગાદે અમ્મવાણતગુણે કમ્મચગ્ગણાગ્ગધે પહસમય ગિણ્હ ॥
ગિણ્હિત્તા તમ્મજ્ઞાઓ યોવદલિઅ આડરસ, તઓ વિસેસાદિઅ પો-
પ્પરં તુલ્લ નામગોત્તાણ, તઓ વિસેસાદિઅ પોપ્પર તુલ્લ નાણાવર-

(વિદુદ્ધ પગિણામે) ચરિદ્ધાપીથો, સુમિદ્ધાટ મમાન કપાયવડે (મધ્યમ પગિ-
ણામે) વ્રાહ્મ કાણીથો અને પર્વતની કાટ સમાન કપાયવડે છે કાણીથો બ-
ધાય છે એક કાણીથો શુભ રસ થયેલા નથી, (૨-૩-૪ કાણીથો બ-
ધાય છે) આગમનના (પાય) પાય આતગાય (દાન-નાશ-ભોગ-હિપ્તો
ગ-રીય આતરાય) પુ પવે, મતિ-શુભ-અવધિ-મન પર્વવચાનના આવરણ
અમુ-અમમુ-અપિદર્શનના આવરણ ૧૭ પ્રકૃતિઓ ૧-૨-...-૪ સ્થા
નિંદ રમનાળી અને બાકીની અમુભ તેમજ શુભ પ્રકૃતિઓ ૨-૪-૫
આનિક રસનાળી ૧ છે સકેશ (મલીન અધ્યસાય) વડે અમુભ પ્રકૃતિ
ઓનો તીવ્ર (આગ) રસ થાય છે અને અધ્યસાયની શુદ્ધિ થતા મ-
રસ થાય છે શુભ પ્રકૃતિઓનો તો અધ્યસાયની શુદ્ધિવડે તીવ્ર ર-
સ થાય છે અને અધ્યસાયની મલીનતા થતાં તે રસ મદ પડી જાય છે

પ્રદેશ થાય તે પર્વજીવાના દબીયા (મેળવવા) રૂપ સમજવે

આ પાતાવાર મમારમા ભગતા ૯૫ પોતાના સર્વ (લોભકાશ ૩
માથુ અપખ્ય) પ્રેરોવડે અબ પોથી અનંતગુણ પ્રેરેશ-દળથી અને
અને સર્વ છરથી અનંતગુણ રસ-છેદે કરી શુદ્ધ, સ્વપ્રદેશમાજ રહે
(બહારના નહિ) અબ પોથી અનંતગુણ (અને સિદ્ધથી અનંતમા ભાગન
અર્થ પર્વજીવાના રક્ષે પ્રતિમમય અદ્ભુ કરે છે અદ્ભુ કરીને તેમાં
થોડા દળીયાં આયુર્મર્જને તેથી વિગેદગલિ અને પરસ્પર તુલ્ય દળીયાં ના

णदसणावरणतरायाण, तओ विसेसाट्ठिय मोहस्स, तओ दिसेसा-
हिअ वेअणीयस्स विभइत्ता निअणसेसु खीरनीरनाएण अग्गिलो-
हपिडनाएण वा सबोड ॥ एसा कम्मदलिअस्स अट्ठभागकप्पणा
अट्ठविहवंगेसु । सत्तविहाट्ठयंगेसु सत्तभागाडकप्पणा कायव्वा ॥
पयडिपएसवधाण जोगाहंअ ठिइअणुभागवधाण कसाया ॥
पुट्ट १ वद्ध २ निरत्त ३ निकाइअ ४ भेअभिन्ने वा चउव्विहे वपे ॥

॥ इड वधतत्तनिरुवणो नाम समयसारस्स
चउत्थो अज्झाओ ॥ ४ ॥

आसराण निरोहे सवरं पणत्ते ॥ से अ ममिइगुत्तिपरीसहज-
उधम्मभावणाचरित्तेहि कम्मपुग्गलादाणसवरणाओ सत्तावन्नविहे

अने जोत्रकर्मने, तेथी विशेषारिअ अने परस्पर तुल्य इणीया ज्ञानावरण,
दर्शनावरण अने अतंग्य कर्मने तेथी विशेषारिअ मोहनीय कर्मने अने
तेथी निशेपाविक वेदनीय कर्मने ५४ वी व्यापी निज आत्मग्रहेणमा क्षीर
नीरनी घेरे अथवा लोह अग्निनी घेरे ते कर्मव श्रुताना रूढो साधे
भगा नय छे कर्मइणीयानी आ आठ सागनी कल्पना अष्टविध कर्मबंधो
आश्रयी ममत्त्वनी सात, ८ अने ओ निर अंधधने विषे तेह साग सागनी कल्प
ना करवी प्रतिगंध अने प्रेश १ धना हेतु (भन, नयन अने कायाना) योग
नानुना स्थितिगन अने गमनधना हेतु कोनात्ति उपायो नानुना तेमज
वगी १ कृपृष्ट, धर्द्ध, निरत्त अने निकायित ओ रीते पक्ष चार प्रकाशो
गन शास्त्रमा कहेंगे छे (उति अ विचार)

(अ नरत्त निउपायानामा अतुर्थ अथाय गण्ढार्थ मपूछु)

आश्रयानो निरोध करवा ते पवर कहो छे ममिति गुप्ति, परी
मह, यतिधर्म, सावनाओ अने चारित्रउडे कर्मपुद्गल ग्रहण करवानो नि
गध (अटकाव) यवाथी ते स नर सत्तावन प्रकाशो थाय छे तेमा

१ छगी मोयो, सुनथी मानथी सोयो, लोगना अंधनथा पाधेली
मोयो अगे हयोडे गीपी नाभेली मोयोना दृष्टान्तथी भ्रष्टादि यथो नानुना

(૪૦) ॥ ધીનયતત્ત્વપરિચિદ્ધમ ન જ (૬૨) ॥

મયઈ ॥ તત્ત્વ ઈરિયાઈઓ સમિઈઓ પચ ॥ જોગનિગાહરૂવાઓ
ગુત્તીઓ નિણિ ॥ સુહાઈઆ પરીસજા વાવીસ ॥ સ્વનિપ્પમુદ્
દસરિદે જઠ્ઠધમ્મે ॥ અણિચયાઈઆઓ દુવાલમ ભાવળાઓ ॥
સામાઈઆઈઆઠ પચ ચારિત્તાઈ ॥

॥ હૃદ સંવરતત્ત્વનિરૂવળો નામ સમયસારસ્મ
પચમો અજ્ઞાઓ ॥ ૬ ॥

અણુભૂઅરસાળ કમ્પપુમ્મલાળ પરિસહળ નિજ્જરા ॥ સા દુવિ-
હા પળ્લતા, સકામા અકામાય ॥ તત્ત્વ અકામા સવ્વજીવાળ ॥ તદ્દા-
દિ—ગગિદિઆઈઆ તિરિઆ જહાસમર ટેઅમેયસીજળ્લવાસેજ-
લ્લગિહુહાપિયાસારુસંહુસાર્દદિ, નારગા તિવિદ્દાણ વેઅળાણ, મણુઆ
દુહાપિવાસાવાહિદાલિદ્ધચારગનિરોહાઈળા, દેવા પગાભિઓગકિંચિ-

ધર્માદિક સમિતિ^૧ પાત્ત, મન વચન, મયાના યોગ (વ્યાપાર) નિગ્રહરૂપ
શુભિઓ^૨ ત્રણ, મુધાદિક પટ્ટીસહો બાનીમ, કામા પમુખ યતિધર્મ
દશાચિન, અનિલ્લાદિક ભાવનાઓ બાગ અને આમાયમાદિ આગ્નિ પાત્ત
(સંવરતત્ત્વ નિરૂપણનામા પચમ અધ્યાય શાબ્દાર્થ સમાપ્ત)

ભોગનાઇ ગયેલા રમવાળા કર્મપુરુગલોનું પરિસાદન થવું (ખરી જવું)
તે નિર્જીવા કહેનાય છે તે બે પ્રકારની ૧ સામાન્ય, ૨ અન્યમ ભેદ કરીને
બાણુવી તેમાં અન્યમ^૩ નિર્જીવા સવ જીવો હોય તે આ રીતે—એકેકેન્દ્રિ
ધાર્મિક તિર્યચા મયાનભવ છેદન નેદન, શીત તાપ, વર્ષાઋણ આગ્નિ, છુધા,

૧ હર્યા—ગમનાગમન, ભાષા બેષણા આદાન, નિર્લેપ અને મળા-
ત્સગ પ્રમગે ઉપોત્ત સહિત પ્રવતન

૨ અસત્ત્વ યોગનો નિગ્રહ અને સત્ત્વ (ક્રિયા) યોગનું ઉદારણ

૩ સામાયિક હોતપરચાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધિ સ્વદમ મપગય
અને મયાખ્યાન.

૪ અકામા—જો વચ્ચે કશું સહન કરતા

सिञ्चाइणा असायवेअणीअ कम्ममणुभविउ परिसाहिति ति तेमि
अकामनिज्जरा ॥ सकामनिज्जरा पुण निज्जराहिलासीणं अण-
सण १ ओमोअरिआ २ भिक्खायरिआ ३ रसञ्चाय ४ कायकिलेम ५
पडिसंलीणया ६ भेअ छन्विह वाहिर, पायच्छित्त १ विणय २
वेआवच्च ३ सज्झाय ४ ज्ञाण ५ विउस्सग्ग ६ भेअ छन्विहमब्भतरं
च तवं तवेत्ताणं

॥ इह निज्जरातत्तनिरुवणो नाम समयसारस्स
छट्ठो अज्झाओ ॥ ६ ॥

घाइचउक्कत्वणं उप्पन्नकेवलनाणदसणस्स कसिणकम्मवत्तण
मोक्खे पणत्ते ॥ स्त्रीणकम्माणो अ गज्जराभावाओ नाहो गच्छति ॥

तृपा, आशुક અને અકુશાદિવડે, નારકી (નરકના) છવો ત્રણ પ્રકારની
વેદનાવડે, મનુષ્યો મુખા, તૃપા, આધિ, દારિદ્ર અને બધીખાનાલિકવડે, નો
દેવતાઓ પરવશતા અને ક્ષિણિપપણાદિકવડે અગાતા વેદનીય કર્મને અ
મુલવી (ભાગી) ખપાવે છે તેથી તેમને અકામનિર્જરા જાણી સકામ-
નિર્જરા તે અનશનર, બિહારી, શિક્ષાચર્યા (શતિ સક્ષેપ), ગમલાગ
કાયકલેશ (જોચાદિકવડે દેહદમન) અને પ્રતિમલીનતા (કાચખાની પેરે અ
ગોપામને સંકાચી રાખવા) એ છ પ્રકારના બાહ્યતત્ત્વ તથા પ્રાયશ્ચિત્ત,
વિનય, વૈયાનચ્ચ, સત્તાપ ધ્યાન અને યુત્તમય એ છ પ્રકારના અભ્ય
તર તપને તપના નિર્જરાભિનાપી થવા પામે

(નિર્જરાતત્ત્વ નિરૂપણનામા પદ્ય અધ્યાય ગાઢાર્થ સંપૂર્ણ)

(જાનાવરણાદિ) ચાર ધાતિકર્મના (મર્વયા) ક્ષયવડે દેવગજાન-દર્શન
પ્રાપ્તને સમગ્ર કર્મનો ક્ષય થયે મોક્ષ કહ્યો છે ક્ષીણકર્મો ગૌરવ (ભા

૧ નરકક્ષેત્રજન્ય, અન્ય ઉદ્દીગિત અને પરમાધામી કૃત ૨ ઉપવામ,
અક્રમાદિ ૩ જરૂર કરતા ઓછો આહાર કરવો તે ૪ પાપ આલોચના
(આલોચણ) ૫ દેહાદિક મમત્ત ત્યાગ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

॥ संहृतमाकृतभाषामय ॥
॥ चिरन्तनाचार्यवर्यप्रणीत. ॥
॥ भाषानुपादसमलङ्कृत ॥
॥ श्रीनवतत्त्वसाहित्यसङ्ग्रह ॥

Surya Prakash Printing Press

॥ श्रीभाग्यविजयजीकृत ॥

॥ श्रीનવતત્ત્વસ્તવનમ્ ॥

(દોષક-ચતુષ્પદિકા ઝન્દોરદ)

॥ પરિણિટ ન. ટ (૧૩) ॥

(દુહા) શ્રીચરીતના પાય યુગલ, પ્રભુમી પરમાણુદ, નવતત્ત્વ,
વિવરણ કહુ, જે ભાખ્યા વીર જિણુદ ॥ ૧ ॥ નવનિધાન ચક્રવ
ર્તિના, જિમ ધન પાર ન હોય, તેમ નવ તત્ત્વ વિચારનો, પાર
ન પામે દોય ॥ ૨ ॥ નવ નદે નવ ડુગરી, કનક તણી, જલ
નિધ, તેમ નવ તત્ત્વ વિચારણા, રાખો હર્ષડા સનિધ ॥ ૩ ॥
શિવા નવ શ્રેયેક છે, લોક નાલ અક્ષાક, મુખ મહાન કંઠે ધરે,
તત્ત્વ નવનીજ (ત) પિક ॥ ૪ ॥ નવ વાડ રક્ષા કરો, અક્ષયર્થ નિજ
અક્ષ, તિમ નવ તત્ત્વજ ગખજો, વિનય મૂલ, જિન ધર્મ ॥ ૫ ॥
(ચોપાઈ) શ્રીપાસ જિનેશ્વર પ્રભુમી પાય, સદ્ગુરુ દાનતણે મુપસાય,
નવતત્ત્વનો કહુ વિચાર, સાબલજો ચિત્ત દઈ નરનાર ॥ ૧ ॥ જીવ,
અજીવ, - પુણ્ય-પાપજ-જોડ, આશ્રવ-સવર-નિર્જશ હોય, અન્ધ,
મોક્ષ, - નવ તત્ત્વ એ સાર, હવે કહુ એકનો વિસ્તાર ॥ ૨ ॥ જીવ
તત્ત્વ ચેતન લક્ષણ બાણ, ચઉદ લે. એકના પરમાણુ, અજીવ
અચેતન લક્ષણ લેય, ચોદ ભેદ એકના પચુ હોય ॥ ૩ ॥ પુણ્ય,
કર્મ શુભ કર્મનો અથ, બેતાલોસ ભેદે તેહનો સય, પાપ કર્મ,
અશુભ કર્મનો ઉદે, આશી ભેદે જિનવર વદે ॥ ૪ ॥ આમવ

તત્ત્વ કર્મ આવવાનો કામ, જિતાવીશ હોદ્દે તે તામ, સવર
તત્ત્વ આશ્રવ ક્ષયે, સતાવન હોદ્દે સસ્ત્રાંયે ॥ ૫ ॥ નિર્ગુણ
તત્ત્વ ખપાવે તામ, બારે હોદ્દે તે અભિરામ, બધ તત્ત્વના ચાર
પ્રકાર, દેવ નર તિરિ નરક વિચાર ॥ ૬ ॥ મોક્ષ તત્ત્વ કર્મ ક્ષય
કરી જાય, નવ હોદ્દે તેહજ કહેવાય, બસે છોતેર હોદ્દે વખાણ,
આવક તે જે એહના જાણ ॥ ૭ ॥ (૯૪૮૨૨૨) ચેતન લક્ષણ
એક પ્રકાર, ત્રસથાવર દોય વિધ સાર, ત્રણ વિધ પુરુષ ત્રી
નપુસકે, સુર નર તિરિ નારકી ચૌ યાનકે ॥ ૮ ॥ પાચ પ્રકારે
જીવજ કહું, એકેદ્રિ બેઇદ્રિય લેહું, તેઇન્દ્રિય ચૌરેદ્રિય
સાર, પચેદ્રિયના બહુ પ્રકાર ॥ ૯ ॥ ૫૩ વિધ પૃથ્વી અપ
તેજકાય, વાયુ વનસ્પતિ છટ્ટી ત્રસકાય, પાચસે ત્રેસક હોદ્દે જીવ,
જિનવરજી બાળે સદીવ ॥ ૧૦ ॥ જે હોદ્દે એકેદ્રિય જોય, સુક્ષ્મ
બાહર એ જે હોય, સેશી અસહી પચેદ્રિય કહ્યા, શુર વચને
આગમધી લહ્યા ॥ ૧૧ ॥ બેઇદ્રિ તેઇદ્રિય સાર, ચૌરેદ્રિ એ સાત
પ્રકાર, એ સાતે પર્યાસા કહ્યા, સાતે ઈમ અપર્યાસા લહ્યા ॥ ૧૨ ॥
પર્યાસા તે કહીએ જેહ, પર્યાસિ પૂરી કરે એહ, અપર્યાસા પૂરી
નવી કરે, ચોથી પર્યાસિ કીધાં વિષ્ણુ મરે ॥ ૧૩ ॥ એ છે જી
વર્ના ચૌદ પ્રકાર, ધારે સંભવિહિ નરનાર, જીવ જાણ્યા વિના
સમકીત નહિ, એહવી વાત જિનવરે કહી ॥ ૧૪ ॥ હવે કહું
પર્યાસિ જ્ઞાન, જેણે દારે આવે વિજ્ઞાન, સસારી જીવને પર્યાસિ
કહી, સિદ્ધ જીવને પર્યાસિ નહિ ॥ ૧૫ ॥ આહાર પર્યાસિ પહેલી
જાણ, શરીર પર્યાસિ બીજી વખાણ, ઇદ્રિય પર્યાસિ ત્રીજી કહી,
આસોન્દ્રીસ એ ચોથી લહી ॥ ૧૬ ॥ બાળા પર્યાસિ પાચમી સદી,
મન પર્યાસિ છટ્ટી લહી, એકેદ્રિયને પર્યાસિ ચાર, આહાર શરીર
ઇદ્રિય ઉદાર ॥ ૧૭ ॥ આસોન્દ્રીસ એ ચારે જાણ, વિગ્રહેદ્રિયને
પાચ પ્રમાણ, પાચમી બાળા તે વધી સાર, સરીને મનનો વિ
સ્તાર ॥ ૧૮ ॥ એકેદ્રિયને ચારજ પ્રાણ, સ્પર્શદ્રિય ને ઠાય
બસે જાણ, આસોન્દ્રીસ અને આજિઓ, પ્રાણ ચાર એમજ જાળજો

॥ १८ ॥ प्राण पट् त्रिद्विधने होय, स्पर्श रस ने कायजल होय,
 वयन जल श्वासोश्वास आयु जल, लाज्यो सिद्धान्ते जेन प्रमाण
 ॥ २० ॥ तेष्ट्रिद्विधने मातृ प्राण, स्पर्शरसनघ्राणेंद्रि मय, काय वयन
 जल श्वासोश्वास, सातमो आयु लाज्यो तास ॥ २१ ॥ प्राण
 आठ यष्ट्रिन्द्रिये होय, स्पर्शरसनघ्राण यक्षु जे, तनुमलवागुजल
 जल्यो जे, श्वासोश्वासने आयु ते ॥ २२ ॥ पांचे इन्द्रिय ते
 पांचे प्राण, मनजल वयन कायजल जल, श्वासोश्वास अने
 आठिजो, सत्ती असत्ती नव दश जोगजो ॥ २३ ॥ एव ते जे
 प्राणधरे, प्राण विना ते निश्चे मरे, जे नर एवना प्राणधर
 हरे, तिष्ठेहि सा (ते) नरजें सत्यरे ॥ २४ ॥ (अष्टवृत्तत्त्व) धर्म,
 अधर्म अने आकाश, त्रय त्रय लोह जेहुना परकाश, जध, देश
 अने प्रदेश, दशमो काल कह्यो सविशेष ॥ २५ ॥ अलक्ष सहाय
 धर्मोस्तिताय, अधर्मोस्तिताय ते स्थिर सहाय, अवकाय लक्षण
 आकाश कह्यो, शुद्धसाय आगमयी लयो ॥ २६ ॥ काल ते जे
 समयविक्रि जल, हुवे कहु तेहुनु प्रमाण, असंख्यात ममये आ
 वलीका जेय, कोडी जेक सप्तक लख होय ॥ २७ ॥ सत्योतेर
 सहस्रने जये सोलनेय, जेटवी आवलिकाजे सुद्ध होय, त्रीश
 सुद्धते दिन रात्री जय, त्रीये दिवसे मासज थाय ॥ २८ ॥ जारे
 मासे वर्षज गण्यो, पांचे वर्षे जग धर्म सुखो, वीश जग, सो
 वर्षनु नाम, काल असंख्य जेणी परे जल ॥ २९ ॥ पुद्गलना
 ते चार प्रकार, जध, देश, प्रदेश जे सार, योयो लोह ते पर
 भाज्यो, जध, देश, प्रदेशयी ज्यो (ज्यो) ॥ ३० ॥ जे
 यष्ट्रिन्द्रिय लोह अष्टवृत्त जल, सम्मद्विष्ट्रि ते करे प्रमाण, (पुद्गलत्त्व)
 हुवे नव विध पुद्गलना सार, उपाज्वानो कहु विचार ॥ ३१ ॥
 दान भाडे उत्तम अन्नदान, जीने पुद्गल पाणी प्रधान, या
 नके पुद्गल ते जीने सहि, शय्या पाट ते योयु अङ्गी ॥ ३२ ॥
 वस्त्र दान हीने शीतकाल, पुद्गले इवे मनोरथ भाव, मन पुद्गल
 वय पुद्गल काय पुद्गल मय, नवमो नमस्कार पुद्गल प्रमाण ॥ ३३ ॥

योऽयं तत्त्वं हुवे साधनो, पाप तत्त्वा उदय ओह, ज्याशी लेह
 निनवरे कक्षा, मन (त) शुं धारे तेह ॥ ४८ ॥ मति शुत
 अविधि मन पर्यव, केवण ज्ञान ओ पय, आवरण ढाकता होय
 ते, पाप तत्त्वा इह सय ॥ ४९ ॥ (योपाध) ज्ञानातराये
 ज्ञान न देवाय, साक्षातराये साक्ष नवी थाय, योगातराय छते
 योग वियोग, उपयोगातराये नवी नवी योग ॥ ५० ॥ हुवे कहु
 ते वीर्य अतराय, जण पराक्रम नवी झारवाय, यक्षु दर्शनावरणे
 नेत्र नवी होय, अयक्षु दर्शनावरणे छद्म जल नवी ज्ञेय ॥ ५१ ॥
 अवधि दर्शनावरणे अवधि नवी नीपणे, केवल दर्शनावरणे केवण
 न सपणे, सुणे जगे ते निद्रा ज्ञेय, कष्टे जगे ते निद्रानिद्रा
 होय ॥ ५२ ॥ जेडा निद्रा आवे जेह, प्रयत्ना निद्रा कहीजे
 तेह, वाटे आलता उद्यतो जय, प्रयत्ना प्रयत्ना ते कडेवाय ॥ ५३ ॥
 निद्रा भाडे करे सर्व काम, थीलुद्धी निद्रा तेहुना नाम, नीय
 गोत्र ते नीगी जत, असातावेदनी पामे घात ॥ ५४ ॥ मिथात्व
 जे माने कुट्टेव, कुधर्म कुशुर्णी करे सेव, हुदना आदधानी शक्ति
 न होय, थावरपण ते कहीजे सोय ॥ ५५ ॥ दृष्टि गोचरे न
 आवे एव, तेह कहीजे सूक्ष्म सूक्ष्म, पर्याप्ति पूरी नवी होय,
 अपर्याप्ति ते कहीजे सोय । ५६ ॥ जेक शरीरे एव अनत,
 साधारण ते कहीजे जत, हात हात अग हुले धरो, पाप उदय
 ते अतिरिक्तपण ॥ ५७ ॥ नाली उपर पादुओ आकार, अशुभ
 पण ते पाप प्रकार, लुडा जोले लोक सहु होय, दुर्भावपण ते
 सहि होय ॥ ५८ ॥ स्वर जोले जे असुखामणो, पाप उदय, ते
 दुस्वरपणो, वयन न माने जेहनो होय, अनादेय वयन ओहुज
 होय ॥ ५९ ॥ ३हु करता जस न जोलाय, अपचयपण तेहिज
 कडेवाय, नरकगति नरकानुपूर्वि, नरक आयु ओ पाप अनु
 लवी ॥ ६० ॥ क्रोध, मान, माया, बोधज जण, सज्जनो ओ
 पक्ष प्रमाण, क्रोध, मान, माया, बोध विचार, प्रत्याप्यानी भासज
 यार ॥ ६१ ॥ क्रोध, मान, माया ने बोध, वरस ओक लगे

એ નવ પુણ્ય ઉપજવાના કામ, તેહના કદા જુજુઆ નામ, પુણ્ય
 લોગવવાનો કહુ પ્રકાર, બેતાલીશ લેદે તે માર ॥ ૩૪ ॥ સાત
 વેદની મુખ જેહથી થાય, ઉચ ગોત્ર ધૂર આસન લહેવાય, મન
 થ્ય ગતિ મનુષ્યાનુપૂરવી, ગતિ જતો નહિ કુત્રો લમી ॥ ૩૫ ॥
 દેવગતિ દેવાનુપૂર્વિ જાણુ, પચેદ્રિય જાતિ પ્રમાણુ, આદારિક
 રીર મનુષ્ય તિર્યચ, વૈકિય દેવતા નારકી સચ ॥ ૩૬ ॥ આહાર
 રક ચઉદપૂર્વિને હોય, તેજસ આહાર પચાવે શોય, કાર્મણુ
 દાદાજાણુ, આદારિક અગોપાગ સ્વરૂપ ॥ ૩૭ ॥ વૈકિય અગો
 પાગ યુજુ, આહારક અગોપાગજ લાલુ, વજ રૂપજ નારાય સ
 યજુ, જિનજીના એ સાચા વચજુ ॥ ૩૮ ॥ વજ કહેના ખી
 જાણુ, રૂપજ તેહ પાટોજ વખાણુ, નારાય જેહ પાસે મકંટ બ
 પ્રથમ સ્થયજુ જોણી પરે સધ ॥ ૩૯ ॥ વામદિચજુથી જમ
 ખલો, દાહિજુ દિચજુથી કાળો ખલો, મસ્તક અગથી પતા
 અત, જમણા દિચજુથી કાળો દિચજુ જત ॥ ૪૦ ॥ સમ ચો
 કહિએ સ્થાન, ચિહુ લાગે એ સરિખો માન, શુભ વર્ણ રા
 ખીજાદિક કહો, શુભ રસ તે મધુરાદિક લલો ॥ ૪૧ ॥ શુભ ગધ ક
 ચ પાદિક જેહ, શુભ સ્પર્શ સુવાલો તેહ, અમુર લધુ બારે હુ
 નહિ, પરાધાત તે અન્ન સહે (છપે) નહિ ॥ ૪૨ ॥ આસો
 મુખે લેવાય, ચોનીચખો તે એ કહેવાય, આતપ તે મુખની
 હાત તે અજવાળુ કરે ॥ ૪૩ ॥ નિર્માણુ કર્મ તે સૂત્ર
 અગોપાગ રૂડો આકાર, રૂડી ગતિ હસ સરીખો જાણુ, વસ શ
 ચાલવાની આવ ॥ ૪૪ ॥ બાદર આવે દૃષ્ટિગોચરે, પર્વા
 પર્વાસિ પરી કરે; પ્રત્યેક શરીરે એકજ છવ જોય, સ્થિર ન
 અગોપાગ નિશ્ચવ હોય ॥ ૪૫ ॥ શુભ નામિ ઉપરી રૂડો બ
 સુભગ તે લોકને સોદામણુ, સુસ્વર ગોલે ખીડે સ્વરે, આદેય વ
 જે પ્રમાણુ કરે ॥ ૪૬ ॥ જસ કર્મ જેહનો જસ ગોલાય,
 નર તિરિ આયુ બધાય, તીર્થકર નામ કર્મ જે જાણુ, એ
 બેતાલીશ પુણ્ય પ્રમાણુ ॥ ૪૭ ॥ (પાપતત્ત્વ-દૂહા)

शैत्ये तत्त्व हुवे साधनो, पाप तत्त्वो ઉદય એહ, બ્યાશી લેદ
 જિનવરે કહ્યા, મન (તિ) શું ધારો તેહ ॥ ૪૮ ॥ મતિ શ્રુત
 અવધિ મન પર્યવ, કેવળ જ્ઞાન એ પચ, આવરણ હાકતા હોય
 તે, પાપ તત્ત્વો ફલ સચ ॥ ૪૯ ॥ (ચોપાઈ) દાનાતરાયે
 દાન ન દેવાય, લાભાતરાયે લાભ નવી થાય, લોગાતરાય છતે
 લોગ વિયોગ, ઉપલોગાતરાયે નવી નવી યોગ ॥ ૫૦ ॥ હુવે કહું
 તે વીર્ય અતરાય, બળ પરાક્રમ નવી ફેરવાય, ચક્ષુ દર્શનાવરણે
 નેત્ર નવી હોય, અચક્ષુ દર્શનાવરણે ઇંદ્રો જલ નવી જોય ॥ ૫૧ ॥
 અવધિ દર્શનાવરણે અવધિ નવી નીપજે, કેવલ દર્શનાવરણે કેવળ
 ન સપજે, સુષ્ણે જાગે તે નિદ્રા જોય, કષ્ટે જાગે તે નિદ્રાનિદ્રા
 હોય ॥ ૫૨ ॥ બેઠા નિદ્રા આવે જેહ, પ્રયત્ના નિદ્રા કહીએ
 તેહ, વાટે ચાલતા ઉઘતો જાય, પ્રયત્ના પ્રયત્ના તે કહેવાય ॥ ૫૩ ॥
 નિદ્રા માહે કરે સર્વ કામ, થીજીદી નિદ્રા તેહડું નામ, નીચ
 ગોત્ર તે નીચી જાત, અસાતાવેદની પામે ઘાત ॥ ૫૪ ॥ મિથ્યાત્વ
 જે માને કુટુંબ, કુધર્મ કુશુરની કરે સેવ, હાડના ચાટ્યાની શક્તિ
 ન હોય, ચાવરપણુ તે કહીએ સોય ॥ ૫૫ ॥ દષ્ટિ ગોચરે ન
 આવે જીવ, તેહ કહીએ સૂક્ષ્મ સહીવ, પર્યાપ્તિ પૂરી નવી હોય,
 અપર્યાપ્તો તે કહીએ સોય ॥ ૫૬ ॥ એક શરીરે જીવ અનત,
 સાધારણુ તે કહીએ જાત, દાત હાડ અગ હાલે ઘણો, પાપ ઉદય
 તે અધિરજપણો ॥ ૫૭ ॥ નાભી ઉપર પાડુઓ આકાર, અશુભ-
 પણુ તે પાપ પ્રકાર, બુડા બોલે લોક સહુ કોય, દુર્ભાગ્યપણુ તે
 સહિ હોય ॥ ૫૮ ॥ સ્વર બોલે જે અસુહામણો, પાપ ઉદય તે
 દુસ્વરપણો, વચન ન માને જેહનો કોય, અનાદેય વચન એહજ
 હોય ॥ ૫૯ ॥ રૂઠું કરતા જસ ન બોલાય, અપજશપણુ તેહિજ
 કહેવાય, નરકગતિ નરકાનુપૂર્વિ, નરક આયુ એ પાપ અનુ-
 ભવી ॥ ૬૦ ॥ ક્રોધ, માન, માયા, લોભજ જાણ, સંજ્વલનો એ
 પક્ષ પ્રમાણ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ વિચાર, પ્રત્યાખ્યાની માસજ
 ચાર ॥ ૬૧ ॥ ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ, વરસ એક લગે

(૬)   ॥ નવતત્ત્વપ્રશિષ્ટમ્. ન ટ (૧૩) ॥

એહનો યોજ, અમૃત્યાખ્યાની એ કહેવાય, પાપ ઉદય ત્યારે નવી
 નય ॥ ૬૨ ॥ ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ, છવિન્ય લગે એ-
 હીજ યોજ, અનતાનુબધી એહિજ ચાર, પાપ ઉદયે રોલે સસાર.
 ॥ ૬૩ ॥ હાસ્ય રતિ અરતિ ભય શોક, છઠો તે દુગુણ શોક
 પુરુષ સ્ત્રી નપુંસક વેદ, ગતિ તિર્યચ એકસકમે લેદ ॥ ૬૪ ॥
 તિર્યચની અનુપૂર્વિ જાણ, એકેદ્રિય તે પાપ પ્રમાણ; એકદ્રિય તે
 ઇદ્રિય સહિ, ચારિદ્રિય તે પાપપ્રકૃતિ કહી ॥ ૬૫ ॥ કુત્સિત
 ગતિ રાસભની જાણ, ઉપધાત પડજીભી નાણ, તર્ક, ગધ, રસ,
 સ્પર્શ વિચાર, એ પામે તે અશુભ અસાર ॥ ૬૬ ॥ પાટો, એહુ દિશે
 મર્કટખંધ, રિપજ નારાય સઘયણ સઘ, ગિહુ દિશી મર્કટ
 બધ ખીલી નહિ, નારાય સઘયણ એ વાતજ કહી ॥ ૬૭ ॥
 એક દીશી મર્કટખંધજ હોય, અર્ધ નારાય સઘયણ એ જોય,
 કીલિકા ખીલી વળી જોય, છેવટું સધી લગાડી હોય ॥ ૬૮ ॥
 નાભિ ઉપર રૂડો લહો, નિગોહ સઠાણ ઇણી પરે લહો નાભિ
 નીચે તે રૂડો જાણ, ઉચે જુડો તે સાદિ સઠાણ ॥ ૬૯ ॥ વામન
 સઠાણ એણી પરે જોય, મસ્તક શ્રીવા હાથ પગ હોય, કુખજ
 પુંક ઉદર અસાર, એકાશીમે પાપ વિચાર ॥ ૭૦ ॥ સઘળા
 અગોપાગ કુરુષ હુકનો એ કહ્યો સ્વરૂપ, બારી લેદ તે પાપના
 જોય સમ્મદિહી તે છાડે સોય ॥ ૭૧ ॥ (આશ્રવતત્ત્વ-દુહા.)
 શ્રીજિનવરજ એ ભાષિયા, પ્રજ્ઞવ્યાકરણ મોઝાર, પાપ આવે જેણે
 ધાનકે, તેહના પચ પ્રકાર ॥ ૭૨ ॥ લે. બેતાલીસ જે કહ્યા, સૂત્ર
 મોહિ વિસ્તાર, સમકિત ધારી તે સહિ, જાણે એહ વિચાર ॥ ૭૩ ॥
 (ચોપાઈ) ઇન્દ્રિય પાચ તે જિનવરે કહી, પાપ આવે તિણે કરી સહી;
 ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચાર, પ્રાણાતિપાત છવનો સહાર
 ॥ ૭૪ ॥ મૃષાવાદ જૂઠો ઉચ્ચરે અદર્શદાન તે ચોરી કરે, મૈથુન
 જે પરશીની સેવ, પરિગ્રહ ઉપર મન નિત્યમેવ ॥ ૭૫ ॥ મન,
 વચન, કાયાના જોગ, વિપરીતપણે વર્તાવે લોગ, કાયા અન્યથાએ

વાવરે તેહ, કાચિકી ક્રિયા કહીએ એહ ॥ ૭૬ ॥ હુલ, બિખલ,
 ઘરડી, કોદાલ, અધિકરણ ક્રિયા એહિજ ચાલ, એવ અણવ ઉપર
 કરે રીસ, પાઓસિયા ક્રિયા તે નિશદિસ ॥ ૭૭ ॥ પરિતાપની
 ક્રિયા તે, પરે, પર આપણને પીડા કરે, પ્રાણાતિપાતકી એવનો
 નાશ, આરબીયા કરસણ પ્રકાશ ॥ ૭૮ ॥ અનેક પદાર્થ ઉપર
 મમતા સહી, પરિચહીયા ક્રિયા તે કહી, આયાવત્તિયા ક્રિયા બાણ,
 પરની વચના કરે અબાણ ॥ ૭૯ ॥ મિથ્યા દર્શન વત્તિયા હેવ,
 કુચર કુદેવની કરે સેવ, અપચ્ચખાણ પચ્ચખાણ નવી ધરે, સ્ત્રી
 પ્રશસા હષ્ટિકી કરે ॥ ૮૦ ॥ પુઠ્ઠિકી ક્રિયા ઇમ ઉચરે, ભલો
 ભુડો, દેખી રાગ દેખજ કરે, પાહુચ્ચિયા ક્રિયા તે કહેવાય કીણ
 હીકની વસ્તુ દેખી ન જાય ॥ ૮૧ ॥ સામતોવણીયા ક્રિયા પા
 તકી, કામ ઉઘાડા રાખ્યા થકી, નેસત્થીઆ અન્ય પાસે શસ્ત્ર ઘડાય,
 સાહચિયા પોતે શસ્ત્ર કરાય ॥ ૮૨ ॥ એવ અણવ વિજુસે અ
 ણાય, આણવાણિયા ક્રિયા કહેવાય, વિચારણીયા ક્રિયા તે બાણ,
 એવ અણવ વિહારે આણ ॥ ૮૩ ॥ જમતા લાણામા માખી મરે,
 અણાલોગ ક્રિયા તે ધરે, એણ કીધે લોકમા ભુડો થાય, અણુવેક ખ
 ક્રિયા કહેવાય ॥ ૮૪ ॥ અન્ય પાસે જે પાપ કરાય, અત્તાપયોગ
 ક્રિયા લોગાય, ઘણા જણનો મન એકીજ થાય, સામુદાયિકી ક્રિયા
 કહેવાય ॥ ૮૫ ॥ મિત્રાદિ અર્થ જે કરે કર્મ, પિતૃવત્તિયા
 એહનો મર્મ, અણુઓલે ક્રિયા બધાય, દેખવત્તિયા તે કહેવાય
 ॥ ૮૬ ॥ ઈર્ષ્યાપથકી ક્રિયા વિચરતા જોય, પચ્ચવિશમી ક્રિયા
 લાગે સોય, લેહ એતાળીશ આશ્રવના કહ્યા, ગુરૂવચને આગેમથી
 લેહા ॥ ૮૭ ॥ (સ વરતરવ-દુહા) લેહ વીશ સવરના કહ્યા,
 ઠાણુગ સૂત્ર મોઝાર, લે. સત્તાવન એણ કહ્યા, યથાતરથી
 વિચાર ॥ ૮૮ ॥ લેહ સત્તાવન હવે કહુ, સવરના જગ સાર,
 મન શુદ્ધે પાળે પ્રેમશું, તે ઉતરે ભવ પાર ॥ ૮૯ ॥ (ચોપાઈ.)
 ધુસર પ્રમાણે જુએ જેહ, ઈર્ષ્યાસમિતિ કહીએ તેહ, સાવધ

એહનો યોગ, અપ્રત્યાખ્યાની એ કહેવાય, પાપ ઉદય ત્યારે નવી
 જાય ॥ ૬૨ ॥ ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ, અવિનાશ્ય લગે એ
 હીજ યોગ, અનતાનુબધી એહિજ ચાર, પાપ ઉદયે રાવે સ સાર
 ॥ ૬૩ ॥ હાસ્ય રતિ અરતિ જાય શોક, છૂટે તે દુઃખ છા યોક,
 પુરુષ સ્ત્રી નપુસક વેદ, ગતિ તિર્યક એકસકમે લેઈ ॥ ૬૪ ॥
 તિર્યચની અનુપૂર્વિ જાણ, એકેદ્રિય તે પાપ પ્રમાણ, બેઇદ્રિય તે
 ઇદ્રિય સહિ, ચારિદ્રિય તે પાપપ્રકૃતિ કહી ॥ ૬૫ ॥ કૃત્સિત
 ગતિ રામજની જાણ, ઉચ્ચાત પડજીલી નાણ, રજ્જુ, ગંધ, રસ,
 સ્પર્શ વિચાર, એ પામે તે અશુભ અસાર ॥ ૬૬ ॥ પાટો, બેહુ દિશે
 મૂર્કટખંધ, રિપભ નારાય સઘયણ સઘ, બિહુ દિશી મૂર્કટ
 ખંધ ખીલી નહિ, નારાય સઘયણ એ વાતજ કહી ॥ ૬૭ ॥
 એક દીશી મૂર્કટખંધજ હોય, અર્ધ નારાય સઘયણ એ જોય,
 કીલિકા ખીલી વળી જોય, છેવટે સધી લગાડી હોય ॥ ૬૮ ॥
 નાભિ ઉપર રૂડો લઘો, નિગોહ સઠાણ ઇછી પરે લઘો નાભિ
 નીચે તે રૂડો જાણ, ઉચે જુડો તે સહિ સઠાણ ॥ ૬૯ ॥ વામન
 સઠાણ એછી પરે જોય, મસ્તકે શીવા હાથ પગ હોય, કુખ
 પુઠ ઉઠર અસાર, એકાશીમે પાપ વિચાર ॥ ૭૦ ॥ સમગ્ર
 અગોપાગ કુરુષ હુઠકનો એ કહો સ્વરૂપ, બારી બેઠ તે પાપના
 જોય, સમ્મદિહી તે છાટે સોય ॥ ૭૧ ॥ (આશ્રવતત્ત્વ-દુહા.)
 શ્રીજિનવરજ એ જાવિયા, પ્રમખ્યાકરણ મોઝાર, પાપ આવે નેજે
 ચાનકે, તેહના પથ પ્રકાર ॥ ૭૨ ॥ લેઈ બેતાલીસ જે કહ્યા, સૂત્ર
 મોહિ વિસ્તાર, સમકિત ધારી તે સહિ, જાણે એહ વિચાર ॥ ૭૩ ॥
 (ચોપાઈ) ઇન્દ્રિય પાથ તે જિનવરે કહી, પાપ આવે તિણે કરી સહી,
 ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચાર, પ્રાણાતિપાત જીવનો સહાર
 ॥ ૭૪ ॥ મૃવાવાદ જૂઠો ઉચ્ચરે અંદાસાદાન તે ચોરી કરે, મૈથુન
 જે પરચીની સેવ, પરિગ્રહ ઉપર મન નિત્યમેવ ॥ ૭૫ ॥ મન,
 વચન, કાયાના જોગ, વિપરીતપણે વર્તાવે લોગ, કામા અજયજાંચે

જાન દર્શન ચારિત્ર આવરે, વારે સુખ હુ ખ અનુસરે ॥ ૧૩૨ ॥
 પ્રાપ્તે તે પ્રકૃતિ બધનો કહ્યો, પ્રકૃતિ સ્વકર્મ સ્વભાવ સમજ્યો,
 બીજી સ્થિતિ રહેવાનું આય, નાણુ દર્શના વરણી વેદની અત-
 રાય ॥ ૧૩૩ ॥ તિમ કોડાકોડી સાગર વિચાલ, તેત્રીય સાગર
 આયુનો કાળ, વીશ કોડાકોડી નામ ગોત્રનું આય, સિત્તેર કોડા
 કોડી મોહની કહેવાય ॥ ૧૩૪ ॥ જધન્ય વેદની મુહુર્ત ખાર,
 નામ ગોત્રને આઠ વિચાર, સ્થિતિ થોડી બીજા કર્મતણી, અતર
 મુહુર્ત પ્રમાણુ લઘુ ગણી ॥ ૧૩૫ ॥ ત્રીજી અશુભ કર્મ રસ
 લિખ, ગુણ કર્મ રસ સાકર ટોળ, કર્મતણો દળ થોથો પ્રદેશ,
 એકઠા રહે હલવા લપલેશ ॥ ૧૩૬ ॥ સોવન આવળિસમ શુભ
 કર્મ, લોહ સમાન લક્ષ્યે અશુભ કર્મ, બધતત્વ એ 'ચાર પ્ર
 કાર, મત બાધો કોઈ નરનાર ॥ ૧૩૭ ॥ (મોક્ષતત્વ) મોક્ષ
 તત્વ નવમો એ દ્વાર, તેહ તણો હવે કર્હુ અધિકાર, સકલ કર્મ
 તણો ક્ષય કરી, જીવ રહે તીકા સુખ અનુસરી ॥ ૧૩૮ ॥ લો
 કાથમાગે તે રહે, નાસ્તિક હોય તે નવી સદેહે, તેહને મોક્ષ થા
 પવા, ભણી, પહેલો ભેદ કહ્યો ત્રીજીવન ધણી ॥ ૧૩૯ ॥ (છતો
 પદ મોક્ષ-૪ છે સહી, આકાશ કુસુમની પરે નહીં,) મોક્ષ પદ
 રથનો એહ મતો, એક પદ નામ માટે છે છનો, જે જે એક
 પદ તે છે સહિ, જેમ જગજીવની દયા કહી ॥ ૧૪૦ ॥ જે પદ
 નામ પદારથ જે, કેટલા સભ્ય અસભ્ય હોય તેહ, શ્રીનંદન જીમ
 હસ્તિ દત, રાજપુત્રને લક્ષ્મી દત ॥ ૧૪૧ ॥ વૃક્ષ કુસુમ અને
 મૃગ શિંગ, એ બેટુ શબ્દ છતા સરગગ, જે શબ્દ નામ અછતા
 જેહ, શયસિંગ વધ્યા પુત્રજ તેહ ॥ ૧૪૨ ॥ પુરજમસિંગને રાસ
 ભર્મીંગ, પાડો ગાલણો કરહાસીન, આકાશ કુસુમ સન્નેગી નામ,
 એહનો કિહાય ન દીસે કામ ॥ ૧૪૩ ॥ તેમ એક પદ નામ
 મોક્ષ નિ સંદેહ, છે નિશ્ચય મ ધર્મીય સદેહ, વળી માર્ગણા દ્વારે
 કરી, મોક્ષ પ્રરૂપણા કર તે ખરી ॥ ૧૪૪ ॥ બીજો ભેદ મોક્ષનો
 જેહ, ઝોણુ કોણુ જીવ લહે પણ તેહ, માનવપણે પામે મુગતિ,

નવ ધરે, કરમ બપાવવા કાઢિગ કરે, બારે પ્રકારે નિર્જરા કહી
 પાચમે અગે ગુરુ મુખથી લહી ॥૧૧૮॥ (યા ધતત્ત્વ) પ્રકૃતિ
 બધનો એહિજ પચાય, રૂડે પાહુઓ હોય સ્વભાવ, સ્થિતિ બાધી
 હોય કર્મની જેટલી, તે સહી ભોળવી તેટલી ॥ ૧૧૯ ॥ અનુ
 ભાગ રૂપ રસ કેળવે, પ્રદેશ કર્મના હળ મેળવે, એ બધના ચાર
 પ્રકાર, ટાળે તે પામે ભવપાર ॥ ૧૨૦ ॥ અથવા બધ તત્ત્વ ગ
 ભીર, સુક્ષ્મ છે પણ તેહનો સાર, કહિશ્યું કરવા પર હપગાર,
 બધતત્ત્વના ચાર પ્રકાર ॥ ૧૨૧ ॥ એણી પર મેટો જીવ કમ
 બધ, જીમ એકઠા કર્મ કુલને ગધ, નિવને તેવ જીમ છે એકઠા
 દુધ પાણી જીમ મધ્યા સામગ ॥ ૧૨૨ ॥ તિગે પર જીવ મિશ્ર
 છે કર્મ, લોક દેવ કહે છે તે ઈર્મ, કર્મે લેયો મુખ દુ બ સહે
 વૈર ભાવ છે પણ એકઠા રહે. ॥ ૧૨૩ ॥ મધ્યેક થાયે કર્મ બ
 લવતા, કાઈએક જીવ કરે તસ અત, જીવ કર્મનો એહવો ઢાળ,
 એક એકને ખાળે તત્કાળ ॥ ૧૨૪ ॥ કર્મબધના ચાર પ્રકાર,
 પ્રકૃતિ સ્થિતિ રસ પ્રદેશ મપાર, પ્રકૃતિ કહીએ વસ્તુ સ્વભાવ,
 સ્થિતિ રહેલું આઠખાનો ભાવ ॥ ૧૨૫ ॥ કડવો મીઠો, રસ અ
 નુભાગ, પ્રદેશ ભેદે દલ સથે લાગ, મો કને દ્રષ્ટાતે બધ, અથવા
 વેદ-શુટિકા મબધ. ॥ ૧૨૬ ॥ કોઈક વેરે વાટી પ્રાવધિ, બાધી
 શુટિકા નવ નવ વિધિ, તેહ તથો બધ એ ચિદું ભેદ, પહેલો
 પ્રકૃતિ 'કહું તે છેદ ॥ ૧૨૭ ॥ કોઈક ગોળી તો હરે તાવ, કોઈક
 કરે સબલાઈ ભાવ, એક જોખમનો હરતી તાપ, એક કોઢનો ટાળે
 પાપ ॥ ૧૨૮ ॥ એક ગોળી ટાળે કાસને શ્વાસ, એક હરસ જલો
 દરનો વાસ, એક ગોળીથી ચા નિપાત જ બાય, એક નિવારે પિતને
 ॥ ૧૨૯ ॥ વાય, પ્રકૃતિ સ્વભાવે ઈમ શુભ કરે, બીજી સ્થિતિ આયુ
 ઈમ ધરે, દિન પશુ માસ છ માસ તે રહે, પછે વિલુસે શુભ
 નવી લહે. ॥ ૧૩૦ ॥ ત્રીજો રસ ગોળીનો જેહ, ખાટી ખારી મ
 ખુરી તેહ, પ્રદેશ થાયો તોલ પ્રમાણ, એમ કહીએ ગોળીનો માન
 ॥ ૧૩૧ ॥ ઈજે દ્રષ્ટાતે જીવનો ધર્મ, મુદ્ગવ લેઈ જાધે કર્મ;

જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર આચરે, વારે સુખ હુ ખ અનુસરે, ॥ ૧૩૨ ॥
 પ્રાપ્તે તે પ્રકૃતિ બધનો કહ્યો, પ્રકૃતિ સ્વકર્મ સ્વભાવ સથહો,
 બીજી સ્થિતિ રહેવાનું આય, નાણુ દર્શના વરણી વેદની અત-
 રાય. ॥ ૧૩૩ ॥ તિસ કોડાકોડી સાગર વિશાલ, તેત્રીય સાગર
 આયુનો કાળ, વીશ કોડાકોડી નામ ગોત્રનું આય, સિત્તેર કોડા
 કોડી મોહની કહેવાય ॥ ૧૩૪ ॥ બધન્ય વેદની મુહુર્ત ખાર,
 નામ ગોત્રને આઠ વિચાર, સ્થિતિ થોડી બીજા કર્મતણી, અતર
 મુહુર્ત પ્રમાણુ લઘુ ગણી ॥ ૧૩૫ ॥ ત્રીજી અશુભ કર્મ રસ
 લિખ, શુભ કર્મ રસ સાડર ટોળ, કર્મતણુ દળ થોથો પ્રદેશ,
 એકઠા રહે હલવા લવણેશ ॥ ૧૩૬ ॥ સોવન આવળિસમ શુભ
 કર્મ, લોહ સમાન લલ્લાએ અશુભ કર્મ, જાધનત્વ એ 'ચાર પ્ર
 કાર, મત બાધો કોઈ નરનાર ॥ ૧૩૭ ॥ (મોક્ષતત્ત્વ.) મોક્ષ
 તત્ત્વ નવમો એ ઠાર, તેહ તણુ હવે કર્હુ અધિકાર, સકલ કર્મ
 તણુ ક્ષય કરી, જીવ રહે તીહા સુખ અનુભરી ॥ ૧૩૮ ॥ લો
 કાથમાળે તે રહે, નાસ્તિક હોય તે નવી સદહે, તેહને મોક્ષ થા
 પવા ભણી, પહેલો લેહ કહ્યો ત્રીજીવન ધણી ॥ ૧૩૯ ॥ (છતો
 પદ મોક્ષજ છે સહી, આકાશ કુસુમની પરે નહીં,) મોક્ષ પદા-
 રવનો એહ મતો, એક પદ નામ માટે છે છનો, જે જે એક
 પદ તે છે સહિ, જેમ જગજીવની દયા કહી ॥ ૧૪૦ ॥ જે પદ
 નામ પદારથ જેહ, કેટલા મલ્ય બસત્ય હોય તેહ, શ્રીનંદન જીમ
 હસિ દત, રાજમુત્રને લક્ષ્મી ડત ॥ ૧૪૧ ॥ વૃક્ષ કુસુમ અને
 મૃગ શિંગ, એ બેહુ શબ્દ છતાં સરગગ, જે શબ્દ નામ અછતા
 એહ, શશસિંગ વધ્યા પુનજ તેહ ॥ ૧૪૨ ॥ કુરુમસિંગને રાસ
 બર્સીંગ, પાડો ગાલણુ કરહાસીંગ, આકાશ કુસુમ સંજોગી નામ,
 એહનો કિહાય ન દીસે ઠામ ॥ ૧૪૩ ॥ તેમ એક પદ નામ
 મોક્ષ નિ સદેહ, છે નિશ્ચે મ ધરીય સદેહ, વગી માર્ગણા દ્વારે
 કરી, મોક્ષ પ્રરૂપણા કરૂ તે ખરી ॥ ૧૪૪ ॥ બીજો લેહ મોક્ષનો
 જેહ, ડોણ કોણુ જીવ લહે પણ તેહ, માનવપણે પામે સુગતિ,

ત્રિહુગતિનાને નહિ મુગતિ ॥ ૧૪૫ ॥ ૫ ચેદ્રિય કાર્ષક સિદ્ધ થય,
 બી વી ચેદ્રિય નવી કહાય, ત્રસકાયથી શીવપુર હોય, પાય
 કાય પશુ ન લહે સોય, ॥ ૧૪ ॥ ભય્ય જીવ તે પામે એક, અ
 ભય્ય જીવ પામે નવ તેક, લહે મનિયા મોક્ષાનુકૂળ, અમ્રતિયા ન
 લહે નિરધાર ॥ ૧૪૭ ॥ પાચમે ચારિત્રે લઈ ગીવ મુખ, પહિલે
 ચીકુ નરી પામે મુખ, સમગ્રીતના બેઠ છે જે પચ, પહિલા ચી
 કુને નહીં શીવ સચ ॥ ૧૪૮ ॥ ક્ષાયિક સમગ્રી જીવ ને લહે
 મોક્ષ પામે તે જિનવર કહે, અણાહારી મુક્તિ જર્મ મળે, આ
 હારી તે સસારમાં રહે, ॥ ૧૪૯ ॥ કેવળ દર્શન શીવ મુખ સહિ
 ચક્ષુ અચક્ષુ અવધિ ત્રીકુ નહિ, કેવળ જ્ઞાને મોક્ષ સર્વકા, બીજે
 ચીકુ જ્ઞાને નહિ કહા ॥ ૧૫૦ ॥ એલે દશ સ્થાનકે પામે મુ
 ગતિ, પ્રથમ દ્વાર બાણે એ મુમતિ, છતો થહિતો મોક્ષજ નહિ,
 આકાશ કુમુદમરે તે નહિ ॥ ૧૫૧ ॥ બીજે બેઠે દ્રવ્ય પ્રમાણ,
 મોક્ષ વિશે સિદ્ધ કેટલા બાણ, જીવ દ્રવ્ય સિદ્ધતા અનત, એકવી
 વાત કહી ભગવત ॥ ૧૫૨ ॥ સિદ્ધમેન તે ઠેટલો હોય, સિદ્ધ
 રહ્યા અવગાહી જોય, અમખ્યાતમે ભાગે લોકને બાણ, સિદ્ધ રહ્યા
 એક અનતા માન ॥ ૧૫૩ ॥ સ્પર્શનાદ્વાર એ ચોથો કહ્યો, સિદ્ધ
 કેટલો ક્ષેત્ર ફરતી રહ્યા ક્ષેત્ર થકી માનો નિરધાર, ઝાંઝેરી તે
 ફરતના સાર ॥ ૧૫૪ ॥ સિદ્ધને દુવે કેટલો કાગ, તે બાળ્યોછે
 દીન દયાળ, એક સિદ્ધ આશ્રી સાહે અનત, સિદ્ધ સર્વ આશ્રી
 અનાદિ અનત ॥ ૧૫૫ ॥ છટ્ટો કહ્યો અતર દ્વાર, સિદ્ધિ સિ
 દ્ધમા અતર સાર, સિદ્ધ સિદ્ધમા અતર નહિ, સિદ્ધ રહ્યા છે
 મોહામહિ ॥ ૧૫૬ ॥ ભાગદ્વાર સાતમો વખાણ, કેટલામે ભાગે
 સિદ્ધ રહ્યા બાણ, સસારિ તે સપગા જીવ, અનતમે ભાગે સઠેવ
 ॥ ૧૫૭ ॥ આઠમા દ્વાર તણે પ્રસ્તાવ, સિદ્ધ રહ્યા છે કેવે ભાવ,
 જ્ઞાન દર્શન છે ક્ષાયિક ભાવ, જીવતણે પારિણામિક ભાવ ॥ ૧૫૮ ॥
 જીવ શ્રીકી અજીવ ન સાચ, અજીવ શ્રીકીને જીવ ન કહાય, ભય્ય
 દુળીને અભય ન હોય, અભયપણુ દુળી ભય્ય ન જોય ॥ ૧૫૯ ॥

पारिव્રામિક ભાવ એ બાણવો, બાણીને સમકિત આણવો, સમ
 કવી પામે મુખ અનત, એણીપરે ભાખ્યો શ્રી ભગવત ॥૧૬૦॥
 અત્પ બહુત્વ તે સિદ્ધ તણા, ક્રિયા થોડા ને ક્રિયા ઘણા, નપુ
 નક સિદ્ધ તે થોડા બાણ, અસખ્યાત ગુણુ શ્રી સિદ્ધ વખાણુ
 શ્રી સિદ્ધથી પુરૂષજ ઢહ્યા, અમખ્યાત ગુણુ અધિકા લહ્યા, એક
 સમય સિદ્ધ ડેટલા થાય, તે પણ વાત કહી જિનરાય ॥ ૧૬૨॥
 દય નપુસક મિદ્ધજ બાણ વીગ હોય શ્રી સિદ્ધ પ્રમાણુ, એકસો
 આઠ પુરૂષજ ઢહ્યા, જિનવર વચને આગમથી લહ્યા ॥ ૧૬૩ ॥
 ખસે છંદોતેર બોલનો સાર, આગમથી કીધો વિસ્તાર, નવતત્ત્વની
 ચોપાઠ એહ, બણે ગણે મુખ પામે તેહ ॥ ૧૬૪ ॥ શ્રી તપા
 ગચ્છ તણા શણુગાર, શ્રી વિજયપ્રભુ સૂરિ ગણુધાર, તાસ પાટે
 બિરાજે સાર, શ્રી ઉદયવિજય ઉપાધ્યાય હિતકાર ॥૧૬૫॥ તાસ
 શાસનમાહે ચોખતા, શ્રી મણીવિજય પકિત છતા, તાસ શિષ્ય
 ભાગ્યવિજયજી એ કહ્યા, એહ બોલ સિદ્ધાત ચક્રી સગ્રહ્યા ॥૧૬૬॥
 સવન અત્તર છાસઠો ઉદ્યામ, નગર પાટણુ રહ્યા ચોખાસ, ભાગ્ય
 વિજયજી એ વિનતિ કરી, સઘ સમક્ષ સો ચિતમા ધરી ॥૧૬૭॥

શ્રી માગ્યનિજયજીકૃત નવતત્ત્વસ્તવન ॥

॥ સપૂર્ણમ્ ॥

॥ શ્રી વિવેકવિજય વિરચિત ॥

॥ નવતત્ત્વસ્તવનમ્ ॥

(વિવિધ છન્દોમ્લ.)

પરિણિષ્ઠ ન ડ (૧૪)

(દુહા) સરસ્વતીને પ્રણમુ સદા, વરદાના નિય મેવ ॥ મુજ મુખ આવી તુ વસે, કરૂં નિરન્તર સેવ ॥ ૧ ॥ આદીશ્વર અર્પિત નમુ, દુગલા ધર્મ નિવાર ॥ મરૂં દેવો મુત જહલો, એટીજ મુજ આધાર ॥ ૨ ॥ તાસ તણા પદ મુગ નખી, વર્ણવું તત્ત્વ વિચાર ॥ ભવિષ્ય એક ચિત્તે કરી, નામ કરું હિતકાર ॥ ૩ ॥ જીવ અજીવ પુન્ય પાપ જે, સવર આશ્રવ જેહ ॥ નિર્જરા બધ મોક્ષ જે, જિનજીએ લાખ્યા તેહ ॥ ૪ ॥ એહના લેહ ડે નવ નવા, આગમમા અનુરૂપ ॥ શુરૂં મુખથી જે સાસની, ભાષુ એહ સ્વરૂપ ॥ ૫ ॥

॥ દાન ૧ લી ॥

(સોલમા શ્રીજિનરાજ જોલમમુલે અમલણી લલના) એ દેશી જીવતત્ત્વના લેહ તે ચઉદે જાલીયે લલના ચઉદ અજીવના લેહ તે મનમા આણીયે લલના ॥ લેહ બેતાલીસ પુન્યના ભવિષ્ય ચિત્ત મરે લલના, બ્યામી લેહ તે પાપના મનથી સવરે લલના

॥ १ ॥ आश्रयના જેતાડીશ લેદ તે લાવીયે લ૦, સવરના સત્તા-
વન ચિત્તમા લાવીયે લ૦ ॥ બાર લેદ છે નિર્જગ કર્મને નીર્જરે
લ૦, જેહથી પ્રાણી મોક્ષરમણી સુખને વરે લ૦ ॥ ૨ ॥ બધ તત્ત્વ
ના ચાર તે બધને તોડીયે લ૦, મોક્ષ તત્ત્વના નવ તે સુખેથી
જેડીયે લ૦ ॥ સર્વ મગી નવ તત્ત્વના ભેદ તે જાણુજો લ૦, ખસેને
છોતેર મનમા આણીયે લ૦ ॥ ૩ ॥ તેહમા ખાલું અરૂપી ભેદ તે
સુખ કહ લ૦, એકમો ચોરામી રૂપી કહે તે જિનવર લ૦ ॥ ડુંગર
શરૂના પ્યાનથી સુખને અનુસરે લ૦, વિવેક કહે ભવિ લોક કે
ભવસાયર તરે લ૦ ॥ ૪ ॥

(દુહા) પ્રથમ જીવનતત્ત્વના, ભેદ કહું હિતકાર ॥ વિવરીને
તે, વર્ણવું એક એક સુખકાર ॥ ૧ ॥

॥ ઢાલ ૨ જી ॥ (નહીં ચમુનાકે વીર ઉડે દોય પખીયા)
એ દેશી એકે ભેદે કહ્યો જીવ હુવિધ ભેદે વધી, ત્રણ પ્રકારે જાણુ
ચહિવિહ કહે કેવલી ॥ પચ પટ વિધ જીવ તે છએ લાખીયા,
અરિહા જિનવર એહ કે સુખથી દાખીયા ॥ ૧ ॥ ચેતના લક્ષણ
જીવ તે એટલે એક છે, ત્રસ અને ણીને સ્થાવર ઇહા નહીં ખેદ
છે ॥ સ્ત્રી વેદ પુરૂષ નપુસક ત્રણે વિધ એ સહી, દેવગણ મનુષ્ય
તિર્યચ નારદી કહી ॥ ૨ ॥ માત્ર પ્રકારે જીવ પચેન્દ્રિય પરખીયે
છ પ્રકારે જીવ ॥ કાયને નિરખીયે ॥ ઇન્દ્રિય ૭ ભેદે જીવ ધારે
તુમ એક મના, આગલે દશ દશ પ્રાપુ કહે ત્રિભુવન જના ॥ ૩ ॥
પાચ ઇન્દ્રિય ત્રણ જલસ્થાસોસ્થાસ આઠજી, એ દશ પ્રાણુને હોય
વિવરી કહું પારખુ ॥ એકેન્દ્રિય પ્રાપુ ચાર જે ઇન્દ્રિય છ કહ્યા,
તેઇન્દ્રિય સાત જાણુ ચહરિન્દ્રિય આઠ વહ્યા ॥ ૪ ॥ અસરી
પચેન્દ્રિયને નવ સરી દશ ધારજો, એહ વિના અવર ન હોય
સદેહ મન વારજો ॥ હવે એકેન્દ્રિય જે સૂક્ષ્મ ખાદર દોય છે,
પચેન્દ્રિય સરી અસનિ દોય ભેદે જોય છે ॥ ૫ ॥ એઇન્દ્રિય તે
ઇન્દ્રિય ચારિન્દ્રિય જાણુજો એ સાને ભેદ દોય કે, શુભ મન આ
ણુજો ॥ પચ અપચ દોય ચહિદ ભેદ જીવના, ધારે ચિત્તમા

એકે બે બિગ્ન એક મના ॥ ૬ ॥ આહાર શરીરે ઇન્દ્રિય શ્વેદ
વચન સહી, મનની છઠી બાણ એકેન્દ્રિય ચઉ કહી ગિતી ચર્ચિ
દ્રિય અમલીને હોયે પાચએ પટ સજિને બાણ વિવેક કહે સ્વ
એ ॥ ૭ ॥

(હુહા) જીવ તત્ત્વ પૂરણ થયે, હવે અજીવ વિચાર ॥
ભિન્ન ભિન્ન કરીને જુહુ, આશયને નરનાર ॥ ૧ ॥

॥ હાલ ૩ જી ॥ (વીરજીવ વગરને અમૃતગમ કરે) એ
દેશી ધર્માસ્તિકાય દેશ પ્રદેશ ૩ રે તિમ અધર્માસ્તિકાય રે કામ ॥
એકના પણ ત્રણ બેઠ કહ્યારે, એમ આકાશના ત્રણ શાય ॥ ૧ ॥
ભવિ તુમે બાણનેરે અજીવ તત્ત્વનેરે (આકાશી) એ ત્રણેના નવ
લેહ સુદરે રે, દશમો બેઠ છે કાલ ॥ ખ ધ દેશ પ્રદેશ પરમાણુ
રે, અજીવના ચઉદ કહ્યા સુવિલાસ ॥ ૨ ॥ જા ॥ ધર્માસ્તિક અધર્મા
સ્તિક પુણ્યલારે, આકાશ કાલ સુવિહાણ ॥ એ પાચ અજીવ ભિન્ન
કહ્યારે, કહ્યા કહ્યા ત્રિભુવન શાણ ॥ ૩ ॥ જા ॥ ચલણ સ્વભાવ
ધર્માસ્તિકાયનોરે, અધર્માસ્તિક સ્થિર ઠાણ ॥ અવકાશ આપે પુ
ણ્ય જીવનેરે હવે પુણ્યલના ચાર વિનાણ ॥ ૪ ॥ જા ॥
ખ ધ દેશ પ્રદેશ પરમાણુઓરે, પુણ્યલના ચાર લેહ ॥ હવે આવ
લિકા બેઠ તમે વહોરે, અસ ખમ સમય આવલી મેવ ॥ ૫ ॥ જા ॥
એક કોડને સહસ્રક લાખ છે રે, ઉપર સીતોત્તર સહસ્રજ જોય ॥
ખસે સોલ આવલિકા કહીરે, એટલી આવલી એક સુદૂર્ત હોય
॥ ૬ ॥ જા ॥ ત્રીસ સુદૂર્ત તે હીવસ રાત્રી કહીરે, પ નર 'અહો
રાત્રી એકજ પશ ॥ જે પમે એક માસજ શાખીયેરે, બારમાસે
એકજ વર્ષ ॥ ૭ ॥ જા ॥ એકલે વર્ષે હવે પૂર્વ કહુરે, સીતેર
લાખ કોડી વરસ જે લાવ ॥ છપ્પને મહમ કોડી વરસ માન કહુ
રે, પૂરવ એટલે વર્ષે શાય ॥ ૮ ॥ જા ॥ અસ ખ્યાને પૂર્વે
એક પચોપમ બાણીયેરે, દશ કોડા કોડી સાગર એક ॥ સાગર
દસ કોડા કોડી ઉત્સર્જિણી રે, અવસર્જિણી કોડા કોડી છેક ॥ ૯ ॥

॥ १ ॥ वीर्यं कोश कोशी सागर कावयक छे रे, काल अनेक (न त)
पद्मव परावर्त्त ललु ॥ दुग्गर गुरुना पद शुभ ध्यानथीरे, नित
नित विवेक लडे कट्याथु ॥ १० ॥ ॥ १० ॥

(दुहा) पुण्य तत्त्व तत्त्वा कहु, भेद जेतावीय नेह ॥
जेकभना यथ साभलो, आणी अधिक स्नेह ॥ १ ॥

॥ दाख ४ थी ॥ साडेगल श्री विमलायल भेरीये डो
लाव जे देशी) साडेगल जेतावीय भेद पुण्यतत्त्वना डो लाव,
शांता वेदनीय उच्च जोत्र सा० ॥ सा० मनुष्य गति मनु आनु
पूर्वी डो लाव, यार भेद जे युक्त सा० ॥ पुण्य तत्त्व हवे
सामणे डो लाव (जे आकणी) ॥ १ ॥

सा० सुरदुग्ग पदेद्रियपथे डो लाव, पाय डेह मनोहार सा० ॥
सा० औदारिक वैदिय आहारके डो लाव, अगोपागे मुक्त भार
। सा० । पुण्य० ॥ २ ॥ सा० प्रथम सधयलु सस्थान शुं डो
लाव, शुभ वरुं शुभ गध । सा० ॥ सा० शुभ रस शुभ रस
शुंने डो लाव, अशुर् लघु अहस । सा० । पुण्य० ॥ ३ ॥ सा०
पराधात श्वासोश्वासनी डो लाव, देवानी नेहुनी शक्ति । सा० ॥
सा० आतप भेद पथवीसभा डो लाव, उद्योत कर्म तो व्यक्त
सा० ॥ ४ ॥ पुण्य० ॥ सा० मुणर्गति शुंर्गति करे डो लाव,
निर्माणि नाम (ज) गध । सा० ॥ सा० त्रसं दशको दश भेदने डो
लाव, आगर्ह कहु ते सत्र । सा० ॥ ५ ॥ पुण्य० ॥ सा० सुर
नर तिरि आदणु डो लाव, तीर्थकर नाम कर्म । सा० ॥ सा० हुवे
त्रस दशको वरुं डो लाव, नेथी लडे शिवसंभ । सा० ॥ ६ ॥
पुण्य० ॥ सा० त्रस जाहर पर्यासा डो लाव, अत्येक स्थिर शुभ
नाम । सा० ॥ सा० सांसाग्य नाम कर्मथी डो लाव, एव लडे
शुभ नाम । सा० ॥ ७ ॥ पुण्य० ॥ सा० सुरवर आदेय जस
नामथी डो लाव, एव लडे मुण नित्य । सा० ॥ सा० दुग्गर
शुं पद सेवता डो लाव, विवेक लडे जग ए० । सा० ॥ ८ ॥ पुण्य० ॥

(૧૬)   ॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ્ ન ઠ (૧૩) ॥

એહકે ભવિષ્યન એક મના ॥ ૬ ॥ આહાર શરીરે ઇન્દ્રિય શ્વાસ
વચન સહી, મનની છઠી બાણુ એકેન્દ્રિય ચઉ કહી બિલી ચઠિર-
દ્રિય અસત્રીને હોયે પાચએ પદ્ સજિને બાણુ વિવેક કહે સાચ
એ ॥ ૭ ॥

(દુહા) જીવ તત્ત્વ પૂરણ થયો, હવે અજીવ બિચાર ॥
ભિન્ન ભિન્ન કરીને ઢહુ, સાલગળે નરનાર ॥ ૧ ॥

॥ દાહ ૩ જી ॥ (વીરજીવે વચને અમૃતરમ ઝરે) એ
દેશી ધર્માસ્તિકાય દેશ પ્રદેશ છે રે તિમ અધર્માસ્ત રે કાય ॥
એહના પણુ વણુ બેદ કહ્યારે, એમ આઠાશના વણુ થાય ॥ ૧ ॥
ભવિ દુમે બાણુજોરે અજીવ તત્ત્વનેરે (આકણી) એ ત્રણેના નવ
બેદ સુઠરે રે, દશમો બેદ છે કાલ ॥ ખંધ દેશ પ્રદેશ પરમાણુ
રે, અજીવના ચક્રેદ કહ્યા સુવિલાસ ॥ ૨ ॥ બાં ॥ ધર્માસ્તિ અધર્મા
સ્તિ પુણ્નલારે, આકાશ કાલ સુવિલાસ ॥ એ પાચ અજીવ જિન
કહ્યારે, કહ્યા કહ્યા ત્રિભુવન બાણુ ॥ ૩ ॥ બાં ॥ ચલણુ સ્વભાવ
ધર્માસ્તિકાયનોરે, અધર્મસ્તિ સ્થિર ઠાણુ ॥ અવગાથ આપે પુ
ણ્નલ જીવનેરે હવે પુણ્નલના ચાર વિનાણુ ॥ ૪ ॥ બાં ॥
ખંધ દેશ પ્રદેશ પરમાણુજોરે, પુણ્નલના ચાર બેદ ॥ હવે આવ
લિકા બેદ તમે પહોરે, અસ ખંધ સમય આવલી મેવ ॥ ૫ ॥ બાં ॥
એક કોઠને સઠસઠ લાખ છે રે, ઉપર મીતોત્તર સહસ્રજ જોય ॥
ખતે સોલ આવલિકા કહીરે, એટલી આવલી એક સુહૃત્ત હોય
॥ ૬ ॥ બાં ॥ ત્રીસ સુહૃત્ત તે દીવસ રાત્રી કહીરે, પંનર અહો
રાત્રી એકજ પથ ॥ જે પથે એક આસજ બાવીયેરે, બારમાસે
એકજ વર્ષ ॥ ૭ ॥ બાં ॥ એટલે વર્ષે હવે પૂર્વ કહુરે, સીતેર
લાખ કોડી વરસ જે લાવ ॥ છપ્પન મહસ કોડી વરસ માન કહુ
રે, પૂરવ એટલે વર્ષે થાય ॥ ૮ ॥ બાં ॥ અસ ખ્યાતે પૂર્વે
એક ૫ યોગ્ય બાણીયેરે, દશ કોડા કોડી સાગર એક ॥ સાગર
દસ કોડા કોડી ઉત્સર્પિણી રે, અવસર્પિણી કોડા કોડી છેક ॥ ૯ ॥

७० ॥ वीश कोश कोडी सागर कालयज्ञ उ रे, काल अनेक (नत)
पद्मव परावर्तं जल ॥ दुगर शुभना पद शुभ ध्यानशीरे, नित
नित विरेक लहे कदम्ब ॥ १० ॥ ७० ॥

(दुहा) पुण्य तत्त्व तत्त्वा कहु, भेद जेतालीय नेह ॥
अेकमना यथ साभवा, आणी अधिक स्नेह ॥ १ ॥

॥ दास ४ थी ॥ साहेमल श्री विमलायव सेठीये हो
लाव जे देशी) साहेमल जेतालीय भेद पुण्यतत्त्वना हो दास,
शांता वैदनीय उच्च जोत्र सा० ॥ सा० मनुष्य जति मनु आनु
पूर्वी हो दास, आर भेद जे युक्त सा० ॥ पुण्य तत्त्व हवे
सामग्री हो दास (जे आकली) ॥ १ ॥

सा० सुरद्वग पञ्चद्विपण्य हो दास, पाय देह मनोहार सा० ॥
सा० औदारिक वैद्वि आहारके हो दास, अगोपागे सुकृत भार
। सा० । पुण्य० ॥ २ ॥ सा० प्रथम सवयल सस्थान शु हो
दास, शुभ वर्ण शुभ गंध । सा० ॥ सा० शुभ रस शुभ रस
रने हो दास, अशुभ लघु अहम । सा० । पुण्य० ॥ ३ ॥ सा०
पराधात आसोआसनी हो दास, सेवानी नेहनी शक्ति । सा० ॥
सा० आतप भेद पञ्चवीसभा हो दास, उद्योत कर्म तो व्यक्त
सा० ॥ ४ ॥ पुण्य० ॥ सा० सुभगति शुभगति करे हो दास,
निर्माण नाम (ज) गंध । सा० ॥ सा० त्रस दशको दश भेदना हो
दास, आगल कहु ते सव । सा० ॥ ५ ॥ पुण्य० ॥ सा० सुर
नर तिरि आदिपु हो दास, तीर्थकर नाम कर्म । सा० ॥ सा०, हुवे
त्रस दशको वल्लु हो दास, नेहनी लहे शिवधर्म । सा० ॥ ६ ॥
पुण्य० ॥ सा० त्रस जादर पर्यासा हो दास, प्रत्येक स्थिर शुभ
नाम । सा० ॥ सा० साक्षात् नाम कर्मणी हो दास, एव लहे
शुभ काम । सा० ॥ ७ ॥ पुण्य० ॥ सा० सुस्वर आदेय नस
नामनी हो दास, एव लहे शुभ नित्य । सा० ॥ सा० दुगर
शुभ पद सेवता हो

(દુહા) પાપ તત્ત્વથી હુ ખ હોય, પામે નરક દાર ॥ તે માટે ચેતન તમે, મનથી એક નીવાર ॥ ૧ ॥

॥ ઢાંઢ ૫ મી ॥ (મુરતી મહીનાની એ દેશી) આવ રણ પચને તિમવલી અતરાય, પચ પચ નિદ્રા કહી દર્શન ચાર તે ખલખચ ॥ નીચ ગોચ અસાતા તિમવલી મિથ્યાત્વ, સ્થાવર દશકો આગવ કહે સાભળો એક વિખ્યાત ॥ ૧ ॥ નરકત્રિક અને વલી પશુવીસ કવાય, તિરિયદુગ એ કહ્યા ભેદ બાસક થાય ॥ ધગભિતિ ચઉ જાઈ કુખગર્ધ ઉપધાત, હોય પ્રાણીને તે સહી નીચ કર્મ વિખ્યાત ॥ ૨ ॥ અશુભ વર્ણ અશુભ રસગધ અશુભ જાણ, દેરસ અશુભ તે દહો આગમમ જગ બાણ ॥ પદમ સધ થણુ વિના નહી પદમ સસ્થાન, બહોતેર ભેદ એક થયા જાણે એકનો માન ॥ ૩ ॥ સ્થાવર સુદુમ અપત્તજ સાધારણ અધીર, અશુભ દુભગ દુસર અનાદેય અપજસ ધીર ॥ આગમમા પાપ તત્ત્વના ભેદ એ બ્યાસી જાણ, હુગ શુદ્ધના સેવક વિનેકને નિત્ય કથ્યાણ ॥ ૪ ॥

(દુહા) પાપતત્ત્વ તે એ દહો, હવે આશ્રવનો કામ ॥ પાપ આવે ને ભવને, આશ્રવ એકનુ નામ ॥ ૧ ॥

॥ ઢાંઢ ૬ ઠી ॥ (શાન્તિજિનેશ્વર કેસર અર્ચિત જગ મ હીરે કે અં એ દેશી) પાચ ઇંદ્રિય કવાય ચાર કે અમત પચ કહ્યા રે કે અં, જોગ ત્રણ ભેદ કે શુર મુખવી લહારે કે શુભ ॥ હવે ક્રિયા તે જોય કે પચ વીસ અનુક્રમે રે કે પં, તણ્યે ને હથી હોય કે પુણ્યશું સક્રમે રે કે પું ॥ ૧ ॥ પહેલી કાયિકી જાણ કે બીજી અધિકરણિકી રે કે બીં, ત્રીજી પ્રાદેશિકી હોય કે ચોથી પારિતાપનિકી રે કે ચો ॥ પ્રાણાનિપાતિકી પાચમી છઠી આરભિકી રે કે છં, પરિશદિકી સાતમી આઠમી માયિકી રે કે આં ॥ ૭ ॥ મિથ્યાદર્શન અપ્રત્યાખ્યાનિકી નવદશ એ કહી રે કે નં, દિકી પુકી પાડુચિકી ત્રયોદશ એ લહી રે કે તં ॥

સામત નીસત્થ સ્વહસ્તિકી ચોલમી રે કે સ્વ૦, સત્તરમી આ
 લુવણિકી વિદારણ અઢારમી રે કે વિ૦ ॥ ૩ ॥ અણાભોગા અણુ-
 વકષ બે મળી વીગ થઈ રે કે ભ૦, અણુ ઉપયોગ સમુદાયિકી
 ખાવીસ એ લહી રે કે જા૦ ॥ ત્રેવીશમી તે રાગિકી ચોવીસમી
 દેવિકી રે કે ચ૦, પચવીસમી ધર્માપયિકી કહી વિશેષ કરી રે
 કે ક૦ ॥ ૪ ॥ ભેદ બેતાલીશ આશ્રવતત્ત્વના એ કહ્યા રે કે ત૦,
 સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ કે મનવી સદ્દેશ રે કે મ૦ ॥ હુગર ગુરુ શુભ
 ધ્યાનથી આત્રવને તજે રે કે આ૦, વિવેક કહે ભવિયોક કે શિ
 વરમણી ભજે રે કે શિ૦ ॥ ૫ ॥

(દુહા) સવર તે છટ્ટા કર્હુ, ભેદ સત્તાવન જેહ, મનથી
 સવર જે કરે, શિવમુખ પામે તેહ ॥ ૧ ॥

॥ ૬ ॥ ૭ મી ॥ (પ્રાણીવાણી જિનતણી અથવા મુનિમુ
 મન જિન વદતા એ દેશી) સવર તત્ત્વ તે સાબળો, સવરીયે
 આતમ નીતરે ॥ અરિહા જિનવરે ભાખીયો, આગમમાહે શુભ
 રીતરે ॥ આગમમાહે શુભ રીત મુચીન મુનીત જગતગુરુ ભાખી
 યો મુખકદરે મુખકદ આનંદ અમદ જગતગુરુ ભાખીયો મુખ
 કદરે (આકણી) ॥ ૧ ॥ પાચ મુમતિ ત્રણ શુસિ જે, પરિસહ બા
 વીસ નીવાસરે ॥ દશવિધ મુનિવર ધર્મ જે, મુનિજન નિતનિત તુમે
 ધારો રે મુનિ૦ જગ૦ મુખ૦ મુ૦ ॥ ૨ ॥ પાચ મુમતિ વિવરી
 કર્હુ, ધર્મા સમિતિ પ્રથમ વખાણુરે ॥ છકાચ ગ્હા જે કરે, ધર્મો
 કહી તેહ મુખણુરે ધર્મા૦ જ૦ મુ૦ ॥ ૩ ॥ ભાષામમિતિ બીજી,
 હવે, સહુને મુખ ઉપજે સોયરે ॥ એપણા બેતાલીશ દોષ જે,
 મુનિને આહાર ઇમ હોયરે મુ૦ જ૦ મુ૦ ॥ ૪ ॥ આદાનનિશ્લેષણ સ
 મિતિ, લેવે મુકે શુભ યોગેરે ॥ પાઞ્ચાપનિકા કહી, મવ મૂત્ર નાખે
 ઉપયોગરે મ૦ જ૦ મુ૦ ॥ ૫ ॥ ત્રણ શુસિ હવે ચિત્ત ધરો, મન
 વચન કાંયા કરે શુદ્ધરે ॥ આઠ પ્રવચન માત જે, મુનિ ધારે તે
 હીજ ખુદ્ધિરે મુ૦ જ૦ મુ૦ ॥ ૬ ॥ મુધા પિપાસા શીત જે,
 ઉપજુ ઠસા પરિસહ અચેવરે ॥ રતિ સ્ત્રિયાદિક તે વહી, ચરિયા

નેત્રીહિયાદીક મેલરે ચઃ જ૦ સુ૦ ॥ ૭ ॥ શબ્દા અકોસ વહ
 નયણા, અલાભ રોગ તણા ફાસરે ॥ મયમજ્જર પરિસહ જે, પત્તા
 ખજાણ સમતરે ૫૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૮ ॥ ખતી રૂદ્રવ અજ્ઞાન,
 પુત્તી તવ સજ્જમ મેહરે ॥ સચ્ચ સોય અક્રિયણ, જલચેર દસ
 વેપ જેહરે ૫૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૯ ॥ પ્રથમ અનિત્યભાવના, અશ
 લ્ય સસાર એકરારે ॥ અન્યત્વભાવના પાચમી, અશુચિ ભાવના
 તત્ત્વરે ૫૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૦ ॥ આશ્રય સવર નિર્જરા, લોકપ્રોધિ
 દુર્લભ ભાવરે ॥ ધર્મધ્યાન તે બારમી, એ ઠે ભવજલ જતુ ના
 વરે ૫૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૧ ॥ હવે પાચલેહ ચારિત્રના, સામાયિક
 છેદાપદ્યાપનરે ॥ પરિહાર સૂક્ષ્મ ચારિત્ર જે, યથાખ્યાત મોક્ષ
 નિદાનરે યથા૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૨ ॥ રથાખ્યાત અલ્પ જે આચરે,
 તે પામે મુક્તિનો ઠાણરે ॥ કુગર શરના ધ્યાનથી, વિવેક લહે
 બહુ નાશરે વિ૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૩ ॥

(દુહા) બાર પ્રારે તપ તપે, નિર્જરા તેહનુ નામ ॥
 આત્મપ્રદેશ તેહ ચક્રી, કર્મ પુરુષક ખવકામ ॥ ૧ ॥

॥ હાલ ૮ મી ॥ (હુઓ ચારિત્ર જુતો મુમતિનો શુતો
 એ દેશી) અણસણ તપ તે અજ પાણી લેવે નહી સોભાગી,
 વગી છઠ અકમ તપને બણો સહી સો ॥ પુરુષને બત્રીસ કવલ
 સ્ત્રી અઠાવીધ લહે સો૦, નપુંમકને ચોવીસ કવલ જિનવર કહે
 સો૦ ॥ ૧ ॥ દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલભાવ અભિગ્રહ વરે સો૦, ચન્દનબાલા
 વીરનો અભિગ્રહ પૂરણ કરે સો૦ ॥ વૃત્તિ મક્ષેપણ તપ એ ત્રીજો
 કહ્યો સો૦, પટ્ટ રસનો કરે ત્યાગ, એ ચોથો લહ્યો સો૦ ॥ ૨ ॥
 સોય કરાવે અણપાણે પગે સચરે સો૦, ઇલાદિકે લક્ષીમાનશું
 કાય કષ્ટ આહરે સો૦ ॥ પાચ ઇદ્રિય ચાર કપાય જોગને રોધવા
 સ્ત્રી બાદીક સસર્ગ સર્વથી રોધવા સો૦ ॥ ૩ ॥ વડ્વિધ બાહ્ય
 એ તપ તુમે બણો સો૦ શુરુમુખથી રહી બાવ સદેહ મન ના
 છુએ સો૦ ॥ હવે વડ્વિધ અભ્યવર બની તમે સામલો સો૦,
 ધરાયે રિસમા એહ મુકી મન નામલો સો૦ ॥ ૪ ॥ પોતાની

॥ श्री मा० कृतं नवतत्त्वस्तवनम् ॥ (२१)

વાતને લોક તે નવી લહે સોઁ, હેલામાહે તે કર્મને ખેપવે સોઁ ॥
 પાપ લાગ્યો હોય તે ગુરુમુખ આવોને, સોઁ એણી વિધ પ્રાપ્ત
 શ્રિષ્ઠ તપને જાળવે સોઁ ॥ ૫ ॥ નાણુ દરસન આશિરનો વિનય
 ધણો કરે, સોઁ અરિહત સિદ્ધ ચૈત્ય વિનય મનમા ધરે સોઁ ॥
 વેચાવચ્ચ તપ ત્રોજે પ્રશ્ન વ્યાકરણે ઠહો સોઁ ચઉંદે ભેડે વેચા
 વચ્ચ ગુરુમુખથી ઠહો સોઁ ॥ ૬ ॥ હવે ચોથો તપ સજ્જાય
 ધ્યાનને જન ખરે સોઁ મિદ્ધાત વાચે પુત્રે સિદ્ધાતને નિત્ય ગણે
 સોઁ ॥ ચિતવે ધર્મોપદેશ હૈયે જાતી રિત્તને સોઁ જેહથી પામે
 સજ્જાય તપ વિતને સોઁ ॥ ૭ ॥ અમતાભાવે મન આણો ધ્યાનમે
 સોઁ નિરામય નિરાકાર અવસ્થા જ્ઞાનમે, સોઁ ॥ શુકલ ધ્યાનને
 ધ્યાવે રોદ્રને પરીહરે સોઁ એ પાચમો તપ ભવિયલુ ચિત્તધરે
 સોઁ ॥ ૮ ॥ છઠો હવે કાઉસગ્ગ તપ આદરો સોઁ ક્રોધ અને
 માન માયા લોકને પરિહરો સોઁ ॥ અવ્યન્તર ષટ્ ભેદ પ્રાણી મન,
 ધરો સોઁ વિવેક ઠહે ભવિયલુ ભવમાયર તરો સોઁ ॥ ૯ ॥

(હુહા) જઘતત્ત્વ દરે તમે, જઘન તે નિત્યમેવ, ગતિ
 હુખ પામે ધણું, ઠહે જિનવર દેવ ॥ ૧ ॥

॥ હાલ્ય ૬ ની ॥ (૪૫૨ હોય અતિ ઉચ્છેદે ॥એ દેશીં),
 જઘતત્ત્વ હવે સામલો રે, ભાલિયલુ તુમે ઉમેદ ॥ ચાર પ્રકારે
 જઘ છે રે, ભાખે જિન અવેદ રે પ્રાણી સામલો તેહ મુખલુ
 (એ આકણી) ॥ ૧ ॥ પ્રકૃતિજઘ પહેલો ઠહોરે, સહાવ કેદતા
 રવભાવ ॥ રિયતિ તે ઠાલ જાણોરે, એહીજ એહનો ભાવરે ॥
 પ્રાણીં ॥ ૨ ॥ અનુભાગ જઘ તે ગું ઠકેરે, કટુક અને મીઠો
 રસ ॥ પ્રદેશ જઘ ચોથો હવે રે, દદસચય જાણો તસરે ॥ પ્રાણીં
 ॥ ૩ ॥ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનોરે, ચક્ષુજઘન જેહ ॥ દર્શન તે કહીએ
 બીજોરે, પોતીયા સરખો એહરે ॥ પ્રાં ॥ ૪ ॥ વેદનીય તે અસિ
 સારીખોરે, મોહનીય મદિરા સમાન ॥ હેડ સરીખુ આયુ જાણી
 યેરે, ચિતારા સરખો નામરે ॥ પ્રાં ॥ ૫ ॥ ગોત્ર તે કુમાર જે

હવેરે, બેડારી સરખો અતરાય ॥ આઠ કર્મ ભાવ જાણ્યોરે,
જેહુથી દુર્ગતિ જાયરે ॥ પ્રાં ॥ ૬ ॥ નાણુ દસણુ વેચણીરે, અ
તરાયનું માન ॥ ત્રીશ કોડકોડીનુરે, સાગર જોહુ નિદાનરે ॥ પ્રાં ॥
૭ ॥ વીશ કોડકોડી નામ ગોત્રનીરે, આયુ અપર તેત્રીસ ॥
ઠાલ ઉત્કૃષ્ટો પુરો થયોરે, (મત્તેર કોડકોડી મોહનીરે) ભાખે
શ્રી જગદીશરે ॥ પ્રાં ॥ ૮ ॥ ૦ ધન્યકાલ હવે કહુરે, આઠ કર્મનો
જોહુ ॥ વેદનીય કર્મનો જાણીયેરે, બાર મુક્તિ કહેા જોહુરે ॥
પ્રાં ॥ ૯ ॥ નામકર્મ ગોત્ર કર્મનીરે, આઠ મુદૂરત તિમ હોય ॥
પચ કર્મની આગલ કહેરે, જય ય કાલ તિમ જોયરે ॥ પ્રાં ॥ ૧૦ ॥
જ્ઞાનાવરણીય કર્મનીરે, દર્શનાવરણીય અતરાય ॥ મોહની આયુ
કર્મનીરે, અતમુદૂર્તિ કહેવાયરે ॥ પ્રાં ॥ ૧૧ ॥ આઠ કર્મની
અલગા રહોરે, જિમ લહો મુખ નિર્વાણુ ॥ હુગર ગુરના પદ્યદીરે,
વિવેકને કોઠ ક'નાણુરે ॥ પ્રાં ॥ ૧૨ ॥

(દુહા) બધતત્ત્વ પૂરણ થયો, મોક્ષતત્ત્વ સુવિચાર । તે
માટે ભવિષ્ય તમે, આરાધો હૃતકાર ॥ ૧ ॥

॥ દાહ ૧૦ મી ॥ (ભવિકા સિદ્ધ્યક પદ વદો એ દેશી)
છતા પડેનો પ્રથમ પ્રપણ, દ્રવ્ય પ્રમાણ જીજ્ઞે ॥ ક્ષેત્ર પ્રમાણ તે
ત્રીજો જાણો, ફરસના દ્વારે તે રીજોરે ॥ પ્રાણી મોખ પડે આરાધા,
આરાધી શિવમુખ સાધોરે ॥ પ્રાં ॥ મોં (એ આકળી) ॥ ૧ ॥ કાલદ્વાર
તે પાચમો શુણીયે, અતઃ છઠો ધીર ॥ સાતમો જાગ આઠમો ભાવ,
અપદ્વાર કહે વીરરે ॥ પ્રાણી ॥ ૨ ॥ ચારગતિમાહે મનુષ્યગતિએ,
મોક્ષ હોવે નિરધાર ॥ પાચ ઇદ્રિયમાહે પનેધદ્રિયથી, શિવપદ
લહે મુખકારરે ॥ પ્રાં ॥ ૩ ॥ પૃથ્વી આદિ પાચે યાવર, જોહુને
મોક્ષ નવી લહીયે ॥ રસકાયથી મોખે જાવે, એ આજ્ઞા સદ્દીયેરે
॥ પ્રાં ॥ ૪ ॥ જાચ અને અમલ દુવિધમા, જાચને હોય શિવકાણુ ॥
સત્રો અસત્રી જે પદ માહે, સન્નીયો લહે નિર્વાણુરે ॥ પ્રાં ॥ ૫ ॥
ચારિત્ર પાચ પ્રકારે જાણ્યા, શ્રી જિન આગમમાદી ॥ યથાખ્યાત

ચારિત્રે તે મોક્ષ, બીજે ચરણે મોક્ષ નહીરે ॥ પ્રા० ॥ ૬ ॥ પાચ
પ્રકારે સમકિત જાણો, પચાગીના જાણુ ॥ બીજે સમકિતે નવી
લહીયે, ક્ષાયિકે હોવે કાણુરે ॥ પ્રા० ॥ ૭ ॥ આહાર તે ભવ માટે
ભમાટે, અણુહારો દીયે મોક્ષ ॥ દર્શન ચાર કદ્યા જિનરાજે, કેવલ
મોક્ષને માટેરે ॥ પ્રા० ॥ ૮ ॥ મતિ અને શ્રુત અવધિને જ્ઞાન, મન
પર્યવ તે જ્ઞેવે ॥ કેવલજ્ઞાનથી કેવલજ્ઞેયોતે, પ્રથમ દ્વાર એમ
હોવેરે ॥ પ્રા० ॥ ૯ ॥ સિદ્ધના જીવ દ્રવ્ય અનતા, અનત જીવ
પાયા ॥ દોડને અસખ્યાનમે ભાગે, સિદ્ધ તે સર્વી દુષ્ણવાનારે
॥ પ્રા० ॥ ૧૦ ॥ ક્ષેત્રથી ફરસના અધિકી જાણો, એક આકાશ પ્ર
દેશે ॥ એક સિદ્ધ આશ્રી તે આદિ છે, અત તે પણ નાહીરે
॥ પ્રા० ॥ ૧૧ ॥ પડવાના અભાવથી જાણો, અતર સિદ્ધ ન કહીયે ॥
સર્વ જીવને અનતમે ભાગે, સિદ્ધ રદ્યા સર્વી સહીએરે પ્રા० ॥ ૧૨ ॥
ક્ષાયિક ને પારિણામિકભાવે, બે ભાવે હોવે સિદ્ધ ॥ સર્વથકી થોડા
નપુસક, સખ્યાત શુભી સી સિદ્ધરે પ્રા० ॥ ૧૩ ॥ તેહથી સ-
ખ્યાતા પુરુષજ જાણો, મમયે નપુસક દશ ॥ સી સીઝે એક સ
મયે વીચ, પુરુષ અઠોત્તર ઇશરે પ્રા० ॥ પ્રા० ॥ અદ્ય બહુત્વ
એ નવમો દ્વાર, કદ્યો શુરશુભથી મે આજ ॥ ડુગર શુરપદ કમ
લનો સેવક, વિવેકના સિધ્યા કાજરે ॥ પ્રા० ॥ ૧૪ ॥

॥ ટાલ ૧૧ મી ॥ રાગ ધન્યાશ્રી (ગિરિઆરે શુભ તુમ
તણા એ દેશી) હવે પદર લેક સિદ્ધના, વરણતું તે સુખકાગી
રે ॥ જિનસિદ્ધ તે અરિહંતજી, પુરુષિક અજીન બલિહારીરે ॥ ૧ ॥
વારી જાઉં સિદ્ધની એ આકલ્પી વિહરમાન તે તીર્થ સિદ્ધ કહીયે,
અતીર્થ સિદ્ધ મરૂદેવી માયરે ॥ ગૃહસ્થાવાસે દ્વર્માપુત્ર સિધ્યા,
અન્યલિંગે વત્કલ શિવ જાયરે ॥ વા० ॥ ૨ ॥ સ્વલિંગે સાધુ, તે
સિદ્ધ કદ્યા, ત્રિલિંગે ચદનખાવારે ॥ પુરુષલિંગે ગોતમ જાણવા,
નપુસકલિંગે ગંગેયરે ॥ વા० ॥ ૩ ॥ પ્રત્યેકજીવ તે નમી થયા, પો
તાની મેળે સ્વયંજીવરે ॥ જીવજોદિ સિદ્ધ તે ઉપદેશે, ભરતા
રિંક જીવ જોદિરે ॥ વા० ॥ ૪ ॥ એકજીવ તે એક સિદ્ધ, મણા

સીઝે ખનેકરે ॥ એથીપરે પત્તર લેહ સિદ્ધના, વરણ્યા મુવિવે
કરે ॥ વા૦ ॥ ૫૦ ॥ ૫૦ ॥ ૫૦ ॥ ૫૦ ॥ ૫૦ ॥ ૫૦ ॥ ૫૦ ॥ ૫૦ ॥ ૫૦ ॥
તે નર સમક્ષિત મુરતરૂસમે, પામીને શિવ જરેરે ॥ વા૦ ॥ ૬ ॥
છવે સવર નિર્જરા મોક્ષ, એ ચારે હોવે અરૂપીરે ॥ બધ આ
અવ પુણ્ય પાપ ને, એહને કહીયે રૂપીરે ॥ વા૦ ॥ ૭૦ ॥ ૭૦ ॥ ૭૦ ॥ ૭૦ ॥ ૭૦ ॥
અલવ છે, બધ આશ્રવ પુણ્ય પાપરે ॥ એ ચારેને છાંડવા ને
દથી, હહે પ્રાણી સતાપરે ॥ વા૦ ॥ ૮૦ ॥ ૮૦ ॥ ૮૦ ॥ ૮૦ ॥ ૮૦ ॥
વા, સવર નિર્જરા મોક્ષરે ॥ આદરવા એ ત્રણ તર્કને, પ્રાણી
હહે શિવચર્મરે ॥ વા૦ ॥ ૯૦ ॥ ૯૦ ॥ ૯૦ ॥ ૯૦ ॥ ૯૦ ॥
દની પૃથ્વી હણસેરે ॥ નિગોદને અનતમે ભાગે, સિદ્ધ થયા
મુવિલાસરે ॥ વા૦ ॥ ૧૦૦ ॥ ૧૦૦ ॥ ૧૦૦ ॥ ૧૦૦ ॥ ૧૦૦ ॥
મદત સવાયારે ॥ શ્રી કુગરવિજય ગુરૂપસાય, વિવેકને નિત મુ
ખદાયારે ॥ વા૦ ॥ ૧૧ ॥ ૧૧ ॥ ૧૧ ॥ ૧૧ ॥ ૧૧ ॥

કલશી.

જગ જગત્તારણુ દુ ખનિવારણુ આદિ જનવર મે પુણ્યે,
સવત અદાર બહોતેર વર્ષે, જનિક હિત હેતે બવ્યે ॥ ૧ ॥
દમ્ભણુપુરવર વિજયદશમી આશ્વિન માસ સુમ પશુ એ, મુર ગુરૂ
વારે મુખ વધારે કહે કવિ જનદક્ષ એ ॥ ૧ ॥ વપગવ૦ રાજેવક
દીવાજે શ્રી વિજય દયા સુરિશ્વર, તસ ચરણ સેરી સુક્તિવિજય
બવિક જનમન મુખ કરે ॥ ૩ ॥ તસ શિષ્ય સુન્દર ગુણ પુરહર
પદિત કુગર મુર્ષીદ એ, તસ શિષ્ય સેવક બંધે બોવે, વિવેક
હહે આણુદ એ ॥ ૪ ॥

॥ इति श्री विवेकविजयजीविरचितं
नवतत्त्वभावगर्भितं स्तवनम् ॥

॥ श्रीज्ञानसारमुनिकृतं छन्दोवक्त्रम् ॥

॥ भाषानवतरणप्रकरणम् ॥

परिशिष्ट न. ६ (१५).

(६६) नमस्कार अरिहते, सिद्ध अरि वज्राय साधु सौम्य ।
प्रजुभी करी, प्रजुभी श्री उरुपाय ॥ १ ॥ करुण ई नवतत्त्वनी, माया भाषा
१५ । मङ्गलिक गुरु आनिने, कदिय सुमम स्वयं ॥ २ ॥

(સુરતી મહિનાની દશી,)

શુભ અશુભ પુણ્ય પાપ તિમ આશ્વરસોય, અંબર વિભાવર જામ મોક્ષ
એ નવતર દોય । ચરિત અહિં જાયાલ બ્યાસી બલી આપાલ, સંતાવેન બારે
પ્રથમ નવ ક્રમ બેદની માલ ॥૧॥ ઇચ્છુ તિ અષ્ટવિંશ મધુવિદ્યા ઉચ્ચિત્ત શુભ
કલાય, ચેતન ત્રસ રથાવર વેદેમર્થ કરણે કાય । એકેન્દ્રિય મુદ્ધમ બાહર એ
દો શુભશાસ્ત્ર, સંમિ અસનિ પશુદિ નિતિ ચૌરિદો આણુ । મર્દ ॥ એસમ
પત્ન્યતા અપત્ન્યતા અહિં દોય, અનુક્રમ શુભશાસ્ત્ર એ સર્વ પ્રક્રિયા સોય ।
નાશુ દસશુ મારિત વીર્ય તપ તિમ ઉપયોગ, એ પદ્મસદ્ગુણ લક્ષિત શુભ
દ્રવ્ય દહ લોગ ॥૨॥ મગ આહાર શરીર ઈન્દ્રિય પત્ન્યતી 'તોન', આસો
સાસ બાપા મન પદ્મ એ અનુક્રમે દીન । ચાર એગિદો પચ પત્ન્યતી
વિગતે જોય, પચ અસનિ સંગી પદ્મ પત્ન્યતી દોય ॥૪॥ ઇન્દ્રિય પાંચ
ગિસાસ આહિ જન એ દમ બાણ, ચાર છ સાત આઠ એગિદો વિમર્શે જાણ
અસનિ સનિ પચેદ્રિ મે નવ દસ ક્રમ ચાય, પ્રાણોથી એ વિપ્રયોગે શુભ
મ શુ કહેવાય ॥૫॥ ધર્મે અધર્મે આકાશ તીનના ગણે જણાવેલ, કોસ ॥
સમ પ્રમ આગલ પુણ્યગલ ચાર નિષ્કેદ । અંબા દેસ પચેસ પદ્મશાસ્ત્ર અહિં

અણુવ, ધમ્મા ધમ્મ પુગ્ગલ નલક્કલ એ પાંચ ન ૬૫ ॥ ૩ ॥ અણુવ
 હાથ ધર્મ મિર સંમણ અધમ્મ, અવગાહે પુરણુગલણે નમપુગ્ગલ ૫ મ ।
 સમપાવલી ૫ મુદ્ધત દીઠ પખમાસને સાલ, વરે પશ્યોપમ સાગર ઉરમ્પિણી
 સંપિણી કાલ ॥ ૭ ॥ ૫૩ ૬ ઇગ ૧ દો ૨ સમ ૭ સમ ૭ સમ ૭ અટ
 ૬ ઇગ ૧ અંક-અણુવ, એગ મુદ્ધતે આવલી મેખ્યા સૂત્ર કદાપ । તીન ૩
 સાત ૭ વણી સાત ૭ તીન ૩ બેસાસે માણ, કેવલપણી બણિયે એક
 મુદ્ધતપ્રમાણ ॥ ૮ ॥ રાતા હિમ્મ જોત્ર મણુ મુરદુગ પચેદિમ જોય, પાંચ
 ચરીર આદિમ તિચરીર ઉરમ કદાપ । આઠ સધવણુ સહાણુ અગિરવણી
 અશુરે લકુ દેવ, પરમા ઉસાસ તેમવળી આતપને ઉત્તમેય ૧ ૬ ॥ મુમ
 ખગમ્મ નિમ્માણુ તમાપદમેની માલ, મુરનર તિરિ આઠિ તિયકરે પુગ્ગ
 ખાયાલ । તસ ખાદર પલ્લવત પતેરધિર સુમ સોય, સુમમ સુમમ આપ-
 ન્ન જસે ખસસેકો દોષ ૧૦ ॥ નાણીતરાય દચક ન" બીજ નીચ અ
 સાય, મિચ્છ યાવદસ નારક ત્રિકેપચરીસ કસાય । તિરિજ ચ દુગ એકેદિમ
 મિતિયોદિદિ તેવ, કુખગર્ભ ઉપધાય અપસ્ય વવણુ રેા બેય ॥ ૧૧ ॥
 પદમ સધવણુ વિના સધવણુ તેમ મહાણુ એમ ખાસી પ્રકૃતિ પાપતત
 ની એ જાણુ । યાવર મુદ્ધમ અપલ્લ સાદારણુ અચિરે બેય અસુમ દુમમ
 દુમરણીકલ્લ અજસ દસ બેય ॥ ૧૨ ॥ પણુ ચઠે પણુ તિય છદિ કસાય
 અન્વય તિમ જોગ, ખાયાલીસે શેષ પચીસ કિયા સજોગ । કાપ્ય અદિગર
 શુધા પાઉસિયા ખરિતાપ, પ્રાણાતિપાત આરબિક પરિગ્ગદિયા આસાપ
 ॥ ૧૩ ॥ અયામત્તય મિચ્છાદસણુવતિ તેમ, અપચ્ચખાણુકી નિટ્ટ પુદ્ધિ
 પાકુચ્ચિય જોમ । સામતોવનિય નેસતિમ સાહતિય જોક । આસાપનકી વેધારણ
 અણુબોગા તેક ॥ ૧૪ ॥ અનવક અપચ્ચય અભાપઓત્રી સમુદાય, પ્રેમદેષ
 ધરિયાલી ધરિયા એ કહેવાય । સમિતિ શુભિ પરિચક જમ્મ ધમ્મ જાવણા
 ચરિત પણુ તિગ ખાલીસ દસ ખાર પણુ 'સવર' તત ॥ ૧૫ ॥ જૂમ પિ
 પાછા શીત ઉખ્ખ કાસા નિરવત્ત, અરતિ ચોવા ચરિમા નિપણા સિલ્લ
 સત । અકોસ વહ જાણુ અસામ ગદ તૂણુનો દાસ, મત સકાર પના અ
 જાણુ સમ્મત સમાસ ॥ ૧૬ ॥ ખતિ મહવ અલ્લવ મુત્તી તર સજમ
 સમ્મ, સત્ત સોય અકિચન જાણેર જમ્મ ધમ્મ । પદમ અનિત્ય અશરણુ
 સમાર જોગત અનનત । અશુભિ આગ્રવ સવર નિર્ગર બલિ બાવો નિત્ય
 ॥ ૧૭ ॥ લોક દ્રવભાવ બોધિ દુર્લભ હમ્પારમ ગાવ, ધરમ સાધક અરિ
 કત એ ખોરે જાવન જાવ । સામાયિક ઉદોપરથપન ખીજો સોપ, પરિદાર

॥ श्री ज्ञान० कृत भाषानिवर्तनप्रकरणम् ॥ (२७)

विशुद्धि सुक्षमसंप्रदाय यद्विद्ये ज्ञेय ॥ १८ ॥ तिम अद्विष्टाय यदित सर्व
 निम सोगपसिद्ध, जेह सुविधि आयरले के छव पाभ्या सिद्ध । पारेविष्ट
 निर्जर तत्त्व जधना यार प्रजार, प्रकृति हिं अनुभाज प्रदेष्ट नेद निर
 धार ॥ १९ ॥ अष्टमशु जेहोदर वृत्तिसंक्षेप रसनोत्पाग, क्षयक्षेप स ही
 न ॥ 'जाहिर तप' पर भाग । प्रायश्चित्त विनय वैषावय्य तेम सन्नाय,
 ध्यान क्षुब्ध 'अद्वयतर तप' पद्विष्ट यय ॥ २० ॥ 'प्रकृति' स्वभाव
 क्षल अवधारण 'स्थिति' निरवय, 'अनुभागे' रसतेम 'प्रदेश' इस
 नेसय । पट प्रतिहार धार तरवार भव वलि तेम, निगड यित्रकर कुलहार
 क । गरी जेम ॥ २१ ॥ अनुक्रम आठ नामना बाध्या ने ने भाव, तिम
 ज्ञानावरणादिक अङ्गना जेह स्वभाव । धर्म सक्षेपे विवरणु डीना आठ
 तत्त्व, प्रस्तावे पाभ्यो वरणवयु हवे 'भोक्ष तत्त्व' ॥ २२ ॥ सतपदेय परपणु
 इत्यने क्षेत्र प्रमाण, रथर्धन क्षल पयिभो छेह अंतर नल ॥ भाग सा
 तभो भाव आठ तिम अर्थ जडत्व, जे नवभेदे भावन करणु नवभो तत्त्व
 ॥ २३ ॥ भोक्ष जेकपत्थी छे ने पद अविनाभाव, ज्येभ कुसुमतिम यद्य
 शृंग जेम नदीय अभाव । जेहो ने पद भोक्ष तेहने भगवद्वार, विव
 रणु करी वरणवयु सुखुन्यो सुक्ष्म विचार ॥ २४ ॥ 'मति' नर 'हृदय'
 पयेही 'काये' त्रसकाय, 'नाणु' जेहने 'केवल' 'सन्मयी' अद्विष्ट ।
 'इसलुमे' धर्म केवल इसलु अवर न होय, 'लव्य अलव्ये' लव्यपले
 परिपाठि जेम ॥ २५ ॥ 'समते' क्षामिक 'सन्नी असन्नीये' सन्न,
 'अलुदारी आदारी' अलुदारी छिपन्न । 'द्रव्य प्रमाणे' सिद्धलव्य द्रव्य
 होय अनंत, 'सोग असंभमभाग' जेगसिद्ध होय अनंत ॥ २६ ॥ 'हरसन'
 जेथी अधिक क्षल गड सिद्ध प्रतीत, साहि अनति स्थिति जिन आम
 मयी सुविदीत । प्रतिपाताभावे नही सिद्ध 'अंतर' ज्ये, सर्व ज्येथी 'भाग'
 अनंतम दु सिद्ध होय ॥ २७ ॥ इसलु नाणु जेहने जे ते क्षामिक 'भाव'
 छवत्व जेह ते वली परिष्णामिक भाव । सट्ठी योश वेद नपुसक्यी ने
 सिद्ध, तेहथी ज्ञानर अनुक्रम स भगुला सुप्रसिद्ध ॥ २८ ॥ जे नल जे
 पादिक नवतत्व तस समत, अष्टमशुताने दुये जे अक्षाने रत । सर्व
 जिनेश्वर भुज्यी बाध्या वयणु जहत्य, जे शुद्धी जेहने मन समत निश्च
 य तत्त्व ॥ २९ ॥ अंतरभृङ्ग अगमित हरस्यो समत, अर्ध पुद्गल
 परियट्ट नियम ससार निमत । हरसंघिषीय अणुते धर्म पुद्गल परियट्ट,
 अनंत अतीत अनागत तत्त्वगुण वयणु प्रगट ॥ ३० ॥ धर्म नवतत्त्ववेद

અહ્ય, ધમ્મા ધમ્મ પુગ્ગલ નલકાલ એ પામિ ન હવ ॥ ૬ ॥ ૨૬૭મ
 દાષ ધર્મ ચિર સંપણ અધમ્મ, અવમાહે પ્રરણુમલલે નભપુગ્ગલ ધમ્મ ।
 સમયાવધી ય અદુત દીઠ યજ્ઞમાસનેઆલ, વર્ષ પત્યોપમ સાગર ઉરમ્પિણ્ણી
 સપિણ્ણી કાલ ॥ ૭ ॥ ૧૬ ૬ ધમ્મ ૧ હે ૨ સમ ૭ સમ ૩ સમ ૭ ખટ
 ૬ ધમ્મ ૧ અંક-ગણાય, એમ અદુતે આવતી અધ્ધા સૂત્ર કહાવ । તીન ૩
 સાત ૭ વલી સાત ૭ તીન ૭ બિસાસે માણ, કેવલનાણી બલિયો એક
 અદુતપ્રમાણ ॥ ૮ ॥ સાતા ઉચ્ચ એમ મણુ સુરદુગ પચેયિ નેય, પાચ
 શરીર આદિમ તિશરીર ઉવમ કહાય । આદ સધયણુ સઠાણુ ચળિવદ્દા
 અચ્ચ ॥ ૯ ॥ દોપ, ખરધા ઉસાસ તેમવલી આતપને ઠળ્લેય ॥ ૯ ॥ સુખ
 ખમ્મ નિમ્માણુ તસાધદ્યોની માલ, સુરનર તિરિ આહિ તિત્થકર પુવ્વ
 આપાલ । તસ બાદર પલ્લવત પતેયધિર સુલ સેલ, સુલમ સુપર આક-
 ન્ન જસે પ્રસંદસી હો ॥ ૧૦ ॥ નાથાંતરાય દસક ના ધીમ નીચ અ
 સાય, મિચ્છ ધાવરદસ નારક નિક પચરીસ કસાય । તિરિજ અ દુગ એકિ દ્રવ
 મિતિચોરિદિ તેમ, કૂખમર્ગ ઉપધાય અપસત્ય વવણુ ને એય ॥ ૧૧ ॥
 પદમ સધયણુ વિ ॥ સધયણુ તેમ સઠાણુ, એમ જનાસી પ્રકૃતિ પાપતત
 ની એ જાણ । ચાવર સુદુમ અપલ્લ સાદારણુ અધિરે એય અસુલ દુર્ભગ
 દુસરણુપલ્લ અજસ દસ નેમ ॥ ૧૨ ॥ પણુ મઠે પણુ તિપ છદિ કમાય
 અવય તિમ જોમ, બાધાલીસે રોષ પચીસ કિયા સજોમ । કાષ્ઠય અદિગર
 ધીયા પાહિસિયા પરિતાપ, પ્રાણાતિખાત આરભિક પરિગ્ગહિયા આશ્વાપ
 ॥ ૧૩ ॥ આયાત્રયમ મિચ્છાદસણુવતિ તેમ, અપચ્ચખાણુકી કિટ્ટ પુદ્ધિ
 પાકુચ્ચિય જોમ । સામતોવનિય નેસતિય સાદતિય જોદ । આગાપનકી વેવાવણ
 અણુભોગ તેહ ॥ ૧૪ ॥ અનવક અપચ્ચય અભાપઓગી સમુદાય, પ્રિમદ્વેષ
 ધરિવાહી કિરિયા એ કહેવાય । સમિતિ સુતિ પગિસદ્દ જન્મ ધમ્મ લાવણા
 અરિત, પણુ તિમ જાવાસ દસ ખાર પણુ 'સવર' તત્ત ॥ ૧૫ ॥ ભુખ પિ
 પાપા રીત ઉચ્ચ કાસા નિરવત્થ, અરતિ ચોલા અરિયા નિપદા સિલ્લ
 સત્ત । અકોસ વદ જાયણુ અપામ ગદ વણુનો દાસ, મલ મકાર પતા અ
 માણુ સમ્મત સમાસ ॥ ૧૬ ॥ ખરિ મવ અલ્લવ મુત્તી તવ સજમ ।
 સમ્મ, સત્ત સેમ્મ અકિચ્ચન જાજેર જન્મ ધમ્મ । પદમ અનિત્ય અશરણુ
 સમ્મરે જોગત અનગત । અશુભિ અજ્ઞવ સવર નિર્જર જાગિ બાવો નિત્ય
 ॥ ૧૭ ॥ મોક કવચવ જોધિ દુર્લભ ઇગ્ગારમ માવ, ધરમ સાધક અરિ
 કત એ ખાડે જાવન જાવ । આમાવિક બેદોપરમાપન જીલો સોય પનિહાર

निर्मातरा ७ जन्मतरा ८ मोक्षतरा ९ એ નવ ૯ તના નામ કહ્યાં,
 હવે એ પ્રથમ જીવતરની ઓણખાણ કહે છે, પાંચ ઇન્દ્રિય ૫ તણ
 ખસ ૬ આમોઆસ ૬ આયુ ૧૦ એ દ્રવ્ય પ્રાણધારી તથા બાજુ ઉપયોગ
 રૂપ ભાવપ્રાણ ધારી, લોકાકાશપ્રદેશ આણ પ્રદેશાત્મક, જ્ઞાનદર્શનસ્વભાવ,
 દ્રવ્યાર્થિકનયે નિત્ય, પર્યાયાર્થિકનયે અનિત્ય, પરિણામી દ્રવ્ય, વ્યવહાર નયે
 કર્મનો કર્તા, દર્તા, ભોકતા, નિશ્ચયને શુદ્ધ જૈનન્ય પર્યાયનો કર્તા નિજ
 સ્વરૂપનો ભોકતા, ઔદયિક ક્ષાયિક મિશ્ર પરિણામાદિક ભાવમેલાપક રૂપ,
 ઉચ્ચરથને એજાસિગમ્ય, કેવલીને પ્રત્યક્ષ, શરીરપ્રમાણ, અરૂપી, જીવ દ્રવ્ય
 જિનવચને ૨૪૬૦ તે જીવતરન, ૥૧૥ એહથી વિપરીત નિજમનકરૂપનાયે
 જાણે તે અતરવ ॥ જે જીવને ઉપયોગમાં આવે, ચેતનારહિત, અતિ ૧ સ્થિતિ
 ૨ અવકાશ ૩ વર્તના ૪ આદનસમય ૫ ધર્માસ્તિશય ૧ અધર્મા
 રિતકાય ૨ આગય ૩ કામ ૪ પુરુષ ૫ રૂપ અજીવને તથાપ્રકારે સદ્
 હવુ તે અજીવતરવ જાણવુ ॥ ૨ ॥ તથા એ જીવનું જ્ઞાનદયાનુતા સરા
 મંસમમાદિક શુભપરિણામ તે ભાવપુન્ય, સાતાવેદનીયાદિક શુભ કર્મપ્રકૃતિ
 તે દ્રવ્યપુણ્ય ॥૩ ॥ મિથ્યાત્વાદિકને ઉદયે ઉપદત જીવનો મલિન પરિણામ
 તે ભાવપાપ, મિથ્યાત્વાદિક ક્રમપ્રકૃતિ તે દ્રવ્યપાપ ॥૪ ॥ તથા મિથ્ય ત્વ
 અવિરત્યાદિકને ઉદય તે ભાવ આશ્રય, તે નિમિત્તકર્મદહનુ આવવુ તે
 દ્રવ્ય આશ્રય ॥ ૫ ॥ કર્મને ધ્રુવ 'સમર્થ' ક્ષાયિક ક્ષાયોપશમિકાર્દિક
 ભાવે કરીને જે 'જે' અથે નિરૂપાધિકપણ તે ભાવસવર । તેણે કરીને
 જે આશ્રયનું રૂઢવુ તે દ્રવ્યસવર ॥૬ ॥ કર્મશક્તિ દીન કરે એવા તપ
 જપ મંથમ ભાવનાદિકથી ઉપની જે શુદ્ધ ઉપયોગશક્તિ તે ભાવનિર્જરા,
 તેણે કરીને જે કર્મપ્રદેશનું આત્મપ્રદેશથી જે પુ તે દ્રવ્યનિર્જરા
 ॥ ૭ ॥ તથા શુદ્ધાત્માને પ્રતિકૂલ કષાયાદિક સમન્ધથી ઉપની જે કર્મજન્ય
 હેતુ ચિક્રણતા તે ભાવજન્ય, તેણે કરી આત્મપ્રદેશ સાથે કર્મદનનું
 બધાવનું તે દ્રવ્યજ ૫ ॥૮ ॥ કર્મનિર્મૂલવા સમર્થ શુદ્ધાત્માનો અનુભવ
 તે ભાવનોક્ષ । તેણે કરીને જે જીવપ્રદેશને અર્વારો કર્મપ્રેરણી મુકવનું
 તે દ્રવ્ય મોક્ષ ॥૯ ॥ એ નવ પદાર્થ જિમ થી જિનેન્દ્રે બાજુ દ્રવ્યાદિક
 નયે નિય, પર્યાયાર્થિકનયે અનિત્ય, નિશ્ચયનયે અજિન, વ્યવહારનયે મિલ,
 સામાન્યનયે એક, વિશેષ નયે અનેક, જ્ઞાનનયે તેષ, ક્રિયાનયે હેય ઉપાદેય
 ક્રમ નયનિરૂપાસદિત પગ્ગર સાચેક્ષ અનન્તધર્માત્મક, " કથયિત્ ઉત્પન્ન,
 કથયિત્ વિનષ્ટ, કથયિત્ મુન " ધૂમ ત્રિકરૂપ એકમયે સદેહ, એહની

પડિ મેંદે વિવરણુ કીધ, આવક અમલ કીન સદાય। પૂરણુ રસ પીધ। ૩
 ટિકાગણુ મુખ સહન પ્રકાશન દીપુપમાન, શી જિન લાભચક્ર કુલ મૂનમયક
 મમન ॥ ૨૧ ॥ અજાનાદિક કવિવર મિલ વયરી માખ, રતનરાજ મુન
 તે વશમાખાની પસાખ ॥ ગાનસાર તે પડસાખાની સદમ કાત, એ
 ન પક નવરચણુ જિનાણે સુથી માલ ॥ ૨૨ ॥ મવનર નિશવન ૧ નિ
 મલ ૬ પ્રવચનમાજુ ૮, ૧૨મ સિદ ૧ વામમતે એ અક ગણ્યાયા માવ
 કિસન સસિવાર મેરુ તિથિ પૂરણુ કીધ, ચાર કયા લાજી તત્વ કયા લાજી
 નર (ભવ) રૂલ લીધ ॥ ૨૩ ॥

॥ भाषानवतत्त्व प्रकरणं संपूर्णम् ॥

॥ गृन्तरभाषाहः (प्राचीनः) ॥

॥ नवतत्त्वविचार ॥

परिशिष्ट 'न' द (१६)

“सत्यार्थश्रद्धान् सम्यग्दर्शनं” (वाचरूपादिवच,)

“तत्तत्प्राप्तदृष्टिं सम्पत्त” (मनोहारि हारिभद्र वच.)

જુલમાંની સદસ્યા સમગ્રત્ય છે, તે બાણી તરર દહે છે, જીવતર
અજીવતર ૩ પુત્ર ૩ પાત્ર ૪ આશ્રિતર ૫ મંવરતર ૬

निर्गततरा ७ गन्धतरा ८ मोक्षतरा ९ ओ नव तत्त्वना नाम कक्षा,
 हवे ओ प्रथम एवतरानी ओषणाषु कहे छे, पाँच छन्दिय प तथु
 नव ८ आभोग्यास ९ आयु १० ओ द्रव्य प्राणुधारी तथा आर उपयोग
 रूप आवप्राणु धारी, लोकाभासप्रदेश २भाषु प्रदेशात्मक, गान्धेनस्वभाव,
 इवार्थिकनये नित्य, पर्यायार्थिकनये अनित्य, परिशुभाभी द्रव्य, व्यवहार नये
 कर्मनो कर्ता, दत्ता ओकता, निश्चयनये शुद्ध अनन्य पर्यायनो कर्ता निज
 स्वस्वतो ओकता, औद्यमिक दायमिक भिन्न परिशुभादिह आवमेसापक रूप,
 कर्मस्थने येष्टासिगम्य, केवलीने प्रत्यक्ष, शरीरप्रभाषु, अरूपी, एव द्रव्य
 जिनवयने ह. हवे ते एवतरान, ॥३॥ ओदधी विपरीत निजभनकल्पनाये
 लो ते अतत्त्व ॥ ने एवने उपयोगमा आवे, येतनारहित, गति १ स्थिति
 २ अवमश ३ वर्तना ४ आदानसमय ५ धर्मास्तिसय १ अधर्मा
 स्तिहाय २ आभय ३ भास ४ पुङ्गव ५ रूप अश्वने तथाप्रकारे सद
 हवु ते अष्टनतरव गणवु ॥ २ ॥ तथा ओ एवनु दानद्वानुता सदा
 असगमादिक गुणपरिशुभा ते लानपुन्य, मातावेदनीयादिक शुभ कर्मप्रकृत
 ते द्रव्यपुण्य ॥३॥ मिथ्यात्वादिकने हवे उपदत एवने मलिन परिशुभा
 ते लानपाप, मिथ्यात्वादिक कर्मप्रकृत ते द्रव्यपाप ॥४॥ तथा मिथ्यत्व
 अविरत्तादिकने हवे ते लान आश्रय, ते निमित्तकर्महस्तु आववु ते
 द्रव्य आश्रय ॥ ५ ॥ कर्मने २ धवा 'समर्थ' क्षामिक क्षायोपशमिर्मादिक
 लावे करीने ने 'ने' अशे निरपाधिकपणु ते लावसवर । तेले करीने
 ने आश्रयनु रुषु ते द्रव्यसवर ॥६॥ कर्मशक्ति हीन करे ओन्वा तप
 नय मयम लाननादिकधी उपनी ने शुद्ध उपयोगशक्ति ते लाननिर्जरा,
 तेले करीने ने कर्मप्रदेशनु आत्मप्रदेशधी जेनु ते द्रव्यनिर्जरा
 ॥ ॥ तथा शुद्धात्माने प्रतिकूल कषायादिक सम्म धवी उपनी ने कर्मगन्ध
 हेतु यिप्रशुता ते लावण्य, तेले करी आत्मप्रदेश साथे कर्मद्वयनु
 पधावु ते द्रव्य ॥८॥ कर्मनिर्मूलवा समर्थ शुद्धात्मानो अनुभार
 त लाननोद । तेले करीने ने एवप्रदेशने रुचिगे कर्मप्रदेशधी मुदावु
 ते द्रव्य मोक्ष ॥९॥ ओ नव पदार्थ जिम श्री जिनने अत्मा १ द्रव्यादिक
 नये नित्य, पर्यायार्थिकनये अनित्य, निश्चयनये अविज्ञ, व्यवहारनये मिला,
 आमान्यनये ओक, विशेष नये अनेक, गाननयेनेय, क्रियानये हेय उपादेय
 कर्म नयनिक्षेपासहित पञ्चपर सापेक्ष अनन्तधर्मात्मक, " कथयित् उत्पन्न,
 कथयित् विनष्ट, कथयित् नव " धर्म त्रिकरूप ओकसमये सदहे, ओदधी

(૨૮) ॥ નવોત્તરપરિશિષ્ટ નં : ૬ (૧૬) ॥

પડિ બેઠે વિવરણ કીધ, આવક અગ્રહ કીન સંઘાયા પૂરણ રસ પીધ । ૩
 ટિકાગણ સુભ સદન પ્રગાથન દીપુપમાન, શ્રી નિન લાભચક્ર કુલ પૂનમચક્ર
 મમ ન ॥ ૨૧ ॥ જ્ઞાનાદિક કલિવર મિદ વચરી માખ, રત્નરાજ મુન
 તે, પડમાખાની પડમાખ । ‘ પ્રાનસાર ’ તે પડમાખાની સદ્મ કાન, એ
 ન પદ નવરણ જ્ઞાણે અથી માલ ॥ ૨૨ ॥ મવચ્છર નિશ્ચયન ૧ વિ
 મદ ૧ પ્રવચનમા ૮, ૫૨ગ : સિદ્ધ ૧ વાચયતે એ અક મણાયા માપ
 કિસન સસિચાર એરે તિથિ પૂરણ કીધ, ચાર કથા તાજ તત્ત્વ કથા વર્ણ
 નર (ભવ) દસ લીધ ॥ ૨૩ ॥

॥ ભાષાનવતત્ત્વ પ્રકરણ સંપૂર્ણમ્ ॥

॥ ગુર્જરભાષાસ્તુ. (પ્રાચીનઃ) ॥

॥ નવતત્ત્વવિચાર ॥

પરિશિષ્ટ નં ૬ (૧૬)

“ તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન સમ્યગ્દર્શન ” (વાચરૂપાદય)

“ તત્ત્વસદ્દર્શન, સમ્યક્ ” (મનોહારિ હારિમદ્ર વચ)

તત્ત્વાર્થની સદ્દર્શ, સમ્યક્ એ, તે લાણી તત્ત્વ મહે છે, જીવતત્ત્વ
 ૧ અજ્ઞાન ૨ પુનરા ૩ પાત્ક ૪ આશ્રયતત્ત્વ ૫ ગેવરતત્ત્વ ૬

मय, ४, ओष्ठेन्द्रियने ७ प्राण्य ने तो धन्द्रिय स्पर्शेन्द्रिय १, रसनेन्द्रिय २, आसोश्वास ३, आठिण्य ४, कपयल ५, वयनमल ६, तेर्धेन्द्रियने ७ प्राण्य त्रय तो धन्द्रिय स्पर्शेन्द्रिय १, रसनेन्द्रिय २, घ्राणेन्द्रिय ३, आसोश्वास ४, आठिण्य ५, कपयल ६, वयनमल ७, अर्धेन्द्रियने आठ प्राण्य चार तो धन्द्रिय स्पर्शेन्द्रिय १, रसनेन्द्रिय २, घ्राणेन्द्रिय ३, अक्षुधन्द्रिय ४, आसोश्वास ५, आठिण्य ६, कपयल ७, वयनमल ८, अस्त्रीय अिन्द्रियने नव प्राण्य पांय तो धन्द्रिय स्पर्शेन्द्रिय १, रसनेन्द्रिय २, घ्राणेन्द्रिय ३, अक्षुधन्द्रिय ४, अर्धेन्द्रिय ५, आसोश्वास ६, आठिण्य ७, कपयल ८, वयनमल ९, सदी धन्द्रियने दश प्राण्य पांय तो धन्द्रिय स्पर्शेन्द्रिय १, रसनेन्द्रिय २, घ्राणेन्द्रिय ३, अक्षुधन्द्रिय ४, श्रोत्रेन्द्रिय ५, आसोश्वास ६, आठिण्य ७, कपयल ८, वयनमल ९, मनोजल १० ॥

॥ अणवतत्त्वविचारः सम्पूर्णः ॥ १ ॥

॥ हवे अणवतत्त्वतो विचार कहे छे ॥

अणवना भूत नेह पांय छे—धर्मास्तिकाय १ अधर्मास्तिकाय २ अनास्तिकाय ४ काल ३ पुद्गलास्तिकाय ५ अने पांयना यवित नेह धाम । धर्मास्तिकाय यवितराजलोह प्रभावे रक्त १, तेहने अक भाग ते देख २, तथा ते धर्मास्तिकायने अति सूक्ष्म निर्विभाग के देवपीनी शुद्धि अे पण्य अेक अकना अे न थाय ते धर्मास्तिकायने प्रदेय ३ अे त्रय नेह धर्मास्तिकायना, अने अने पुद्गलने आसवानी सहाय करे मञ्जने नलनी परे तेहने धर्मास्तिकाय कहीये ते धर्मास्तिकाय द्रव्यथी तो अेक द्रव्य छे, क्षेत्र थकी यवितराजलोह प्रभावे छे, कावथकी अनादि अनन्त छे, सावथकी वर्ण-नथी गन्ध नथी रस नथी इरस नथी रूप नथी अने आस ज्मात प्रदेशी । अेम न अधर्मास्तिकायना पण्य त्रय नेह—अधर्मास्तिकाय रक्त १ अधर्मास्तिकाय प्रदेय २ अधर्मास्तिकाय प्रदेय ३ अने अने पुद्गलने स्थिर रहेवा भाटे सहाय करे मञ्जने स्थलनी परे तेहने अधर्मास्तिकाय कहीये, ते अधर्मास्तिकाय द्रव्यथकी तो अेक द्रव्य छे, क्षेत्र थकी यवितराजलोह प्रभावे कावथकी अनादि अनन्त, सावथकी वर्ण नथी गन्ध नथी रस नथी स्पर्श

લગણ ઇન્દ્રિય નથી જાણી, તિહાં લગણ કરણ અપર્યાપ્તિ ૨ એ રીતે
એકક્રમાં પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તા બે બે ભેદ કહેવા,

હવે પર્યાપ્તિનો વિચાર હશે છે—જવ જવા તત્ત્વી દાર્ભણ શરીર
લક્ષ આવે, તેણે કરીને ઉપજાવેને પ્રથમજ સમયે આદાર લીએ તે આદાર
પર્યાપ્તિ એકસમયમાં નીપજે ૧ તેવાર પછી તે આદાર ખતરસાદિક ૨મ ૧
લોહી ૨ માંમ ૩ મેદ ૪ અરિય ૫ મનમાં ૬ વીર્ય ૭ એ સાત માત્રપણે
પરિણમાવવાની શક્તિ તે શરીર પર્યાપ્તિ ૨ એક અન્તર્મુદ્દર્તે નીપજે ૨
તિવાર પછી ૮ યજ્ઞિય નેદને નેટલી હોએ તેટલી ઇન્દ્રિયપણે પરિણમાવી
જે માત્ર થઈ છે તે વી જે શક્તિ તે ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ ૩ એક અન્તર્મુદ્દર્તે
હતે નીપજ તેવાર પછી લોકમાર્ગિક અનન્તી આસોઆમની વર્ગણ છે, તે
માદિથી પુદ્ગલ લેખને આસોઆસપણે પરિણમાવીને મુકવાની શક્તિ તે
આસોઆસપર્યાપ્તિ ૪ એક અન્તર્મુદ્દર્તમાં નીપજે, તેવાર પછી લોકમાર્ગિક
અનન્તી જાણની વર્ગણ છે, તે માદિથી આપના પુદ્ગલ લેખને આપાપણે
પરિણમાવીને મુકવાની શક્તિ તે આપાપર્યાપ્તિ ૫ એક અન્તર્મુદ્દર્તે ની
પજે, તિવાર પછી લોકમાર્ગિક અનન્તી મનની વર્ગણ છે, તે માદિથી પુ
દ્ગલને લેખને જનપણે પરિણમાવીને મુકવાની શક્તિ તે મન પર્યાપ્તિ ૬
અન્તર્મુદ્દર્તમાં નીપજે, એ ૭ પર્યાપ્તિના નામ. તે માદિથી એકેન્દ્રિ
યને આરપર્યાપ્તિ, આદાર ૧ શરીર ૨ ઇન્દ્રિય ૩ આસોઆસપર્યાપ્તિ ૪, અને
બેઈન્દ્રિય ૧ તેઈન્દ્રિય ૨ અઈરિન્દ્રિય ૩ એ ત્રણ વિગલેન્દ્રિય કહીએ, તેહને
પાંચ પર્યાપ્તિ, આદાર ૧૦ ૨૦ ૪૦ આસો ૧૦ જાણ ૫, અસજી ૫ એન્દ્રિયને
પાંચ પર્યાપ્તિ એવીજ, સજી ૫ એન્દ્રિયને ૭ પર્યાપ્તિ—આદાર ૧ શરીર ૨
ઈન્દ્રિય ૩ આસોઆસ ૪ જાણ ૫ મન પર્યાપ્તિ ૬ એ પર્યાપ્તિ વૈક્રિય શરી
રવાસા દેવતા નાગકીને એક શરીરપર્યાપ્તિ એક અન્તર્મુદ્દર્તમાં થાય, જાણી
માય એક સમયમાં નીપજે, તથા ઔદરિક શરીરવાસા મતુખ્ય તિર્યચને
એક આદારપર્યાપ્તિ એક સમયની, જાણી પાંચ એક અન્તર્મુદ્દર્તની અને
જ્ઞાનના અન્તર્મુદ્દર્ત ત્રણીએ તો પાંચ અન્તર્મુદ્દર્ત અને એક સમય,

હવે જીવનાદગ પ્રાણ કહે છે પાંચ તો ઇન્દ્રિય—૨૫ સોન્દ્રિય તે કાવા
૧, ૨૫ સોન્દ્રિય તે જીવ ૨, પ્રાણેન્દ્રિય તે નાસિકા ૩ અક્ષુ ઇન્દ્રિય તે આંખ
૪, ઓત્રેન્દ્રિય તે કાન ૫ આસોઆસ ૬, આંત્રિય ૭, કાચલ ૮, વચન
ખસ ૯, મનોખસ ૧૦ એ ૧૨ પ્રાણના નામ. તેહમાંહેથી એન્દ્રિયને આર
મણ, એક તો, ઇન્દ્રિય તે ૨૫ સોન્દ્રિય ૧, આસોઆસ ૨, આંત્રિય ૩, કાચ

॥ श्री गुरुं मां प्रां नवतरव विचारः ॥

(३५)

होइ सउसक लाय सीतोतेर हजर नुसोने सोल १ इउ उउ २१६ अ
 टी आवलीये ओक सुहृत् ओहले जे धडी याव नीय सुहृत् ओक
 दिवस याव, पनर दीवसे ओक पक्ष याव, जे पक्ष ओक भास याव पारि
 भासे ओक वरस याव, ते असंज्यात वरसे ओक पक्षोपम याव, इवान
 दशान्ते, ते अक्षापक्षोपमे दश कोउकोडीओ ओक सागरोपम याव, ते दश
 कोउकोडी सागरोपमे ओक यउता ७ आरानो उत्सर्पिणीकाल याव, ५
 हेतो आरे ओकवीस हजर वरसनो दुपमादुपम जेवे नामे, भीजे पक्ष
 ओकवीस हजर वरसनो दुपम नामे, नीजे जेतावीस हजर वरसे जेवो
 ओक कोउकोडी सागरोपमनो दुपमासुपमा नुमि ७; योयो जे कोउकोडी
 सागरोपमनो सुपमा दुपमा नामे ४, पांयमे पक्ष कोउकोडी सागरोपमनो
 सुपमा ५, छो आर कोउकोडी सागरोपमनो सुपमासुपमा ६, वली दश
 कोउकोडी सागरोपम ओक अवसर्पिणी काल याव पउता ७ आरानो ५
 हिमो अरि आर कोउकोडी सागरोपमनो सुपमासुपमा ६, धीने नुसुकोडी
 कोडी सागरोपमनो सुपमा २, नीजे जे कोउ कोडी सागरोपमनो सुपमा
 दुपमा ७, योयो जेतावीस हजर वरसे जेवो ओक कोउकोडी सागरोपमनो
 दुपमा सुपमा ४, पांयमे ओकवीस हजर वरसनो दुपमा ५, छो ओक
 वीस हजर वरसनो दुपमा दुपमा ६, जे उत्सर्पिणी अवसर्पिणी जे, म
 न्ते वीस कोउ कोडी सागरोपमनो ओक कालयक याव, ओहवा अनन्ता
 कालयक याव, तेवारे ओक पुद्गल परावर्त याव ओहवा अनन्ता, पुद्
 गल परावर्त धर्म निना धर्मा जव लभ्या अने लभये, अने समकित
 पाया पछी हिकुशे अध पुद्गल परावर्त स सार जमे, नवत्यथी
 ते न लवे सिद्धि वरे ॥ धृति सज्याकाल विचार ॥

हुवे पद ६ यनी वात विगेष कहे छे ॥ द्रव्य भावेथी जवने १
 पुरगवरे जे जे परिणामी छे जाडा आर अपरिणामी १, जव अने ओहव
 विचारता ओक द्रव्य जव १ जाग पांय द्रव्य अजव २, मतिपछे विचार
 ते ओक पुद्गल भूत जाडा पांय अमूर्त २, सप्रदेशपछे विचारता पांय
 सप्रदेशी, ओक शालद्रव्य अप्रदेशी ४, ओकपछे विचारते धर्मास्तित १
 अधर्मास्तित २ आकाशस्तित ३ जे तख ओक छे, जाडा तख अनेक
 ५ क्षेत्रपछे विचारते ओक आकाश क्षेत्र, जाडा पांय अक्षेत्र ६ किंया
 विचारते जव ६ पुद्गल २ जे सक्रिय, जाडा यारु अक्रिय छे किंया ते
 परिरपन्द यत्न ३५ ७ नित्यपछे विचारते धर्म १ अधर्म २ आकाश

નથી ૩૫ નથી, અમખ્યાતપ્રદેશી, ૨૧ ધમ જ આકાશસ્તિકાયના નેણ
બેદ—આકાશસ્તિકાયનો રકન્ધ ૧, આકાશસ્તિકાય દેશ ૨ આકાશસ્તિ
કાય પ્રદેશ ૩ જીવને અને પુદ્ગલને અવકાશ આપે હૃદયને સાકરની પર
તેદને આકાશસ્તિકાય કહીયે તે આકાશસ્તિકાય દ્રવ્યથી એક દ્રવ્ય છે
દ્વિતીયથી લોક અયોકપ્રમાણ, કાવચકી અનાદિ અનન્ત છે, લોકાવચકી વર્ણ
નથી ગંધ નથી રસ નથી રૂગ્ધ નથી ૩૫ નથી અનન્તપ્રદેશી છે, એ નવ
બેદ થયા અને નશો કાવ. તે કાવ જે પ્રકારે એકતો વર્તનાકાય તે
નવાને જૂનો કરે જૂનાને નવો કરે બીજો સખ્યાકાલ તથા વ્યવહાર
કાવ તે કાવ દ્રવ્યથી એક, દ્વિતીયથી વર્તનાકાય ચક્રદરાજ લોક પ્રમાણે
અખ્યામણ અગ્રીપમાં છે, કાવથી અનાદિ અનન્ત, લોકાવચકી વર્ણ નથી
ગંધ નથી રસ નથી રૂગ્ધ નથી ૩૫ નથી અને અપ્રદેશી એ દસ બેદ
અજીવના અરૂપી કહ્યા હવે પુદ્ગલસ્તિકાયના ચાર બેદ રૂપી કહે છે
પુદ્ગલસ્તિકાય પ્રપ્તક તે રકન્ધ ૧, તથા પુદ્ગલને એક ૧૧ કટો નજરે
આવે તિહા લગી દેશ કહીયે ૨ તે પુદ્ગલનો અતિસૂક્ષ્મ ખડ તે કટો
નજરે આવે નહી કેવનીની દૃષ્ટિએ પણ એકના બે ન થાય, તે ન્યા સુધી
રકન્ધમાં વળગેલો દોષ ત્યા સુધી પ્રદેશ ૩, તેજ પ્રદેશ રકન્ધથી મિત્રી પડે
ત્યારે પરમાણુ કહીયે ૪, એ પુદ્ગલસ્તિકાયના ચાર બેદ તે પુદ્ગલનો
પૂરણ ગણન સ્વભાવ છે, એવ અર્થ ૧૧ ચક્રદે બેદ થયા તે પુદ્ગલસ્તિકા
કાય દ્રવ્યથી તે અનન્ત દ્રવ્ય છે, દ્વિતીયથી ચક્રદ રાજ્યલોકમાં છે, કાવ
થી સંદિગ્ધિ અનન્ત છે, લોકાવચકી વર્ણ છે ગંધ છે રસ છે રૂગ્ધ છે અને તે
પ્રદેશી છે, એ અર્થવર્ણ મેલ બેદ થાય, અને છઠો જીવદ્રવ્ય તે જીવ
આવે છે—દ્રવ્યથી જીવદ્રવ્ય અનન્ત છે, દ્વિતીયથી ચક્રદ રાજ્યલોકમાં છે,
કાવથી અનાદિ અનન્ત છે લોકાવચકી વર્ણ નથી ગંધ નથી રસ નથી
રૂગ્ધ નથી ૩૫ નથી એક છો અસખ્યાતા પ્રદેશ, એ ૭ દ્રવ્ય, ઉપરના
સાતમે દ્રવ્ય તે વસ્તુ મિત્રી નથી

હવે બે કાવ કહ્યા, તે મધ્યે સખ્યાક ૧ વિશેષે જણાવે છે—અતિ
સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ મય તે સમય કહીરે તે બીજા મીચીને ઉપાદીએ એટલામાં
તથા અપગી વગીડીએ એટલામાં તથા કમળની પાંખડી સોયથી વીધતા એક
પાંખડીથી બીજી પાંખડીએ સોય નર્મ એટલામાં તથા લુની સાંડી ધ્રુવાન
પુરપ ફાડે તે ફાડના એક તાનજીથી બીજો તીતજી નર્મ એટલામાં અમ
ખ્યાતા મમય થાય તે અમખ્યાતા મમરે એક આવડી થાય તે એક

होइ सप्तसप्त साधु सीधोतेर हजर जसोने सोध १ इउ उउ २१६ अ-
 टली आवधुयि' ओक सुहृत्ति ओटले जे धडी याच त्रीस सुहृत्ते' ओक
 दिवस थाय, पनर दिवसे ओक पक्ष थाय, जे पक्षे ओक भास थाय और
 भासे ओक वरस थाय, ते असज्यात वरसे ओक पक्षोपम थाय, इवान
 दधान्ते, ते अदापक्षोपमे दस होइहोइ ओक सागरोपम थाय, ते दस
 होइहोइ सागरोपमे 'ओक यत्ता 'छ' आसने उत्सर्पिणीकाल थाय, प
 हेतो आशे ओकवीस हजर वरसने दुपभादुपम जेवे नामे, जीले पक्ष
 ओकवीस हजर वरसने दुपम नामे, नीले जेतालीस हजर वरसे छेओ
 ओक होइहोइ सागरोपमने दुपभासुपभा नमि ३; जोधो जे होइहोइ
 सागरोपमने सुपभा दुपभा नामे ४; पांयमो त्रक्ष होइहोइ सागरोपमने
 सुपभा ५; छो आर होइहोइ सागरोपमने सुपभासुपभा ६; वली दस
 होइहोइ सागरोपमे ओक 'अवसर्पिणी' काय थाय 'पडती' छ आसने ५
 होइहोइ आर होइहोइ सागरोपमने सुपभासुपभा ६; जीले त्रक्षोपम
 होइ सागरोपमने सुपभा २, नीले जे होइ होइ सागरोपमने सुपभा
 दुपभा ३, जोधो जेतालीस हजर वरसे छेओ ओक होइहोइ सागरोपमने
 दुपभा सुपभा ४, पांयमो ओकवीस हजर वरसने दुपभा ५, छो ओक
 वीस हजर वरसने दुपभा दुपभा ६, जे उत्सर्पिणी अवसर्पिणी जे म
 जने वीस होइ होइ सागरोपमने ओक कालयक थाय, ओहवा अनन्ता
 कालयक थाय, तेवारे ओक पुद्गल परावर्त थाय ओहवा अनन्ता पुद्
 गल परावर्त धर्म विना धला छव लभा अने लभये, अने समकित
 पाभा पछी हतुछे अध पुद्गल परावर्त मसार जमे, नान्यथी
 ते न लवे सिद्धि वरे ॥ इति सज्याकल विचार ॥

हुवे ध' द्रवनी वात विशेष कहे छे छ द्रव्य महिती लवने १
 पुद्गल' जे जे परिणामी छे नाडी आर अपरिणामी १, छव अने अछव
 विचारता ओक द्रव्य छव १ नाडी पांय द्रव्य अछव २, मूर्तिपल्लु विचार
 ते ओक पुद्गल' मूर्ति नाडी पांय अमूर्त २, सप्रदेशपल्लु विचारता पांय
 सप्रदेशी, ओक कालद्रव्य अप्रदेशी ४, ओकपल्लु विचारते धर्मस्ति १
 अधर्मस्ति २ आकाशस्ति काय ३ जे त्रक्ष ओक छे, नाडी त्रक्ष अनेक
 ५ क्षणपल्लु विचारते ओक आकाश क्षेत्र, नाडी पांय अक्षेत्र ६ द्विती
 विचारते छव १ पुद्गल २ जे सक्रिय, नाडी आर अक्रिय पक्षा द्विती ते
 परिरपेन्द्र यत्न इ' छे नित्यपल्लु विचारते धर्म १ अधर्म २ आकाश

ક જીવ ૪ એ ચાર આરચિત માટે નિત્ય કર્યા ૮, કારણપણું વિચારતે
ધર્મસ્તિમાયાદિ પાંચ કારણુ એક જીવ અમારણુ ૬, કરતાપણું વિચારતે એક
જીવ કર્તા છે, બાકી પાંચ અકર્તા ૧૦, સર્વગતપણું વિચારતે એક આકાશ
સર્વગત લોકાલોક બાપી માટે બાકી પાંચ અસર્વગત ૧૧ એ રીતે ૭ દ્રવ્ય
મહિમાથી અવગાદ છે, તે પણુ એક બીજામાં ભલતા નથી,

॥ ઇતિ અજીવતત્ત્વ વિચાર. ॥ ૨ ॥

॥ હવે પ્રુણવિચાર કહે છે. ॥

નવ પ્રકારે પ્રુણ ઘડાય, “અસપુણે ૧ પાણપુણે ૨ ઘર્ત્ય-
પુણે ૩ છેળપુણે ૪ સયણપુણે ૫ મનપુણે ૬ વયણપુણે ૭
કાયપુણે ૮ નમ્મકારપુણે ૯”

એ નવપ્રકારે બધાય, તે બેતાલીસ પ્રકારે ભોગવે જ્ઞાનાવેદનીય ૧
કુચ્ચગોત્ર ૨ મનુષ્યમતિ ૩ મનુષ્યનો આનુપૂર્વી ૪ દેવતાની મતિ ૫ દેવ
તાની આનુપૂર્વી ૬ યજ્ઞેન્દ્રિયની ભતિ ‘૭ પાંચ સરીર ઔદારિક ૮ વૈકુલ્ય
૬ આહારક ૧૦ તૈજસને ૧૧ કાર્મણુ ૧૨ ત્રણ ઉપાંગ ઔદારિક અંગો
પાંચ ૧૩ વૈકુલ્ય અંગોપાંચ ૧૪ આહારક અંગોપાંચ ૧૫ તૈજસ અને કાર્મ
ણુને ભાગ નથી માટે ઉપાંગ નહી, તે અંગ ઉપાંગ આગળખાવે છે—

બે દાઘ ૨ બે જઘા ૨ પુક ૧ પેટ ૧ હૃદય ૧ મસ્તક ૮ એ આઠ
અંગ, આશ્રીતી પ્રમુખને ઉપાંગ કહીયે, દાઘનો રેખા વિશ્વા પ્રમુખને અ
ંગોપાંગ કહીયે, છ સઘયણ—વજ્રસપ્તજનારાયસંઘયણ ૧ સપ્તજનારાયનમ
ધયણ ૨ નારાયસંઘયણ ૩ અર્ધ નારાય સંઘયણ ૪ ક્રોધિમસંઘયણ ૫
‘ઉવટસંઘયણ ૬ એ છ સઘયણમહિયી પ્રથમ વજ્ર સપ્તજનારાયસંઘયણ
૧: ૭ સરથાન—મમચતુરસ ૧, ન્યમોષપરિમહલ ૨, સાદિ ૩, વામન
૪ કુન્ન ૫ હુંક ૬, એ છ સરથાન માંડીથી સમચતુરસસરથાન હોય
૧૭ શુભવર્ણાદિક ૪ શુભરત્ન ૧ શુભમ ધ ૬ શુભરસ ૩ શુભરપશ ૪,
એવ એકવીસ ૨૧, અચુરલક્ષુનામ કર્મ ૨૨, પરામ તનામકર્મ ૨૩, ઉ
ચ્છવાસનામકર્મ ૨૪ આતપનામકર્મ ૨૫ ઉચોતનામકર્મ ૨૬ શુભવિહાપો

गतिनामकर्म २७ निर्मालुनामकर्म २८ त्रसदशको, त्रम नामकर्म १ पाद
रनामकर्म २ पर्याप्तनामकर्म ३ प्रत्येकनामकर्म ४ स्थिरनामकर्म ५ शुभ-
नामकर्म ६ सौभाग्यनामकर्म ७ सुस्वरनाम कर्म ८ आदित्यनामकर्म ९ य
शनामकर्म १० जेव ३८ देवतानु आदिषु ३९ मनुष्यनु आदिषु ४० ति
पयनु आदिषु ४१ तीर्थकर नामकर्म ४२

॥ धृति युज्यत त्व विचारः ॥ ३ ॥

—*—

॥ हवे पापतत्त्व विचार कहे छे ॥

—*—

तिहा अक्षर प्रकारे पाप जघाय, प्राणातिपात १ भृशंवाद २
अदत्तादान ३ मैयुन ४ परिग्रहे ५ क्रोध ६ भान ७ माया ८ लोभ ९
राम १० द्वेष ११ कथक १२ अंगराज्यान १३ पैशु-य १४ रतिअरति
१५ परपरिवाद १६ भाषाभोस १७ मिथ्यात्वयत्न १८ जे अक्षर मध्ये
जेक छामडे सत्तर अने जेक छामडे जेकसो मिथ्यात्व धरीये, तो पक्ष
मिथ्यात्वने छामडे तोषमा नमे क्षारे होय, ते मिथ्यात्व धर्मने अधर्म
जखे १ अधर्मने धर्म जखे २ मार्गने उन्मार्ग जखे ३ उन्मार्गने
मार्ग जखे ४ साधुने असાધુ जखे ५ असાધुने साधु जखे ६ ज्वने
अज्व जखे ७ अज्वने ज्व जखे ८ मुक्तिने अमुक्ति जखे ९ अमुक्तिने
मुक्ति जखे १० ॥

—*—

जे हस प्रकारना मिथ्यात्व यही पाप नीपजे, तेहना आसी जेह
पांच तो ज्ञानावरणीय-भतिज्ञानावरणीय १ सुतज्ञानावरणीय २ अवधि
ज्ञानावरणीय ३ मन पर्यवज्ञानावरणीय ४ केवळ ज्ञानावरणीय ५, पांच
अंतराय-दाना-तराय १ लाभा-तराय २ भोगान्तराय ३ उपभोगान्तराय
४ पीया-तराय ५ । जेव हस १० ॥ नव ज्ञीज दर्शनावरणीय कर्मना
भेद-अक्षुदर्शनावरणीय १ अयक्षुदर्शनावरणीय २ अवधि दर्शनावरणीय
३ केवलदर्शनावरणीय ४, पांच निद्रा-निद्रा १ निद्रानिद्रा २ प्रयसा ३
प्रयसाप्रयसा ४ थोखुही ५ जेव ज्ञानणीस १६ नीयैर्गोत्रि २० असाता
वेदनीय २१ मिथ्यात्वभोदनीय २२ धावर दशको । धावरनामकर्म २१ अक्षम

નામકર્મ ૨ અપચોક્તિનામકર્મ ૩ સાધારણનામકર્મ ૪ અમિરનામકર્મ ૫
અશુભનામકર્મ ૬ દુર્ભાનામકર્મ ૭ દુસ્વરનામકર્મ ૮ અનાદેવનામકર્મ ૯
અવશોનામકર્મ ૧૦ એવ ૧૨૨ ॥

મેરકં ત્રિક-નરકનીગતિ ૧ નરકની આનુપૂર્વ ૨ નરકનું આઉપુ ૩
એવ ૩૫ ॥ કપાય પચવીસ અનન્તાનુગધી કોષ ૫ અનન્તાનુગધીમાન
૨ અનન્તાનુગધી ગ્રામ ૩ અનન્તાનુગધી; લોભ ૪; ઇમ અપ્રત્યાખ્યાની
કોષ ૧ માન ૨ માયા ૩ લોભ ૪, પ્રત્યાખ્યાનીયો કોષ ૧ માન ૨ માયા
૩ લોભ ૪, સંવચન કોષ ૧ માન ૨ માયા ૩ લોભ ૪, એવ ૧૬
કપાય લોભ ૧૬ ॥ નવ ભૈરવધિ-દાસ્ય ૧ રીતિ ૨ અરિત ૩ શોક ૪ ભય
૫ દુઃખ ૬ પુરુષવેદ ૭ સ્ત્રીવેદ ૮ નપુસકવેદ ૯, એવ સાક, તિર્યચની
ગતિ ૧ તિર્યચની આનુપૂર્વ ૨, એવ, ભાસક ૬૨, ઓન્દ્રિય ગતિ ૧ બેઈ
ન્દ્રિય ગતિ ૨ સેષન્દ્રિયની ગતિ, ૩ ચૌરિન્દ્રિયની ગતિ ૪ એવ ભાસક
૬૬, અશુભનિદામેમુતિ ૧૭ ઉપપાતનામકર્મ ૧૮ અશુભ વર્ણાદિક ચાર
અશુભવર્ણ ૧ અશુભમધે ૨ અશુભરસ ૩, અશુભરસ, ૪ એવ મહુર
૭૨ ૧, પ્રથમ સમયલુ વિના, પાંચ-સમયલુ ૫ પાંચસમયન પ્રથમ પ્રસ્થાન
વિના ૫ એવ અસી ૬૨,

॥ પાપતત્ત્વવિચારઃ સંપૂર્ણઃ ॥ ૪ ॥

॥ હવે આશ્રવતત્ત્વ વિચાર કહે છે ॥

તિહા પ્રથમ હન્દ્રિય ૫ સ્પર્શેન્દ્રિય ૧ રસનેન્દ્રિય ૨ પ્રાણેન્દ્રિય ૩
એકુષ્ઠન્દ્રિય ૪ ઓત્તેન્દ્રિય ૫ હવે હન્દ્રિયનો અર્થ કહે છે ॥ હન્દ્રિયના
બે ભેદ દ્રવ્યેન્દ્રિય ૧ અને જાણેન્દ્રિય ૨ પ્રથમ દ્રવ્યેન્દ્રિયના બે ભેદ
એક નિર્ણયિત દ્રવ્યેન્દ્રિય તે આકાર, તેના બે ભેદ એક બાહ્ય આકાર
તે જાનની પાપકી પ્રયુષ્ઠ હિતે દેખાવે સર્વ જીવને ભુદા ભુદા પ્રકારની
૧, અને અર્થ્યન્તર નિર્ણયિત હન્દ્રિય તે આકાર પામે આકાર તે નર
દેખાવે નહીં શ્રોત્રેન્દ્રિય કર્ણદેહના પ્રવેશ આકાર ૧, ચક્ષુષ્ઠન્દ્રિય મહેરની
દોળને આકાર ૨, પ્રાણેન્દ્રિય અતિમુક્તક દેહના ફેરવે આકાર ૩, રસે
ન્દ્રિય તે ઉરપેશને આકાર ૪, સ્પર્શેન્દ્રિય બહુ પ્રકારે ૫, અને બીજો

उपकरणं द्रवन्द्रियं ते अभ्यन्तात् निर्वृत्तिं चन्द्रियते अभ्यन्तरी धाराने
 छेदनं शक्तिनी परं सीमनवां देवतानी शक्तिः आप आपणा विषय
 अद्वानी शक्ति २ स्वच्छ पुद्गले ३५, तथा साव धन्द्रियता ये वेद,
 सन्धिभावधन्द्रिय १, उपयोग भावधन्द्रिय २, तिष्ठं सन्धिं सावधन्द्रिय
 ते सीमावर्षादि उभयना क्षयोपयोगयोः अने संघट्टिकं अद्वानी शक्ति
 १, उपयोग भावधन्द्रिय ते अने सांधी (भेदनी) न धन्द्रिय तेदने अनु
 सारे अने संघट्टिक अद्वाने विषे व्यापार २, व्याप धन्द्रिय अंगुलना
 अभ्यन्तात्मा भाग मात्र होय, अने स्वधन्द्रिय ते सीर प्रभाषु, अत्र
 द्रिय व्याप येननयी भेदादिक शब्द अहे १, अस्तु द्रिय साधन योजने
 अत्रेयाधी ३५ हेमे २, व्याप त्रय धन्द्रिय नयोजनयी मन्ध १ २३ २
 ३२३ अहे ३, क्रियाता-अभ्यन्ता गद्य २३ अद्वानी अद्वान, अद्वानायु
 २५५ पक्ष अद्वानी अद्वान लघनयी साधन अभ्यन्तात्मा भाग
 गयी अहे, व्याप व्याप धन्द्रिय अभ्यन्ते अभ्यन्तात्मे अने अद्वाने अहे,
 अे पाये, धन्द्रियनु स्वधन्द्रिय, व्याप कपाय कोष मोन भाषा दो सोल
 अे न ६, पाय अमृत आद्यातिपात १ भूषाव २ अद्वान, ३
 भूषन ४ अने परिअ ५, अे १४, त्रय योग-भूषायोग १ पयन
 योग २ कामयोग ३ अे १७, पयनीस क्रिया-अपित्री क्रिया ३
 धिक्त्रित्री क्रिया २ आद्रित्री क्रिया ३, पारितापनित्री क्रिया ४, आद्यादि
 पातित्री क्रिया ५ आद्रित्री क्रिया ६ पारितापनित्री क्रिया ७ आद्याप्रत्यक्षित्री
 क्रिया ८ भिद्यात्वदर्शनप्रत्यक्षित्री क्रिया ९ अमत्याभ्यानित्री क्रिया १० छित्री
 क्रिया ११, स्फुटित्री क्रिया १२ पादुम्यत्री क्रिया १३ स्यामत्रापनिधनत्री
 क्रिया १४ नैस्यित्री क्रिया १५ स्वदस्तत्री क्रिया १६ आद्यवस्तुत्री क्रिया १७
 विदारित्री क्रिया १८ अनामोत्रित्री क्रिया १९ अनवकासप्रत्यक्षित्री क्रिया २०
 २० अनाप्रयोत्रित्री क्रिया २१ समुदानित्री क्रिया २२ अेमित्री क्रिया २३
 द्वित्री क्रिया २४ ध्वनीपत्रित्री क्रिया २५ ॥ अे अेतालीस अे आद्यव
 पत्त कष्ट

॥ आश्रयतत्त्व विचारः ॥ ५ ॥

(૪૦) ॥ નવતત્ત્વપરિચિદ્દેમ્. નં. ૬ (૧૬) ॥

॥ અથ શ્રીસવરતત્ત્વ વિચારઃ ॥

હવે સવરતત્ત્વના સ્વરૂપન બે. કહે છે—પ્રાચીન, સમિતિ, ધર્મસમિતિ ૧ ભાષાસમિતિ ૨ એષણસમિતિ ૩, આદ્યનમકમતનિષેષ સમિતિ ૪ ઉચ્ચાર, પાસવણ એલસિધાણજ્ઞમહાપારિવાવણીયાસમિતિ ૫ ત્રણ ગુણિ-મનગુણિ ૧ વચનગુણિ ૨ કાવગુણિ ૩ એવ, આક ૮,

પ્રાચીન પરીસદ—મુખાપરીસદ ૧ તૃપાપરીસદ ૨ શીતપરીસદ ૩ ઉષ્ણપરીસદ ૪ દસમશપરીસદ ૫ અએલપરીસદ ૬ અરતિરિસદ ૭ ક્રોધપરીસદ ૮ અર્થાપરીસદ ૯ નિષદાપરીસદ ૧૦ શ્યાપરીસદ ૧૧ આ ક્રોધપરીસદ ૧૨ વધપરીસદ ૧૩ ગાયનાપરીસદ ૧૪ અનામપરીસદ ૧૫ રાગપરીસદ ૧૬ તૃણપરીસદ ૧૭ મગપરીસદ ૧૮ સત્કારપરીસદ ૧૯ પ્રજાપરીસદ ૨૦ આદ્યનપરીસદ ૨૧ સમ્યક્ત્વપરીસદ ૨૨ એવ ૩૦ ॥

૨૧ પ્રકારે ચર્તિધર્મ—સામાય ૧ આર્દ્રધર્મ ૨ આર્દ્રધર્મ ૩ મહિધર્મ ૪ તપોધર્મ ૫ સંપદધર્મ ૬ સંત્વધર્મ ૭ શૌચધર્મ ૮ અધિ યનધર્મ ૯ અભયધર્મ ૧૦ એવ ૪૦ ॥

બીર ભાવના—અનિત્યભાવના ૧ અકરણ્યભાવના ૨ સંસારભાવના ૩ એકત્વભાવના ૪ અન્યત્વભાવના ૫ અશુચિભાવના ૬ આશ્રયભાવના ૭ સંવરભાવના ૮ નિર્જરાભાવના ૯ સોપાનસ્વરૂપભાવના ૧૦ ભોમિદુર્ભાવના ૧૧ ધર્મભાવના ૧૨ એવ બાવન પર ૧ ॥

પ્રાચીન ચારિત્ર—સામાયિકચારિત્ર ૧ હેતોપસ્થાપનીયચોરિત્ર ૨ પરિ હારિવશુદ્ધિચારિત્ર ૩ સુદમનપરાયચારિત્ર ૪ ચમાખ્યાતચારિત્ર ૫ એવ સ સાવન ૫૭ ॥

॥ ઇતિ સવરતત્ત્વવિચારઃ સમાપ્તઃ ॥ ૬ ॥

॥ અથ નિર્જરાતત્ત્વ વિચારઃ ॥

નિર્જરાતત્ત્વવિચાર કહે છે—નિમ સૂચના કિરણોએ કરીને તલા વનો પાણી શોષાય તિમ આર પ્રકારને તપે કરીને પૂર્વે કર્યા જે કમ તેહને ક્ષય થાય તેહને નિર્જરાતત્ત્વ કહીયે,

॥ श्री गू० भा० प्रा० नवतत्त्व विचारः ॥ (४१)

તિહાં છ બાહ્યત્વ પ્રથમ કહે છે—અ સજ્જત્વ તે આપુ નહીં નવકારથીથી માંડીને છપાસી લખાયું . બીજેછિત્રોદરી તપ તે કાષ્ઠ ઊણું રહેવું, ૨ ત્રીજે વૃત્તિસદૃશ તપ તે [તમ ધારવા ૩, ચોથો રસ ત્યાગ તપ તે વિગમત્યાગ ૪, પાંચમો કાયકલેશ તપ તે આતાપના ભેગી લેાય કરાવવો આસન ધરવા ઇત્યાદિક ૫ છઠા સહીણતા તપ તે અં જોપામ સંક્રાંતીને જેમવું ૬, એ છ બાહ્ય તપને અભ્યન્તર કાર્મણુ કરી- રને તપાઆની બાજના બાહ્ય ઔદારિક શરીરને તપાવેજ બાહ્ય ભોજને દીપમાં આવેજ તે માટે છ તપને બાહ્યતપ કહીયે હવે છ અભ્યન્તર તપ કહે છે પ્રથમ પ્રાયશ્ચિત્ત તપ તે આનોવણુ દસ પ્રકારે ૧, બીજે નિનય તપ તે સાત પ્રકારે ૨ ત્રીજે વેચાવચ્ચ તપ તે દસ પ્રકારે ૩, ચોથો સંક્રાય તપ તે પાંચ પ્રકારે વાચના તે લણુ મંભળવું ૧ બીજે પૂછના પૂછવું ૨ ત્રીજે પરિચક્ષ્ણ તે પાછલું ગણવું ૩ ચોથો અનુમેક્ષ તે ચિંતવવું ૪ પાંચમો ધર્મજ્ઞ્યા તે ધર્મકથા કહેલી ૫ ૪ પાંચમો ધ્યાન તપ તે એકાગ્રચિત્તે ધર્મજ્ઞ્યાન ૧ શુદ્ધજ્ઞ્યાન ૨ જ્ઞાપર્વા ૫ ૬ છઠા બ્રુ ત્સર્ગ તપ તે સરીર ઉપધિની મમતા મુદ્રીને કાઠિસમ પછે રહેવો. ૬ ૬ એ ૭ તપ—બાહ્ય ઔદારિકાદિક શરીરને તપાવે. અને ૮ પછુ લપાવે, અને અભ્યન્તર કાર્મણુ શરીરને તો તપાવેજ, તે માટે અભ્યન્તર તપ કહીયે,

॥ નિજ્જરાતત્ત્વ સમાપ્તમ્. ॥

—❧—

॥ હવે બન્ધતત્ત્વ વિચાર કહે છે. ॥

—❧—

જીવને અને કર્મને અન્યોન્યપણે એટલે મહિમાદે ખીર નીરની પરે બંધાવવું એકદુઃખાવું તે બધું કહીયે, તે બંધના મૂળ હેતુ આર અને ઉત્તર હેતુ સત્તાવન, તિહાં પ્રથમ ૪ મૂળ હેતુ કહે છે મિથ્યાત્વ ૧ અવિરતિ ૨ ક્રપાય ૩ યોગ ૪ નિદા ૫ પ્રથમ મિથ્યાત્વ પાંચ, પ્રથમ આભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ જોડું સચુ મણે નહીં અર્થ તે ગર્હપુચ્છની પરે મુકે નહીં ૧ બીજો અનભિગ્રહીન મિથ્યાત્વ તે માર્ગ ધર્મ નિષ્પયથી મહે નહીં, સર્વ દેવને સર્વ ગુરુ માને ૨ ત્રીજો અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ

તે ખોટા જાણે પણ મુઠે નહીં ૩, ચોથો સાશયિક મિથ્યાત્વ તે સંદેહ મોજ નહીં ૪, પાંચમો અનાભોન મિથ્યાત્વ તે અજ્ઞાપણો ૫, એ અજ્ઞાપણો પાંચમાં અધિક છે, જે માટે અજ્ઞાપણમાં સમકિત નથી, તે જાણ અજ્ઞાનના ભાગના આઠ કહે છે—

ન જાણે ન આદરે ન પાને ૧, ન જાણે ન આદરે પાને ૨, ન જાણે આદરે ન પાને ૩, ન જાણે આદરે પાને ૪, જાણે ન આદરે ન પાને ૫, જાણે ન આદરે પાને ૬, જાણે આદરે ન પાને ૭, જાણે આદરે પાને ૮ એણે પ્રકારે જાણુ અજ્ઞાનના આઠ ભાગા કલા, તે માહિ જે પ્રથમ પદિસા અજ્ઞાનના ચાર ભાગમાં ન જાણે આદરે ને પાને, એ ચોથો ભાગો સુરસ છે, પણ અજ્ઞાપણો માટે સમકિત નહીં. અને જાણના ચાર ભાગ મધ્યે પદિતો ભાગ જાણે, ન આદરે ને ન પાને, એ નીરસ છે પણ જાણપણો માટે સમકિતી થીયે, એ પાત્ર મિથ્યાત્વ અને બાર અમૃત પાત્ર છદ્ધિય છોડા મન અને ૭ કાય, એવ સત્તર ૧૭, પચવી સકપાય—સોનકપાય અને નવ નોકપાય એવ ૧૨, ચત્તર યોગ ચાર મનના મત્યમનો યોગ ૧ અસત્યમનોયોગ ૨ સત્ય મૃધામનોયોગ ૩ અસ ત્યામૃધામનોયોગ ૪ એવ ચાર વચનના સત્યવચનયોગ ૧ અસત્ય વચન યોગ ૨ સત્યમૃધા વચનયોગ ૩ અસત્યા મૃધાવચનયોગ ૪ અને સાતકા-યાના ઔદારિક ૧ ઔદારિકમિત્ર ૨ વૈક્રિય ૩ વૈક્રિયમિત્ર ૪ આદારક ૫ આદારકમિત્ર ૬ તેજસ કાર્મણ્યયોગ ૭ એવ પંદર યોગ સર્વ મળીને સત્તાવન હેતુ થાય, તેણે કરી છવ કર્મ જાય છે, તે જાધના ચાર મ કાર, પ્રકૃતિ ૫ ૧ રિધતિનન્ધ ૨ મનુષ્ય તે રમજ ૩ પ્રદેશ ૪, તિલા પ્રકૃતિના મનને આઠ, ને ઉત્તરને એમ્સો અઠાવન તિલા મૂલ્ય પ્રકૃતિના બેઠ આઠ કહે છે, જાનાવરણીય કર્મ ૧ દર્શનાવરણીય કર્મ ૨ વેદનીય કર્મ ૩ મોહનીયકર્મ ૪ આયુકર્મ ૫ નામકર્મ ૬ જોત્રકર્મ ૭ અતરાયકર્મ ૮, હવે ઉત્તર પ્રકૃતિ કહે છે

જાનાવરણીયની પ્રકૃતિ ૫ મતિ જાનાવરણીય આદિ દેહને ૫ દર્શનાવરણીયની નવ પ્રકૃતિ ચાર દર્શનાવરણીય ચત્તુ દર્શનાવરણીય આદિ દેહને, તથા પાંચ નિદ્રા, એવ ૧૪ વેદનીયકર્મની જે સાતાવેદનીય અને અસાતાવેદનીય ૨ એવ ૧૬ જે દુનીય-મની અહા-નીસ ૨૮, પચવીસ કપાય અને ત્રણ મોહનીય તન્મત્ત મોહની ૧ મિત્રમોહનીય ૨ મિથ્યાત્વમો નીય ૩ એવ સુમાગીય ૪૪. ચાર આયુકર્મની દેવાય

॥ श्री गू० भा० प्रा० नवतत्त्वविचारः ॥

(83)

[illegible]

પ્રલ્હી પ'ચકર્મની એવ છદ્ધતેર ૭૬ એક ગોત્રની નીચ ગોત્ર ૧, પાત્ર
અતરાયની એવ બ્યાસી એ પુણ્યપાપની બે બેની કરીયે, તેવારે સર
વાને એકસો ચોવીસ થાય તે મધ્યે વર્ણાદિક ચાર એક ઠેકાણે ગણીયે
તેવારે એકસો વીસ થાય અને ઉદય ઉદીચ્છા સત્તાએ જોટલી પ્રકૃતિ છે
તે પૂરે કહી છે

તિહા પ્રકૃતિ તે કર્મના સ્વભાવને ટીકીએ મોઢકને દષ્ટાન્તે જિમ
કોઠક મોઢકનો પિત્ત દર્પાનો સ્વભાવ છે, કોષક મોઢકનો કંડ દર્પાનો સ્વ
ભાવ છે, કોષક મોઢકનો વાયુ દર્પાનો સ્વભાવ છે, તેમ જીવના અનંત
ગુણ છે તે કોષ કર્મનો જીવના કોષ ગુણ રોક્યાનો સ્વભાવ છે, કોષ
કર્મનો જીવનો કોષ ગુણ રોક્યાનો સ્વભાવ છે, પણ જીવના આક ગુણ
મોટમ છે તે એકેક કર્મે એકેકો ગુણ રોક્યો છે તિહા પ્રથમ જીવનો
અનંત જ્ઞાનગુણ પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મે રોક્યો છે તે જ્ઞાનાવરણીય
કર્મ આખના પાટા સમાન છે જિમ આખનો દીપનો સ્વભાવ છે પણ
આખે પાટો આધે કાર્ષ ન દેખે. તેમ જીવને વિરોધ ઉપયોગે અનંત વસ્તુ
જળપાનો સ્વભાવ છે, પણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉત્પત્તી જાણે નહી ૧
છીએ જીવનો અનંત દર્શન ગુણ તે દર્શનાવરણીય કર્મે રોક્યો છે
તે દર્શનાવરણીય કર્મ રાજાના પોળીયા મમાન છે જિમ લોક રાજાના
દર્શન કરવા ઇચ્છે પણ પોળીયો દસન કળા ન દે, તેમ સામાન્ય ઉપ
યોગ દર્શને કરી જીવને અનંત વસ્તુ દીપનો સ્વભાવ છે, પણ દર્શનાવર
ણીય કર્મના ઉદયથી દેખે નહી ૨ ત્રીજો જીવનો અબ્યામાધ ગુણ
જીવ તો સુખ દુઃખ કષ્ટ વેદ નહી તે અબ્યામાધ તે અબ્યામાધ જીવનો
ગુણ વેદનીય કર્મે રોક્યો છે તે વેદનીય કર્મમણ્ડલિસે ખર્જીધારો મ
માન છે જેમ મધે સિંપાણી ખર્જીનીધારા ચાટતાં સ્વાદ આવે અને જીભ પણ ક
પાય, એમ જીવને સાતા અસાતા બે મલગ છે ૩ ચોથો જીવનો અનંત ચારિત્ર
તે મોહનીય કર્મે રોક્યો છે તે મોહનીય કર્મ મદિગના છાક મમાન છે
જીમ મદિરા પીધે જીવ નિશ્ચ થાય, હિત અહિત ન જાણે ૪, પાચમે
જીવનો અવિનાશી ગુણ જીવનો તો કોષ કાળે વિનાશ નથી, પણ આયુ
કર્મને યોગે વિજ્યમ્તો બચાય છે, માટે આયુએ અવિનાશી ગુણ રોક્યો
છે, આયુ કર્મ હેડ સમાન છે જેમ હેડમાં પડ્યો ગ્રાણી નીકળવા ઇચ્છે
"પણ રાજાના હુકમ વિના" નીકળી શકે નહી ૫, છઠો જીવનો અરૂપી

શુભ તે નામ કર્મે રોક્યો છે, તે નામ કર્મ ચિન્ત્રા સમાન છે, જેમ ચિત્રારો કાળા નીલા પીળા નાના મેટા અનેક પ્રકારના રૂપ કરે, તેમ નામ કર્મના ઉત્પત્તિ જીવ પણ અનેક પ્રકારના રૂપ કરે ૧, સાતમો જીવનો અગ્રસ્ત્ર લઘુ નામા શુભ “ અગ્રસ્ત્ર લઘુ દળતુ નદી ને બારે પણ નદી, ’ દળતુ તે આકાશના રાજાના કપામની જેરે, જારી તે લોકની જોળીની પરે તે જીવનો દળવો એ નથી અને બારે પણ નદી તે અગ્રસ્ત્ર લઘુ જીવનો શુભ જોગ કર્મે રોક્યો છે તે જોગ કર્મ કુલ્સાર સમાન છે, જેમ કુલ્સાર ધનનો ઘડો ઘડે મધનો પણ ઘડો ઘડે, તેમ જીવ ઉચ્ચ જોગકર્મના ઉત્પત્તિ બારે થાય ઉત્તમ કુલ્સાર ઉપજે તથા નીચ જોગના ઉત્પત્તિ દળવો થાય નીચ કુલ્સાર ઉપજે ૭, આઠમો જીવનો અનન્ત સ્થિતિ શુભ તે અનન્તરૂપ કર્મે રોક્યો છે તે અનન્તરૂપ કર્મ ગજાના ભડારી સમાન છે, જેમ ગજા માન દેવરાવે પણ ભડારી વ્યાધાત કરે તેમ જીવ અનન્તરૂપ કર્મના ઉત્પત્તિ અનન્ત સ્થિતિ દેવરાવે સકે નદી ૮, એ નકૃતિમન્થ ॥ ૧ ॥

હવે રસમ ૪ લખે છે—જીવ કર્મણુ વર્મણુ મહિથી મધ્યે સમયે કર્મણુ પ્રદે છે, તે કર્મણુ અનન્ત પરમાણુઓનો છે, તે પ્રદેશને પ્રથમ સમયે ‘ આઠ કર્મણુ પરિણામે છે ” વળી તેદીજ સમયે “ એકસો અઠાવન પ્રકૃતિ ’ નીપજાવે છે વળી તેદીજ સમયે “ પ્રકૃતિ પ્રકૃતિ એ જુદો જુદો રિયતિ ’ નીપજાવે, વળી તેદીજ સમયે “ પ્રકૃતિ પ્રકૃતિ પ્રત્યે જુદો જુદો રસ ” નીપજાવે, વળી તેદીજ સમયે “ એકસ કર્મની અસ જ્યાતા અસ જ્યાતા સમયની રિયતિ છે, તે મહિથી અનાધાજાળ જેટલા સમય મુકીને જાની સમય મહિ વિશેષ હીન વિશેષહીન દળીયાનો નિર્ણય કરે, ’ એ રીતે એક સમયમાં કર્મણુ લેખને જીવ પણ પ્રાપ્ત નીપજાવે છે, પણ પ્રદે રસમ મનો અધિકાર છે, માટે રસની વાત કહે છે—જીવે એક સમયમાં પ્રલો જે કર્મણુ તે મધ્યે અનન્ત પરમાણુઓ છે તે પરમાણુ પરમાણુ પ્રત્યે જન્મવ્યથી પણ સર્વ જીવ થકી પણ અનન્ત શુભ રસના અવિભાગ પવિત્ર છે, અવિભાગ પવિત્ર છે તે દેવધીની જુદીએ પણ એક જાગતા જે જાગ ન થાય એટલા રસના જાગને કહીયે તે પરમાણુઓ એક મધ્યે અનન્ત રસના અવિભાગ પવિત્ર છે, તેપણુ અસત્ કલ્પનાયે એકસો રસના અવિભાગ પવિત્ર કલ્પાયે, તે અધ મહિથી રો સો અવિભાગ પવિત્ર દેવધીના પરમાણુઓનો દળવો કરીયે, તે એક

॥ श्री गू० भा० प्रा० नवतत्त्व विचारः ॥ (४३)

वगणा कहीये, ते वाग पणी એકસો એક રસના અવિભાગ પલિઠેદવાળા
 સવ લખને ખીજો દગલો કરીયે તે ખીજી વર્ગણા ૨, તે વાર પછી વળી એ
 ખધ મધ્યેથી એકસો એ રમના અવિભાગ પલિઠેદવાળા સર્વે પરમાણુઓ
 લખને ત્રીજો દગલો કરીયે તે ત્રીજી વર્ગણા, ૧, તે વાર પછી એકસો
 ત્રણ રસના અવિભાગ પલિઠેદવાળા પરમાણુઓ એકઠા કરીયે તે ચોથો વ
 ર્ગણા ૪, તે વાર પછી એકસો ચાર રસના અવિભાગ પલિઠેદવાળા પરમાણુ
 ઓ ભેળા કરીને ગળ કરીયે તે પાચમી વર્ગણા, ૫ તે વાર પછી વળી એકજ
 ખધમધ્યેથી એકસો પાચ રસના અવિભાગ પલિઠેદ અધિક પરમાણુ સર્વે લખને
 એક દગલો કરીયે, તે છઠી વર્ગણા - એમ એક એક રસને અવિભાગ પલિઠે
 અધિક પરમાણુ લેઈ લેખને ત્યાં સુધી દગલા કરીયે કે જ્યાં સુધી એકેક રસે અ
 ધિક અધિક અવિભાગ પલિઠેદવાળા પરમાણુએ ન લાગે, તિહા લગણુ
 તે વર્ગણા અલગ્ય રહી અનંતગુણી અને સિદ્ધને અનંતમે લાગે થાય
 તેવારે એક ર્પદ્ધિ થાય ॥ ૧ ॥ હવે એ ખધમધ્યે એકેકો રસનો અ
 વિભાગ પલિઠેદ વધે, એદવા પરમાણુઓ નથી એ ર્પદ્ધિની છેલ્લી વ
 ર્ગણાના એક પરમાણુના રસના અવિભાગ પલિઠેદથી અનંતગુણી રસના
 અવિભાગ પલિઠેદ વધે એદવા પરમાણુઓ છે, પણ અસંખ્ય ॥ એ બસોને
 પાંચ ર્પદ્ધિએ, તે બસોને પાંચ રમના અવિભાગ પલિઠેદવાળા પરમાણુ
 ઓનો દગલો તે ખહેલી વર્ગણા, બસોને છ રસના અવિભાગ પલિઠેદ
 વાળા પરમાણુઓની ખીજી વર્ગણા બસોને સાત રસના અવિભાગ પલિ
 ઠેદવાળા પરમાણુઓની ત્રીજી વર્ગણા બસોને આઠ રસના અવિભાગ
 પલિઠેદવાળા પરમાણુઓની ચોથો વર્ગણા, બસો નવ રસના અવિભાગ
 પલિઠેદવાળા પરમાણુઓની પાચમી વર્ગણા બસોને દશ રસના અવિ
 ભાગ પલિઠેદવાળા પરમાણુઓનો દગલો કરીયે તે છઠી ધમ કરતાં એકેક
 રસનો અવિભાગ પલિઠેદ વધે તિહા લગણુ એણી રીતે વર્ગણા પણ અ
 લગ્યથી અનંતગુણી સિદ્ધને અનંતમે લાગે થાય, તેવારે ખીજો ર્પદ્ધિ
 થાય ॥ ૨ ॥ હવે એ ખધ મધ્યે, એકેકો રમનો અવિભાગ પલિઠેદ વધે,
 એદવા પરમાણુઓ નથી, એ ખીજા ર્પદ્ધિની છેલી વર્ગણાના એકેક પર
 માણુઓમાં જોટલા રસના અવિભાગ પલિઠેદ છે, તે થકી અનંતગુણી ર
 સના અવિભાગ પલિઠેદ વધે, એદવા પરમાણુઓ છે પણ અસંખ્ય ॥ એ
 ત્રણસો દશ ર્પદ્ધિયે, તે ત્રણસો દશ રસના અવિભાગ પલિઠેદવાળા પરમા
 ણુઓ એકઠા કરીયે તે પ્રથમ વર્ગણા ત્રણસો અર્ધચાર રસના અવિભાગ

પલિષ્ઠેદવાળા પરમાણુઓની થીજી વર્ગણા ત્રણસોને બાર રસના અવિભાગ પલિષ્ઠેદવાળા પરમાણુઓની ત્રીજી વર્ગણા ત્રણસોને તેર રસના અવિભાગ પલિષ્ઠેદવાળા પરમાણુઓની ચોથી વર્ગણા ત્રણસોને ચઠ્ઠે રસના અવિભાગ પલિષ્ઠેદવાળા પરમાણુઓની પાંચમી વર્ગણા ત્રણસોને પંદર રસના અવિભાગ પલિષ્ઠેદવાળા પરમાણુઓ સર્વ એકા કરીયે, એ છઠી વર્ગણા એમ અભવ્યથી અનતશુદ્ધિને સિદ્ધને અનતમે બાગે વર્ગણાઓ થાય, તેવારે ત્રીજો રપદ્ધંક ॥ ૩ ॥ એમ જુદે એક સમયે મળો ને કમદય તે મધ્યે અનતારમના રપદ્ધંક ૮૭ તે રસખન્ડ કહીયે તે રસ ચાર પ્રકારે છે, એક ઠાણીયો ૧ ગિઠાણીયો ૨ ત્રિઠાણીયો ૩ ચોઠાણીયો ૪, તેહની વિગત લીખડાનો તથા શેલડીનો રસ તેમાં સહજનો રમ તે એક ઠાણીયો ૧ બે ભાગનો કદી એક ભાગનો રાખે તે બેઠાણીયો, ૨ ત્રણ ભાગનો કદીને એક ભાગનો રહે તે ત્રિઠાણીયો ૩, ચાર ભાગનો કદીને એક ભાગનો રહે તે ચોઠાણીયો ૪, બપાસી અશુભ પ્રકૃતિનો અતિ તીવ્ર આકારે રસ તે મહસેરો બધાય સકયેશ તે “ કપાયના હિયને ” કહીયે, બેતાલીશ શુભ પ્રકૃતિનો તીવ્રરમ વિશુદ્ધિએ બધાય, વિશુદ્ધિ તે “ કપાયની મહતાને ” કહીયે બાસી પાપપ્રકૃતિનો નદરસ વિશુદ્ધિએ બધાય, બેતાલીશ શુભ પ્રકૃતિનો મદરસ સકનશે બધાય, અશુભ પ્રકૃતિનો રસ ચાર પ્રકારે હોય એક ઠાણીયો આદિ દેહને તેહની વિગત, અશુભ પ્રકૃતિનો ચોઠાણીયો રસ પવતની રેખા સમાન ચાગ અનતા નુન ધીપા કપાય છે, તેલે કરીને બધાય ॥ ૧ ॥ અશુભ પ્રકૃતિનો ત્રણ ઠાણીયો રસ પૂરવોની રેખા સમાન ચાર અપ્રત્યાખ્યાનીયા કપાય છે તેલે કરીને બધાય ॥ ૨ ॥ અશુભ પ્રકૃતિનો બેઠાણીયો રસ રળની રેખા સમાન ચાર અપ્રત્યાખ્યાનીયા કપાય છે ૮ લો ગીન બધાય ॥ ૩ ॥ અશુભ પ્રકૃતિનો એક ઠાણીયો રસ જળના રેખા સમાન સજવનના ચાર કપાય તેલે કરીને બધાય ॥ ૪ ॥

શુભ પ્રકૃતિનો રસ ત્રણ પ્રકારે હોય બેઠાણીયો આદિ દેહને શુભ પ્રકૃતિનો બેઠાણીયો રસ અનતાનુન ધીપા કપાયનો ચોઠીયે બધાય ॥ ૧ ॥ શુભ પ્રકૃતિનો ત્રણ ઠાણીયો રસ અપ્રત્યાખ્યાનીયા કપાયનો ચોઠીયે બધાય ॥ ૨ ॥ શુભ પ્રકૃતિનો ચોઠાણીયો રસ અપ્રત્યાખ્યાનીયાને ૧૧ જવનના એ બે કપાય ચોઠીયે બધાય ॥ ૩ ॥ છઠા સમાન પ્રકારે અશુભ પ્રકૃતિનો રસ ચાર ૧ ૨ ૩ ૪ કમો પછી સર્વ અશુભ પ્રકૃતિનો રસ ચાર પ્રકારે નથી,

શને જોર પોહમે એ રીતે જીવ મદન લેઈને, આઠે ભાગે વિતરે
દળાયાનો સર્વથી થોડો ભાગ આયુક્રમને આવ તેહથી અધિકો ભાગ
નામકર્મજોન -ર્મને આવે, માહામાદ સગ્ગે, તેથી અધિકો ભાગ અનર
૧ યાનાવરણીય ૨ વર્નાવરણીય - એ ત્રણને આવે, માટોમાદે ત્રણ
સરખો, તેહથી અધિકો ભાગ મેલનીયને આવ એ માત કર્મને તો સ્થિતિ
પરમાણે ભાગ છે થોડી સ્થિતિનાગાને થોડો ને ઘણી સ્થિતિનાગાને ઘણો
અને વેદનીયકર્મને તો સ્વભાવે સરંચા આગે ન આવ, સર્વથી અધિકો
આવે જે માટે વેદનીયને જોછા ભાગ આવતો હોય તો લોભમા સુખદુઃખ
પ્રગટ ખખર ન પડે અને લોભમાનો સુખ દુઃખ પ્રગટ જળાય કે, તે મ
વેદનીયને ભાગે કર્મદલ અવથી વણે આવ છે તે જો પંચ બધ મો
કને દુષ્ટાન્તે-નિમ્મ ૧૭ મો કર્મા દિવ્યા ત જ્ઞાય, જે લોટના પીપા
ધણા હોય અને રસ જીયે જે ખાધથી થોડા હોય મહંત મોક્ષમા ખાડ
ધણાને લોટના દિવ્યા થોડા તેમ કર્મદલમા પશુ પ્રાણ દલમા રમ થોડો
પ્રદેશ ધણા કોઈક જમા રસ ધણે ને પ્રદેશ થોડા, જીવ લેના નાણા
તેહના અધ્યવસાય પ્રમાણે હોય ॥ ધૃતિ મદેશખન્દ ॥

॥ બધતત્ત્વ વિચારઃ સંપૂર્ણઃ ॥

॥ હવે મોક્ષતત્ત્વનો વિચાર કહે છે ॥

તિહા પ્રથમ મોક્ષતત્ત્વના નવ ને -૮ છે મતપદ પ્રક્રપણા
દ્રવ્યપ્રમાણ ૩ હેનપ્રમાણ - રૂસના દ્વાર ૪ કામના ૫ અનરના ૬
વાર ૭ ભાગના ૮ અપમદત્ત્વના ૯ ॥ હવ નનદ્વારના અર્થ ક
છે--સતપથપ્રમાણા તે જતા પત્ની પ્રક્રપણા મોક્ષપદ સત ૬૭
જીવ છે સુદૃષ્ટમાટે એટલે એક પ હાય ને હાયજ જે પદ હોય તે
પદા હાય નિમ્મ આ શનુ દૂન જે બ ભગા જોલે છે માત નથી એ
આકાશ કીયે તો છે અને એ ના દૂન કીયે તે પશુ છે પશુ એ બે
જોનાવીયે તો નથી તેમ મોક્ષપ તો એક જોને માટે છે ને છે, પ
આકાશ-ફલની પદે અજીવ નથી જે માટે તીર્થધર ગણધર ભગવાને બા
મા ધિએ મોક્ષની પ્રક્રપણા કરી છે તે બાસક માર્ગજીનાની વિગત
નિમાર્ગજીના ચાર પ્રાગે દેવગતિ આદિ દેહને તે મધ્યેથી મનુચગતિ

ર્મણ્યે, મોક્ષે જય ૧ ઇન્દ્રિય માર્ગણા પાપ-એકેન્દ્રિય આદિ દેહને, તે માટેથી ૫ ચેન્દ્રિયની માર્ગણાએ મોક્ષે જય ૨ કાયમાર્ગણા છ-૪ નીકાય આદિ દેહને, તે માટેથી ત્રયસાયની માર્ગણાએ મોક્ષે જય ૩ યોગમાર્ગણા ત્રણ પ્રકાર-મનોયોગ આદિ દેહને તે સચેત્રી મોક્ષે ન જય, યોગ તેજમા ગુણુ'ણા લગણુ હોય ૪, વેદમાર્ગણા નળુ પ્રકાર-૫ પવલ આદિ દેહને, તે સચેત્રીમોક્ષે ન જય, વદ નવમા ગુણુ'ણા લગણ હોય ૫ । કપાયમાર્ગણા પાપ ચાર ક્રોધ આદિ દેહને, તે સક-પાય મોક્ષે ન જય, અપાયી નવમા ગુણુ'ણા લગણુ હોય ૬ । જ્ઞાનમાર્ગણા ૮ મતિનાન આદિ દેહને પાપ નાન ૫ મતિ અજ્ઞાન ૧ શ્રુત અજ્ઞાન ૨ વિભવનાન ૩ એવ આ ૪ ન માટેથી કેવલજ્ઞાનની માર્ગણાએ મોક્ષે જય ૭ ॥ નયમમાર્ગણા માન પ્રકારે-સામાયિક આદિ દેહને પાપ આન ૫, દેશનિરતિ ૬, મર્વવિગતિ ૭ એ માતમાટેથી ચલાખ્યાત નયમની માર્ગણાએ મોક્ષે જય ૮ ॥ દર્શનમાર્ગણા ચાર પ્રકારે-અનુદર્શન આદિ દેહને તે માટેથી કેવલ દર્શન માર્ગણાએ મોક્ષે જય ૯ ॥ લેશ્યામાર્ગણા ૭ પ્રકારે-તે મલેશ્ય મોક્ષ ન જય નસ્યા તે તેમાં ગુણુ'ણા નળુ "કૃષ્ણ ૧ નીલ ૨ લપોત ૩ તૈજસ ૪ પદ્મ ૫ શુક્ર લેશ્યા ૬" ૧ ૧૦ । ભવ્યમાર્ગણા બે પ્રકાર-ભવિ ૧ અને અભવિ ૨ તેમાટેથી ભવિ મોક્ષે જય ૧૧ । અગ્યકૃત્ય માર્ગણા ૭ મિથ્યાત્વ ૧ માત્રાદન ૨ મિશ્ર ૩ ઉપરામ ૪ ક્ષયોપગમ ૫ ક્ષાયિત્વ એ ૭ માટેથી ક્ષાયિ-સમિતિ ૬ જય ૧૨ ॥ સંક્ષિપ્તમાર્ગણા બે મતિ ૧ અને અમલી ૨ એ બે માટેથી મફ્ટીમાર્ગણાએ મોક્ષે જય ૧૩ ॥ આહારક માર્ગણા બે આહારી ૧ અણુહારી ૨ એ બે માટેથી અબાહારી માર્ગણાએ મોક્ષે જય ૧૪ ॥ એ બાગડ માર્ગણા માટેથી દત્ત માર્ગણાએ મોક્ષે જય બાદી બાવન માર્ગણાએ મોક્ષે ન જય । એ સત પદ પ્રપણા પ્રથમ દ્વાર ૧ ૧ ॥ બીજી દ્વાર પ્રમાણુદ્વાર મિદના જીવન અનતા છે, એ બીજી દ્વાર ૧ ૧ ॥ ત્રીજી દ્વાર પ્રમાણુદ્વાર કોટથી મિદના જીવ અઉદ રાત્નોકને અગચ્યાતમે લાગે છે જે માટે એ મિદને જીવન અવગ્રાહના એક હાથ અને આડ આગળ, અને ઉત્કૃષ્ટ અવગ્રાહના નળુમે તેનીમ ધનુષ્ એક હાથ અને આડ આગળ એ ત્રીમિદ કોટ પિતાવીશ લાખ જોગનની સિદ્ધિના પ્રમાણે અ ત્રણે દેશલ અઉદ ગત્તોડનો અગચ્યાતમે લાગે એક દેશલનાના અને

ખ્યાતા બે છે તે માટે એ રીતે દાર ॥ ૩ ॥ યાથા અપરિનિદ્ધાર
 મિદના શરને અવગાહના હોયથી રૂઝના કાંઈ અધિક છે, જેમ એક પર
 માણ્યને એક પ્રદેશ, અવગાહના યેન અને સાત પ્રદેશની ફરમના એ- તો
 ફરનો આમશ પ્રેશ પરમાણ્યો અવગાહી રહો છે તે ૧ । એક તેહને
 હેકને ૧ । એક ઉપરતો ૨ ચાર વિચના ચાર । એવ સાત । એ યાથા
 દ્વા ॥ ૪ ॥ પાચમે કાસદ્ધાર તેહના ચાર ભાગ-સાદિમાંત ૧ સાદિ અનન્ત
 ૨ અનાદિમાંત ૩ અનાદિ અનન્ત ૪ તે મધ્યેથી એક મિદ આચથી સાદિ
 અનન્ત એ બીજે ભાગે લાબે, જે રાજે સિદિરે તે વા- સાદિ થઈ
 ફરી તિદાથી અવવુ નથી મા- અનન્ત એ ધણા મિદ આથી નોખ્યે તો
 આદિ પશુ નથી અને અન્ત પશુ નથી, એ દાલના ચોથો ભાગો લાને
 અનાદિ અનન્ત એ પાચમે દ્વા ॥ ૫ ॥ છઠો અતરદ્ધાર, તે સિદના
 શરને અતર નથી, જે સિદપણથી ચવી સસારમાં આવીને ફરી સિદ
 થાતા હાય તો અતર થાય તે મિદના શરને અતર નથી છઠો દ્ધાર ॥ ૬ ॥
 સાતમે ભાગદ્ધાર તે સિદના શર સમારી શરને અનતમે ભાગે છે,
 જેમો જેમલે તીથકર ભગવાને ગણધર ભગવાન પુછશે જે હે રચમી
 પરનાયની ૫૦ નિગોદમાંથી શર નીકરે છે મિદિ વરે છે માટે નિગોદ
 ૬૮માં ખાની થઈ તેવા- તીર્થકર મદાગજ કહેશે, જે એક નિગોદનો
 અનતમે ભાગ મેલે ગર્થા તે નિગોદની વાત લેશેમાન કહે છે-
 લોકમાં અમખ્યાના ગોળા છે ગોળે ગોળે અસખ્યાતી નિગોદ છે નિગોદ
 નિગોદ અનતા શર છે તે નિગોદ એકનો અનતમે ભાગ મેલે ગયો જેવા
 પૂજ તેરાં એ જવાબ તે એ નિગોદનો અનતમે ભાગ સિદિ વર્ષો છે
 તે સર ગમાગી શરનો અનતમે ભાગ થયો ' મા- મિદના શર સર્વ
 સસારી શરને અનતમે ભાગે છે એ ભાગદ્ધાર ૭ ॥ હવે આઠમે ભાગ
 દ્વા કહે છે ॥ સિદના શરને ક્ષામિને ૧ પારિણમિક ૨ એ બે ભાગ છે
 તે ભાગની ઝોડખા- ખતાવે છે મૂલકેદ ભાગના પાચ પ
 ઉત્ત- બેદ ભાગના નંપા તિહા પ્રથમ નનકેદ પાચ કહે છે-ઉપરામ '૧
 ક્ષમિક ૨ મિથ ૩ ઔદિ- ૪ અને પારિણમિક ૫ મિથને ક્ષયોપરામ
 પશુ કહીમે હવે ઉત્ત બે- ૬ છે-પ્રથમ ઉપરામના બે કોદ-ઉપરા
 ૭ તે ચાર અનનાનુમધિગ ક્ષામની ઝોડગી તથા મિથ્યાત્વ મોહનીય ૧ મિ
 અમોહનીય ૨ મમ ત્વ મોહનીય ૩ એ સાત પ્રકૃતિ ઉપરામાવ્યાથી હોય તે
 ઉપરામ મમતિ બે ૪ દિ એ- શરને પ્રથમ સમક્ષિત પાન્યાને અવસરે તે

अतः प्रश्नो, १ भीष्मे उपशमं समहितं उपशमं श्रेष्ठो, २ ते उपशमं
भावने पश्येते वेद १ भीष्मे उपशमं यागि ते मोहनीयं कर्मनी अन्वीस
प्रति उपशमायायी होय २ ॥ हुवे क्षायिकं साधना नव वेद ॥ पाय
गन ५, यक्ष अगान ३, याग दर्शन ४, अे आर उपयोगमाद्विधी केव
गाने १ केवदर्शन २, तथा दान १ दाल २ भोग ३ उपभोग ४ वीर्य
५ अे पाय सन्धि अेव मात, क्षायिकं समहित ते आर अनतानुमधियाने
ननु मोहनीय अे मात प्रानि अपायायी होय, अेव आर, अने क्षायिक
यागि मोहनीय कर्मनी अेकरीम प्रानि अपायायी होय ६ ॥ हुवे मि
श्राव ते लघोपशमं तेहना अग्र वेद ॥ कनगान १ केवदर्शन
२ अे अे रिता पाडी दश उपयोग १० दानादि ८ अे पाय ५, अे
पतर, क्षयोपशमं समहित, अे सौव देशविरति १७ मर्वविरति १८
अेव अग्र ॥ हुवे औदयिकं साधना अेकरीस वेद ६ ॥

अग्रानपलो १ अभिद्वयपद्य १ अभयमपद्य १, नेरा ६, नपाय
४ अति याग ४ ५ ३ मिथ्यात्वमोहनीय १ अेव अेकरीस, हुवे पा-
रिष्ठाभिकसाधना त्रा वेद ॥ नयत्वपद्य १ अभयत्वपद्य २ अयत्व
पद्य ३ ॥ अे पाय भय साधना ॥ उत्तर आव त्रेपन यथा हुवे भूत
साधना पायना मन्निपातीया भागा छनीय याय, द्विक्रमयोगी १०, त्रिक्रमयोगी
१० अनुक्रमयोगी पाय ५, पञ्चमयोगी १, तिहा द्विक्रमयोगी दल ५
ताव अे, उपशम अने क्षायिक १ उपशम अने मिश्र २, उपशम अने
औदयिक ३, उपशमने पारिष्ठाभिक ४ क्षायिकने मिश्र ५, क्षायिकने औद-
यिक ६ क्षायिकने पारिष्ठाभिक ७ मिश्रने औदयिक ८ मिश्रने पारिष्ठाभिक
९ औदयिकने पारिष्ठाभिक १० हुवे त्रिक्रमयोगी दश ते ज्ञाते अे, उप-
शमक्षायिकने मिश्र १ उपशमक्षायिकने औदयिक २, उपशमक्षायिकने, पा-
रिष्ठाभिक ३, उपशममिश्रने औदयिक ४ उपशममिश्रने पारिष्ठाभिक ५, उप-
शम औदयिकने पारिष्ठाभिक ६ क्षायिकमिश्रने औदयिक ७ क्षायिकमिश्रने पा-
रिष्ठाभिक ८ क्षायिक औदयिकने पारिष्ठाभिक ९ मिश्र औदयिकने पारिष्ठा-
भिक १० ॥ हुवे अनुक्रमयोगी पाय, उपशमक्षायिक मिश्रने औदयिक १
उपशमक्षायिक मिश्रने पारिष्ठाभिक २ उपशमक्षायिक औदयिकने पारिष्ठाभिक
३ उपशममिश्र औदयिकने पारिष्ठाभिक ४ क्षायिकमिश्र औदयिकने पारिष्ठा-
भिक ५, हुवे पञ्चमयोगी अे, उपशमक्षायिक मिश्र औदयिकने पारि-
ष्ठाभिक १ ॥ अे अे अन्वीस सन्निपातीया भागा यथा ॥ ते मध्येही वीस

ભાગા અમલવી છે અને છ ભાગા સલવી છે, તેના પત્રર ભાગા થાય તે કહે છે—મિથ્ર ઔદ્યયિકને પાગિણામિક એ વીમમો ભાગો ચાર ગતિના જીવને દોય, મિથ્રતે ક્ષયોપશમ ને કઢીયે તે ક્ષયોપશમભાવે ઈદ્રિયાદિક, ઔદ્યયિક ભાવે ગત્યાદિક, પાગિણામિક ભાવ જીવપણે પગિણમી ગ્લા છે, એન ચ્યાર—ક્ષાયિક મિથ્ર ઔદ્યયિક અને પારિણામિક એ ચતુ સયોગી પચવીસમો ભાગો ચારે ગતિના ક્ષાયિક સમન્વિતી જીવાને દોય ક્ષાયિક ભાવે ક્ષાયિક સમ ક્ષિત મિથ્ર તે ક્ષયોપશમ ભાવે ઈદ્રિયાદિક ઔદ્યયિક ભાવે ગત્યાદિક પારિણામિક ભાવ જીવપણે એન આઠ ઉપશમમિથ્ર ઔદ્યયિક પાગિણામિક એ ચારીસમો ચતુ મયોગી ભાગો ચાર ગતિના ઉપશમ સમન્વિતરાગા જીવો દોય, ઉપશમભાવે ઉપશમમમન્વિત, મિથ્ર તે ક્ષયોપશમભાવે ઈદ્રિયાદિક ઔદ્યયિક ભાવ ગત્યાદિક પારિણામિક ભાવ જીવપણે એન આઠ ક્ષાયિક ઔદ્યયિકને પારિણામિક એ ત્રિ મયોગીયો ઠીક લેમે ઝોગણીસમો ભાગો કેવની ભગવાનો દાન, ક્ષાનિક ભાવ જીવજાનને દેવ નિ ઔદ્યયિક ભાવે મનુષ્યની ગા પાગિણામિક ભાવ જીવપણે એન તેન ઉપશમ દાન મિથ્ર ઔદ્યયિકને પારિણામિક એ પચ મયોગીયો જીવીસમો ભાગો ત્રી ઉપશમ એ ઠીકે ચતુ ક્ષાયિક સમન્વિતિને દોય એન નવ ૧૪ ॥ ક્ષાયિકને પારિણામિક એ દિવ મયો ઠીકે સાતમો ભાગો મિથ્ર ભગવાનને દોય એન પત્રર ૧૫ ॥ એ ભાગદ્વાર આઠમો ॥ ૮ ॥ હવે નવમો અપામકુલ્લદ્વાર કહે છે—સર્વથી ઘોઝ નપુમ નિગ સિદ્ધ, ધણામા ધણા મોક્ષ જાય તે એ મમયમા દગ સીકે ૧ તે ધમી જી નિગ સિદ્ધ મમ્બાત શુણા અધિક, એ મમયમા વીશ સીકે તે ધકી પુત્રનિગસિદ્ધ મમ્બાતશુણા અધિક એ મમયમા એકમો નજીથી માડીને એકમો આઠ લગણુમીકે ૧ ॥ એ સમય લગણુ મતાણથી માડીને એકમો એ સીકે પછી આતર પડે ૨ નવ સમય લગણુ નિરતર પચાસીથી માડીને છત્તુ લગણુ સીકે, ૩, ચાર સમય લગણુ નિરતર ત્રિકુતેથી માડીને ઝોગણી લગણુ સીકે ૪, પાચ સમય લગણુ નિરતર એ મઠથી માડીને મિતુતર લગણુ સીકે ૫ છ સમય લગણુ નિરતર ઝોગણપચાસથી માડીને આ લગણુ સીકે ૬, સાત સમય લગણુ નિરતર તેરીમથી માડીને અઢતાગીસ લગણુ સીકે ૭ આઠ સમય લગણુ નિરતર એકથી માડીને બીસીસ લગણુ સીકે ૮, એ નવ દ્વાનગીને મોક્ષતત્ત્વ કહ્યો એવે—નનતરન સંપૂર્ણ થયા.

॥ મોક્ષતત્ત્વવિચાર સંપૂર્ણ ॥

॥ नवतत्त्वभेदिकलविवार ॥

એ નવતત્ત્વ મહાદે તેવને સમ્યક્ત્વી કહીયે, ન જાતો અને લાવે કરને ન તે, તોપણ સમ્યક્ત્વી કહીયે અથવા મર્વ તીર્થગ્ના લાખ્યા'ને વચન તે વચન અન્યા પ્રમર્ગ હોયજ નહી, એટલે ખોટા હોયજ નહી, એવી શુદ્ધિ જેના મનને વિષે રોય તેહનું સુમહિત નિશ્ચય કહીયે, તે સમક્ષિ નના ખે પ્રમાણ એક તો અપ્રતિપાતિ તે આવ્યો જાયજ નહી તે ક્ષાયકને કહીયે, તે ક્ષાયિ મમ્યક્ત્વવાવા જનતો જણુ તથા આજ લવમા મોક્ષે જાય, તથા ખીજે પ્રતિપાતિ મમ્મિત તે આવ્યો જાય, તે ઉપશમ તથા ક્ષયોપશમ એક જાતે તે ઉપશમ તથા ક્ષયોપશમ એક અતર્મુદ્ધર્ત માત્ર જેવો જગ્યુ રોય તે જીવ ધણા ધણા મમાર લને તો અર્ધ પુગલપગવર્તિ નમા જમે મમ્યક્ત્વી તેજ ભવે સીએ, હવે પુગલપગવર્તિ આજખાવવા માટે પ્રથમ

॥ પૃથ્વીપમની વિગત કહે છે ॥

અનતે પગમાણે એક ત્રમ જેવુ થાય ૧ ॥ આઠ રસગંધ એક ગંધરોષ થાય ॥ મા ગંધેણુએ એક નાલામ થાય ૩ ॥ આઠ વાક્ષામે ને કીમ થાય ૪ ॥ આઠ હીમે એક ચૂકા થાય ૫, ॥ આઠ જૂએ એક જવ થાય ૬ ॥ આઠ યવે એક ઉત્તેનાશુલ થાય ૭, ॥ બે ઉત્તેનાશુલે વીર લગનનાનો એક આતમાશુલ થાય, આત્મા ઉત્તેનાશુલે એક પ્રમાણાશુલ થાય, તે પ્રમાણાશુલે દરી પૃથ્વી ૧ પર્વત ૨ દેવતાના વિમાન પ્રમુખ મા પીયે, અથવા ૭ ઉત્તેનાશુલે એક પા હાથ થાય, બે પા હાથે અર્ધ હાથ થાય બે અર્ધ હાથે એક હાથ, આઠ હાથે એક ધનુષ્ય, બે હજાર ધનુષ્યે એક ગાદિ, આઠ ગાદિએ એક ચોજન થાય, એકવા એક ચોજન ઉડા લાભે પરાજા એક પાલો દેખીયે, તે પાવા મધ્યે દેવકુર ઉત્તરકુર ક્ષેત્રના સાત દીનના ઉપજેલા યુગલીયાના માથાનો એક એક કૈશ તેહના સાતવાર આઠ સાત દીનના એકવાર આઠ બીજવારના ચોસઠ ફઠ, ત્રીજવાર પાવ્યસે આઠ ખડ દરીયે, એકવાર આઠ બીજવારના ચોસઠ ફઠ, ત્રીજવાર પાવ્યસે ને બાર ૫૧૨, ચોથીવાર ચોસઠ ફઠને છનુ ૪૦૬૮ પાગમી વાર બત્રીસ હજાર સાતમેને અડસઠ ૩૩૭૮ ૪૪ી વાર બે લાખ બાસહાડન એકમેને સુમાહીસ ૨૬૦૧૨૪ સાતમી વાર વીસલાખ સત્તાહાડન એકમેને બાવન ૩૦૬૫૩૫૦ એકક કૈશના એટલા એટલા ખડ દરીયે, પછી પાલો દેસી ભરીયે ઉપર ચક્રવર્તી જાદિ નાને તોપણ એ નહી પાળીયે તજામ નહી, આમઆ બજે નહી એકવા દેસી ભરીયે, પછી તે મધ્યેથી

ભાગા અમલવા છે અને ભાગા મળવી છે, તે કહે છે—મિત્ર ઔદાયિકને પાગિણામિત્ર એ વેદને દેવ, મિત્ર તે ક્ષયોપશમ ને કહીયે, તે ક્ષયોપશમ ભાવે ગત્યાદિક પાગિણામિત્ર ભાવે શ્રવણે પાગિણામિત્ર મિત્ર ઔદાયિક અને પારિણામિક એ ભાગો ચારે ગતિના ક્ષાયિક સમક્રિતી જીવેને દેવ નિમિત્ત મિત્ર તે ક્ષયોપશમ ભાવે ઇદ્રિયાદિક, ઔદાયિક મિત્ર ભાવ શ્રવણ એ ન આઠ, ઉપશમમિત્ર ઔદાયિક મિત્ર મોગીયો ભાગો ચાર ગતિના ઉપશમ ભાવ, ઉપશમભાવ ઉપશમમમિત્ર, મિત્ર તે ક્ષયોપશમ ભાવ ગત્યાદિક પાગિણામિત્ર ભાવે શ્રવણ, ઔદાયિક ને પાગિણામિત્ર એ ત્રિદ મોગીયો જીવે લેવની ભગવાનો ભાગ ક્ષાયિક ભાવે સ્વચ્છાનને વેદ મનુષ્યની ગતિ પાગિણામિત્ર ભાવ શ્રવણ એ ન તેર ઔદાયિકને પાગિણામિત્ર એ પાંચ મોગીયો જીવે મોગીયો અથવા ક્ષાયિક મમતિને દેવ એ ન વેદિક જામિક પ્રેરિ મોગીયો માનમે ભાગો મિત્ર ભગવાન ૧૫ । એ ભાગદ્વાર આઠમે ॥ ૮ ॥ હવે નવમા કહે છે—સત્ત્વથી ઘોષ નિમિત્ત નિગ સિદ્ધ, ઘણામા ઘણા મમયમા દન મીઠે । તે ઘડી જી નિગ સિદ્ધ મમ્યાત મમયમા વીર સીઝે ને ઘડી પુ પવિત્રસિદ્ધ સમ્યાતયુ મમયમા એકમે જણથી માડીને પ્રેરે આઠ લગણસીઝે ૧ લગણ સત્તાલથી માડીને એકમે એ સીઝે પછી આત્મ સમય લગણ નિરતર પચ્ચાગીથી માડીને જીવે લગણ ચાર સમય લગણ નિરતર ત્રિદ તેરથી માડીને ચોગણી લ પાંચ સમય લગણ નિરતર પ્રેમકથી માડીને ગિદુન લ છ મમય લગણ નિરતર એકલપચ્ચાસથી માડીને સાત લગણ સાત મમય લગણ નિરતર તેરીમથી માડીને અત્તાગીશ લગણ આઠ સમય લગણ નિરતર એકથી માડીને ભત્રીશ લગણ એ નવ દ્વેકરીને મોક્ષતત્ત્વ કહ્યો એવે નવતત્ત્વ મપ્રે

॥ મોક્ષતત્ત્વવિચાર સ પૂર્ણ ॥

॥ श्री गू० मा० मा० नवतत्त्व विचारः ॥ (५९)

આમશ પ્રદેશ અતિસૂક્ષ્મ છે, માટે અણુકરરૂપ રહ્યા છે,

હવે પુદ્ગલપરા વર્ત્તિ બતાવે છે ઔદારિક ૧ વૈક્રિય ૨ આદારક ૩ તૈન્મ ૪ ભાષા ૫ શ્વામોચાસ ૬ મન ૭ કાર્મણુ ૮ એ આઠ વર્ગણુ માદિથી આદારક-વર્ગણા વર્જીને બાકી સાત વર્ગણુપણે અહિંદરાજલોકના સર્વ પુદ્ગલ પરમાણુના જેટલે કાળે એક જીવ પગિણમાવી મુકે તેટલે કાળે એક બાહરે દ્રવ્ય પુદ્ગલપરાવર્ત્તિ થાય. તેહિજ અહિંદ રાજલોકના પુદ્ગલ પરમાણુના એક જીવ ઔદારિકમિદિક માનવર્ગણુમાદિથી દગ્ધાઈ એક વર્ગણુ પાંચ પગિણમાવી જેટલે નજ મુક, તેટલે કાળે એક સૂક્ષ્મ દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત્તિ થાય ૧ ॥

તથા અહિંદ ગજલોકના અગ્રખ્યાતા પ્રદેશ છે તે મન પ્રદેશ મગ્ધો દગ્ધીને એક જીવ જેટલે જો આના પાછા જન્મ તમ ક્રમ, તદને દાન એ બાહરક્ષેત્ર પુદ્ગલ પરાવર્ત્તિ થાય, તથા તેહિજ લોકના અગ્રખ્યાતા પ્રદેશ છે તે મેરૂ પર્વતને મધ્યે આઠ સૂક્ષ્મ પ્રદેશ ગોસ્તનાજારે છે, તિદાથી માનીતે પ્રથમ પ્રદેશ મગ્ધુ કરે, તે વાગ પછી વળી જેટલેક કાળે તેહને લગતે બીજો પ્રદેશ મરે, વળી જેટલેક કાળે તેહને લગતે ત્રીજો પ્રદેશ મરે, ઇમ ક્રેડા વેડે અહિંદ રાજલોકના મર્વ પ્રદેશ એક જીવ જેટલે કાળે મરણો કરીને ફરસી મરે, તેટલે દાને એક સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પુદ્ગલ પરાવર્ત્તિ થાય ॥ ૨ ॥

તથા ઉત્સર્પિણી અસર્પિણી બે મળીને વીગ કાઝકાડી સામરોપમનો એક કાલચક્ર થાય, તે વીસ કાઝકાડી માગરોપમના જેટલા મમય છે, તેટલા મર્વ આવાપાજા જિમતિમ મગ્ધો દગ્ધીને એક જીવ જેટલે કાળે મરે, તેટલે કાળે એક બાહરકાલ પુદ્ગલ પરાવર્ત્તિ થાય આ નારક જીવ ઉત્સર્પિણીને પ્રથમ મમયે મન, ત્યાગ પછી વળી જેટલેક કાળે તેને લગતે બીજો મમયે મ જેટલેક કાળે વળી તેહને લગતે ત્રીજો મમયે મર એમ ક્રેડાવેડે કાલચક્રના મર્વ મમય મરણો કરીને એક જીવ જેટલે કાળે ફરી ફરસી રહ તેટલે કાળે એક સૂક્ષ્મકાલ પુદ્ગલ પરાવર્ત્તિ થાય ॥ ૩ ॥

તથા એક લોકના અગ્રખ્યાતા પ્રદેશ છે, તેવા અગ્રખ્યાતા લોક કલ્પીયે, તેહના જેટલા આકાશ પ્રદેશ છે તેટલા એક મમયના ઉપના સૂક્ષ્મ તેહિકાઈયા જીવ છે તેહથી અગ્રખ્યાત ગુણા સર્વ તેહિકાઈયા જીવ છે, તેહથી અગ્રખ્યાત ગુણી તેહની કાયસ્થિતિ છે, તેહથી અગ્રખ્યાતગુણા સયમ એણિના અધ્યવસાય સ્થાનક છે, તે અમયધના અધ્યવસાય થાનક મરણો કરીને આપા પાછા જિમતિમ મગ્ધો, એક જીવ જેટલે કાળે તેજલે કાળે એક બાહરકાલ પુદ્ગલ પરાવર્ત્તિ થાય

સમયે સમયે જોઈ ખડ દાનીયે, તે પ્યાલો ખાલી થાય તેવારે એક બાદર ઉદ્ધાર પદ્યોપમ થાય. તે અખ્યાત સમયનો કામ નાવે, સૂક્ષ્મ પદ્યોપમની જોડખાણુ માટે છે તે પ્યાના મધ્યે જે ખ... છે તે એકેકના અર્થખ્યાતા કાપીયે પર્માત્મા બાદર પૃથ્વીમાદ્યા જીવના શરીર જેવ... પછી સમયે સમયે એકેક ખડ દાદીયે તે પ્યાલો ખાલી થાય તેવારે એક સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પદ્યોપમ થાય. તે અખ્યાતા કાઢીરમતો ને દશ કાઢમીડી પદ્યોપમે એક ઉદ્ધાર સાગરોપમ થાય તેદવા ખ... ઉદ્ધાર માગ પમ ॥ જેટલા સમય... છે એ... દ્રાપ તથા મનુક... ॥ તથા તર્જન ચુન ખ... નયો જે પ્યા... તે મો... ગે વગે મહા ખ... દર્જન ને પ્યા... માલી થાય તેવારે એક બાદર અદ્ધા પદ્યોપમ થાય તે અખ્યાતાની કાઢીડીરસતું, તે પણ કામ ના... તે યુગલીયાને ડેસે બર્થો જે પ્યા... તે એક શ...ના અર્થખ્યાતા કાપીને મા સો વરસે એકેક ખ... દાદતા પ્યાલો ખાલી થાય. તેવારે એક સૂક્ષ્મ અદ્ધા પદ્યોપમ થાય તે અર્થખ્યાતી કાઢીડી વરસતું તેદવા દશ કાઢમીડી પદ્યોપમે એક અદ્ધા સાગરોપમ થાય. એ માગરોપમ તથા પદ્યોપમે દરી... કર્મરિયતિ ૧ કાપરિયતિ ૨ અઉરિયતિ ૩ પુરુગતરિયતિ ૪ પ્રમુખ પામી... મનુખ તથા તિર્વચતું ત્રણ પદ્યોપમનું આઉખુ તથા દેવ નારકીનું તેનીમ સાગરોપમનું આઉખુ તે એકે અદ્ધા પદ્યોપમ માગરોપમે માપીયે ગગા તથા તે રચુ ખ...ના અર્થખ્યાતા ખ... કાપીને બર્થો જે પ્યા... તેદ કેશને ખડે ફરરયા જે પ્યાલોના આકાશ પ્રેશ તે મમયે સમયે એકેક એકેક પ્રેશ અપ દરી... તે સર્વ આગાશપ્રેશો અપદગા... રો તેવારે એક બા ૨ ક્ષેત્રપદ્યોપમ થાય. તે અર્થખ્યાતી ઉત્સર્પિણી અવર્તર્પિણી પ્રમાણ તે કાઢ કામ ના... તથા દક્ષિણ અર્થખ્યાતે ફરરયા તથા અગાધગમ્ય જે પાવાના આકાશ પ્રેશ તે મર્વ મમયે મમયે અપદરી... ૧ નવથા નિમખ માલી થાય તેવા એક સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પદ્યોપમ થાય તે માદરયા અર્થખ્યાત શુભો મન મા... જાણુવે એદવા શ દાદા ૧૧ પદ્યોપમે એક સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર મા... રોપમ થાય તેજો કરી દક્ષિવાને વિરે પૃથિવ્યાદિક છ કાપના જીવનો પ્રમાણ કયોઠે ૩ ॥ હવે પ્યાનાને વિ... રશ ખ...વચાણે અણુફરરયા આમગપ્રેશ કમ ગલા ? તેનો ઉત્તર—નિમ આદના ફેરે બર્થો માયો તિલા બે' પ્રાદનાને વચાડે નાના નાગિયેર પ્રમુખ માયા નાણીરેગને આનરે તેદથી નાના ફા માય. તેલને વચાણે વળી તેદથી નાના અણુ પ્રમુખ માય તેલને આનરે વળી સરસવતી દાણા માયા એણે દહાનતે માનમ ક પ્યા છે તે થમી પણ

તેહિજ રમખધના અધ્યવસાય સ્થાનઃ દેહગ્રેહે ક્રમે તેહની વીગત, રવાગ્રે
 હવ રમખધને પ્રથમ અધ્યવસાય સ્થાનઃ વર્તનો મરે, વગી કેટલેક કાલે તેહને
 લગને ખીજે રસમધને અધ્યવસાય સ્થાનઃ વર્તનો મરે વગી 'ટો'ક કાલે
 તેહને લગને ત્રીજે અધ્યવસાય સ્થાનઃ વર્તનો મરે, ૪મ જોકે હવ રમખધના
 સર્વ અધ્યવસાય સ્થાનઃ 'ગ્રે'કે મરલે કીને જેટને કાલે સવળા ગસ
 મધ કગમી મરે તેટલે કાલે જોકે મુક્તભાન પુરગવ પરાવર્ત વાય ॥૫॥
 જે આગ પ્રમર પુરગવગનન માત્રથી અર્ધ દોઢ પુરગવ પરાવર્ત સમ
 મિથા પાયા હવ લમે, પગી મિટિ ૧૦ તે નિહના પન્ન ૧૫ બેદ,
 ગિલનિદ ૧ મગિલનિદ ૨ તીથમિદ ૩ મગીથમિદ ૪ મુનિથનિગ મિદ ૫
 અમ્યનિગ મિદ ૬ રનિગમિદ ૭ શ્રોનિગ મિદ ૮ પુરનિગમિદ ૯
 નપુમનિગમિદ ૧૦ પ્રથેદ બુધમિદ ૧૧ રવમિદ ૧૨ શુક્રમિદ ૧૩
 પિતમિદ ૧૪ જોનિદ ૧૫ અનેમિદ ૧૬ ॥

॥ નવતત્ત્વ આધાવબોધ સંપૂર્ણ ॥

॥ શ્રીચિરંતનમુનિવર્યપ્રણીત પ્રાચીન
 નવ ત્વવિચાર સમાપ્તઃ ॥

॥ શ્રીભાગ્યવિજય-શ્રીવિવેકવિજય-શ્રીજ્ઞાનસાર
 શ્રીચિરંતનમુનિવર્યસન્દબ્ધ ગૂર્જરમાપાય ॥

॥ નવતત્ત્વચતુરત્નમ્ ॥

॥ નવતત્ત્વસાહિત્યમંદ્રસ્ય ચતુર્યો વિભાગઃ

નવતત્ત્વ પરિશિષ્ટમ્ ન ઢ ઢ ઢ ઢ (૧૩-૧૪-૧૫-૧૬)

